

Viorica Nişcov
Un elogiu al diferenţei

Viorica Nișcov. Studii de filologie la Universitatea București. Între 1962–1998, cercetător științific la Institutul de istorie și teorie literară „G. Călinescu“. Între 1970–1971, bursier al Fundației Alexander von Humboldt. Domenii de cercetare: literatură germană, literatură comparată (relații româno-germane), folclorică. Laureată în 2008 a premiului Allianz pentru cel mai bun proiect de traducere din germană în română (C. G. Jung, *Despre psihologia religiei vestice și estice*) și a premiului revistei *Poesis* (Satu Mare) pentru cea mai bună ediție a anului 2008 (N. Steinhardt, *Articole burgheze*, Polirom, 2008)

Publicații: volume de autor (*A fost de unde n-a fost. Basmul popular românesc*, București, 1996); volume în colaborare (*Aspekte der Volksprosaforshungen in Rumänien*, Bukarest, 1969; *Izvoare folclorice și creație originală*, București, 1970; *Temelii folclorice și orizont european*, București, 1971; *Brüder Grimm Gedenken 1975*, Marburg, 1975; *Romantik in Deutschland*, Stuttgart, 1978; *Literatur Rumäniens 1944 bis 1980*, Berlin, 1983; *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice (1919–1944)*, București, vol. 1–10, 1997–2009); articole și studii de specialitate (despre Eminescu, P. Istrati, C. Stere, Novalis, Goethe, Rilke, H. Hesse, colind, basm, roman de formare, teatru-document etc.); ediții (Radu Niculescu, *Folclorul. Sens. Valoare*, București, Minerva, 1991; Tr. Ionescu-Nișcov, *Vorbiri și scrisori către ardeleni*, București, Saeculum, 2005), antologii, bibliografii, traduceri (R. Huch, *Romantismul german*, 1974; G. Lukács, *Teoria romanului*, 1977; Novalis, *Discipolii la Sais. Heinrich von Ofterdingen*, 1980; Novalis, *Între veghe și vis. Fragmente romantice*, 1995; C.G. Jung, *Tipuri psihologice*, 1997; E. Jünger, *Jurnale pariziene*, 1997; R. Reschika, *Introducere în opera lui Cioran*, 1998; R. Reschika, *Introducere în opera lui Eliade*, 1999; R. Kunisch, *București și Stambul*, 2000; Ernst Jünger, *Cartea ceasului de nisip*, 2001; G. Scholem, *Chipul mistic al divinității în Cabală*, 2002; Ernst Jünger, *Grădini și drumuri. Însemnări caucaziene*, 2002; Romano Guardini, *Semnele sacre*, 2003; Arthur și Albert Schott, *Basme valahe*, 2003; C. G. Jung, *Dezvoltarea personalității*, 2003; Martin Walser, *Cal în fugă*, 2004; Ernst Jünger, *Pagini din Kirchhorst. Coliba din vie*, 2004; N. Steinhardt, Em. Neumann, *Eseuri despre iudaism*, 2006; Cornelia Funke, *Inimă de cerneală*, 2007; Charles-Ferdinand Ramuz, *Marea spaimă de la munte*, 2007; C. G. Jung, *Două scrieri despre psihologia analitică*, 2007; Novalis, *Între veghe și vis. Fragmente romantice*. Ediția a II revizuită și adăugită, 2008; C. G. Jung, *Psihologia religiei vestice și estice*, 2010); Adolf Staufe, *Basme populare din Bucovina*, 2010; Ricarda Huch, *Romantismul german*. Ediție revăzută, 2011).

Viorica Nișcov

UN ELOGIU
AL DIFERENȚEI

Literatura de limbă germană în revista
Adevărul literar și artistic
(1920–1939)

Editura Sfântul Ierarh Nicolae, 2011

Redactor: Sorin Mărculescu
Tehnoredactor: Florin Paraschiv

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

NIȘCOV, VIORICA

**Un elogiu al diferenței: literatura de limbă germană
în revista *Adevărul literar și artistic*: (1920–1939) /**

Viorica Nișcov. – Brăila: Editura Sfântul Ierarh Nicolae, 2011

Bibliogr.

Index

ISBN 978-606-577-578-7

070(=112.2) Adevărul literar și artistic"1920/1939":82.09

© Viorica Nișcov

*În amintirea părinților mei,
Maria și Traian*

„Diese Zeitschriften, wie sie sich nach und nach ein größeres Publikum gewinnen, werden zu einer gehofften allgemeinen Weltliteratur auf das wirksamste beitragen; nur wiederholen wir, daß nicht die Rede sein könne, die Nationen sollen überein denken, sondern sie sollen nur einander gewahr werden, sich begreifen und, wenn sie sich wechselseitig nicht lieben mögen, sich einander wenigstens dulden lernen.“

(„Pe măsură ce îşi vor câştiga un public tot mai mare, aceste reviste vor contribui în chipul cel mai eficient la o nădăjduită literatură generală a lumii; dar repetăm, nu poate fi vorba ca naţiunile să gândească la fel, ci doar ca ele să se perceapă reciproc, să se înţeleagă şi, dacă nu se pot iubi, să înveţe cel puţin a se tolera unele pe celelalte.“)

Goethe, „Edinburgh Reviews“, 1828

Argument

Lucrarea de față* își propune să analizeze statutul deținut de literele de limbă germană în hebdomadarul bucureștean *Adevărul literar și artistic* pe durata apariției acestuia: 1920–1939. Drept urmare, ea ilustrează un caz particular al relației desemnate de formula clasică „destinul unei entități literare anume“ – motiv, formă, specie, grup de opere etc. – într-un alt spațiu de cultură decât acela căruia îi aparține de drept și de fapt.

O primă observație este că, în împrejurarea dată, extensia unuia din termeni tinde către limita maximă, identificându-se în principiu cu seria *grup de literaturi naționale vehiculate de același idiom*. Concret însă avem a face cu literatura germană

* O variantă a acestui text a constituit obiectul unei teze de doctorat susținute în 1991 la Institutul de istorie și teorie literară „G. Călinescu“. Forma revizuită de mai jos a fost încheiată în anul 1998. Fragmente din lucrare au apărut după cum urmează: „J. W. Goethe în presa românească interbelică“, în *Memoriile secției de științe filologice, literatură și artă* seria IV, tom IX, 1987, pp. 157–167; „Literatura de limbă germană în «Adevărul literar și artistic», în *Revista de istorie și teorie literară*, 1993, nr. 1–2, pp. 159–167; „Rumänisch-deutsche Beziehungen zwischen den Weltkriegen“, în *Germanistentreffen Bundesrepublik Deutschland – Bulgarien – Rumänien*, Bonn, 1993, pp. 141–148; „Goethe im Bewußtsein der rumänischen Öffentlichkeit in der Zwischenkriegszeit: Von weitergeführter Tradition zu den Ansätzen von Gegenpositionen“, în *Rumänien und die deutsche Klassik*, Südosteuropa-Gesellschaft, München, 1996, pp. 127–136.

și cu cea austriacă. Literatura elvețiană de limbă germană nu intră, cu rarissime excepții, sub raza de interes a *Adevărului literar*. Și aceasta deși e vorba de scriitori importanți – spre a-i numi doar pe Conrad Ferdinand Meyer, Gottfried Keller, Otto Wirz, Robert Walser, Albin Zollinger ș.a. –, nelipsiți din istoriile literare germane care, la rândul-le, privilegiind de regulă factorul lingvistic, extind automat hotarele perimetrului propriu la întreaga zonă germanofonă central și vest-europeană; cu alte cuvinte integrează atât autori austrieci, cât și elvețieni, înlocuind astfel ansamblul *literatură germană* cu ansamblul supraordonat *literatură de expresie germană*¹. Tot astfel, literele germane din România, subordonate aceleiași din urmă categorii sunt reprezentate, și ele, extrem de sporadic în revistă.

În ce privește celălalt termen al binomului mai sus invocat, deschiderea lui este redusă aici la o unitate minimală, teritoriul unui *singur periodic*. Acesta ales în virtutea buneii sale ținute intelectuale de ansamblu și mai ales a audienței

1. Interesant de constatat că pentru redacția *Adevărului literar* sau cel puțin pentru unii dintre colaboratorii săi, distincția era operantă. Pe lângă determinări curente gen „X e scriitor austriac“, „Y ține de literatura germană din Reich“, apăreau și opinii susținute cu argumente ca, de pildă, într-o recenzie nesemnăată la traducerea franceză a romanului *Orașul imperial* de Paul Zifferer, în care se atrăgea în mod special atenția cititorului român că „un Arthur Schnitzler, un Beer-Hofmann, un Werfel, un Auernheimer, un Hugo von Hofmannsthal, un Wildgans [...] nu pot fi priviți ca scriitori germani numai pentru că scriu în germană“. Ei sunt pătrunși de cultura latină, de care scriitorii germani din Reich s-ar fi „ferit cu atâta orgoliu“, iar „în ei palpita sufletul acelei Viene care stă la încrucișarea a trei culturi: latină, germană și slavă, în care s-a topit ca într-un «creuzet » chimic, într-un amestec demn de Roma veche și de Paris, sensibilitatea și modul de expresie a douăzeci de națiuni“ („Paul Zifferer, *La ville imperiale*“, 1930, nr. 516).

de care s-a bucurat în epocă – urmare a unei strategii publicistice eficiente (factură enciclopedică, varietate notabilă în interiorul rubricilor asumate, ancoraj puternic în actualitate, cooptarea de colaboratori pricepuți, tiraj considerabil, publicitate pe măsură), menținute cu relativ egală stabilitate timp de aproape două decenii. Motiv pentru care se poate admite că imaginea literaturii de expresie germană pe care *Adevărul literar și artistic* s-a simțit îndemnat să o ofere publicului său, atât în temeiul propriilor criterii, cât și în acela furnizate de înseși așteptările acestui public, modelate de etape istorice anterioare, este probantă pentru amplitudinea și direcția interesului cel puțin al unei părți a societății românești din perioada interbelică față de cultura străină.

A doua observație este că obiectul studiului se situează nu în domeniul *influențelor* – în accepția generică de totalitate a fenomenelor prin care literatura generează literatură –, ci în acela al reprezentărilor sub care o literatură anume sau grup de literaturi circulă în perimetrul altei literaturi, aici în domeniul *medierilor* înfăptuite prin traduceri și referințe discursive, organizate în categoriile pe care publicistica le pune curent la îndemână, de la articol și interviu la cronică, recenzie, însemnare, fișă bio-bibliografică, informație publicitară. Ceea ce poate interesa într-o atare perspectivă – istorică, analitică și aplicată – este, pe de-o parte, să se stabilească *ce* vehiculează aceste reprezentări (inventar de autori, de opere, frecvență a lor), *cum* (calitatea medierilor) și *de ce* (criteriile de selecție). Pe de alta, să se ofere o sistematizare a materialului în vederea degajării unor eventuale paradigme ale receptării. În această privință, am adoptat drept bază de pornire cronologia publicației înseși, care a impus de la sine două mari secțiuni, tăiate în timp de strategiile redacționale ale celor doi conducători, A. de Herz (1920–1925), respectiv Mihai Sevastos

(1925–1939). În interiorul fiecărei secțiuni, am aplicat o procedură organică, mulând expunerea pe argumentele propuse de revistă, episodic și pe acelea de ordinul înserierii istorico-literare. Caracterul „risipit“ al materialului, pulverizat în însemnări mărunte, ca și marea lui varietate, cu neputință de cuprins într-o singură schemă de clasificare, au impus rularea modurilor de prezentare și schimbarea, în funcție de împrejurări, a unghiurilor de vedere. Am pornit totodată de la ideea că preluarea decupajelor tematice și conjuncturale ale revistei drept principiu de organizare a discursului critic și desfășurarea descriptivă a acestuia poate oferi o „fotografie“ mai exactă a materiei vehiculate, precum și ilustrarea nemijlocită a politicii editoriale în ce privește difuzarea literaturii străine, în speță a celei de limbă germană. Împrejurare nu lipsită de importanță în condițiile în care accesul direct la revistă este deja anevoios. Fiind foarte deteriorată, colecția de la Biblioteca Academiei bunăoară nu mai poate fi consultată decât la sala de microfilme.

Schiță de profil

După cum se știe, *Adevărul literar și artistic* face parte din constelația de suplimente literar-artistice, respectiv enciclopedice – *Adevărul literar* (1894–1895), *Adevărul ilustrat* (1895–1897), *Adevărul de joi* (1898–1899) – ale ziarului *Adevărul* (1871–1951), gravitând deci, implicit, în orbita ideologică a stângii moderate, coagulate în publicistica noastră interbelică mai ales în jurul cercurilor intelectuale evreiești de orientare democrată. Având o existență de sine stătătoare, revista ilustrează totuși, cel puțin în primii săi ani de existență, sub directoratul lui A. de Herz (dramaturg prolific, de notorietate în epocă, altminteri spirit limitat și plat), o linie de continuitate în raport de variantele sale antebelice, ce își propuneau programatic tocmai lipsa oricărui program literar și un țel modest dar precis: nu „să regenereze literatura și arta românească“, ci să fie „icoana nepărtinitoare și fidelă a vieții noastre literare“, nu să promoveze „o anume școală“, ci să se instituie în „tribuna absolut liberă de la care orișicine are talent să poată vorbi“².

Noua serie a *Adevărului literar*, *Adevărul literar și artistic*³, reia mai apăsător, dar în aceiași termeni, vechea platformă: „Este bine înțeles că *Adevărul literar* de astăzi, reapărând după un lung timp și în împrejurări atât de deosebite, va căuta

2. *Adevărul ilustrat*, 1895, nr. 1, 6 mar.

3. Siglat în continuare *ALA*.

să se adapteze nevoilor și cerințelor vremii. Înțelegem ca tot ce este esențial în artă și în cugetare, roman, nuvelă, poezie, teatru, pictură, sculptură, muzică să-și găsească larg deschise porțile *Adevărului literar*. De asemenea și toate chestiunile care privesc trupul sănătos în care să înflorească mintea, ca sporturile și igiena sub toate înfățișările lor. Ceea ce ținem mai înainte de toate este ca *Adevărul literar* să fie o publicație fără idei preconcepute, fără înjugare la școli și doctrine, lipsită de piedica particularismului și a fanatismului, primitoare deopotrivă pentru toate talentele, indiferent de credințe și tendințe ci numai cu unica preocupare a Frumosului, a Binelui și a Adevărului. Aceasta nu ne va împiedica, ci mai vârtos ne va îndemna, ca față de materialismul vulgar ce pare a fi încuibat într-o bună parte a societății de astăzi, să căutăm a provoca o reacțiune salutară spre ideal, spre înaltele preocupări sufletești fără de care un popor nu-și are rost în istorie și nici indivizii nu-și găsesc rost în viață. [...] orice talent real, orice gândire dreaptă și înaltă, orice critică cinstită sunt chemate de noi cu căldură și vor fi primite frățește cu brațele și cu inimile deschise⁴.

Neîntemeiat deci pe un sistem doctrinar, precum alte reviste din epocă (*Viața Românească*, *Sburătorul*, *Gândirea*), ori pe prezența coagulantă a unei mari personalități creatoare *ALA*⁵ adoptă drept urmare profilul unui periodic miscelaneu în substanță⁶, larg primitor, la care, în ce privește domeniul

4. „Cealaltă Renaștere“, nr. 1, 28 nov.

5. Pentru descrierea acestuia și fixarea locului său în peisajul publicisticii noastre, cf. Z. Ornea, *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*, București, Editura Eminescu, 1980, pp.182–186. De asemenea, I. Hangiu, *Dicționar al presei literare românești (1790–1982)*, ed. a II-a, vol. I, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996.

6. În afară de beletristică – proză, versuri, amintiri, epistole, însemnări de călătorie, folclor, cugetări etc. – sunt reprezentate în revistă,

literar, vor colabora atât poeți avangardiști, cât și teoreticieni ai *Gândirii*, atât membrii ai cenaclului *Sburătorul*, cât și – mai ales – scriitori și esești de la *Viața Românească*. De fapt, nereprezentând în exclusivitate o practică literară ori alta, ci promovând atât direcția modernistă, dar fără excese, cât și linia tradiționalistă în accepție moderată, oarecum la maniera *Vieții Românești*, oferind apoi remunerații substanțiale, revista va izbuti treptat să găzduiască în paginile sale, evident în proporții variate, pe mai toți scriitorii importanți ai vremii, printre care: F. Aderca, I. Agârbiceanu, T. Arghezi, J. Bart, L. Blaga, Otilia Cazimir, G. Călinescu, B. Fundoianu, G. Galaction, P. Istrati, Gib Mihăescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Perpessicius, I. Pillat, M. Ralea, L. Rebreanu, M. Sadoveanu, Vl. Streinu, Al. O. Teodoreanu, G. Topîrceanu, T. Vianu, I. Vinea ș.a.

În ultimă analiză, platforma programatică adoptată de *ALA* va reedita în termeni foarte apropiați pe cea a *Flăcării* antebelice a lui George Banu⁷, iar factura sa publicistică o va aproxima pe aceea a unei „reviste populare“ gen hebdomadarul ieșean *Lumea. Bazar* (1924–1926)⁸. Începând cu 1933, caracterul de magazin al revistei se accentuează printr-o și mai mare atomizare a informației. Rubricile se diversifică tot mai mult („Cronica gastronomică“, „Cronica feminină“, „Cronica șahului“, „Cronica sportivă“, „Justiție, juriști, justițiabili“,

evident cu inegală distribuire în timp, și domenii precum istoria, istoria literară, filozofia, estetica, psihologia, sociologia, dreptul, economia politică, științele exacte, sportul, jocurile distractive.

7. Cf. Dana Popescu, „*Flacăra literară, artistică și socială* (1911–1916)“, în *Reviste literare românești de la începutul secolului al XX-lea*. Îngrijire științifică de Ovidiu Papadima, București, Editura Academiei, 1976, pp. 59–86.

8. Z. Ornea, *op. cit.*, pp. 182–183.

„Bibliografie“, „Grafologie“, „Actualități științifice“ etc.), iar spațiul alocat materialelor ilustrative (fotografii, desene, caricaturi, reproduceri de opere plastice) crește treptat. Condiția redacțională, tehnoredacțională și grafică a *Adevărului literar* atinge cota maximă a posibilităților sale în cursul anului 1937 și în prima jumătate a anului următor, când rubricile mărunte și însemnările înghesuite dispar, informația se recentrează pe doar câteva direcții bine puse în pagină, hârtia folosită e de calitate superioară, dimensiunea caracterelor mai mare, imprimarea mai clară, iconografia substanțial sporită, excelent aleasă și remarcabil reprodusă în alb-negru ori sepia – toate acestea conferind revistei o înfățișare nu doar aerisită și atrăgătoare, ci de-a dreptul elegantă. Din păcate, silueta grațioasă dispăre – probabil din rațiuni financiare – o dată cu vara lui 1938, cedând locul imaginii șters ponosite de dinainte.

Statutul literaturii străine în *ALA* poate fi rezumat sub două aspecte, unul de natură cantitativă, celălalt de natură calitativă.

1. Ponderea literaturii străine (indiferent sub ce formă: traduceri, comentarii, știri culturale diverse) este, cu începere din al doilea an de apariție al noii serii, perfect comparabilă cu aceea a literaturii naționale.

Din 1922 începe să se contureze mai net și cadrul stabil menit să adăpostească în revistă literatura străină. Traducerile vor apărea de acum încolo la rubrica intitulată expres *Literatură străină*, materialele de istorie literară precumpănitor la *Însemnări* și la *Note*, iar viața literară curentă se va oglindi în rubricile *Mișcarea literară în țară și în străinătate* și, respectiv, în *Cărți și reviste*. În plus, momentele festive, comemorări sau aniversări, prilejuiesc consacrarea în întregime a rubricii *Literatură străină* autorului omagiat. Așa sunt numerele închinete tricentenarului nașterii lui Molière (1922), bicentenarului nașterii lui Byron (1924), cvadricentenarului nașterii lui

Camoës (1924), bicentenarului nașterii lui Lessing (1929) etc. Eseuri, comentarii, polemici având ca obiect autori străini vor apărea regulat și în afara rubricilor fixe. Uneori sub formă de foiletoane, precum studiile lui Ion Sân-Giorgiu despre expresionismul german⁹, analizele polemice ale lui Adolf Stern la traducerile românești din Shakespeare¹⁰, articolele lui George Silviu consacrate biografiei lui Nietzsche¹¹ ș.a.

2. Interesul pentru literatura străină în *ALA* se distribuie generos pe toate direcțiile rozei vânturilor, de la literatura extrem orientală la cea a negrilor americani, de la literele braziliene la opere în idiș sau esperanto, evident cu accentul, de departe cel mai puternic, pe marile literaturi europene; franceză, engleză, germană, rusă. Se cuvine subliniat că, deși revista publică texte de literatură străină și despre literatura străină prelevate de pe o durată ce se întinde de la Cântarea Cântărilor și până la *Ulysses* al lui Joyce – căruia i se traduce un fragment în 1930 (nr. 502), cu trei ani înainte de apariția în Statele Unite, și cu șase ani înainte de publicarea ediției britanice –, centrul de greutatea cade, constant, pe spațiul literaturii contemporane.

Pe de-o parte, amestecul pe aceeași pagină de scriitori adesea foarte diferiți ca factură și valoare – bunăoară o poemă de Lermontov, un aforism din Plaut, o legendă mitică în prelucrarea lui Herder, o schiță umoristică de Roda-Roda, o proză de Samuel G. Cox, „vestit ziarist, avocat și om politic din Canada“¹² etc. – pe de altă parte, comentariile, de cele mai multe ori didactice, rezultând din compilații elementare, și

9. 1921, nr. 35–39.

10. 1923, nr. 106, 113, 123, 156, 157; 1924, nr. 165, 166, 168, 173, 174, 178, 181, 185.

11. 1923, nr. 138, 139, 141, 143, 156.

12. 1923, nr. 160.

caracterul diletant al referințelor (lipsesc titlurile originale ale textelor traduse, indicația sursei limitându-se nu o dată la formule gen „din lirica lui...“, traducerile apar adesea nesemnate, notele la autorii traduși rămân în majoritate anonime, sunt citate ori parafrazate opinii străine fără a ni se spune cui aparțin, preferându-se indicații vagi precum „unii sunt de părere“, „alții cred că“ etc.) conferă – pentru anii 1920–1925, dar și ulterior (v. mai jos) *Adevărului literar și artistic*, și în ce privește segmentul de literatură străină, profil de magazin literar¹³.

13. Cf. Z. Ornea, *op. cit.*, p. 183.

Sub semnul începuturilor: între inerție și dinamism cultural

1920–1925

În această perioadă literatura de limbă germană este, comparativ, puțin reprezentată. Explicația o poate furniza relativa eclipsă în care intrase cultura germană pentru spațiul românesc în timpul primului război mondial și în epoca imediat următoare. Sfârșitul războiului nu însemnase și sfârșitul adversității față de Germania și nici, prin extensie față de cultura germană. Ocupându-se, într-o carte de referință, de receptarea lui Goethe în România, Ion Roman¹⁴ amintește în această ordine de idei observațiile penetrante ale lui Eugen Lovinescu, formulate „pe viu“, în 1919: „deși războiul a încetat, lupta împotriva culturii germane se duce, totuși, și mai departe cu aceleași arme ale sufletelor ce nu vor să demobilizeze“. Tot Lovinescu era acela care, polemizând cu Mihalache Dragomirescu, arăta apăsător că este necesar să se disocieze, cu profit pentru spiritualitatea românească, între „kultură“, ca ideologie a politicii agresive a „celui mai formidabil imperialism cunoscut de la romani încoace“, și „cultura“ admirabilă a unui Goethe, Kant și Beethoven, mai idealistă, mai fecundă, mai vrednică de imitat „decât oricare alta“¹⁵.

Treptat situația va începe totuși să reîntre în normal. Cu atât mai spontan de altfel cu cât, în ansamblu, climatului cultural și în genere social românesc îi erau, cel puțin pe atunci,

14. *Goethe în România*, București, Editura Minerva, 1980, p. 257.

15. *Critice* V, București, Editura Ancora, 1926, pp. 25–26.

străine intoleranța, xenofobia, naționalismele brutale și șovinismele de orice fel. Literatura de limbă germană începe astfel, cu timpul, să-și reia locul cuvenit, alături de alte literaturi străine, în paginile revistelor literare și în vitrinele librăriilor.

Apariția noii serii a *Adevărului literar și artistic* și primii săi ani de existență coincid, pe de-o parte, cu începutul reorganizării în genere a vieții publicistice românești, dezarticulate de război, reorganizare întemeiată, nu în mică măsură, pe optimismul generat de înfăptuirea Marii Uniri¹⁶. Pe de altă parte, ele coincid cu revirimentul interesului pentru literatura și cultura germană, fenomen facilitat în bună măsură de faptul că Republica de la Weimar, deși confruntată cu consecințele teribile ale primei conflagrații mondiale, deși sfâșiată de crize politice¹⁷ și strivită de uriașele datorii ce decurgeau din

16. D. Micu, *Scriitori, cărți, reviste*, București, Editura Eminescu, 1980, p. 53.

17. Republica de la Weimar a avut de la bun început de înfruntat o situație dezastruoasă. Producția industrială și agrară înregistrează după război 40% din valoarea antebelică, populația sărăcește vertiginos, băncile falimentează, grevele se țin lanț. Mari complicații sociale derivă din mișcările de populație provocate de mobilizare și industrializare (între finele veacului trecut și 1924, statisticile arată că aproximativ 22 de milioane de persoane și-au părăsit locurile de baștină). Emigrarea operează și ea (între 1919–1932 părăsesc Germania, din rațiuni economice, cu destinația Statele Unite, 603000 persoane, iar între 1917–1923 cam tot atâția refugiați vin din Rusia în Germania). Partidele politice se războiesc între ele, mai cu seamă în privința condițiilor tratatului de la Versailles. Criza politică e permanentă și guvernele demisionează unele după altele. Chiar și perioada, comparabil mai liniștită, a anilor 1924–1929 nu a oferit, în interior, decât un surogat de stabilitate politică și bunăstare care vor sucomba la primul semn al mării crize din 1929. (Cf. Horst Müller, „Epoche – sozialgeschichtlicher Abriss“, în *Deutsche Literatur. Eine Sozialgeschichte*, Bd. 9, 1918–1945. Hg. von Alex. von Bormann und Horst Albert Glaser, Hamburg, Rowohlt, 1983.)

stipulațiile tratatului de pace¹⁸, continua să-și mențină un loc de frunte în mișcarea spirituală și culturală internațională. Cea mai interesantă și mai fecundă direcție atât literară, cât și artistică a începutului de secol, expresionismul, luase naștere, precum se știe, înainte de război în Germania și tot aici își plasau centrul de iradiere și variantele sale postbelice. Nimic mai firesc deci decât ca presa literară românească, interesată a-și ține publicul la curent cu valorile mișcării literare și artistice din străinătate, să acorde un loc privilegiat tocmai acestui curent și totodată culturii ce i-a dat naștere.

Gândirea, *Contimporanul*, *Rampa* (al cărei director, o vreme, H. Bonciu, îi cunoscuse personal la Viena pe câțiva din cei mai de seamă expresioniști austrieci), *Scena*, *Universul literar* și, mai ales, *Cugetul românesc* (cu o rubrică permanentă, *Cartea germană*) ș.a. popularizează, după 1918, masiv, prin traduceri și comentarii, expresionismul german în poezie, roman, teatru și în artele spectacolului.

Adevărul literar și artistic se integrează în această privință contextului publicistic românesc printr-o marcată consonanță. Căci, dacă referințele de un fel ori altul la literatura de expresie germană, apărute aici între 1920 și 1925 sunt relativ puține, dintre acestea, ponderea cantitativă și calitativă dominantă o au, totuși, cele legate de literatura modernă.

Astfel, singurele materiale reprezentând în paginile *ALA*, sub durata amintită, germanistica de condiție academică sunt studiile lui Ion Sân-Giorgiu, având ca obiect tocmai naturalismul și expresionismul german. Ar fi de observat că, deși dispunând de o informație solidă și largă asupra literelor germane, Ion Sân-Giorgiu se lasă cu precădere atras, și nu mai

18. Până în 1931, dată a moratoriului Hoover, care a suspendat datoriile de război ale Germaniei, aceasta plătise deja despăgubiri în valoare de 67,65 miliarde de mărci.

puțin în virtutea tipului său de sensibilitate poetică, de literatură sfârșitului de veac trecut și de aceea a primelor decenii ale secolului nostru.

Eseul consacrat de el lui *Detlev von Liliencron*¹⁹ nu este doar simplu material de popularizare, ci o contribuție critică, plină de miez, atât la cunoașterea operei poetului, cât și la fixarea rangului ocupat de acesta în literatura țării sale. Pentru exeget, Liliencron reprezintă un „interesant compromis de poezie sinceră și naturală și de diletantism plin de reminiscențe din arii cunoscute“, evoluând – cu păstrarea temelor predilecte: viața cazonă, iubirea și natura – de la realismul de factură senzuală al începuturilor la impresionismul subtil, bogat în sugestii simbolice și efecte plastice, al perioadei de maturitate. Deschiderea către culoare și contur, inaugurând un nou stil liric, ar face din Liliencron un precursor notabil al lui Richard Dehmel, R. M. Rilke, Fr. Werfel. Pe de altă parte, supraevaluarea sa, curentă în istoriografia literară germană, s-ar explica – ni se atrage judicios atenția – atât prin larga popularitate a poetului, cât și prin aceea că, raportată la epigonismul convențional al epocii, explozia de autenticitate din lirica sa a putut fi lesne identificată ca semn al valorii în sine. Eseistul ilustrează latura impresionistă a poeziei lui Liliencron, citând în traducere proprie (cu pasaje melodioase) poemul „Zi de martie“²⁰.

În patru foiletoane intitulate „Expresionismul în literatură“²¹, Ion Sân-Giorgiu face o prezentare istorică de ansamblu a

19. 1924, nr. 209. Text republicat în vol. *Lirica germană contemporană. Studiu critic*, București, 1927, pp. 41–44.

20. Alternanța română/germană din titlurile citate pe parcursul studiului o reproduce întocmai pe aceea din revistă. Pe cât a fost posibil am identificat mai ales în cazul traducerilor, și marcat între paranteze drepte, titlurile originale.

21. 1921, nr. 35, 37–39.

variantei germane a curentului, în chip absolut – cum se știe – cea mai fertilă în toate domeniile literaturii și artei, cu repercusiuni importante până aproape de zilele noastre. Îmbogățite, aceste materiale vor constitui parte din substanța cărților *Cercetări critice*²² și *Lirica germană contemporană*²³.

Pe baza unei infrastructuri teoetice și istorice întinse (bibliografia citată este la „zi“), autorul pornește prin a căuta izvoarele filosofice și literare ale expresionismului, capabile să dea seamă de caracterele specifice ale acestuia. După părerea sa – și nu numai a sa –, expresionismul, ivit o dată cu dizolvarea naturalismului în impresionism, înfățișează o artă axată pe tipic: „Din partea expresioniștilor, cel dintâi mare atac împotriva naturalismului l-a întreprins Kasimir Edschmied. După el, arta nu mai este învelișul operei, ci sufletul ei însuși. Spritul trebuie eliberat din ghearele materiale, pentru ca o simțire universală să ia naștere, iar arta să fie simbolul acestei simțiri. Individul și soarta lui, societatea ca largă colectivitate a rasei umane, nu mai interesează pe poet. Numai lucrul general, numai tot ce e tipic, numai ceea ce se ridică la înălțimea unei idei și la puterea de expresie a unui simbol poate fi motiv de artă“ (nr. 37, p. 2).

Antipsihologismul și antimimetismul artei expresioniste constituie temeiul în virtutea căruia I. Sân-Giorgiu leagă expresionismul literar de estetica lui Schopenhauer: „Artistul vede și redă numai ceea ce e veșnic și esențial în lucruri, pentru a întrebuiința chiar cuvintele lui Schopenhauer, numai «ideea lucrului» și nu «lucrul individual». Atât expresioniștii, cât și

22. București, Editura Cultura Neamului Românesc, 1923. Cf. cap. „Expresionismul dramatic“, în care sunt dezvoltate foiletoanele din *ALA* referitoare la teatrul expresionist, la originea curentului, a termenului etc.

23. Cap. VI reia articolele din *ALA* despre „Poezia expresionistă“.

Schopenhauer – amintește autorul – identifică în muzică arta supremă, căci doar ea ne vorbește despre „esența lumii“, pe când celelalte arte doar despre „umbrele ei“. Corelația dintre expresionism și Schopenhauer este, s-ar zice, inedită și, fără îndoială, întemeiată. Cu rezerva că ea se cuvine înțeleasă într-o accepție mai degrabă tipologică decât istorică.

Printre părinții spirituali ai expresionismului mai sunt numiți Konrad Lange, August Strindberg, Frank Wedekind și – atestând o remarcabilă finețe a observației – naturalismul german.

Centrul expunerii cade pe dramaturgie ca fiind domeniul în care – pe bună dreptate socoate I. Sân-Giorgiu – expresionismul s-a realizat în chipul cel mai apropiat de căutările reprezentărilor săi de frunte. Operele dramatice sunt împărțite de autor în două categorii. Una, de factură moderată (exemplificată de Georg Kaiser, Carl Sternheim, Fritz von Unruh), care, continuând linia lui Strindberg (cel din *Nach Damaskus*) și Wedekind (cel din *Frühlingserwachen*), oglindește esențial și durabil noua poetică. Și o alta, de factură extremistă (Oskar Kokoschka și Walter Hasenclever), care, distrugând conflictul și caracterele, sacrificând textul decorului și scenei, debușând în pantomimă și procedură filmică, e sortită efemerului, simplei mode.

Ion Sân-Giorgiu izbutește în puține pagini să ofere o caracterizare a expresionismului în termeni majori, rămași până azi în literatura de specialitate. Înțelegerea și cumpănirea în judecată, ca și spiritul său de sinteză sunt cu atât mai remarcabile cu cât se aplică, în cazul de față, unei mișcări literare strict contemporane ²⁴, mișcare nu numai extrem de

24. Prima și cea mai importantă antologie de poezie expresionistă germană, *Menschheitsdämmerung*, alcătuită de Kurt Pinthus, apăruse în 1920.

heteroclită²⁵ ca aspirație, înfăptuiri și valoare, dar și vehement controversată ori de-a dreptul respinsă în chiar patria ei. Firește, pe de altă parte, că lipsa unei distanțări în timp este inevitabil răspunzătoare de anume carențe de ordinul sistematizării pe criterii istorice a materialului. Într-o atare expunere ar trebui astfel să se detașeze mai net rolul de precursor al Elsei Lasker-Schüler (1869–1945) ori Wedekind (1864–1918) în raport de prima eflorescență a expresionismului, între 1910 și 1914 (poetii Georg Heym, Georg Trakl, Gottfried Benn – cu volumul *Morgue* din 1912 –, revistele *Der Sturm*, 1910 și *Die Aktion*, 1911 etc.), apoi aceasta față de faza următoare a curentului, între 1916–1921 (Kasimir Edschmied și publicația acestuia *Die weißen Blätter*, Georg Kaiser, René Schickele, Ernst Toller, Fritz von Unruh, apoi noua serie postbelică a revistelor *Der Sturm* și *Die Aktion*), care nu continuă doar tendințele non-conformismului social antebelic, ci reprezintă și expresia unei puternice crize politice și spirituale, acutizate la extrem de război și de revoluția eșuată, și care se va cristaliza (prin Johannes Becher, Bertold Brecht și prin grupul din jurul revistei *Die Aktion*) într-o direcție militantă, anexată mai apoi duplicitar intereselor subversive ale Internaționalei Comuniste²⁶.

25. Toți comentarii expresionismului sunt de acord cu lipsa de omogenitate a curentului care a îngăduit mai mult ca oricare altă mișcare literară ori artistică din epocă proliferarea în jurul său a unor apreciable varietăți de manifestări (cf. O. Crohmălniceanu, *Expresionismul în literatura română*, București, Editura Eminescu, 1968, p. 47; *Der deutsche Expressionismus. Formen und Gestalten*, hg. von Hans Steffen, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1965).

26. Legăturile întreținute bunăoară de B. Brecht și E. Toller cu agenți de rang înalt ai Cominternului sunt înfățișate de Stephen Koch în *Sfârșitul inocenței. Intelectualii din Occident și tentația stalinistă*. Traducere de Luana Stoica, București, Editura Albatros și Universal Dalsi, 1997, pp. 111–127.

Asupra expresionismului, I. Sân-Giorgiu va reveni, un an mai târziu, cu un articol de cea mai bună ținută (informație solidă, eleganță a expunerii), consacrat lui „Walter Hasenclever“²⁷. Socoate oportun a-l caracteriza pe acesta – poate tocmai din pricina insolitului său – prin raportări succesive la zone literare presupuse familiare cititorului. Astfel, pe de-o parte, îl situează tematic în familia scriitorilor tentați de conflictul tată / fiu (care în literatura germană a dat o serie deloc neglijabilă, de la poezii *Sturm und Drang*-ului, prin Schiller, la Wedekind), pe de altă parte, îl raportează, prin aspirația către mistică și mister, la opera lui Maurice Maeterlinck. I. Sân-Giorgiu identifică pe bună dreptate în Hasenclever, cu argumente furnizate de analiza succintă a dramelor *Fiul, Mântuitorul, Hotărârea, Oamenii, Dincolo*, pe cel mai tipic reprezentant al dizolvării textului dramatic în pantomimă, al evitării ostentative a psihologiilor unitare și a realității obiective. Și acest material va fi reluat în volumul *Cercetări critice*.

Cu temeinicia ce îi este proprie I. Sân-Giorgiu nu scapă nici șansele oferite curent de cadrul publicistic spre a medita, în perspectiva timpului și sub forma unor sinteze critice, asupra unor autori consacrați. Astfel, „Gerhart Hauptmann. Câteva note cu prilejul aniversării sale“²⁸ este mai puțin un gest de circumstanță, convențional, prilejuit de împlinirea a 60 de ani de la nașterea scriitorului²⁹, laureat al premiului

27. 1922, nr. 74.

28. 1922, nr. 103.

29. Cu același prilej festiv mai apar încă două referințe la G. Hauptmann. O însemnare anonimă (nr. 105), tip articol de dicționar, cu accentul pe biografie și în care bibliografia operei e incompletă și neglijent redactată, și un crochiu („Gerhart Hauptmann intim“, nr. 94), tot nesemnăt, în care ni se înfățișează „viața la țară“ a scriitorului (taie lemne, cultivă flori, își admiră soția cântând pe un Stradivarius etc.).

Nobel (1912), binecunoscut și la noi³⁰, cât încercarea notabilă de a degaja configurația spirituală a operei acestuia prin sondarea producției dramatice a primei perioade de creație (1895–1910). *Florian Geyer, Clopotul scufundat, Căruțașul Henschel, Rose Berndt, Guzganii* sunt interpretate ca figurând locul geometric al tensiunii fertile dintre romantism și naturalism, categorii înțelese tipologic și psihologic (năzuința spre ideal, de-o parte, simpatia pentru tot ce e pământesc, de alta). Întemeiate și importante, observațiile din acest articol sunt valide și astăzi. Același autor evocă la împlinirea a „50 de ani de la moartea lui Fr. Grillparzer”³¹ opera dramaturgului austriac, situând-o în prelungirea liniei clasice inaugurate de Schiller. Opinii penetrante au în vedere factura tragică a personajelor lui Grillparzer raportate la cele ale lui Schiller.

O pledoarie de bun simț în favoarea nu doar a expresionismului ci, în genere, a fenomenului literar și artistic modern este susținută împotriva lui A. de Herz, de către Emil Isac³². Din rațiuni de strategie polemică, acesta aduce în discuție un caz extrem, precum cel al lui F. T. Marinetti care, se accentuează, chiar și el, și chiar dacă lipsit de talent, se cuvine a fi luat în seamă deoarece promovează acut și drastic un mod

30. *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice (1859–1918)* I. Lucrare coordonată de Ioan Lupu și Cornelia Ștefănescu, București, Editura Academiei, 1980; *1919–1944* vol. I–X, București, Editura Saeculum, 1997–2009) înregistrează peste 40 de poziții în ce îl privește pe G. Hauptmann. Lucrarea este siglată în continuare BRLR.

31. 1922, nr. 62. Un inventar, selectiv de altfel, al traducerilor în românește din opera lui Franz Grillparzer, apărut în numărul următor, se voiește de asemenea înțeles ca un gest de plecăciune, închinat memoriei scriitorului („Comemorarea lui Grillparzer“).

32. „Expresionismul. O scrisoare prietenească dlui A. de Herz“, 1922, nr.70.

inedit de a cugeta și simți. Mod la care ne obligă evoluția însăși a lumii înconjurătoare. Suntem datori, prin urmare, nu să respingem din principiu noul, ci, dimpotrivă, să ne dăm silința a-l înțelege și aprecia în deplină cunoștință. Alarmat („de când cu reprezentările întocmite de un regizor german, ne-am pomenit cu expresionismul în plină capitală“), A. de Herz răspunde categoric: „nu înțeleg să rup cu tradiția, încălțându-mă cu jiletca și punându-mi manșetele în cap“³³.

Regizorul la care face aluzie A. de Herz e Karl Heinz Martin, figură proeminentă a teatrului expresionist și revoluționar german din anii '20–'30. Acesta montase la teatrul Bulandra, în regie expresionistă, *Nju* de Ossip Dymov și *Pelicanul* lui Strindberg, spectacole mult elogiate de Dinu Șerban³⁴. A. de Herz nu nega, de fapt, talentul regizoral al neamțului, dar îi respingea cu grăitoare opacitate, viziunea artistică: „Progresul în arta dramatică nu constă în expresionism. De altfel, n-am găsit încă pe nimeni care să-mi explice ce înseamnă ex-pre-sio-nism. Îmi închipui că trebuie să fie înlocuirea talentului prin foc bengal“³⁵.

În ciuda opiniilor directorului său, *ALA* va continua să se ocupe în mod constant de mișcarea expresionistă și de literatura actuală, mai ales în cadrul modest al *Notelor*, *Însemnărilor* și al *Mișcării literare în țară și în străinătate*. Din semnalările anonime apărute în aceste rubrici aflăm bunăoară în treacăt că „pe toate scenele germane“ se juca *Ludovic Filip de Prusia* al lui Fr. von Unruh³⁶; că Alfred Kerr³⁷ respinsese

33. „Expresionismul. Răspuns prietenesc dlui Emil Isaac“, 1922, nr. 71.

34. „Cronica teatrală“, 1922, nr. 69.

35. „Aberația vremii. Expresionismul dlui Victor Eftimiu“, 1922, nr. 69.

36. 1921, nr. 18.

37. Personalitate reprezentativă pentru critica literară germană în perioada interbelică.

drama *Flamme* a lui Hans Müller, care acum pregătește o „piesă senzațională“, intitulată *Bunica*³⁸; apoi că ultima operă dramatică a lui Georg Kaiser, *Veneția*, tratează „dragostea albastră și mistică“ dintre George Sand și Alfred de Musset³⁹; că în Germania „toată critica se ocupă de un nou poet dramatic expresionist“, autorul unei trilogii intitulate *Der Spiegel-mensch*, „în care neprevăzutul imaginii, bogăția și subtilitatea simbolurilor pun piesele sale alături de *Faust*“⁴⁰ etc. „Noul poet dramatic“ este austriacul Franz Werfel, nu atât de „nou“, căci debutase înainte de primul război mondial. *Der Spiegel-mensch* apăruse în 1920. Despre Werfel, revista mai publicase – și va mai publica, v. mai jos – diferite informații. Mărunte și în termeni minori⁴¹.

Unul din cele mai interesante materiale apărute în *ALA* între 1920–1925 cu privire la noile direcții pe care se angaja în deceniul al treilea literatura și arta din spațiul germanofon este interviul luat de Eugen Filotti lui Hugo von Hofmannsthal, Richard Strauß și Max Reinhardt⁴². Aceștia figurează nu întâmplător alături. Erau toți trei mari personalități creatoare, situate în avanscena evenimentelor culturale ale zilei, și, în plus, în raporturi de apropiată colaborare: Hofmannsthal scria librete la operele lui Strauß, Reinhardt pune în scenă piesele lui Hofmannsthal și, alături de acesta, inițiase cu începere din 1917 „jocurile festive de la Salzburg“.

Interviul luat lui Hofmannsthal are meritul de a populariza în condiții optime – căci autorul său este om de cultură și de

38. 1922, nr. 109.

39. 1922, nr. 105.

40. 1924, nr. 194.

41. Cf. spre pildă nota, nesemnată, „În contra lui Franz Werfel“, 1923, nr. 16.

42. „Convorbire cu trei maeștri ai artei contemporane. Idei, păreri, proiecte“, 1922, nr. 95.

gust – un scriitor important, la data aceea puțin cunoscut publicului românesc⁴³. Discuția se înscrie în orizontul larg deschis de un moment conjunctural marcant: reprezentarea la festivalul de la Salzburg a dramei lui Hofmannsthal *Das Salzburger große Welttheater*, în regia lui Max Reinhardt. Dintre problemele discutate merită subliniate cele privind raportul dintre textul dramei și modelul spaniol (Hofmannsthal afirmă a fi luat de la Calderón – *El gran teatro del Mundo* – structura generală și cele șase personaje alegorice); dintre tiparul creștin al „misterului” și fondul de gândire protestatar al piesei (dramaturgul invocă o relație de continuitate întemeiată pe caracterul contestatar, la origine, al creștinismului și pe faptul că acesta constituie una din sursele etice ale socialismului); categoria socială a publicului care frecventează spectacolul; modul în care populația locală – catolică – reacționează la desfășurarea în biserică a reprezentațiilor etc. În final, Hofmannsthal oferă interlocutorului său o privire de ansamblu asupra propriei opere.

Convorbirea cu Max Reinhardt pornește tot de la Hofmannsthal și are în vedere raportul artă-societate. La obiecția lui Eugen Filotti, după care soluția oferită de poet problemelor sociale de el însuși ridicate este antisocială (proletarul pornit să dărâme societatea nedreaptă se resemnează în cele din urmă în a lăsa pe seama divinității pedepsirea bogatului păcătos), Reinhardt răspunde lucid și sceptic, în spiritul teoreticienilor „artei pentru artă”, că replica dramaturgului este doar una literară, cu efecte cel mult în ordinea sentimentelor:

— Cum ar putea un scriitor să dezlege incidental o problemă care frământă încă pe specialiști? Poetul se conduce după simțire și nu tinde decât să emoționeze.

43. Cf. spre pildă puținătatea referințelor înregistrate de BRLR vol. I, 1980, nr. 334, 2437, 5978, 6158.

— Dar poeții revoluționari?

— Eu mă limitez la dramă și nu cred în legitimitatea dramei revoluționare, adică în eficacitatea unui teatru cu tendință socialistă. În general, eu sunt un adversar al dramei cu tendință, iar în materie socială o consider absurdă. Revoluțiile, acțiunile politice în general nu pot fi provocate prin literatură, nici măcar prin aceea vie și spectaculoasă a dramei. Revoluțiile pornesc din cauze sociologice prea adânci pentru ca literatura să poată juca vreun rol în determinarea lor. Tot ce se poate aștepta de la teatrul cu temă socială este zguduirea etică a spectatorului. Dar și aceea cade pe planul al doilea față de efectul principal care este emoția estetică. Crezi dumneata că după o piesă oarecum răscolitoare în care cerșetorul pune mâna pe bardă, iar bogatul e reprezentat în cea mai nefavorabilă lumină, lucrătorii care au asistat se vor urca pe baricade, iar bogații își vor împărți averile? Desigur că nu. Și unii și ceilalți vor cugeta câteva clipe, vor fi înălțați sufletește. Și atât. Poate nici atât.

În încheiere, Max Reinhardt schițează un tablou puțin încurajator al teatrului german din anii '30: repertoriul se stabilește pe criterii economice, fiind dictat de legea cererii și a ofertei în condiții dezavantajoase ce decurg din scăderea drastică a exigenței publicului spectator, de-literaturizarea teatrului este un proces în curs, cinematograful reprezintă un concurent primejdios, ispitind cu sume mari pe actori, care nu mai au spirit de echipă etc.

Din Hofmannsthal *ALA* publică⁴⁴, în traducerea lui I. Sân-Giorgiu, „Balada vieții exterioare”⁴⁵ [„Ballade des äußeren Lebens“], a cărei melancolie difuză, obsesie a morții și paloare în imagine înfățișează pilduitor tipul de sensibilitate neoromantică, proprie poetului austriac. Respectând rima, metrul și o anume eleganță a originalului, echivalența românească înregistrează o izbutită poetică:

44. 1922, nr. 95.

45. Traducerea este reprodușă întocmai, cu excepția primului vers din cea de a doua strofă, în studiul consacrat lui Hofmannsthal din volumul *Lirica germană contemporană*, ed. cit., pp. 94–95.

*Și cresc copii cu ochi adânci ca zarea
 Și nu știu de nimic și cresc și mor
 Iar oamenii-și urmează-ncet cărarea.*

*Din fructe crude dulci se fac cu spor,
 Iar noaptea cad ca niște paseri moarte
 Și zac puțin și putrezesc ușor.*

Sminteala omului incapabil să se bucure de viață doar în clipa în care o pierde este tema uneia din cele mai cunoscute drame lirice de tinerețe ale lui Hofmannsthal, *Der Tor und der Tod*. Tradusă la noi pentru prima oară de Emil Riegler, în versuri cam poticnite, departe de scrupulul estetic al textului german, apare, și ea, în *ALA*, în cursul aceleiași perioade⁴⁶.

*

De fapt, izbitor este că în materie de traduceri din literatura de limbă germană noutățile absolute din revistă sunt, în intervalul amintit, mai degrabă rare. Căci *ALA* continuă opțiunile presei literare antebelice. Și aceasta nu doar în ce privește nume consacrate, intrate definitiv în patrimoniul universal și beneficiind de o considerabilă audiență în rândul publicului românesc, precum Goethe, Schiller, Heine, Lenau. Dar și în ceea ce îi privește pe autorii moderni, unii dintre ei contemporani ca Arno Holz, Richard Dehmel, Rainer Maria Rilke, Hugo von Hofmannsthal, Arthur Schnitzler. Practic nici unul din scriitorii de limbă germană, traduși sau comentați în paginile *Adevărului literar*, în primii săi cinci ani, nu

46. *Nebunul și moartea*, 1924, nr. 211. În același număr, traducătorul comentează opera lui Hofmannsthal din unghiul „devenirii eroice“, socotind că personajele din *Împăratul și vrăjitoarea*, *Femeia la fereastră*, *Nunta lebedei*, *Electra*, *Ariadna la Naxos* sunt nu atât convenții simbolice cât expresia unor trăiri autentice.

reprezintă, în raport de ceea ce oferea presa literară românească anterioară lui 1918, teritorii integral necunoscute.

Mai mult. Nu numai autorii selecționați sunt aceiași ca în trecut, dar de foarte multe ori chiar piesele alese din opera acestora sunt aceleași. O sumară trecere în revistă a traducerilor apărute în *ALA* între 1920–1925 este grăitoare.

Astfel din Schiller, I. Șarvari traduce – cu păstrarea aproape întocmai a endecasilabului iambic al originalului, a rimei încrucișate și a liniei melodice prelungite de încălecarea versului – monologul lui Tell⁴⁷ din *Wilhelm Tell*, scena a III-a din actul al IV-lea. Textul era cunoscut la noi încă din 1913, grație strădaniilor lui Șt. O. Iosif⁴⁸.

Balada „Scufundătorul“ [„Der Taucher“], tradusă până în 1923 de aproape șapte ori⁴⁹, este reluată acum⁵⁰ de Ioan Ciorănescu, poetul fizic, urmărit în propriile-i versuri de gândul morții apropiate. Versiunea acestuia respectă metrul, rima și mișcarea dramatică a lui Schiller, înregistrând pe alocuri valori expresive:

*Și fierb, clocotesc și tot vâjâie lung
Ca foc când se adună cu apă,
Și valuri spumoase la ceruri ajung
Se-mping și n-au unde să-nceapă
Sbucnesc spumegânde și fac un răsunet
Din vuietul lor, ca și groaznicul tunet.*

La fel de semnificativ e și faptul că din opera atât de întinsă și puțin cunoscută în ce ne privește a lui Herder, *ALA* publică

47. „Pânda lui Tell“, 1921, nr. 57.

48. *Gazeta Transilvaniei*, LXXVI (1913), nr. 138, p. 2.

49. Ion Gherghel, *Schiller în literatura română*, București, 1935, p. 55. Extras din *Revista germaniștilor români*.

50. 1924, nr. 187.

în traducerea, greoaie și confuză, a lui Gheorghe Bicz (poetul Demetru Pan), tocmai „Cântecul lebedei”⁵¹ [„Der sterbende Genius“ din ciclul *Paramythen*], o proză ritmică, decolorată și convențională ce apăruse deja în românește cu jumătate de veac în urmă⁵².

Dintre romanticii germani, poetul care a înregistrat cea mai mare popularitate la noi, cel puțin până în 1918, a fost – cum se știe – Heine.

Tot el este și în *ALA* printre autorii cei mai traduși. Așa, Petre Strihan (Petre Constantinescu) transpune – liber și neinspirat – trei texte din *Lyrishes Intermezzo*: „Joc”⁵³, [„Wir haben viel für einander gefühlt“], republicat *ne varietur* câteva numere mai târziu⁵⁴, apoi „Dolor”⁵⁵ [„Seit die Liebste war entfernt“] și „Spune-mi”⁵⁶ [„Liebste sollst mir heute sagen“] – texte care beneficiaseră, toate, în trecut de mai multe tălmăciri⁵⁷.

Florian Podaru traduce „Cântec”⁵⁸ [„Aus meinen Tränen sprießen“], din *Lyrishes Intermezzo*, eminescianizând facil:

51. 1923, nr. 160; în „Note“, o caracterizare gen „fișă de dicționar“: spirit pătrunzător, promotor al unei noi ere culturale, inițiator al activității folcloristice din țara sa etc. În același număr, tot Gh. Bicz traduce din Alexander Roda-Roda *Un dialog* și informează în „Note“ că e vorba de „cel mai apreciat dintre umoriștii germani contemporani [...] la noi tot atât de puțin cunoscut ca și un Busch, Thoma sau Ettlinger. Și e păcat“.

52. „Lebăda murindă“, *Albina Pindului II* (1870), nr. 10, p.1.

53. 1923, nr. 145.

54. 1923, nr. 151.

55. 1923, nr. 146.

56. 1923, 153.

57. BRLR vol. I, 1980, nr. 3693, 3998, 3700, 3723; Șt. O. Iosif, *Romanțe și cântece din Heine*, București, Editura Librăriei H. Steinberg, 1901, p. 69.

58. 1921, nr. 16.

*De mă iubești copilă dragă
Te fac stăpâna ăstor flori
Și-n tei la geamul tău cânta-vor
Duios în cor privighetori.*

Această piesă nici pe departe din cele mai izbutite ale lui Heine a fost foarte gustată la noi: până în 1918 sunt consemnate în presa literară aprox. cincisprezece versiuni, aparținând lui Șt. O. Iosif, Cincinat Pavelescu, Richard D. Ioan, Ion Benteoiu ș.a.⁵⁹

Poemul „Saloma“ [din ciclul *Lazarus*, în vol. *Roman-zero*] ni se oferă – s-ar zice în premieră – sub semnătura lui Marcel A. Breslisca (Marcel Breslașu). Deși cu licențe de metru și rimă, echivalența acestuia e îngrijită, acceptabilă în ansamblu.

Un succes comparabil cu cel al lui Heine l-a atins în literatura română – notoriu – neliniștitul și melancolicul Lenau. Din cunoscutele sale *Schilflieder (Cântcele trestiei)*, mai cu seamă ultima poezie a fost cu deosebitre prețuită; peste 14 traduceri în revistele românești de până în preajma lui 1918, semnate de Ioan Borgia, Maria Cunțan, I. Sân-Giorgiu ș.a.⁶⁰ La popularitatea acestor versuri va fi conlucrat poate, dincolo de propriile lor însușiri poetice (anume noblețe a tonului, cantabilitate), faptul că au apărut pentru prima oară într-o revistă de prestigiu *Convorbirilor literare* 61 și că au fost citate de Maiorescu (strofele 1, 3) în studiul „Poezia română la 1867. II Condițiunea ideală a poeziei“⁶².

59. Cf. BRLR vol. I, 1980, nr. 3625–3628, 3697 etc.

60. *Ibidem*, nr. 5836–5851.

61. 1867, nr. 9, pp. 103–106.

62. În *Critice 1866–1907*, vol I, București, „Minerva“, Institut de arte grafice și Editură, 1915, p. 66.

ALA retipărește⁶³ – fără trimitere la sursa intermediară – una din vechile traduceri ale acestei piese. Anume pe cea din 1888⁶⁴ a lui O. Carp, poet minor din cercul *Contemporanului*, cunoscut mai cu seamă ca tălmăcitor din Heine. Versiunea sa ilustrează elocvent un tip de transpunere (practicat cu succes îndeosebi în cadrul literelor franceze) care nu urmărește atât fidelitatea față de original, cât acomodarea acestuia la spiritul limbii receptoare. Astfel, dacă echivalența lui O. Carp e melodioasă și comunică starea de spirit a versurilor lui Lenau (tristețe reținută), într-un cuvânt „sună bine“ în românește, rima și metrul originalului sunt schimbate, imaginile și ideile poetice parafrazate sau chiar înlocuite. Trecând, spre pildă, peste formularea nefericită din prima strofă „Prin stuful trestiei“ (pentru „In des Schilfes grünen Kranz“), se pot observa: dezarticularea metaforei centrale din aceeași strofă⁶⁵, transformarea unei notații de peisaj din strofa a II-a în figură de stil („Hirsche wandeln dort am Hügel“ a devenit „Trec nori cum fug pe dâmburi cerbii“), modificări nemotivate de cuvinte și sintagme, ca „Nachtgebet“ devenit „doina de departe“, „die tiefste Seele“ – „iluzii de mult moarte“ ș.a.

Tot astfel „Trecut“⁶⁶ – precedată de astă dată de câteva cuvinte lămuritoare ale lui Liviu Marian – reproduce, din *Foaia interesantă*⁶⁷, prelucrarea lui P. Cerna după poezia „Vergangenheit“. Amplificând prin deschidere cosmică ideea

63. 1924, nr. 177.

64. *Drepturile omului*, nr. 26, p.1.

65. „Auf dem Teich dem regungslosen / Weilt des Mondes holder Glanz / Flechtend seine bleichen Rosen / In des Schilfes grünen Kranz“ a devenit „Cum se privește luna plină / În liniștita apă clară / Prin stuful trestiei presară / Flori poleite de lumină“.

66. 1923, nr. 151.

67. I (1897), nr. 33, p. 3.

poetică, lărgind orizontul de imagini, accentuând muzicalitatea versurilor, această prelucrare, cu sensibile ecouri în sunet și înțeles din Eminescu, este net superioară originalului:

*În amurg, pe-ntinsa mare
Soarele de mult s-a stins;
Și lumina zilei moare
Ca ecoul unui plâns.*

*Prin văzduh plutind molatec
Nori se-nlănțuie departe
Și pe cripta zilei moarte
Țes cununi ca de jăratec.*

*Printre lumile-n repaos
Ziua moartă s-a pierdut
Înc-o clipă s-a adaos
Negurosului trecut.*

*Larg mormânt, tu mă-nfiori
Înnoptat și trist trecut,
Căci în sânu-ți s-a pierdut
Cu noianul de plânsori
Și norocul ce-am avut.*

O altă traducere din Lenau o datorăm lui Gh. Nikita, editorul de mai târziu, alături de G. Călinescu, al *Sintezei*. Este vorba de ciclul *Noapte de iarnă*⁶⁸ [*Winterlied*], „după Lenau“, text tradus până în preajma primului război mondial de aproximativ cinci ori⁶⁹.

În echivalența de față, imaginile și rima sunt cele ale originalului, metrul în schimb e modificat. Unele abateri sunt

68. 1924, nr. 210.

69. BRLR vol. I, 1980, nr. 5890–5894.

neavenite: înlocuirea în prima strofă din primul poem a pronumelui personal cu forma sa impersonală distorsionează comunicarea lirică, alterată suplimentar și de sintagma „suflarea te înăbușă fierbinte“ care nu doar anulează, ci și răstoarnă până la contrasens, sugestia glacialului din „es dämpft mein Hauch, es klirrt mein Bart“.

Orientarea apăsător democratică a *Adevărului literar* se răsfânge și în atenția acordată liricii sociale. Întâlnim astfel în paginile sale „Ruga văduvei“⁷⁰ [„Das Gebet einer Witwe“], „liber după Chamisso“, de A. Toma, în fapt reproducere nemărturisită după *Lumea nouă științifică și literară*⁷¹. Altminteri, poezia, care îmbină liricul cu epicul, accentele puternice de răzvrătire și sarcasm cu echilibrul formei strofice și în care refrenul punctează dramatic firul narativ, poate fi socotită probantă pentru factura liricii lui Chamisso.

De asemenea, probabil nu întâmplător, neobositul I. Șarvari, muncitor tipograf, traduce din Ferdinand Freiligrath⁷², poetul revoluției germane de la 1848, tocmai „Requiescat“⁷³, un poem de zece strofe pe tema proletarizării intelectualului.

Interesul special – de care aminteam – al revistei pentru modernitate se cristalizează în ce privește literatura de expresie germană în difuzarea mai cu seamă de traduceri de lirică.

Astfel, Richard Dehmel, impresionist, extatic, autor de poezie meditativă dar și socială, este prezent în *ALA*⁷⁴, în

70. 1921, nr. 20.

71. I (1895), nr. 1, p. 6.

72. Până în preajma războiului, poezia incendiară a lui Ferdinand Freiligrath găsisese o anume audiență la noi. Trei balade și șapte piese lirice văzuseră lumina tiparului în echivalențe românești (cf. BRLR vol. I, 1980, nr. 3002–3004, 3317–3323).

73. 1924, nr. 164.

74. 1922, nr. 100.

tălmăcirea lui I. Sân-Giorgiu, cu poemele „După o ploaie“⁷⁵ [„Nach einem Regen“], „Strigăt“, „Chemare“, „Pe-un drum de țară“ [„Auf einem Dorfweg“], „Lucrătorul“ [„Der Arbeiter“]. Cu excepția penultimei piese a cărei echivalență românească este și cel mai puțin reușită, întreg grupajul va fi reprodus întocmai în capitolul referitor la Dehmel din *Lirica germană contimporană* (p. 68–69). „Lucrătorul“ va reaparea sub un titlu mai potrivit: „Muncitorul“.

Un scriitor interesant, teoretician al poeziei moderne, experimentator de forme verbale și ritmice care a debutat în cadrul naturalismului dar a izbutit să îl depășească în direcția impresionismului, iar mai apoi a expresionismului, a fost Arno Holz. I. Sân-Giorgiu îi traduce⁷⁶, într-o frazare mai curgătoare decât în cazul lui Dehmel, un poem în vers alb (fără titlu și fără referire la sursă), alcătuit din notații discontinue de senzații în registrul agreabilului:

*Frumoasă verde iarbă moale
Stau lungit în ea
În mijlocul bulbucilor
Deasupra mea
Cerule cald;
Un alb depărtat, tremurător
Care-mi închide ochii încet
Încet de tot
Aer care adie...zumzăit ușor.*

75. Poezia apăruse inițial, alături de o notă explicativă privind în ansamblu opera lui Dehmel, în *Rampa nouă ilustrată* I (1916), nr. 211, p. 1.

76. 1923, nr. 131. Va fi reluat *ne varietur* în capitolul corespunzător din *Lirica germană contimporană*. Scriitorul mai beneficiază și de un comentariu istorico-literar (nesemnat) în 1923, nr. 134.

Tot în transpunera fluentă a lui I. Sân-Giorgiu și două poeme de Stefan George⁷⁷: „Luptătorul“ și „Toamna“.

Între puținele traduceri din germană reușite pe care le întâlnim în această perioadă în paginile *ALA* se află – în ciuda unor mărunte inadvertențe și stângăcii – și echivalența pe care H. Bonciu, bun cunoscător al liricii neoromantice și expresioniste germane, o aproximează unei poezii de R. M. Rilke⁷⁸. E vorba de „Ce-ai să faci Doamne“⁷⁹ (din ciclul *Das Buch vom mönchischen Leben*, cuprins în volumul *Das Stundenbuch*):

*Ce-ai să Te faci dac-am să mor
Dacă mă sparg (îți sunt ulcior)
Dacă mă sec (îți sunt băutura)
Și haină-ți sunt și Creatură
Prin moartea mea pierzi orice rost.*

Mai apar Ricarda Huch⁸⁰ în transpunerea greoaie a lui Emil Dorian; Yvan Goll cu „Caravana Dorului“, oferită de A. Cotruș⁸¹ într-o versiune interesantă, în care simțământul deznădejdi este contrapunctat energic de mari accente vitaliste:

*O chiar de-ar fi să curgă Nilul
Niagara
Peste noi
Am striga și mai nebuni de sete!*

Apoi vienezul Arthur Schnitzler cu „Daruri de Crăciun“⁸² (scenă din *Anatol*, ciclul de piese într-un act), traducere

77. 1922, nr. 94.

78. Din Rilke mai traduce și Emil Dorian, neîngrijit și patent medio-cru: „Ies primii trandafiri“, 1923, nr. 156.

79. 1923, nr. 143.

80. „Rime de dragoste“, 1921, nr. 54.

81. 1923, nr. 157.

82. 1921, nr.7

– nesemnată – cursivă, chiar dacă lipsită de finețe; Raoul Auernheimer⁸³ scriitor, și el, austriac, reprezentat prin schița psihologică „Prima sărutare”⁸⁴, în tălmăcirea lui Gh. Bicz; în fine, Fr. Nietzsche – relativ mult tradus și comentat la noi până în preajma războiului⁸⁵ – cu aforisme, selectate și reproduse brut în românește de G. Silviu⁸⁶ și I. C. Bibicescu⁸⁷.

Inerția culturală a revistei care – cum arătam – a operat aproape sistematic în domeniul traducerilor din literatura de limbă germană se verifică și în situații limită, spre pildă în acelea privindu-i pe autorii moderni puțin sau deloc cunoscuți publicului nostru. Un exemplu îl oferă Wedekind. Acestuia îi apar în *ALA* două proze. Una este „Bella”⁸⁸ (traducător Alex. Terziman), satiră fadă la adresa filistinismului erotic al micului burghez german; cealaltă (în tălmăcirea lui Eugen Filotti), „Rabbi Esra”⁸⁹, monolog didactic (subintitulat, cu totul fan-tezist, „nuvelă”) pe tema nevinovăției iubirii erotice. Dar același „Rabbi Esra” fusese, alături de poemul „Cristina”, singura

83. Tradus în revistele noastre între 1890–1912 (cf. BRLR vol. I, 1980, nr. 6017–6022).

84. 1925, nr. 166.

85. Cf. BRLR vol. I, 1980, nr. 2768–2774; 4115–4117; 5600–5610.

86. Spre pildă, din „Maxime și entr-acte” [„Sprüche und Zwischen-spiele” din vol. *Jenseits von Gut und Böse*], 1921, nr. 42; nr. 55. Traducătorul este și autor al unor articole de popularizare și compilație privind „Masca lui Nietzsche” (1923, nr. 139), „Copilăria și boala lui Nietzsche” (1923, nr. 138), „Nietzsche și «femeia»” (1923, nr. 143) etc.

87. 1921, nr. 36.

88. 1923, nr. 146.

89. 1921, nr. 56. În același număr, la rubrica „Însemnări”, după o scurtă caracterizare nesemnată a scriitorului (ocupă un loc de frunte printre dramaturgii moderni etc.) se precizează, fără nici un fel de acoperire, că „nuvela pe care o publicăm [...] este cea mai valoroasă bucată în proza lui”.

traducere din Wedekind apărută în presa românească antebelică⁹⁰ !

*

Analize critice de traduceri *ALA* nu a publicat în această perioadă. Cu o singură excepție. Pornind de la apariția recentă a unei tălmăciri din „Cântecul clopotului“ (datorată lui Mihail Pricopie)⁹¹, Barbu Lăzăreanu își propune să înfățișeze⁹² meritele și scăderile traducerilor românești mai vechi ale poemului lui Schiller, „Das Lied der Glocke“. De fapt, el se referă doar la două: la versiunea lui Adolf Stern, de la 1869 (grevată de reminiscențe latiniste, totuși cu pasaje „cald răspânditoare de lumină“) și la aceea din 1871 a poetului Nicolae Rucăreanu (impregnată de heliadisme, dar nu lipsită, ni se spune, de însușiri poetice)⁹³. Deși cu observații fondate, materialul lui Lăzăreanu este neglijent redactat și departe de a fi complet: până în 1923, „Cântecul clopotului“ văzuse lumina tiparului nu în două, ci în opt traduceri⁹⁴ (integrale sau parțiale), dintre care una îi aparținea lui Șt. O. Iosif⁹⁵.

*

Preocupări firave de comparativă se oglindesc în articolele lui N. Zaharia privindu-l pe Eminescu. E vorba de discuția – amorsată în *Convorbiri literare* încă de la finele secolului

90. În *Versuri* II (1914), nr. 7, pp. 214–219 (cf. BRLR vol I, 1980, nr. 4450, 5190).

91. *Analele Dobrogei*, III (1922), nr. 3, pp. 339–348.

92. „Cântecul Clopotului. Doi traducători vechi cu prilejul unei traduceri noi“, 1922, nr. 104.

93. Apăruse în *Tipograful român*, VII (1871), nr. 23, pp. 90–92.

94. I. Gherghel, *op. cit.*, p. 60.

95. *Semănătorul*, VI (1907), nr. 13, p. 257.

al XIX-lea – în legătură cu sursele germane ale poeziilor „Veneția”⁹⁶ și „La steaua”⁹⁷. N. Zaharia se raliază hotărât celor ce proclamă autonomia poetului față de modelele sale.

*

Producția curentă de carte străină este prezentată sub formă de note informative – nesemnate, cel puțin până în 1923⁹⁸ – sau de rezumate. Ceea ce poate, așadar, interesa în atare împrejurări este doar natura opțiunilor și sursa acestora.

În ce privește prima chestiune, ar fi de observat că literatura asupra căreia *ALA* atrage frecvent atenția aparține unor autori minori, astăzi uitați. Unii dintre aceștia s-au bucurat, totuși, în epocă de anume notorietate și succes de librărie, precum Hanns Heinz Ewers, Erna Grantof, Isabelle Kaiser, Otto Soyka și alții. Alături de cărțile acestora, sunt însă semnalate și altele, de netăgăduită valoare. Așa bunăoară, cu o întârziere de numai un an⁹⁹, faimoasa antologie de lirică expresionistă a lui Kurt Karl Pinthus, *Menschheitsdämmernung*; apoi o culegere de poezie franceză pe tema păcii, alcătuită și tradusă în germană de Yvan și Claire Goll¹⁰⁰, gândită ca gest recuperator și ca act de mediere franco-germană în

96. „Sonetul *Veneția* al lui Eminescu“, 1923, nr. 119.

97. „Poezia lui Eminescu *La steaua*“, 1923, nr. 120.

98. Începând din acest an G. Baiculescu își asumă cu regularitate, în întregime sau parțial, rubrica „Cărți și reviste“.

99. 1921, nr.4.

100. „*Das Herz Frankreich. Eine Anthologie französischer Friedenslyrik*“, 1922, nr. 85. După ton și după ideile profesate (Yvan Goll „nu ne este simpatic deoarece și dânsul face parte din tagma expresioniștilor care au degradat nivelul artei la scamatorie și clovnerie. Totuși încercarea lui de a populariza în limba germană pe poeții păcii francezi este lăudabilă și curajoasă.“), autorul nesemnat al cronicii ar putea fi A. de Herz.

perioada imediat următoare războiului; cercetarea de pionierat a lui Jean-Marie Carré, *Goethe en Angleterre*¹⁰¹ [apărută în 1920] sau monografia lui R. R. Curtius, *Balzac* [1923], rămasă până azi operă de referință, despre a cărei metodă G. Baiculescu ne spune că e „uneori chinuită, dar are claritate, pornește de la o caracterizare estetică pentru a ierarhiza scriitorul”¹⁰².

Sunt prezentate ultimele romane ale Clarei Viebig¹⁰³ și, respectiv, Gerhart Hauptmann¹⁰⁴, un recent volum de nuvele al lui Rudolph Huch¹⁰⁵, unul de teatru al lui Sudermann¹⁰⁶. După cum este menționată și apariția în limba franceză a corespondenței dintre Goethe și Carlyle¹⁰⁷, din perioada 1824–1832, precum și a nuvelei *Tonio Kröger* a lui Thomas Mann [Paris, 1924], declarat, inexplicabil, de G. Baiculescu, scriitor de factură „mai mult latină, prin ușurința elegantă a stilului, echilibrul compoziției”¹⁰⁸.

Uneori, în rubricile destinate cărților străine, putem descoperi ici-colo și atitudini mai puțin conformiste, opinii personale, încercări polemice. Un exemplu de acest fel, interesând deopotrivă literele germane și cele franceze, îl constituie recenzia pe care B. Fundoianu¹⁰⁹ o face cărții lui L. Reynaud, *L'nfluence allemande en France au XVIII-ème et au XIX-ème siècle* [1922], căreia îi pune în lumină caracterul inacceptabil al tezei fundamentale: înrâurirea în chip

101. 1921, nr. 40.

102. 1924, nr. 162.

103. 1920, nr. 2.

104. 1924, nr. 168.

105. 1922, nr. 58.

106. 1923, nr. 113.

106. 1921, nr. 49.

108. 1924, nr. 170.

109. „Franța și influența germană“, 1922, nr. 99.

premeditat distrugătoare a literaturii germane asupra celei franceze și influența pozitivă a acesteia din urmă asupra celei dintâi. Teză naivă, crede, pe bună dreptate, recenzentul (fie și numai pentru că cei mai mulți dintre cei implicați în importul de cultură germană în Franța au fost ei înșiși francezi), izvorâtă din prejudecăți conjuncturale: „Să privești pătrunderea literaturii germane în Franța în lumina războiului de ieri e o lipsă curioasă de simț filosofic (poate de simț istoric), de care francezii se vădesc foarte des capabili.“ Dincolo de semnalarea unor erori de datare și a unor vicii de concepție, intervenția lui Fundoianu este utilă și pentru că ridică implicit una din cele mai delicate probleme cu care se confruntă cercetarea proceselor bilaterale de influență, respectiv de receptare: aceea a valorii.

Tot astfel cu prilejul apariției în franceză a unui volum de corespondență Goethe–Schiller în colecția autorilor străini publicați sub direcția lui Charles du Bos, un material nesemnat¹¹⁰ contraargumentează pas cu pas, din perspectiva cuiva la curent cu clasicismul german al veacului al XVIII-lea, studiul introductiv al ediției, semnat de Lucien Herr¹¹¹.

O „însemnare“ anonimă, semnificativă atât pentru sociologia gustului public în Germania, cât și pentru mentalitatea anchetatorilor acestuia (inclusiv a autorului notiței din *ALA*), intitulată „Ravagiile romanelor de senzație“¹¹², rezumă

110. 1924, nr. 203.

111. Se afirmă, pe bună dreptate, că: primele opere ale lui Schiller nu i-au displicut lui Goethe; nu Goethe, ci Schiller se afla la începutul prieteniei lor într-un moment critic, de dezorientare; serviciul pe care Schiller i l-a făcut lui Goethe a fost de natura unei stimulații intelectuale; studiul lui Kant, întreprins sub înrâurirea lui Schiller, nu l-a îndepărtat pe Goethe de Spinoza etc.

112. 1924, nr. 192.

concluziile unei cercetări germane privitoare la „ce se citește“. Rezultatele anchetei stârnesc indignarea autorităților: „În loc de J. Verne se citește Nick Carter, Nick Winter și alți autori mediocri; Romeo a fost înlocuit cu Zigotto, Molière cu Ch. Chaplin, în loc de Fénelon se citesc aventurile bestiale ale lui Sherlock Holmes“; se constată cu oroare că editura Ullstein are o secție specială pentru romane de senzație, că *Mănușa albastră*, romanul unui norvegian, fost agent de poliție, s-a răspândit în milioane de exemplare, că la o razie făcută de poliție s-au descoperit „astfel de romane în aproape toate casele locuite de mici funcționari, de muncitori, studenți, artiste de varieteu, prostituate“ și că toate persoanele anchetate de Institutul de sociografie (*sic*) au declarat că-l admiră pe Conan Doyle. „Într-un cuvânt, romanele de senzație pun în pericol literatura serioasă și strică moravurile.“

Revenind la cea de a doua chestiune care – aminteam mai sus – interesează în cazul rubricilor de recenzii din *ALA*, respectiv aceea a sursei informațiilor, se poate aproxima că ea este situată în chiar presa literară germană. Autorii de recenzii, chiar dacă nu citeau direct cărțile pe care le prezentau, cunoșteau limba germană și aveau în orice caz acces la revistele literare germane din epocă. Uneori acestea sunt numite în mod expres și se poate constata că este vorba de publicații importante. Așa sunt: *Deutsche Rundschau*, una din cele mai marcante reviste de orientare conservatoare din perioada Republicii de la Weimar; *Die schöne Literatur* care apărea din 1911 ca supliment al publicației *Literarisches Zentralblatt* și care începând cu 1923 își va schimba profilul, centrându-se pe informare, respectiv pe difuzarea literaturii contemporane (recenzii, materiale biografice și autobiografice, bibliografii, facsimile, exerpte etc.); *Bücherei und Bildungspflege* ș.a.

De altfel, cronica revistelor literare germane sau a materialelor din reviste în alte limbi, dar interesând spațiul literelor germane constituie o preocupare constantă a *Adevărului literar și artistic*.

În genere, redacția merge pe ideea mai lesnicioasă de a prezenta nu un număr întreg al unei publicații anume, ci doar câte un singur articol, a cărui alegere este firește lăsată la latitudinea cronicarului. De aici, o foarte marcată diversitate, fără puncte de legătură, fără o perspectivă de ansamblu, fără contexte. Selecția operează, totuși, în direcția calității. Ne sunt astfel semnalate un studiu privind poezia expresionistă germană a unui specialist de renume, reputația lui Maurice Boucher¹¹³; exegeza Genevievei Maury, publicată în *Revue de Genève* despre Stefan George și cercul din jurul revistei *Blätter für die Kunst*¹¹⁴; raporturile dintre Goethe și Schiller în lumina antroposofiei lui Rudolf Steiner, dezbătute în publicația acestuia, *Das Goetheanum*¹¹⁵; corespondența inedită dintre Heine și fratele său Gustav, din a cărui prefață se reproduc fragmente biografice¹¹⁶; o foarte interesantă contribuție a lui Stephen Philips din *Connoisseur* (revistă britanică de bibliofilie) despre expansiunea pe piața internă și externă a cărții germane în perioada de după război¹¹⁷, contribuție ale cărei date, deși departe de a fi complete – dacă e să le comparăm cu cercetări recente pe aceeași temă¹¹⁸ – rămân totuși adânc grăitoare pentru extraordinarul dinamism cultural al Germaniei postbelice.

113. 1923, nr. 124.

114. 1924, nr. 167.

115. 1922, nr. 84.

116. „În jurul lui Heine“, 1924, nr. 206.

117. 1922, nr. 104.

118. Cf. bunăoară Carl Paschek, „Zeitschriften und Verlage“, în *Deutsche Literatur. Eine Sozialgeschichte*, ed. cit.

Mai mult decât rubricile informative, mai exact și mai cuprinzător, înfățișează pulsul vieții intelectuale și mentalitatea societății germane din anii '30 un șir de șase foiletoane scrise de ziaristul Dem. Theodorescu sub titlul „Prin Germania de azi. Impresii de călătorie”¹¹⁹. În ansamblu, cu finețe și pătrundere, autorul trasează aici imaginea unei țări care, deși în plină criză, își mai păstrează totuși intactă demnitatea ordinii și rigorii, oferind prin însuși acest fapt garanția regăsirii de sine sub semnul democrației și al unității naționale. De la un popor care, deși angrenat într-o amplă revoluție, nu doar politică și socială dar și „interioară, nevăzută, aprigă, o revoluție a raporturilor de viață”¹²⁰, izbutește în condiții de cruntă penurie (armate de cerșetori, femei leșinând la rând în așteptarea unei mizere rații de margarină etc.) să-și desfășoare existența ritmic și să consacre o artă majoră, „ca o arhitectură a ideii”, se poate aștepta un mare reviriment. Mai cu seamă în temeiul unor împrejurări istorice obiective, determinate – crede autorul – de faptul că „în vreme ce Hitler îndeamnă la sfârșirea poporului, masele laolaltă cu comuniștii țin legăturile care pot salva unitatea germană” (nr. 152). De observat că dincolo de naivitatea unei asemenea afirmații situabile în perimetrul discursului politic de strictă observanță imagologică, se străvăd deja efectele campaniei de dezinformare și manipulare a opiniei publice germane de către agenții Cominternului,

119. 1923, nr. 149–154.

120. Cercetări din ultimii treizeci de ani au pus în evidență faptul că sensibilizarea – după 1918, mai mult ca oricând – a artei, literaturii și științei germane la problemele sociale era semnalul unei dinamizări a societății, resimțite extrem de acut. Într-o retrospectivă asupra anului 1922, Ernst Jünger afirma în 1963 că pe atunci „nu mai era nici o îndoială în legătură cu neputința vechiului de a mai dăinui și cu ridicarea unor forțe noi” (apud H. Müller, *op. cit.*, p. 15).

campanie care tocmai în acei ani prindea contur și care urmărea să camufleze coincidența de interese dintre național-socialiști și bolșevici¹²¹.

*

Dacă o anume avizare în materie de germanistică nu poate fi tăgăduită rubricilor informative ale *Adevărului literar și artistic* în primii săi ani de existență, ceea ce în schimb izbește este tocmai caracterul întâmplător al opțiunilor, documentarea lacunară, lipsa spiritului critic, recursul la compilații în paguba accederii directe a sursei. Dacă ne gândim, spre pildă, că între 1919 și 1924, numai Thomas Mann a publicat *Betrachtungen eines Unpolitischen* (1919), *Wälsungenblut* (1921), o primă formă (în 1923) a ceea ce avea să devină *Die Bekenntnisse des Hochstaplers Felix Krull*, *Von deutscher Republik* (1923), *Der Zauberberg* (1924), că din Rilke au văzut lumina tiparului *Duineser Elegien* (1923) și *Sonette an Orpheus* (1923), din Kafka, *In der Strafkolonie* (1919), din Hermann Hesse, *Demian* (1923) și *Siddharta* (1922), din Hans Carossa, *Eine Kindheit* (1921) și *Rumänisches Tagebuch* (1924), din Ernst Jünger, *In Stahlgewittern* (1920); că Oswald Spengler a dat la iveală *Der Untergang des Abendlandes* (1918–1922), carte fundamentală a cărei valoare formativă este, între altele, și pentru filosofia istoriei a lui Blaga binecunoscută; că cea de a doua generație expresionistă continua mai ales prin scriitorii și artiștii grupați în jurul revistelor *Die Aktion* și *Der Sturm* să-și spună cuvântul; că tot acum sub presiunea industrializării crescânde și a răsturnării sociale, politice și economice aduse de război și revoluție, ca și sub impulsul constructivismului rusesc ia ființă mișcarea *Neue Sachlichkeit*, promovând ideologia sincronizării cu

121. Stephen Koch, *op. cit.*, pp. 42–44.

civilizația tehnică a Occidentului și exaltarea culturii materiale, mișcare (cu consecințe importante în arta și literatura deceniului al treilea) în care sunt angajați esești ca Siegfried Kracauer, teoreticieni și filozofi ca Friedrich Wolf, Walter Benjamin, scriitori ca B. Brecht, Ernst Jünger, artiști de teatru și de film etc. – toate acestea, spre a numi doar câteva din direcțiile ideologice și literare reprezentative de după război și doar câteva din operele de vârf ale primului deceniu de existență al Republicii de la Weimar, opere, direcții și autori ce nu se oglindesc defel sau se oglindesc într-o măsură cu totul minoră în paginila *ALA*, se va înțelege cât de limitată, de aleatorie și în anume privințe de irelevantă este imaginea literaturii și culturii de expresie germană din acei ani, pe care revista o impune publicului său. Ceea ce rămâne, de altminteri, în egală măsură valabil și pentru valorile clasice ale aceluiași spațiu literar. Atât a acelora popularizate prin cronici, știri diverse etc., cât și a acelora difuzate prin articole de istorie și eseistică literară ori prin traduceri.

Dacă mai ținem seama și de lipsa marcată de inițiativă manifestată în câmpul traducerilor, unde – precum s-a văzut – preferințele s-au angajat sistematic pe căi deja bătute, atunci este limpede că sporul în familiarizarea publicului românesc cu literatura de limbă germană, pe care *Adevărul literar* îl înfăptuiește în primii săi ani de existență, spor raportat la standardele presei literare antebelice, este puțin semnificativ. Urmare, firească, pe de o parte a unor cauze legate atât de momentul istoric deja evocat, cât și de dificultățile de orientare proprii oricăror începuturi. Pe de altă parte, urmare a absenței, cu rarissime excepții, a unor colaboratori de anvergură. Împrejurări care în deceniul următor vor înceta în bună măsură să mai opereze. Raportarea revistei la domeniul germanofon va înregistra, în consecință, substanțiale modificări.

De la istorie la contemporaneitate

1925–1939

Începând cu 1925, conducerea *Adevărului literar și artistic* va fi preluată de Mihai Sevastos care venea din cercul *Vieții Românești* cu o bună experiență de publicist și editor de reviste culturale. Sub directoratul său, literatura de limbă germană ajunge treptat în paginile *ALA* o prezență de remarcabilă pondere, în creștere relativă până aproximativ în jurul anului 1932, apoi în descreștere după 1933, cu alte cuvinte, după instalarea regimului nazist în Germania.

Asemenea primilor săi ani de apariție, și de astă dată centrul de greutate al interesului cade asupra perioadelor mai recente, deși referințele la clasici și romantici nu lipsesc, iar Goethe este, de departe, beneficiarul celor mai numeroase traduceri, comentarii, note și însemnări (veși mai jos).

Cu rare abateri – de pildă frații Schlegel, Jean Paul, Novalis, Hölderlin, Eichendorff –, seria scriitorilor aparținând marii tradiții, menționați sub o formă sau alta, este aceeași ca și în anii precedenți și, la fel ca și atunci, se are în vedere întregul câmp al literelor de limbă germană, deci în afară de literatura Germaniei în granițele ei politice, și literatura austriacă, apoi cea elvețiană de expresie germană, precum și cea a germanilor din România.

Dar față de perioada anterioară, cea situată între 1925–1939 se caracterizează, fapt notabil, printr-un recurs și mai accentuat la actualitatea strictă. Febril și masiv, acesta se manifestă prin spațiul sporit acordat cu o largă selectivitate, fondată pe criterii oscilante, rubricilor pur informative (*Cărți și reviste*,

Însemnări și polemici, Caleidoscop intelectual) în raport de cele destinate traducerilor și istoriei literare. Ceea ce se soldează nu numai cu o imagine subiectivă și pulverizată, în „vrac“, a domeniului, dar și cu promovarea *prezentării de carte* la rangul de categorie redacțională cardinală. Prezentările asumă deseori standarde modeste: simple rezumate ale ultimelor titluri apărute pe piața germană și aflate – se menționează, de regulă, expres – în depozitele cutărei librării bucureștene, de obicei Hasefer, care beneficiază de o rubrică permanentă (*Colțul librăriei „Hasefer“*), ori rezumate ale versiunilor curente franceze sau românești (acestea din urmă, cel mai adesea în colecția „Lectura, floarea literaturilor străine“). Recenziile sunt însoțite îndeobște de glose la opera de ansamblu a scriitorilor în chestiune, de portrete literare, de schițe bio-bibliografice.

Întoarceri spre trecut

Apariția în librării este doar unul din prelejurile care determină comentariile critice. Altele sunt premierile, aniversările, comemorările, spectacolele în premieră. O serie de nume, ca „Otto Ernst“¹²², „Fr. Hebbel și Otto Ludwig“¹²³, „F. Klopstock“¹²⁴, Chr. M. Wieland¹²⁵, Jakob Grimm¹²⁶,

122. 1926, nr. 276. Semnează G. Săteanu.

123. 1933, nr. 641.

124. 1933, nr. 641. Bine scris și substanțial, articolul insistă pe necesitatea de a situa opera lui Klopstock – tocmai în vederea unei mai corecte și nuanțate înțelegeri a ei – într-o perspectivă istorică. De aceea *Odele*, de pildă, spre a fi exact evaluate se cuvin raportate nu la ceea ce le-a urmat (Goethe, Schiller), ci la ceea ce le-a precedat.

125. A. B., „Bicentenerul nașterii lui Chr. Martin Wieland“, 1933, nr. 666: „spirit suplu, delicat, inconsecvent în ideile sale, dar constant în gusturi, ușor antrenabil, dar nedepășind niciodată anumite limite.“

126. Ad. B., „150 de ani de la nașterea lui Jakob Grimm“, 1935, nr. 737.

Franz Kafka¹²⁷ sunt incidentale în *ALA*, corespunzând numai oportunităților zilei. Trebuie însă remarcat că, în ciuda unor fluctuații determinate de modă, de interese comerciale, personale ș.a., temeiurile de selectare a scriitorilor s-au orientat, de cele mai multe ori, în direcția valorii. A valorii – după cum s-a văzut și mai sus – omologate de tradiție. Și exemplele se pot înmulți.

Astfel, în 1929 s-a sărbătorit pe plan internațional bicentenarul nașterii lui G. E. Lessing. *ALA* participă la comemorare cu un număr omagial cuprinzând articole, însemnări, traduceri.

Contribuția cea mai substanțială îi aparține lui Paul Zari-fopol. Este o pledoarie, susținută cu strălucire și temei, pentru „actualitatea eminentă“ a lui Lessing. După părerea criticului, Lessing reprezintă, alături de Heine și Nietzsche, „valorile eclatante ale prozei germane, opusă plictiselii magistrale, imperturbabile, a prozei lui Goethe sau egalității incolore și domoale ale lui Schiller“. Verva limpede și fraza lapidară înalță în *Laokoon* un monument exemplar al gândirii clasice, după cum „humorul cuminte“ din *Nathan* și rapiditatea dialogului din *Emilia Galotti* mai pot captiva și azi; în plus, „forța polemică, asprimile strălucite ale pamfletului, logica elegant înverșunată îi păstrează lui Lessing farmec viu“. Concluzia? Opera lui Lessing „e modernă, egal liberă și de savantlâcul elefant, moștenit și trecut de la Renaștere până la sfârșitul veacului al XVIII-lea, și de dogmatica ușuratică și simplistă a versificatorilor de artă poetică“¹²⁸.

127. Iz. Sd., „După moarte“, 1939, nr. 957: pornind de la traducerea franceză a *Castelului*, autoarea, căreia subiectul nu îi este prea la îndemână, observă absurditatea universului kafkian, a unui spațiu fără Dumnezeu, neliniștit de presentimentul, totuși, al unei transcendențe inaccesibile.

128. „Lessing după două veacuri“, 1929, nr. 424. Textul este retipărit în *Pentru arta literară*. Ediție îngrijită, note, bibliografie și studiu

Asemănătoare în unele privințe cu evaluarea făcută de Zarifopol, aceea a lui I. Sân-Giorgiu¹²⁹ – formulată în termeni limpezi, didactici – își justifică demersul recuperator și prin observații de ordinul istoriei literare; Lessing a practicat, spre deosebire de conașionalii din epocă, o critică de actualitate în regim profesionist; a revendicat nu neapărat producție originală, cât mai ales substituirii la nivelul modelelor de imitat: în locul clasicismului francez, Shakespeare, mai apropiat spiritului german; tipul său de scriere critică, de factură nu sistematică, ci fragmentară a fost mult cultivat de romantici. Or, importantă este îndeosebi această din urmă observație, deoarece mai totdeauna asistăm la corelarea lui Lessing, unilateral, esteticii clasicismului. De fapt – am adăuga – generația care i-a urmat a avut, limpede, conștiința răsturnării de valori pe care el o impusese epocii. Friedrich Schlegel bunăoară, în eseul care i-l consacră în 1797 scrie: „Lessing a fost unul din acele spirite revoluționare care oriunde [...] provoacă, asemenea unei substanțe separatoare, cele mai violente fermentații și cele mai puternice zguduirii. El a făcut epocă nu doar în teologie, pe scenă și în critica literară, ci a declanșat o revoluție generală și de durată“¹³⁰.

E limpede, oricum, că pentru Zarifopol și I. Sân-Giorgiu opera lui Lessing reprezenta în prima jumătate a secolului al XX-lea un reper fundamental și o pildă vie de competență și profesionalism.

introdutiv de Al. Săndulescu, București, Editura Minerva, 1971, vol. 2, pp. 185–189.

129. „Câteva însemnări despre Lessing“, idem.

130. „Über Lessing“, în *Kritische Schriften*, München, Carl Hanser Verlag, 1971, p. 347.

Aceiași număr mai cuprinde o amplă fișă bio-bibliografică, „Viața lui Lessing”¹³¹, și o însemnare, la limita anecdoticului, despre relațiile, nu întotdeauna cordiale, dintre Lessing și Voltaire¹³².

În ciuda mediocrității traducerilor oferite, microantologia Lessing este totuși reprezentativă prin selecție. Astfel din *Nathan înțeleptul* [*Nathan der Weise*] figurează scenele 5 și 6 din actul al III-lea¹³³, respectiv parabola inelului care focalizează teza piesei; din *Scrisori privitoare la literatura cea mai nouă* [*Briefe die Neueste Literatur betreffend*], faimoasa Scrisoare a 17-a, cuprinzând proiectul de redresare a dramaturgiei naționale și totodată mostră de incisivitate polemică, cu deosebire caracteristică pentru autorul său; epistola către Wieland¹³⁴, din 8 februarie 1775, text important pentru că îi ilustrează exemplar atitudinea de respingere a mișcării „Sturm und Drang”; în fine, din opera poetică trei fabule¹³⁵, gen admirat și cultivat de Lessing.

O anecdotă versificată înserată cu un an mai târziu¹³⁶, apoi o însemnare de istorie literară a lui George Călinescu privind relația Eminescu–Lessing¹³⁷ (e vorba de proiectul dramatic *Văduva din Efes*) epuizează interesul revistei pentru autorul lui *Laokoon*.

131. Nesemnată.

132. „Lessing și Voltaire”.

133. Traducător Ad. Stern.

134. „Din corespondența lui Lessing”.

135. „Greierul și privighetoarea” [„Die Grille und die Nachtigall”], „Lupul războinic” [„Der kriegerische Wolf”], „Stejarul și porcul” [„Die Eiche und das Schwein”] – traducere de I. Georgescu.

136. Lessing, „Faustin”, 1930, nr. 505. Traducere de Grui Cătălin.

137. „Eminescu și Lessing”, 1932, nr. 624; text reluat și dezvoltat în *Opera lui Eminescu I*, București, Editura pentru literatură, 1969, pp. 418–419.

Din poezia „Sturm und Drang“ apare în această perioadă „Lenore“, cel mai popular dintre poemele lui A. G. Bürger (care ar fi avut ecouri și în literatura română¹³⁸, între alții la Eminescu¹³⁹). Față de mai vechea traducere, exemplară, a lui Șt. O. Iosif, cea de față¹⁴⁰, semnată de Ioan Ciorănescu, este în ansamblu lipsită de har, eclectică în factura stilistică și în versificație (eminescianisme, coșbucianisme), cu stângăcii hilare:

*Oștenii toți cu pas grăbit
Când prins-au să se-nșire
Ea-i întreabă de-al său iubit
Dar nimeni n-avea știre.
Și-nțelegând tristul adevăr
Și-a smuls plângând bogatul păr
Și se arunca pe iarbă
Cu o mânie oarbă.*

O evocare stingheră, dar izbutită – semnată G. R. – e dedicată unui cvasicontemporan a lui Bürger, August von Kotzebue¹⁴¹. Examenul sintetic și sugestiv simplificator la care e supus veacul al XVIII-lea european („rareori societatea omească a fost frământată de contraste atât de numeroase; la începutul secolului, regele Franței declara «statul sunt eu», la sfârșitul său era Revoluția cu «Declarația drepturilor omului»; aici o politică întemeiată pe intrigi rușinoase, scări dosnice, pahare cu otravă [...], dincolo zorii unei ere noi“) alcătuiește fundalul istoric al operei și mai ales al existenței lui Kotzebue, autor cu un imens succes în epocă, azi greu de înțeles.

138. G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Ediția a II-a revăzută și adăugită. Ediție și prefață de Al. Piru, București, Editura Minerva, 1982, pp. 237, 526.

139. G. Călinescu, *Opera lui Eminescu I*, ed. cit., p. 418.

140. 1915, nr. 226.

O seamă de scriitori clasici importanți sunt obiect doar de referințe întâmplătoare, plate – compilații, uneori nemărturisite după surse străine, nivel minor de abordare, redactare laxă.

Astfel în intervalul 1925–1939, despre Schiller, doar două minuscule însemnări. Prima¹⁴², „după prof. O. Francke“, informează în stil anecdotic că poetul a absolvit studiile de medicină la Stuttgart cu o teză în care inclusese ample pasaje din propria dramă *Hoții*, pretinzând a cita dintr-o fictivă „*Life of Moor*, tragedy by Kroke“. A doua notă¹⁴³ are în vedere tot *Hoții*, și anume reacțiile divergente, notorii, la premieră: acceptare exuberantă de către public, respingere scandalizată de către critică și cercurile curții württembergheze.

Despre Jean Paul¹⁴⁴ aflăm – cu vagă trimitere la Oskar Loerke¹⁴⁵ – că a scris romane ilizibile, „în care filozofia sistemelor post-kantiene se răsfrânge în oglinzile concave și convexe ale originalității lui“; romane „insuportabile de personificări“, de „sentimentalități lunare și desfigurări grotești“; că tinde totuși către mari altitudini spirituale; că a profesat „pluralismul erotic“¹⁴⁶. Câțiva ani mai târziu¹⁴⁷ sunt condensate, cu multă deferență, opinii emise de Ed. Jaloux care îl „evocă într-un articol“ pe romanticul german: „opera acestui liric“ ar fi de neînțeles, comentatorii ar fi făcut mari eforturi spre a-i găsi tâlcul; ar fi fost un om care ocrotea animalele; sărac, luxul casei Doamnei von Kalb îl tulbura etc.

141. „Portrete din secolul al XVIII-lea al Germaniei“, 1934, nr. 723.

142. „Schiller ... falsificator“, 1925, nr. 232.

143. „Perspicacitatea criticii“ 1932, nr. 592.

144. L. B., „Ciclopul romantismului“, 1925, nr. 264.

145. „O carte de curând apărută“, ar putea fi vorba de volumul de eseuri al acestuia *Zeitgenossen aus viele Zeiten*, 1925.

146. „Jean Paul și pluralismul în iubire“, 1928, nr. 377. Semnează S. T.

147. „Jean Paul Richter“, 1931, nr. 533.

Novalis e pomenit o singură dată, ca „memorialist“, cu ocazia semnalării unei conferințe a lui O.W. Cisek la gruparea „Poesis“, conferință căreia i se face rezumatul amorf¹⁴⁸.

Lui Kleist i se desenează un portret literar convențional, apăsându-se, evident, pe firea sa de rebel – de fapt, se spicuește din monografia corespunzătoare a lui Roger Airault asupra căreia se atrage astfel atenția cititorilor¹⁴⁹.

Scrierile lui E. T. A. Hoffmann¹⁵⁰ sunt definite drept un amestec de realitate „ager prinsă“ și de „monstruozități și grozăvii ale fanteziei celei mai nebune“. Nivelul suprem al operei sale ar fi reprezentat de prozele *Oala de aur*, *Elixirile diavolului*, *Motanul Murr*, *Ochii satanici* („capodoperă tulburătoare care a apărut în traducere românească în numărul din săptămâna aceasta al «Lecturii nr.108»“). O altă referință la Hoffmann¹⁵¹, semnată A., amalgamează informații literare corect excerptate, interpretări riscate și formulări îndoielnice: Hoffmann a fost maestru al fantasticului, alături de Poe; superioritatea în cazul său trebuie pusă pe seama caracterului maladiv; „n-a fost un bețiv murdar, deși îi plăcea să bea; s-a interesat de ocultism și a fost freudian fără să o știe“ ș.a. Unica referință la Theodor Storm¹⁵², prilejuită de apariția în românește a romanului *Psyche*, este de tipul fișă bio-bibliografică, cu caracterizări globale chinuit închegate: „ca și romanticii, el caută să producă impresie prin culori, nu că își alege din viața văzută un colț pe care îl înviază cu iubire intensă“.

148. „Novalis“, 1928, nr. 376. Semnează b.

149. „Heinrich von Kleist“, 1936, nr. 799.

150. „E. T. A. Hoffmann“, 1927, nr. 326.

151. „Fantasticul Hoffmann“, 1927, nr. 345.

152. 1930, nr. 506.

Două enorme articole, compilații haotice, sunt dedicate de M. Pricopie lui Lenau¹⁵³, operație repetată de același, aidoma, în cazul lui Eichendorff¹⁵⁴.

Lui Lenau – unul din preferații revistei în primii ani, ca de altfel ai publicisticii românești ai vremii în ansamblu – i se mai alocă două poziții în această perioadă. Una e ocupată de o modestă traducere „Din cântecele stufului”¹⁵⁵, datorată lui Al. Terziman. Cealaltă adăpostește analiza exemplară a câtorva versuri din Lenau, întreprinsă de Paul Zarifopol¹⁵⁶. Scopul acesteia este de a pune în evidență însușirile fonice și creativitatea lexicală imanentă limbii germane – „grai liric prin excelență”, reamintește Zarifopol – care îi pare analoagă sub aceste raporturi elinei. Pornind de la versurile „Wo kein Strahl des Lichtes blinket/ Wo kein Tau von Tränen sinket“, el ne îndeamnă „să ascultăm lung frumusețea acustică a verbelor *blinket / sinket*. Stranie sonoritatea: metalică și catifelată totodată. Și ce pătrunzătoare impresie sonoră în cuvântul *Strahl* ! Cea mai luminoasă dintre vocale izbucnește împrăscată de grupul consonantelor *str* ce formează o descărcătură onomatopeică de o puternică plenitudine.” În trecut se propun ipoteze interesante privind importanța generică a cunoașterii limbii germane pentru plăsmuirea eminesciană. „Eminescu va fi derivat sub impulsul poeziei germane un verb ca a *räs-geme* (*La o artistă*) sau sintagme ca *ușor măruntu-i mers*

153. „Viața tragică a lui Nikolaus Lenau“, 1938, nr. 941.

154. „Joseph Freiherr von Eichendorff. Ultimul cavaler al romantismului german“, 1939, nr. 957. Lui Eichendorff i se traduce o piesă mai puțin izbutită din seria «nocturnelor», închinată sufletului însingurat și nostalgiilor selenare. E vorba de „Noapte“ [„Nachts“] în echivalența apropiată de original a latinistului I. M. Marinescu (1932, nr. 598).

155. 1926, nr. 291.

156. „Poezie germană oarecare“, 1933, nr. 665. Text retipărit în *Pentru arta literară*, ed. cit., vol. 2, pp. 267–270.

(*Egipetul*)“. Contribuția lui Paul Zarifopol stă mărturie a posibilităților *ALA* de a atinge cote înalte în tratarea literaturii de limbă germană. Să luăm în considerare și altă dovadă.

Hölderlin este un poet dificil, accesul la el presupune cultură filozofică, informație mitologică, o bună frecventare prealabilă a poeziei clasice grecești, ba chiar și un anumit tip de sensibilitate reflexivă, deschisă către transcendent, către extaz și patos. Nu este în genere un poet de succes, iar la vremea sa nu a fost ca atare nici măcar în marginile literaturii țării sale. Cu atât mai net apare deci meritul *ALA*, cu adresa sa precumpănitoare către cititorul de rând, de a publica traduceri din Hölderlin și texte tratând despre opera și destinul său. Este vorba în primul rând de versiunile fără cusur ale lui AL. A. Philippide, a cărui selecție bine chibzuită a avut în vedere tocmai piese de factură directă, mai accesibilă, precum „Către parce“¹⁵⁷ [„An die Parzen“], „Cântecul ursitei“¹⁵⁸ [„Hyperions Schicksalslied“], „Gânduri de amurg“¹⁵⁹ [„Abendphantasie“], „Poem“¹⁶⁰ (de fapt, cunoscuta poezie imnică, fără titlu, al cărei prim vers este „Da ich ein Knabe war“).

Însemnările despre Hölderlin, mediate practic de autori francezi, apar la rubricile *Cărți și reviste*. Astfel, spre exemplu, recenzia (semnată G. B.)¹⁶¹ la un fascicol *NRF* (1925, nr.146) selectează de aici articolul germanistului Bernard Groethuysen (Hölderlin aparține pleiadei clasicilor, fără a se iden-

157. 1937, nr. 875.

158. 1937, nr. 876.

159. 1937, nr. 877.

160. 1938, nr. 891; cu excepția „Gândurilor de amurg“, aceste traduceri au fost republicate în vol. *Flori de poezie străină răsadite în românește*, București, Editura Minerva, 1973, pp. 36, 49, 37.

161. 1925, nr. 258.

tifica totuși cu idealul poetic al acestora; prin splendoarea formei, versurile sale depășesc performanțele unui Schiller și Goethe; până du demult un necunoscut, el a fost redescoperit de poeții moderni). O altă însemnare este prilejuită tot de semnarea unui număr din *NRF*¹⁶². De data asta e vorba de recenzarea unei recenzii, de Jacques Decous, la eseu consacrat de Stefan Zweig poetului german. Expunerea face să fuzioneze într-o semenea măsură referințele, încât apartenența ideilor formulate rămâne incertă, chiar dacă, în esență, recunoaștem liniile viziunii lui Zweig (Hölderlin a fost un mistic păgân, idealist, panteist și elenizant mai mult în simțire decât în cuget, a crezut cu tărie în forța imensă a spiritului, a năzuit la reconcilierea antagonismelor om/natură, corp/spirit, subiect/obiect; înzestrat cu vocația sublimului, a fost menit să împărtășească soarta tragică a celor ce încearcă să medieze între om și transcendență, cu alte cuvinte, tragedia celor ce nu pot tăcea când e vorba de divin, dar nici nu pot exprima inexprimabilul).

Marele romantism german mai este ilustrat incidental, pe de-o parte, de un scurt fragment – fără referință bibliografică – intitulat „Arta clasică și arta romantică”¹⁶³, foarte probabil din *Dramatische Kunst und Literatur* a lui A. W. Schlegel, text teoretic important, definind caracteristicile dramei romantice în curs de plăsmuire. Pe de altă parte, de o serie de „Fragmente” „după Fr. Schlegel”, fără nici o indicație privitoare la surse¹⁶⁴.

Un articol mai amplu este dedicat de Vera Panfil personalității și operei lui Ludwig Börne, respectiv lui Georg Büchner, fiecare fiind prezentat în contextul evenimentelor

162. „Hölderlin”, 1930, nr. 490.

163. 1927, nr. 328. Traduce J. Al. N. Biaz.

164. 1932, nr. 603. Traduce I. S. G.

politice și al efervescenței revoluționare din Germania și Franța deceniului al patrulea al veacului al XIX-lea¹⁶⁵.

Din Wilhem Hauff, mult gustatul autor de basme culte și de narațiuni istorice, se oferă un text burlesc – la limita dintre realism și fabulos – inspirat de Războiul de 30 de ani. Versiunea românească, greoaie, folosește în exces neoașisme și elemente de pitoresc lexical¹⁶⁶.

În prelungirea ecourilor romantismului, este prezentat Paul Heyse – scriitor pe care, după cum știm azi, Eminescu l-ar fi citit, lăsându-se înrâurit de el¹⁶⁷ –, recomandat¹⁶⁸, pe bună dreptate, ca autor de solidă nuvelistică. De altfel *L'Arrabiata*, una din prozele sale reprezentative, apăruse cu puțin timp în urmă în traducere românească.

O sumă de comentarii din *ALA*, mai degrabă evocări sumare de autori, opere, idei sunt destinate să răspundă curiozității mărunte, gustului pentru efemer, interesului pentru anecdotic și extravagant, precum și unei sensibilități patetizante, proprii, toate, unor segmente (cât de întinse?) ale publicului cititor. Este în cea mai mare parte și cazul însemnărilor despre Nietzsche (exemplificat, de altminteri, și în continuare prin culegeri de „Cugetări“¹⁶⁹ și „Maxime“¹⁷⁰). Gândirea lui „scandaloasă“, personalitatea fantastă și exaltată, traiectoria spirituală sinuoasă, nu în ultimă instanță sfârșitul tragic și, evident, importanța sa decisivă pentru cultura secolului al XX-lea fac din Nietzsche un subiect atrăgător, tratat cu simpatie, de

165. „Două centenare: Börne și Büchner“, 1937, nr. 847.

166. *Poveste*, 1929, nr. 423. traduce R. C. Stere.

167. Zoe Dumitrescu Bușulenga, *Eminescu și romantismul german*, București, Editura Eminescu, 1986, p. 265.

168. G. B., „Paul Heyse“, 1930, nr. 484.

169. 1925, nr. 231. Traduce A. M.

170. 1928, nr. 402. Traduce M. Grindea.

cele mai multe ori însă în registru minor, sub titluri ca „Nietzsche și femeile“¹⁷¹. „Nietzsche muzicant“¹⁷², „Părerăa lui Nietzsche asupra operei *Carmen*“¹⁷³, „Psihoza lui Nietzsche, „Sora lui Nietzsche a împlinit 85 de ani“¹⁷⁵. Unele din aceste materiale au caracter polemic defensiv, precum „Nietzsche despre antisemitism“¹⁷⁶, în care se reproduc fragmente dintr-o diatribă sarcastică a filozofului (din 1887) la adresa „diletanților naivi“ ce țin să-și impună opiniile despre valoarea unor oameni și a unor rase, opinii ce nu fac decât să falsifice reprezentări ca *aric, semitic, german și creștin*. Sau „Nietzsche și semenii lui“¹⁷⁷ în care se arată, prin recursul la momente biografice, că între „morală cruzimii“, teoretizată de gânditor, și atitudinea sa practică, profund umană, era o discrepanță absolută.

Dar întâlnim și contribuții care depășesc biografismul și compilația „de serviciu“. Astfel Felix Aderca glosează, chiar dacă ușor confuz, în jurul ideii că Nietzsche „a fost mai mult poet“ și că filozofia lui nu poate fi pusă în întregime „pe seama spirochetului palid care, după ce a plutit prin fluviile roșii și albastre ale sângelui său, se retrage în creier unde creează un paradis de viziuni grandioase“¹⁷⁸. După cum Mircea Mancaș vede în el un romantic vitalist¹⁷⁹, iar Ioan Gherea, un orgolios impudic ce nu-și dezvăluie nicioată sursele de inspirație, dintre care una ar fi Marx¹⁸⁰. Din această serie

171. 1932, nr. 587.

172. 1925, nr. 263.

173. 1925, nr. 243.

174. 1931, nr. 537. Autor: Dr. Iosif Westfried.

175. 1931, nr. 555.

176. 1927, nr. 334.

177. 1927, nr. 345.

178. „Secretul lui Nietzsche“, 1931, nr. 528.

179. „Nietzsche, apologistul personalității“, 1933, nr. 645.

180. „Marx și Nietzsche“, 1926, nr. 267.

singurul articol substanțial e acela al lui Blaga, „Nietzsche și Strindberg“¹⁸¹. Aici ni se înfățișează felul în care cei doi autori, „abreviaturi vii ale veacului“, se apropie și se despart după felul în care se raportează la conceptul „voinței de putere“: esențială la amândoi, aceasta este la Nietzsche „un principiu metafizic creator [...] acceptat cu simpatie“ și întrupat în supraom, la Strindberg, în schimb, răul suprem, condensat în omul-vampir. Revoltați amândoi în fața vieții și a destinului, își încheie diferit evoluția spirituală: ultimul aderând la ocultism, primul vi-sând la „veșnica reîntoarcere“ ca la o punte spre transcendență. Altminteri: „Omul care de câteva ori și-a răsturnat propriul eu, răstălmăcindu-și-l tot prin alte și alte valori, omul care din poet al dionisiacului antisocratic devine un intelectualist voltairian, și-apoi iarăși un profet al dionisiacului suprauman, omul care din admirator al lui Wagner devine un vrăjmaș îndârjit al muzicii acestuia, purta în sine și alte posibilități antinomice a căror manifestare numai întunecarea sufletului a împiedect-o: n-ar fi devenit probabil chiar bun catolic [...] și poate nici budist veritabil, dar nu-i exclus să se fi împăcat cu «transcendențele», sau să fi devenit un inițiat ca elevul său Rudolf Steiner, sau un semiinițiat ca prietenul său Strindberg, sau un simplu panteist ca mulți dintre cei ce i-au cultivat mai departe graiul. În orice caz, expresioniștii care au moștenit dela Nietzsche cultul dionisiacului nu și-au îndreptat elanul spre supraom, ci tocmai spre transcendențele cosmice, de care se temea gânditorul.“

„Sufletul acelei Viene...“

Un loc privilegiat al geografiei literare germanofone îl ocupă în optica *ALA* anume fațete bine conturate ale spiritului vienez și ale celui austriac în genere, de la finele secolului

181. 1925, nr. 241.

al XIX-lea încoace, contemplate cu profundă simpatie. Explicația rezidă, pe de-o parte, în îndelungata tradiție, complexă, a legăturilor noastre politice și culturale cu Viena, pe de alta, în textura însăși a atmosferei literare austriece de la începutul veacului, purtătoare de amprente culturale specifice: dincolo de „decadentismul“ de care s-a vorbit mereu (într-o manieră aproape reflexă, ritualizată), deschidere europeană, sociabilitate cultivată, sincretism intens între spiritul mediteranean și cel nordic, între factura germanică și înrăuririle slave, între respectul pentru tradiție și febra căutărilor înnoitoare, între curiozitate intelectuală și scepticism decent, între melancolie astenică și incontestabilă vioiciune a spiritului. Pe o gamă foarte largă, întinzându-se de la elemente mărunte, familiare, și mergând până la marile valori, este evident că redacția și colaboratorii *ALA*, unii dintre aceștia cu o bună cultură germană și austriacă, se situau în rezonanță cu această lume, peste care războiul, dar mai ales mizeriile și crizele postbelice așternuseră, paradoxal, un plus de lumini seducătoare. Mărturie a acestei percepții a lucrurilor pot sta, la nevoie, reprezentările despre Hugo von Hofmannsthal în paginile revistei. Într-unul dintre acestea ni se spune că scriitorul întruchipa perfect „tipul omului antebelic, era contopit cu tihna și siguranța de dinainte de 1914“¹⁸². Altcineva, remarcându-i diversitatea ascendenței, sublinia strălucirea spiritului, frumusețea formei, informația bogată și rafinementul acestui „poet al teatrelor mici din Viena“, „*cel mai reprezentativ scriitor austriac*“¹⁸³ (s. mea).

182. „Soarta lui Hofmannsthal“, 1929, nr. 455. Semnează A.

183. I. S., „Hugo von Hofmannsthal“, 1929, nr. 453. Vezi și prezentarea elogioasă a ediției franceze a eseisticii lui Hofmannsthal, îngrijită de Charles du Bos: „Hugo von Hofmannsthal, *Scrieri în proză*“, 1928, nr. 370. Semnează A.

De asemenea cu neobișnuită căldură și de asemenea resimțit ca cel mai reprezentativ apare în alte texte din *ALA*, Arthur Schnitzler. Astfel, dacă în prezentarea unei nuvele a acestuia¹⁸⁴, ni se atrage insistent luarea aminte că ea are „subiect palpitant“, e „scrisă cu măiestrie“ etc., autorul unei alte însemnări ne oferă, de fapt, un veritabil concentrat imagologic. Viena până în ajunul războiului s-ar fi identificat cu însăși viața fără de griji, cu petrecerile voioase și plăcerea de a trăi: „muzica și valurile de șampanie, femeia, cântul și dansul alcătuiesc crezul unui întreg oraș“; de unde concluzia: „era fatal ca orașul Dunării albastre să creeze nu numai un suflet și un râs vienez, dar și o literatură proprie, iar Schnitzler este reprezentantul autorizat al acestei literaturi“¹⁸⁵. Alte referințe nu sunt mai puțin grăitoare¹⁸⁶. Disparația scriitorului prilejuiește o fisă bio-ibliografică, întocmită de Al. A. Philippide în același spirit, dar cu o siguranță superioară în argumentare: analizând pasiunile omenești, scriitorul a adus probitatea omului familiarizat cu metodele științei; a tratat cu discernământ, înainte de Freud, problema sexualității, dar spre deosebire de un Wedekind – între alții – cu o desăvârșită eleganță în gând și stil; place și astăzi datorită farmecului de epocă, pitorescului societății vieneze antebelice¹⁸⁷.

184. „Soția judecătorului“, 1925, nr. 262.

185. „Arthur Schnitzler, *Dansatoarea greacă*“, recenzie în 1928, nr. 402, la traducerea românească apărută în Editura Adevărul, „Biblioteca Dimineața“ nr. 25.

186. I. G., „Arthur Schnitzler, *Thereze S.*“, 1928, nr. 395; „Arthur Schnitzler“, 1931, nr. 539; P. Sweditsch, „Schnitzler al Vienei și Viena lui Schnitzler“, 1931, nr. 574.

187. „Arthur Schnitzler“, 1931, nr. 569. Vezi și M. Mancaș, „Schnitzler și Freud“, 1932, nr. 623; A. Calistrat, „Cinci ani de la moartea lui Schnitzler“, 1936, nr. 829. ș.a. Cu toate că autorului va continua să i se recunoască „valoarea incontestabilă“, treptat, o anumită distanțare în

Amintirea unei Viene de odinioară, aureolate de gloria imperială, de duhul muzicii și al poeziei, cheamă, independent chiar de referințe literare, evocări fremătătoare. În „Tragedia Vienei“, Tudor Șoimaru¹⁸⁸, bunăoară, reproduce fragmente din articole apărute în presa vremii despre o metropolă cu arhiduci și cavaleri de Malta, în care „s-a dansat și s-a cântat mai mult decât pe tot globul“. O metropolă în care „Liliacul cânta [...], cântau Doamnele în hermină și Prințesele în carnaval, cânta mustul din Grinzigen și lucrătoarele din Florisdorf, cântau funcționarii de pe Mariahilfe și negustorii de pe Graben, cântau gogoșile de la Eisvogel și prăjiturile de la Sacher, dansau mesele de la Ronacher și sfânta din turnul cu ceas din Am Hof; cântau oamenii și dealurile de la Veslau [Vöslau] și Alpii tirolezi își aveau simfonia, și Dunărea albastră cânta și ea.“ Reprezentările de acest fel, ca și cele de mai sus despre Hofmannsthal și Schnitzler, care compun rețele semantice dominate de clișee noționale, intens colorate afectiv, cu tendința de a-și valoriza eminentamente pozitiv obiectul și de a-l situa chiar într-o zonă a absolutității cvasimitice (sufletul vienez, râsul vienez, orașul Dunării albastre), caracterizează un tip de abordare empatetică, standardizată a culturii străine, relativ frecvent în *ALA* și, evident, nu numai.

Ca traduceri, *ALA* oferă puțin și ne semnificativ din Schnitzler¹⁸⁹.

timp va face loc și unor obiecții: analiză psihologică superficială, viziune prea mondenă – cf. Vera Panfil, „Arthur Schnitzler“, 1937, nr. 861, articol scris cu ocazia împlinirii a 75 de ani de la nașterea scriitorului.

188. 1943, nr. 691, p. 2.

189. *Asta e literatură*, comedie într-un act, 1931, nr. 570 (traducere de Leonid Pankerow) și *Flori*, povestire, 1937, nr. 885 (traducere de J. K.).

Anton Wildgans, poet austriac, situat în linia neoromanismului și a impresionismului începutului de veac XX, director o vreme la *Burgtheater*, este prezentat în câteva „însemnări“, prilejuite de încetarea sa din viață. Cea mai serioasă¹⁹⁰ îl înfățișează ca promotor al unei inconfundabile tradiții a locului, cu puternice implicații baroce, imperiale și catolice. Arta lui Wildgans, prelungind amintiri din Grillparzer și Stifter, ar face trecerea de la aristocratismul clasicizant al unui Hofmannsthal la realismul mistic și rural al unui Billinger. Al. A. Philippide traduce poemul „Ai fost și alte ori în preajma mea“, însoțindu-l de un mic *chapeau* în care ciclul de *Sonete an Ead* este caracterizat drept partea cea mai durabilă a operei poetului vienez, „liric minunat, puternic, original, adânc“¹⁹¹. Tot Philippide face și cronică, cu tot temeiul elogiastă și caldă, la *H. Bonciu*, „*Poemele către Ead*“ după *Anton Wildgans*. Cronicarul subliniază amestecul de „puritate astrală și senzualism fierbinte“ din poezia austriacului, „pe lângă faptul că traducerea românească, excelentă, tinde să se integreze statutului unei opere originale“¹⁹².

Și Gustav Meyrink, foarte puțin cunoscut la noi, autor de romane satirice și fantastice, cu marcată înclinație către ocultism și mistică – a obținut, de reamintit, un răsunător succes odată cu prelucrarea romanescă a legendei Golemului (*Der Golem*, 1915) –, este, cu o singură excepție, semnalat în *ALA* doar din momentul încetării sale din viață, în 1928. Excepția o constituie un scânteietor eseu al lui Paul Zarifopol – mare admirator, cum se știe al lui Meyrink – în care fizionomia literară a scriitorului e identificată în compoziția satiric grotescă cu efecte ample, în eficiența exploatare a hiperbolei și

190. „La moartea lui Anton Wildgans“, 1932, nr. 605.

191. 1932, nr. 599.

192. 1933, nr. 640.

în fantasticul de factură onirică. Meyrink – informează util Zarifopol – a debutat la revista müncheneză *Simplicissimus*, unde „se concentra și rafina, în forme veninos impertinente, revolta intelectualilor și artiștilor germani contra spiritului burghez înțepenit în lene obtuză și comodă, fatal legată de orice supremație socială îndelung consfințită“. Aici și-ar fi educat scriitorul verva satirică din care, „prin abilită acumulare“, obține structuri de colosal persiflaj, „monumente pasionate de invectivă fanatic arzătoare“. În schimb, în *Golem*, „starea de vis e strecurată și susținută cu toate nuanțele sentimentului de misterioasă nedumerire, de irezistibilă divagație [...] care ne cuprinde în ultimele clipe ale vegherii“¹⁹³. Aceleași idei sunt variate cu finețe într-o evocare-necrolog câțiva ani mai târziu: „Închipuirile absurd metafizice [ale scriitorului], imaginile cosmice enorme izbăvesc, prin degajare artistică, spiritul de tulburarea în care îl aruncă puterile nepătrunse ale prostiei“¹⁹⁴. Tot Zarifopol îi traduce, cu indenegabilă grație, povestirea *Opalul*¹⁹⁵, istorie neliniștitoare cu fachiri și pietre scumpe aducătoare de nenoroc.

La rândul-i, Al. A. Philippide omagiază în cel dispărut pe „unul din cei mai puternici scriitori fantastici din câți au fost“, apreciere sprijinită pe analiza globală a romanului *Golem*¹⁹⁶.

193. „Gustav Meyrink“, 1928, nr. 383.

194. „Pentru Gustav Meyrink. Necrolog cu idei generale“, 1932, nr. 628. Articol retipărit în *Pentru arta literară*, ed. cit., II, pp. 248–253.

195. 1932, nr. 629. De fapt, reproducere după *Vedenii*, București, Editura Cultura Națională, 1924. Vezi și traducerea slabă, semnată Zoe Lupu, a schiței groțești *Dr. Lederer*, în 1934, nr. 708.

196. „Un maestru al fantasticului“, 1932, nr. 628. Materialul este retopit în eseu „Însemnări despre fantastic“, apărut în *Considerații confortabile*, vol. I, București, Editura Eminescu, 1970, pp. 303–308.

După *Vossische Zeitung*¹⁹⁷ sunt reluate câteva note memorialistice ale lui Roda-Roda – autor de literatură umoristică, mult apreciat în *ALA* – despre Meyrink, pe care îl cunoscuse personal și îndeaproape¹⁹⁸.

Favorizarea spațiului austriac în *ALA* coincide uneori cu preferințe determinate de performanțe situate cu mult peste media valorică obișnuită.

Este și cazul lui Rainer Maria Rilke a cărui prezență relativ substanțială în paginile revistei se explică nu numai prin identitatea sa austriacă, ci și, mai cu seamă, prin statura-i de excepție. Ca și în alte împrejurări, și de astă dată majoritatea textelor care îl privesc sunt semnalări de cărți, de Rilke sau despre Rilke, uneori încărcate de sens polemic. Se observă cu ușurință mai ales interesul pentru raporturile poetului cu Franța și cu literatura franceză. Bunăoară, Lotar Rădăceanu (socialist, ulterior membru al biroului politic și secretar al C.C. al P.C. R. între 1948–1952) notează că o mare editură pariziană va da la iveală curând un volum de poezii originale în limba franceză ale lui Rilke (pricină pentru care – se subliniază – presa naționalistă germană se socoate îndreptățită să-l acuze pe poet de trădare), după care citează în original două poeme scrise în franceză „Chemins qui ne mènent nulle part“ și „Reste tranquille si soudain“¹⁹⁹; o semnalare vestește²⁰⁰ că în ultimul număr din *Revue de Genève* au apărut poeziile în franceză ale lui Rilke, *Les quatraines valaisans*, din care se citează „Voici encore de l’heure qui s’argente“ și „Chemins

197. Cotidian berlinez important, între 1617–1934. Printre colaboratorii de anvergură: G. E. Lessing și Th. Fontane. În secolul XX, orientat spre stânga liberală.

198. „Amintiri despre Meyrink“, 1932, nr. 629.

199. „Rainer Maria Rilke, poet francez“, 1926, nr. 283.

200. 1926, nr. 283.

qui ne mènent nulle part“; ni se mai comunică faptul că germanistul J. J. Angelloz a publicat o carte „solidă și precisă“²⁰¹ despre Rilke²⁰² și că în curând vor vedea lumina tiparului *Briefe aus Muzot 1921–1926*, interesând mai ales pe prietenii francezi ai poetului²⁰³; un cronicar ce-și nu-și divulgă numele se arată uimit și nedumerit că Erwin Cleff (Würzburg) îl socoate pe Rilke autor „tipic german“ – invocând ca argumente „iubirea de singurătate“, interiorizarea, aspirația către infinit, teme precum visul, copilăria, moartea etc. – când, exclamă cronicarul, marele liric a fost în chip vădit „atât de mult influențat de poezia franceză“²⁰⁴.

O prezentare-necrolog, semnată G. B., înfățișează sumar biografia poetului, citează din *Quatrains valaisans* aceleași „Chemins qui ne mènent nulle part“, socoate că printre operele care îi vor supraviețui vor figura *Povestea bunului Dumnezeu* (de fapt, *Geschichten vom lieben Gott und anderes*) și *Caețele Maltei* [sic] *Laurids Brigge* (de fapt *Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge*) și propune o paralelă între Rilke și Proust, sub cuvânt că, la urma urmei, amândoi ar fi „căutat să capteze căile secrete care duc în adâncul conștiinței“²⁰⁵.

Articole omagiale apar și în numărul imediat următor. „Din viața lui R. M. Rilke“, semnat Str.²⁰⁶, este o evocare sobră a vieții și operei, cu accente critice la adresa șovinismului cultural german din deceniul al treilea. (Osândit de presa națio-

201. Din 1926.

202. „Rainer Maria Rilke“, 1936, nr. 833.

203. „Scrisorile lui Rilke“, 1938, nr. 833.

204. „Rilke și Germania“, 1936, nr. 912.

205. „A murit R. M. Rilke“, 1927, nr. 318. Demers comparativ și în conferința lui I. Pillat, „Rilke și Valéry“, rezumată sub chiar acest titlu de E. R. în 1934, nr. 735.

206. 1927, nr. 319.

nalistă sub acuza de „antigermanism“, poetul ar fi replicat că se simte străin doar de manifestările de dată recentă ale ființei germane, iar nu de fundamentele culturii germane, așa cum sunt întruchipate ele, spre pildă, în Goethe.) Portretul care prinde contur este cel al unui suflet delicat, scriitor profund, foarte exigent cu sine și cu meșteșugul său, bun cunoscător al poeziei franceze. Din păcate, segmentele de traduceri oferite ilustrativ în articol sunt neizbutite.

I. Sân-Giorgiu îi consacră poetului o prezentare micro-monografică²⁰⁷ în care analiza, urmând cursul cronologic al operei, de la volumul *În cinstea mea* [*Mir zu feier*] la *Orpheu* [*Die Sonette an Orpheus*], se menține în caracterizări vagi, lipsite de timbru specific. Ideea de temelie este că Rilke ar reprezenta produsul mixturii de rase din Austria și ar fi expresia unei civilizații bătrâne, vlăguite. Totuși, drumul său poetic ar „duce de la cântecul epigonic, prin misticismul religios și viziunea spiritualizată până la simbolul plin de tâlcuri al expresioniștilor de mai târziu“.

În același număr, Lotar Rădăceanu oferă în articolul „Cel din urmă poet“ o pagină de critică literară marxistă în bine-cunoscutele clișee sociologizante. Întreaga poezie de la Goethe la Rilke ar fi reflexul succesivelor faze de dezvoltare ale burgheziei germane. În ce îl privește, Rilke ar face sinteza dintre estetism – propriu „generației obosite“ a poezilor „proveniți din parveniți“ – și individualism, încheind astfel un veac de lirică în spațiul german.

Un portret deosebit de sugestiv al lui Rilke îl datorăm scriitorului Hans Carossa, reprodus de *ALA* în 1936. Cadrul este o vizită pe care cel ce urma să plece pe front ca medic militar i-o face poetului. Ajunge la el în chiar clipa în care Rilke,

207. „R. M. Rilke“, 1927, nr. 319. Va intra *ne varietur* în *Lirica germană contemporană*.

venind din oraș, se pregătea să intre în casă. Vizitatorul e izbit neplăcut de statura firavă a poetului, de chipul șters, de privirea obosită, absentă: „O pasăre pe care am văzut-o odată murind îmi făcuse aceeași impresie.“ Se recomandă, și atunci: „Fui fericit văzându-l că iese din profunzimile oceanice fără neplăcere. Ochii săi erau în acea clipă foarte albaștri, izvoara din ei o privire plină de lumină limpede, de o seninătate neașteptată și aproape copilărească, de o dulceață ce nu se poate descrie. Îmi întinse mâna și-mi spuse că-i păream cunoscut de totdeauna.“²⁰⁸

Traducerile *ALA* din Rilke (vezi și mai jos) sunt în marea lor majoritate mediocre. Emil Dorian propune un grupaj de trei piese lirice (fără titlu și fără referințe)²⁰⁹, Enric Furtună, poezia „Daruri“²¹⁰, Alice Gabrielescu „Cum a murit cântând bătrânul Timotei“²¹¹ („Wie der alte Timotei singend starb“ din vol. *Geschichten vom lieben Gott*). Din romanul *Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge* este tradus²¹² fragmentul (din partea a doua) despre aventura metafizică a lui Nikolai Cuzmici care într-o bună zi începe să simtă pe pielea obrazului adierea secundelor, iar sub tălpi rotirea pământului. Nu este lipsit de semnificație că atât din acest roman, cât și din culegerea de *Povestiri despre bunul Dumnezeu* sunt

208. „Rilke văzut de romancierul german Hans Carossa“, 1936, nr. 803.

209. „Din Rainer Maria Rilke“ : „Eu merg și astăzi pe-aceeași grea cărare“, „Singuri, singuri“, „Și cartea mea e seara un tezaur“. Este vorba de poeziile din vol. *Mir zu Feier*, 1909, ale căror *incipit*-uri sunt: „Ich geh jetzt immer den gleichen Pfad“, „Wir sind ganz angestallein“ și „Der Abend ist mein Buch“.

210. 1937, nr. 844.

211. 1927, nr. 318.

212. De către I. D. G. în 1932, nr. 596.

traduse tocmai fragmentele zămislite de experiența spirituală, decisivă, pe care a reprezentat-o pentru poet călătoria în Rusia.

Singurele traduceri pe măsură sunt cele elaborate de Al. A. Philippide²¹³. E vorba de poeziile „Zi de toamnă“ [„Herbsttag“] și „Toamnă“ [„Herbst“], din volumul *Das Buch der Bilder*, tălmăcite fără fisură, în echivalențele cele mai apropiate de original ca metru, rimă și imagine²¹⁴.

Stefan Zweig constituie „un caz“ în *ALA*. Scriitorul reprezintă pilduitor tendințele caracteristice neoromantismului vienez de la începutul veacului (prețiosul vag, cultul nuanței, cizelarea fină) ca și influxul în literatură al psihologiei „adâncurilor“ inspirate de Freud. Autor prolific, își câștigase o faimă mondială – în anii '20 era unul dintre cei mai larg citați scriitori de limbă germană – grație eseurilor consacrate unor mari scriitori problematici (Hölderlin, Kleist, Dickens, Dostoievski, Tolstoi), dar, mai ales, unui șir de biografii romanțate (*Marie Antoinette, Erasmus, Magellan, Maria Stuart, Balzac* etc.). Formula spiritului său – alcătuită, între altele, din maleabilitate, curiozitate intelectuală febrilă, vibrație emoțională, vocație a solidarității, militantism în favoarea unei comunități de conștiință continentale – a făcut din Zweig un autor primit din abundență și în paginile *ALA*. Concret, el este unul din numele cel mai asiduu citate de revistă în perioada 1925–1939.

Și în ceea ce îl privește pe Zweig, majoritatea textelor care îl privesc sunt prezentări de cărți motivate de noile apariții, uneori în original, alteori în traduceri franțuzești

213. 1937, nr. 879.

214. Retipărite în *Flori de poezie străină răsărite în răsădite în românește*.

sau românești. Sunt astfel semnalate și comentate eseurile *Balzac-Dickens*²¹⁵, *Hölderlin*²¹⁶, *Tolstoi*²¹⁷, în ton aproape unanim elogios²¹⁸; rareori, precum bunăoară în cronică la a doua ediție românească a biografiei lui *Joseph Fouché*²¹⁹ – tradusă de Eugen Relgis²²⁰ – întâlnim, cumpănit analizate, nu numai însușirile care i-au asigurat autorului audiența întinsă, ci și limitele. Zweig, ni se spune, prezintă persoane istorice în chip atrăgător, „cu vervă și dramatism, cu accent pitoresc și anecdotă [...]”, narează cu talent, cu simțul reliefului și al mișcării [...]“. Nu i se pot însă trece cu vederea lipsa de adâncime, unele interpretări eronate, abaterile de la adevărul istoric și cultivarea unei virtuozități epice de tipul romanului de aventuri. Foarte probabil autorul acestei cronici este același A. B. care cu câteva numere în urmă (692, p.7), sub titlul „Stefan Zweig supraprețuit?“, rezuma un articol din *Le mois*, consacrat unei mai corecte reevaluări a supravalorizatului scriitor: strălucit, abil, dar superficial și incapabil de a depăși nivelul anecdotic.

Cu toate astea, în corul elogiilor, un ton cu adevărat discordant introduce doar Paul Zarifopol. Recenzând cea mai puțin inspirată dintre încercările de exegeză literară ale lui Zweig, eseu despre Dostoievski, Zarifopol demonstrează, sarcastic, sprijinindu-se pe ample citate, că scrierea e confuză,

215. 1927, nr. 339. Semnează G. B.

216. „Hölderlin sau mistica poeziei“, 1928, nr. 396.

217. G. B., 1928, nr. 412.

218. Vezi în „Bibliografie“ (*infra*), recenziile, în termeni similari, la biografia „Marceline Desbordes-Valmore“ și la volumele de nuvele „Amok ou le fou de Malaisie“, „Spielzeug der Zeit“, „Conflicte“.

219. „Ediția a II-a“, 1934, nr. 712.

220. S-ar zice cel mai constant și mai fervent dintre admiratorii lui Zweig la noi.

bombastică, veleitară²²¹. Comentariile au, de fapt, în vedere – fără să o spună direct – versiunea franceză datorată lui Henri Bloch și apărută în chiar acel an la „Rieder“. Citatele sunt reproduse de-aici. În paranteză fie spus, foarte probabil sarcasmele lui Zarifopol vizează nemijlocit și calitatea lui Zweig de autor de biografii romanțate, dată fiind adversitatea notorie a criticului față de această specie a cărei abuzivă înflorire în epocă o denunță nu o dată ca expresie a frivolității și răului gust patent²²².

Traducerile din Zweig sunt semnificative prin aceea că se orientează de regulă spre titlurile care promit succes sporit. De pildă, „Femeia de mâine, așa cum o dorim“²²³ (care schițează imaginea tipului de femeie emancipată, stăpână pe propriu-ii destin), fragmente din biografia lui Casanova (în foileton, traducere îngrijită, semnată de P. Alexian)²²⁴.

Imaginea lui Stefan Zweig pe care *ALA* o promovează indirect prin paginile de comentarii și traduceri este întărită de mărturia nemijlocită, confesivă a scriitorului însuși. Este vorba de un fragment autobiografic²²⁵, scris cu farmec și punând în relief, pe de-o parte, experiențele formative care i-au marcat personalitatea, pe de alta, profesiunea de credință: dorește să contribuie prin scris la refacerea vechii unități spirituale a Europei. Idei similare, și în interviul luat

221. „O recenzie fără patos“, 1929, nr. 423. Textul a fost republicat în vol. *Încercări de precizie literară*, 1931; vezi P. Zarifopol, *Pen-tru arta literară* I. Ediție și prefață de Al. Săndulescu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997, pp. 257–262.

222. Cf. „Biografie iarăși și într-una“, *ALA*, 1928, nr. 435, p. 1; „Iar biografii romanțate“, *ALA*, 1919, nr. 414, p. 1.

223. 1929, nr. 467. Traducere de Beata Dunn.

224. 1930, nr. 503–504; nr. 506–518.

225. „Stefan Zweig (de el însuși)“, 1925, nr. 264. Traducere de B.

scriitorului de către Eugen Relgis²²⁶. Aici, în prim plan, caracterul etic și pedagogic al operei lui Zweig, laolaltă cu crezul său politic: fraternizarea intelectualilor, în măsură să realizeze și să opună eficient o ripostă internațională șovinismului agresiv și pregătirilor de război. De adăugat că, nu întâmplător, Zweig face astfel de declarații în 1931, într-o perioadă în care, construind diversionist fantasma unei invazii contrarevoluționare venite din Occident, propaganda stalinistă lansase abil o campanie fără precedent în favoarea păcii. Aceasta avea să culmineze în 1932 la Congresul Mondial împotriva războiului de la Amsterdam, finanțat și organizat de Comintern și unde violența luptei de clasă, perfid deghizată în faldurile seducătoare ale pacifismului și umanitarismului, avea să solidarizeze toate orientările democratice din întreaga lume²²⁷. Și, evident, mai cu seamă pe oameni de stânga, influenți, bine cunoscuți, credibili. Precum Zweig, între alții, care însă își manifestase, încă din 1926, suspiciunea față de clamarea cu glas mare, fără nici o consecință practică, la conferințele și banchetele internaționale ale PEN-cluburilor, a ideii de „înfrățire a popoarelor“, și care propusese, în spiritul unei admirabile onestități intelectuale, dar și cu o dazarmantă naivitatea acestor organisme să pretindă membrilor lor depoziiții de acest fel: „Declar pe onoare că în scrierile mele nu voi insulta niciodată, nu voi disprețui sau batjocori o națiune; că niciodată nu voi arunca asupra unui popor întreg răspunderea pentru acte politice sau militare. Jur pe onoare că voi rămâne credincios acestei convingeri chiar în caz de război sau în cazul în care națiunea mea ar avea de suportat o nedreptate din partea altei națiuni. Evident, acest jurământ îmi lasă

226. „Cu Stefan Zweig prin Salzburg“, 1931, nr. 566.

227. Stephen Koch, *op. cit.*, pp. 59–68.

toată libertatea de a ataca sau a râde de politicieni sau de mișcările politice ori militariste ivite în alte țări, dar niciodată nu voi face un popor, o națiune întreagă, responsabilă de greșelile sau de crimele conducătorilor ei.“²²⁸ Sau ca Heinrich Mann care, alături de Romain Rolland, Henri Barbusse, Dos Passos, Ernst Hemingway și atâția alții, făcea parte din „tovarășii de drum“ controlați îndeaproape de agenții Cominternului²²⁹ și care a prezidat congresul de la Amsterdam, perorând cu bună credință împotriva instigatorilor la război și chemând pe „toți care gândesc și creează și care iubesc adevărul și dreptatea, din respectul propriei persoane, să lupte pentru ideea păcii“²³⁰.

Un scriitor și critic de largă notorietate în epocă nu numai în Austria, dar și peste hotare, personalitate eclectică și proteică în grad înalt, purtător de cuvânt al mai tuturor direcțiilor de la răspântia veacurilor al XIX-lea și al XX-lea, a fost Hermann Bahr. Aceștia, de altminteri, sunt chiar termenii în care *ALA* îl înfățișează pe scriitor într-o însemnare anonimă, tip fișă bio-bibliografică, prilejuită de apariția în românește a antologiei de nuvele a acestuia *Când ai nevastă frumoasă*²³¹. Câțiva ani mai târziu, într-o prezentare cu caracter de necrolog²³², accentele se distribuie întrucâtva diferit: definiția pentru Bahr ar fi fost faptul că a stimulat interesul mediilor literare autohtone pentru o literatură propriu-zis austriacă și că a întrupat naturalismul austriac, cu o nuanță de eleganță și de mondenitate caracteristice. Slăbiciunea dramaturgiei sale,

228. E. R., „Internaționalism sau cosmopolitism“, *ALA*, 1926, nr. 295.

229. Stephen Koch, *op. cit.*, p. 34.

230. Ad. B., „Scriitorii și războiul“, 1932, nr. 617.

231. „Hermann Bahr“, 1930, nr. 500. Vezi și Ad. B., „Șaptezeci de ani de la nașterea lui Hermann Bahr“, 1933, nr. 661.

232. Ad. Byck, „La moartea lui Hermann Bahr“, 1934, nr. 686.

cronicarul o află, justificat, în latura ei superficială și senzațională, de „foileton vorbit“. La rândul lor, romanele i se par prea lungi, lipsite de „schelet susținător“. Din Hermann Bahr, *ALA* publică o *Schiță autobiografică*²³³, evocare plină de miez a unor evenimente cu caracter modelator, și o povestire – searbădă – *Mersul*²³⁴, ce dă glas obsesiilor teatrale și psihologice ale autorului.

Adept, și el, al pacifismului și al înfrățirii dintre oameni, austriacul Franz Werfel, care debutase în preajma războiului cu lirică expresionistă, găsește în *ALA* o largă audiență în calitate mai ales de autor, după 1919, de romane psihologice și sociale, cu elanuri mistice și fervori umanitare. Termenii în care este calificat țin de registrul șabloanelor favorabile și neangajante: „Talentul cel mai viguros al literaturii germane [*sic*] celei mai noi“ (cu ocazia apariției în engleză a *Omului care cucerește moartea* – probabil *Der Tod des Kleinbürgers*)²³⁵; sau sunt de-a dreptul bombastic encomiastici: romanul *Barbara* ar avea „o mare amploare și o esență umană universală care permite să fie așezat, pentru unele pagini ale sale, alături de Tolstoi și de Beethoven care sunt încarnațiunile cele mai geniale ale acestui fundament omenesc“²³⁶.

Al. A. Philippide îl introduce pe Werfel²³⁷ într-un context mai larg, ușor nebulos conturat. Astfel, acesta reprezintă, după opinia lui Philippide, una din orientările cele mai caracteristice ale literaturii germane [*sic*] postbelice, anume aceea care

233. 1933, nr. 661. Traducere de Ad. Byck.

234. 1933, nr. 663. Traducere nesemnată.

235. „Franz Werfel“, 1927, nr. 363.

236. „Franz Werfel, *Barbara*“, 1931, nr. 529. Semnează I.

237. „Franz Werfel“, 1931, nr. 568. Textul este retipărit, sub titlul „Un roman al lui Werfel“ în vol. *Considerații confortabile*, ed. cit., vol. II, 1972, pp. 55–58.

se aplică în „a da un sens adânc vieții pe care o descrie“; spre deosebire de scriitorii ruși, animați de aceeași aspirație, dar selectând din viață aspecte problematice în sine, autorii germani își propun să scoată la iveală problematicul din orice și în orice condiții; literatura germană nu cultivă categoria «impasibilului», olipianismul lui Goethe ilustrând, de fapt, spiritul sudului în cultura germană; expresionismul a dus, în schimb, până la ultimele limite „literatura de sensuri și cazuri“; un exemplu în acest sens îl constituie exploatarea, mai ales după război, a temei adolescentului, precum la Wassermann ori la Werfel („unul din cei mai interesanți scriitori contemporani“). Și Philippide prezintă pe scurt opera romanescă a scriitorului austriac, insistând pe *Abituriententag* („care va apare la «Cultura națională» sub titlul *Cazul judecătorului Sebastian*“).

Literatura austriacă antebelică mai este ilustrată în *ALA* și de două proze ale lui Peter Rosegger²³⁸, scriitor popular de inspirație rurală, precursor al direcției *Heimatkunst*. E vorba de *Întîia mea călătorie cu trenul*, povestire umoristică de factură autobiografică – tradusă cursiv de Ludovic Leist – și de *Cele trei lovituri ale lui Pastel*. În acest din urmă caz, faptul că prenumele autorului apare francizat (Pierre) atrage atenția că traducerea, semnată A. Popiț, a fost făcută după o versiune franceză.

Din nou despre expresionism

În raport de perioada anterioară se constată în cadrul revistei scăderea, firească, a interesului pentru expresionism, curent deja intrat pe plan internațional în penumbră.

238. 1925, nr. 226 și, respectiv, 1928, nr. 413.

Autorul care mai beneficiază totuși de traduceri este Frank Wedekind. La drept vorbind nu atât un expresionist, cât un precursor. Seria traducerilor se deschide cu *Prologul la Lulu*²³⁹, dramă de răsunător succes (se reprezenta de altfel, tocmai în acel sezon bucureștean, la teatrul Marioarei Voiculescu), urmat de același *Rabbi Esra*²⁴⁰. Felix Aderca oferă, în bune traduceri, „Asupra eroticei“²⁴¹, prefață de Wedekind la unul din volumele sale de proză, apoi povestirile *Peșitorul sumbru*²⁴², *Seducătorul*²⁴³ și *Printesa*²⁴⁴. Toate pledând limpede cauza unei morale libere de prejudecăți. Despre scriitor, câteva însemnări anonime, dintre care una condensează, într-o schiță de caracterizare și într-un limbaj rebarbativ, percepții curente în exegeza lui Wedekind: „A avut o înrâurire problematică dar e un mare creator, cel mai tipic reprezentant al turnurei noi, anarhice în artă [...]. Un donchișotism de un idealism tragicomic se amestecă la el cu amoralismul bestial, cel mai aspru puritanism cu o deșănțare și cu un sexualism supraexcitat.“²⁴⁵

Ici și colo, câte o prezentare generică de tip fișă de dicționar, apoi scurte portrete literare sau prezentări de cărți, privind-i pe Georg Kaiser²⁴⁶, Carl Sternheim („scrie voit întortocheat, încalcând gramatica“)²⁴⁷, „Fritz von Unruh“²⁴⁸,

239. 1925, nr. 221. Traducerea în versuri, ușor confuză și stângace, e semnată de E. Marghita.

240. 1925, nr. 250. Traducere nesemnată.

241. 1925, nr. 249.

242. 1925, nr. 255.

243. 1926, nr. 298.

244. 1926, nr. 308.

245. „Franz Wedekind, 1925, nr. 244.

246. „De vorbă cu Georg Kaiser“, 1927, nr. 335.

247. Str., „Carl Sternheim, *Mädchen*“, 1927, nr. 331.

248. 1927, nr. 340.

„Kasimir Edschmied“ (cu prilejul apariției în românește a *Pădurii leproșilor*²⁴⁹, respectiv a romanului *Jusuuf*²⁵⁰).

Un accent apăsător, în schimb, e pus pe direcția revoluționară a expresionismului, reprezentată de Ernst Toller căruia i se consacră câteva însemnări²⁵¹ ce pun în vedetă calitatea acestuia de luptător, implicarea directă în evenimentele politice premergătoare instaurării (în 1919) a Republicii de la Weimar²⁵². Un accent asemănător și pe inflexiunile socialist-umanitare și pacifiste din opera lui Leonhard Frank, recenzat pentru romanele și nuvelele de largă circulație *Omul e bun*²⁵³, *O ceată de bandiți* (versiunea franceză; cea originală, cu titlul *Die Räuberbande*, apăruse în 1914 și primise premiul Fontane)²⁵⁴, *Der Bürger*²⁵⁵, *Karl und Ana*²⁵⁶, *Bruder und Schwester*²⁵⁷ [1929], *Von drei millionen drei*²⁵⁸ [1932]

249. 1929, nr. 451.

250. 1931, nr. 534.

251. „Poemele închisorii“, 1925, nr. 228; „Ernst Toller“, 1929, nr. 424; Ernst Toller și revoluția germană“, 1934, nr. 708.

252. Într-adevăr, Ernst Toller nu își va dezminți nici ulterior faima de revoluționar. În anii '20 el va fi unul dintre apropiații lui Willi Münzenberg – „Eminența Roșie“ a operațiunilor de propagandă clandestină a URSS în Occident –, calitate în care va participa la acțiuni de provocare și dezinformare puse la cale de agenți ai Internaționalei Comuniste (Stephen Koch, *op. cit.*, pp. 125–126).

253. 1926, nr. 304. *Der Mensch ist gut* apăruse în 1918, iar doi ani mai târziu îi adusese autorului premiul Kleist.

254. 1926, nr. 310.

255. 1927, nr. 343. Era vorba de o reeditare, romanul apăruse inițial în 1924. Semnează I. D. G.

256. 1927, nr. 361. Povestire antologică, apărută în același an. Semnează I. G.

257. 1929, nr. 469. Roman recenzat în chiar anul apariției sale. Semnează D.

258. 1932, nr. 578. Roman recenzat în chiar anul apariției sale. Semnează I. D.

etc. și declarat peremptoriu și fără nici o argumentare a fi „afară de Thomas Mann și Brecht, unul din cei mai citați scriitori germani“²⁵⁹.

O însemnare cu caracter de sinteză istorico-literară în care este schițată evoluția dramei germane de după epoca clasică²⁶⁰ (direcția, în descendența lui Schiller – reprezentată de Fr. Grillparzer, Chr. Fr. Hebbel, P. Ernst – și direcția, în linia Shakespeare, ilustrată de Chr. D. Grabbe, G. Büchner, Fr. Wedekind) acordă un plus de interes teatrului expresionist pe care îl socoate a se afla în momentul acela „la capătul menirii sale“, apt, prin urmare, a fi evaluat. Evaluarea este bine cumpănită: teatrul expresionist a contribuit în chip esențial, în ciuda monotoniei tematice și a construcției dramaturgice deficitare, la mlădierea limbii și la dezvoltarea resurselor ei expresive și simbolice.

Preferințe lirice

Absolut incidental apar în *ALA* grupaje de lirică modernă. Intervalele mari de timp între publicarea de traduceri din același autor impun necesitatea însoțirii lor de note explicative. Redactate strict informativ, acestea fac abstracție de eventualele referințe anterioare din revistă la poetul în chestiune. Este cazul Ricardei Huch, din care E. Rodie traduce poeziile „Uniți“ și „Rime de dragoste“²⁶¹ prezentată, ca și cum nu ar mai fi fost cu câtva timp în urmă recomandată publicului românesc, drept o „mare romancieră și renumită liriciană germană, propusă în anul acesta pentru premiul Nobel“²⁶².

259. „Leonhard Frank“, 1932, nr. 619.

260. „Drama modernă în Germania“, 1926, nr. 289.

261. 1929, nr. 455.

262. 1921, nr. 54.

Sub titlul *Din lirica germană contemporană*, I. Sân-Giorgiu oferă în câteva numere succesive o microantologie de poezie modernă (naturaliști, impresionisti, expresioniști) pe teme precumpănitor erotice și sociale. Piesele de rezistență vin de la Ricarda Huch („Amintire“), Nietzsche („Veneția“), R. Dehmel („Muncitorul“, „Chemare“)²⁶³, A. Holz („Pe o corabie“)²⁶⁴, Stefan George („Luptătorul“)²⁶⁵, Else Lasker-Schüler („Iubirea“)²⁶⁶, R. M. Rilke („Acasă“)²⁶⁷. Echivalențele sunt uneori izbutite, precum această sugestivă imagine contrapunctică a însingurării melancolice în preajma petrecerii voioase, din „Veneția“ lui Nietzsche:

*Odinioară stam
Pe pod în noaptea brună;
Venea din zare cântec;
Mari picături de aur
Cădeau pe apă-n tremur
Bărci, muzică, lumini
Pluteau ca o beție
În noapte-afară.*

De asemenea, Ion Pillat reunește inspirate tălmăciri din Hugo von Hofmannsthal („Versuri pentru un copil mic“ – „Verse auf ein kleines Kind“), R. M. Rilke („Fântâna romană“ – „Römische Fontäne“), Stefan George („Stăpânul

263. Toti trei poezii în 1932, nr. 611.

264. 1932, nr. 612; din Holz și Dehmel, Sân-Giorgiu mai publicase traduceri în *ALA* (cf. *supra*). Din Dehmel, chiar aceleași texte: „Muncitorul“ și „Chemare“. Cf. și „Trei poeme de R. Dehmel“ (e vorba de „Timpul muncitorului“, „Aer apăsător“, „O întâlnire“), în traducerea lui C. Baltazar (1939, nr. 956).

265. 1932, nr. 614.

266. 1932, nr. 623.

267. *Idem*.

insulei“ – „Der Herr der Insel“), poeme pe tema sudului ca topos privilegiat²⁶⁸. Hofmannsthal și Rilke revin cu inegală frecvență în *ALA* (vezi mai sus). Stefan George, la rândul-i, este evocat de Izabela Sadoveanu, cu ocazia celei de a șaizeci și cincea aniversări a nașterii, atât în calitate de promotor al unei mișcări intelectuale de elită, țintind la făurirea unei „forme interioare“ a versului, capabil să oglindească entitatea eului în eternă devenire, cât și ca „tip de om german în care conștiința de sine, expresie a umanității celei mai evolute, a ajuns la desăvârșire“²⁶⁹.

Sunt prezentate, în chiar anul apariției, studii de poezie (dar nu numai) aparținând unor germaniști cu autoritate precum Albert Soergel²⁷⁰, Geneviève Bianquis²⁷¹ sau Albert Béguin²⁷².

Gustul pentru roman

Dacă admitem evidența faptului că, de mai bine de două secole, romanul e genul favorit al majorității consumatorilor de literatură luați global, nimic mai firesc decât să regăsim și în paginile *ALA* reflexele, din veacul trecut, ale acestei stări de fapt. Marii prozatori de limbă germană care se afirmaseră după 1900, iar în perioada interbelică deveniseră deja valori larg recunoscute, sunt nume care apar curent în coloanele revistei. Nu e deci întâmplător, dată fiind și orientarea de ansamblu a *ALA*, faptul că un scriitor ca Jakob Wassermann,

268. „Triptic sudic“, 1932, nr. 599.

269. 1933, nr. 679.

270. „*Dichtung und Dichter der Zeit*, Leipzig, 1926“, în 1926, nr. 272.

271. „*Pezia austriacă de la Hofmannsthal la Rilke*, PUF, 1926“, în 1926, nr. 307.

272. Al. Philippide, „Albert Béguin, *L'âme romantique et le rêve*, 2 vol., Ed. des Cahiers du Sud [1937]“, 1937, nr. 889.

autor austriac de literatură psihologică și socială foarte gustată în epocă, antiburghez, sentimental și umanitarist, este în repetate rânduri comentat chiar dacă mai mult sub formă de fișe bio-bibliografice expeditiv²⁷³ ori de „marginalii“ (la interviuri publicate în presa străină)²⁷⁴ sau caracterizat în maniera „flamboaiantă“ cunoscută, gen: cutare roman al său „e plin de abisuri sinistre și de culmi luminoase, de prăbușiri în infern și ascensiuni spre cer, construcție complexă și capricioasă ca o catedrală gotică“²⁷⁵. La moartea scriitorului, Petre Pandrea îi consacră un articol omagial: Wasserman a constituit, alături de Heinrich Mann și Gerhart Hauptmann, trinitatea luptătoare care a reînnoit tematica, atmosfera și arta romanului german între 1900–1914; a luptat împotriva reacțiunii și curentelor decadente, pentru progres social; romanele sale (*Etsel Andergast*, *Cazul Maurizius*) sunt caracterizate de o mare bogăție de teme, personaje și idealuri²⁷⁶.

Hermann Hesse este, și el, o prezență în *ALA*. Determinată în primul rând de apariții editoriale.

Într-o prezentare sub titlul „Un german între germani, semnată I.²⁷⁷, opera scriitorului – se afirmă, în curs tocmai de editare la Fischer Verlag în seria *Gesammelte Werke in Einzelausgaben* – ne este descrisă, supralicitându-i-se nemăsurat aspecte secundare, drept oglindă a unor caractere specific alemanice și suabe. Sunt evocate *Unterm Rad*, *Peter Camenzind*, *Roßhalde*, *Demian*, *Der Kurgast*, *Der Steppenwolf* („povestire grozavă și atroce“) cu referințele, obișnuite

273. „Jakob Wassermann“, 1927, nr. 324.

274. „Jakob Wassermann“, 1931, nr. 562.

275. „Jakob Wassermann“, 1927, nr. 324.

276. „Arta și acțiunea lui J. Wassermann“, 1934, nr. 683.

277. 1927, nr. 363.

în cazul lui Hesse, la „suferințele copilăriei și ale tinereții“, la „sfâșierile sufletești“, la eroii vagabonzi.

Același cronicar revine asupra lui Hesse – „unul dintre reprezentanții cei mai talentați ai regionalismului german“²⁷⁸ [*sic*] – la apariția romanului *Narziss und Goldmund* (1930).

Un articol și mai contestabil, semnat Radu Boldur, face din Hesse purtătorul de cuvânt al micii burghezii; rezumă *Knulp* și *Roßhalde*, dar refuză proza de „caracter filozofic“, *Zarathustras Wiederkehr* și *Siddartha*, sub cuvânt că scriitorul nu ar avea „nevoie când e prezentat unui public să mai apară și sub alt aspect pentru a-i merita atenția“²⁷⁹.

La fel de insignifiante, de protocolare și standardizate sunt de cele mai multe ori și referințele la Thomas Mann.

Prezentând traducerea franceză a lui *Tonio Kröger* (prefată de Ed. Jaloux, la editura Stock), Izabela Sadoveanu tratează nuvela ca expresie a dublei ascendențe, germană și latină, a autorului²⁸⁰; o notă de lectură nesemnată privind aceeași nuvelă (în versiunea editurii Delamain & Boutelleau), salută apariția „în sfârșit“ în franceză a ei, „la îndemâna deci a cititorilor din România“, deși subiectul nu e excepțional, dezvoltat fiind „de toți marii scriitori“²⁸¹; o altă însemnare, parafrazând declarat un articol al lui Manfred Georg din *Revue bleue*, îl desemnează pe Thomas Mann drept „singurul dintre marii poeți germani care a făcut operă durabilă într-o epocă de haos și provizorat“, după care urmează o serie de caracterizări clișeizate ca: *Buddenbrooks* este un tablou elocvent al burgheziei germane dinaintea războiului, *Moarte la Veneția* – o capodoperă de sensibilitate, *Zauberberg* – romanul ce

278. 1930, nr. 514.

279. „Hermann Hesse“, 1927, nr. 346.

280. „Thomas Mann, *Tonio Kröger*“, 1925, nr. 246.

281. „Thomas Mann, *Tonio Kröger*“, 1927, nr. 333.

reflectă toate aspectele vieții europene moderne etc.²⁸² S-au mai publicat modeste prezentări la nuvelele *Unordnung und frühes Leid*²⁸³, *Walsungenblut*²⁸⁴, *Moarte la Veneția* (cu prilejul apariției versiunii franceze)²⁸⁵, la volumul de eseuri *Leiden und Größe der Meister*²⁸⁶ ș.a. Cu ocazia primirii de către scriitor a premiului Nobel (1929), ALA publică o fișă bibliografică mai îngrijit redactată²⁸⁷ și două traduceri: un fragment din *Tonio Kröger* – pasajul referitor la lecțiile de dans în familia Husteede –, cu mențiunea „din volumul care va apare curând”²⁸⁸, și o evocare autobiografică „Thomas Mann despre sine însuși”²⁸⁹ (traducerea, semnată J. B., ignoră stilul ironic al scriitorului și ajunge la rezultate catastrofale).

Câteva însemnări sunt confuze ori de-a dreptul aberante. Primul volum din *Joseph und seine Brüder*, bunăoară, e declarat la apariție drept o „eroare fatală”, o scriere în „stil încurcat”, cu „pasaje care explică și comentează la infinit ceea ce n-ar avea nevoie de comentarii”²⁹⁰.

În „Thomas Mann și civilizația”, comentatorul se indignează de faptul că scriitorul nu e „democratul radical pe care toată lumea și-l închipuia”, căci disprețuiește pacifismul, aprobă constituția germană, nu crede în progres și nici în

282. „Un german european: Thomas Mann”, 1926, nr. 291.

283. I. D. G., „Th. Mann, *Unordnung und frühes Leid*”, 1927, nr. 327.

284. „Un roman al lui Th. Mann”, 1931, nr. 568.

285. Gh. Adamescu, „Thomas Mann, *Moarte la Veneția*”, 1932, nr. 620.

286. Camil Baltazar, „*Călătorie pe mare cu «Don Quichote»*”, 1939, nr. 960.

287. J. B., „Thomas Mann, note bio-bibliografice”, 1929, nr. 468.

288. *Ibidem*. Traducere stângace, semnată BK.

289. *Ibidem*.

290. „Thomas Mann”, 1933, nr. 681.

mase²⁹¹ (autorul are probabil în vedere eseul *Betrachtungen eines Unpolitischen* din 1918, ale cărui poziții politice și filosofice erau în momentul apariției acestei însemnări demult depășite). Alteori i se reproșează excesul de germanitate, dar i se concede, totuși, „spiritul extrem de original și profund“²⁹², sau se invocă opinii franceze, potrivit cărora *Muntele magic*, spre deosebire de *Wilhelm Meister*, nu ar fi „operă de artă“²⁹³.

Singurul text notabil despre Thomas Mann îi aparține lui Al. A. Philippide. Este vorba de o analiză pătrunzătoare a personajului principal din *Zauberberg*, în care criticul identifică verdictul formulat de scriitor la adresa unei întregi clase sociale lovite de „plictiseală confortabilă și abrutizare intelectuală“. Semnul de interogație cu care se încheie comentariul pune cu finețe în lumină actualitatea cărții, subliniind totodată buna intuiție istorică a romancierului (*Zauberberg* apăruse în 1924): „Ce s-a întâmplat cu el – e vorba de Hans Castorp – care pleacă în război, nu mai știm. De va fi scăpat cu viață, își va fi valorificat cumplita aventură. Sau se va fi retras din nou în vreun Davos spiritual oarecare, lăsând cu indolență aceleași vechi valori neatinse să se coacă foarte confortabil pentru o nouă explozie, poate și mai grozavă? E o întrebare care se poate înfățișa astăzi mai stăruitoare ca oricând, pe care romanul lui Thomas Mann n-o pune, dar o sugerează mereu cititorului.“²⁹⁴

291. 1934, nr. 685.

292. „Personalitatea literară a lui Thomas Mann“, 1925, nr. 248. Autorul anonim al articolului se revendică, destul de confuz, de la un text aniversar al lui Fritz Strich din revista *Die neue Rundschau*.

293. George Baiculescu, „L' Europe Nouvelle (20 iun.)“, 1925, nr. 242.

294. „Hans Castorp, eroul bine crescut“, 1935, nr. 740. Text republicat în vol. *Studii și portrete literare*, București, Editura pentru Literatură, 1963, p. 265.

Un clișeu la îndemână în ce îi privește pe frații Thomas și Heinrich Mann stă în faptul că evocarea unuia atrage după sine și pe cea a celuilalt. Heinrich Mann are în cuprinsul revistei aproximativ cam același statut ca și Thomas. Este obiect de însemnări, de prezentări de carte și de scurte articole, în majoritate elogioase, acoperind însă de cele mai multe ori informații curente, de dicționar, în stil cvasipublicitar. Astfel, cu ocazia apariției în «Lectura» a nuvelor *Fecioarele*, *Sărmana Tonietta*, *Inima* și *Fulvia*, redacția ALA publică un portret al scriitorului²⁹⁵, „cea mai mare speranță a Germaniei democratice”: la 20 de ani, partizan al lui Zola, Flaubert, Maupassant, adversar neîmpăcat al violenței și șovinismului, autor al romanelor *Miraculosul*, *În țara ghiftuiților*, *Zeițele*, *Orășelul*, *Profesorul Murdărie*, *Supusul*²⁹⁶.

Romanul *Mutter Marie* (tocmai apăruse în același an, 1927) are parte de o prezentare lipsită de entuziasm: „prea încărcat”, stil sinuos etc.²⁹⁷

În schimb, traducerea românească a romanului *Vânătoarea dragostei* (*Die Jagd nach Liebe* apăruse în 1904) e salutăată, chiar dacă poticnit și în termeni improprii, cu neascunsă bucurie: „Ești neconținut uimit de noutatea fără sfârșit a acestui scriitor și de posibilitățile sale artistice. Stilul are un tempo trepidant, dialogul e aproape isteric, iar imaginile se succed cu o viteză de peliculă cinematografică”²⁹⁸. La rândul-i, Al. A. Philippide recenzează lapidar volumul de nuvele *Das Herz. Die Rückkehr von Hades* (apăruse în 1931), omagiind în scriitor

295. „Heinrich Mann”, 1926, nr. 283.

296. Vezi și prezentarea nesemnată, „Heinrich Mann”, 1927, nr. 337, a cărei concluzie stranie este că: „90% din germani se regăsesc în opera lui Heinrich Mann care este în primul rând revanșa”.

297. I. D. G., „Heinrich Mann, *Mutter Marie*”, 1927, nr. 331.

298. Ad. B., „H. Mann, *Vânătoarea dragostei*”, 1932, nr. 586.

pe „unul din meșterii prozei germane“, pe „observatorul crud și nemilos al epocii wilhelmiene“²⁹⁹.

În 1931 vede lumina tiparului versiunea franceză a faimosului eseu al lui Heinrich Mann, *Zola* (publicat în original la 1915). *ALA* înregistrează evenimentul, chiar dacă la o diferență de șase ani, elogiind vigoarea scrisului, perspicacitatea gândului și noblețea sufletească a autorului³⁰⁰. În schimb este semnalată la un interval de doar un an apariția „celui mai dureros și mai fulminant protest [...] împotriva Germaniei hitleriste“, volumul de eseuri politice *Der Haß*³⁰¹.

Despre Heinrich Mann mai aflăm că reprezintă în literele germane spiritul latin, spre deosebire de fratele său, care îl ilustrează pe cel nordic (loc comun îndeobște în critica ce li se consacră în epocă), că tot ceea ce el admiră se află în Italia și tot ceea ce detestă în Germania, că este „apostolul mentalității revoluționare și democratice“, spre deosebire de fratele său, „campionul germanismului“³⁰², că urmează „o direcție obiectivă în romanul social“, în vreme ce Thomas „realizează o formă subiectivă“, dar că amândoi ridică problema esențială a artei în cultura germană contemporană³⁰³.

Cele câteva traduceri din Heinrich Mann se străduiesc să confere un plus de consistență portretului palid pe care notele de mai sus îl schițează. Este vorba de trei nuvele (*Tinerete*³⁰⁴, *Prigoniții* și *Jocuri de dragoste*³⁰⁵, precum și un fragment

299. „H. Mann, *Das Herz. Die Rückkehr von Hades*“, 1932, nr. 586.

300. „Heinrich Mann despre Zola“, 1937, nr. 888.

301. Ad. Byck, „*Der Haß* (Ura), *Querido Verlag, Amsterdam* [1933]“, 1934, nr. 683.

302. „Heinrich Mann și cultura germană“, 1929, nr. 448. Semnează A.

306. I. S., S. D., „O familie de scriitori“, 1933, nr. 663.

304. 1926, nr. 292. Traducere de C. R. Ghiulea.

305. Ultimele două traduse, din păcate, fără fluentă, de Al. A. Philippide, în 1932, nr. 586 și în nr. 594.

din scrisoarea publică adresată de scriitor fratelui său Thomas, cu prilejul celei de a șaizecea aniversări a acestuia³⁰⁶ (pasajul subliniază comunitatea lor de aspirații, lupta comună împotriva nazismului etc.). De semnalat și reproducerea unui fragment dintr-o declarație a romancierului în favoarea înființării unei Academii a scriitorilor germani, declarație în care este deplâns impactul extrem de redus pe care îl are literatura asupra societății în Germania, precum și absența unei „literaturi berlineze“, spre deosebire de Austria, unde literatura vieneză este bine dezvoltată și are un puternic ancoraj în social³⁰⁷.

Tot generației fraților Mann îi aparține și Alfred Döblin, medic și scriitor cu simpatii de stânga, autor de literatură eclectică, precumpănitor realistă, cu rădăcini puternice în expresionismul postbelic. După 1933 a fost constrâns, precum atâția alții, să se exileze. *ALA* îi publică *Bunăvestirea Mariei*³⁰⁸, proză simbolistă de o senzualitate violentă, dar artificioasă, pe care nici traducerea admirabil elaborată a lui O.W. Cisek nu reușește să o salveze. O prezentare ce i se face lui Döblin în 1933 trasează liniile unui conspect al întregii opere, de la romanul exotic, inspirat de istoria chineză, *Cele trei salturi ale lui Wang-lun* și până la celebrul *Berlin Alexanderplatz*, insistându-se asupra însușirilor vizionare și a sensurilor etice ale scrisului său³⁰⁹.

Autori populari și autori angajați

Firește, foarte frecvent, motivația prezentării unor cărți sau a unor autori rezidă și în *ALA* ca pretutindeni în succesul

306. „Frații Thomas și Heinrich Mann“, 1935, nr. 783. Articol nesemnlat.

307. „Academia germană“, 1927, nr. 329.

308. 1932, nr. 606.

309. B., „Alfred Döblin“, 1933, nr. 636.

de public. W. Bonsels, cu răsunătoarea proză pentru copii *Albina Maia și aventurile ei*³¹⁰, romanele lui H. Bartsch³¹¹, ale lui Victor Blüthgen³¹² și ale popularului B. Traven³¹³, eseurile și biografiile foarte căutate – cum am arătat – ale lui Stefan Zweig ca și cele ale lui Emil Ludwig s-au bucurat de entuziaste întâmpinări în cadrul acestei rubrici.

În ceea ce îl privește pe Ludwig, referințele – cu frecvență sporită după 1930, și în semn de evidentă solidaritate cu scriitorul exilat care ripostase demn provocărilor naziste – sunt consecvent elogioase³¹⁴, cu o singură excepție, o însemnare datând din 1930, care pune sub semnul întrebării metoda de lucru a eseistului (fragmentarizarea obiectului, lipsa de rigoare)³¹⁵.

Din Ludwig se traduc în foileton fragmente din memoriul de călătorie *Impresii din America*³¹⁶, semnificative pentru imaginea pe care un european cultivat cu vederi de stânga și-o făcea în anii '30 despre realitățile de dincolo de ocean (Ludwig admiră în Statele Unite independența de spirit a oamenilor, sentimentul viu al libertății și al demnității persoanei care fac imposibilă instaurarea acolo a unei dictaturi; spre deosebire de americani, germanii, iubind mai presus de orice ordinea, sunt „singurul popor din lume care se supune, nu din nevoie, ci din pasiune“); apoi un fragment din autobiografia

310. M. C., „W. Bonsels, *Albina Maia și aventurile ei*“, 1929, nr. 449.

311. „Rudolph H. Bartsch“, 1926, nr. 279; „Rudolf H. Bartsch“, 1928, nr. 409.

312. „Viktor Blütgen“, 1930, nr. 521.

313. „B. Traven, *Land des Frühlings*“, 1932, nr. 593.

314. Vezi prezentările semnate A. B. la apariția în românește a cărților *Fiul Omului* (1935, nr. 743), *Conducătorii Europei* (1935, nr. 744), *Convorbiri cu Masaryk* (1935, nr. 746), *Wilhelm al II-lea* (1935, nr. 759).

315. A., „Tăcerile unui istoric“, 1930, nr. 483.

316. 1934, nr. 695–698, 700, 701. Traducere nesemnată.

*Lumea așa cum am văzut-o*³¹⁷: amintiri din copilărie, structurate pe câteva idei morale și pedagogice fundamentale (necesitatea educării celor mici în spiritul adevărului, al iubirii de oameni, al sacrificiului de sine pentru binele obștesc); în fine, *Caracterul german și caracterul francez*³¹⁸, note de etnopsihologie redactate anecdotic, interesante ca obiect de meditație în materie de imagologie. Un interviu luat de către letonul Arved Arenstamm lui Ludwig la locuința acestuia de pe malul lacului Maggiore conturează imaginea flatantă a unui om înstărit și generos, cu întinse relații în cercurile conducătoare ale Europei, deschis către contacte umane cât mai diverse și preocupat în a-și afirma patetic și voit provocator dubla condiție de european și de evreu: „Mă mândresc cu originea mea și cu înalta misiune morală a evreimii. Declar tare, lumii întregi, că sunt evreu și că în vinele mele curge un sânge mai antic decât al tuturor aristocrațiilor laolaltă”³¹⁹.

De o anumită popularitate în epocă s-a bucurat și Hanns Heinz Ewers, autor de literatură excentrică în descendența lui Poe, E. T. A. Hoffmann și Villiers de l'Isle Adam, căruia *ALA* îi consacră câteva prezentări: „Poetul tuturor fiorilor și spaimelor [...] care cu neliniștea pătimașe a «poetilor blestemați» sparge zidul subțire al Binelui și al Răului și stârnește de «dincolo» terori și voluptăți atavice”³²⁰, nu e lipsit de un anume cabotinism al hipertrofierii straniului, dar în ansamblu, ni se spune, rămîne un scriitor vrednic de interes.³²¹

317. 1934, nr. 711. Traducere nesemnată.

318. 1938, nr. 930. Traducere nesemnată.

319. „La Emil Ludwig“, 1935, nr. 739. Traducere de A. N.

320. A. T., „Hanns Heinz Ewers“, 1925, nr. 224.

321. Vezi și Izabela Sadoveanu, „H. H. Ewers, *L'apprenti Sorcier*. Tradus de Mars Henry și Charlotte Adrienne în editura Crès“, 1925, nr. 256.

Simptomatice sunt și referințele la Gerhart Hauptmann. Atât în ceea ce privește reporturile de reputație dintre autorii de pe scena literară germană, cât și în ceea ce privește gustul și orizontul așteptării unor largi pături ale publicului în Germania și peste hotare în perioada premergătoare primului război mondial și în cea dintre cele două războaie.

Or, *ALA* caută să profite de orice prilej pentru a evoca literatura lui Hauptmann. Astfel într-un număr din 1925 se face un succint expozeu al creației scriitorului, înrădăcinate, se precizează, în naturalism, dar evoluând mai apoi către simbolism (de fapt, se are în vedere ca reper romanul utopic *Insula bunicii*³²²). Ulterior apariția traducerii românești a povestirii *Tatăl* oferă din nou pretextul unei prezentări generale în termeni mai mult decât superlativi: „Gerhart Hauptmann este pentru Germania și pentru Europa contemporană ceea ce a fost Goethe pentru epoca sa”³²³. Cu ocazia zilei sale de naștere, este din nou celebrat³²⁴, traducându-i-se un fragment din actul al treilea al binecunoscutei drame *Țesătorii*³²⁵. Tot în același loc, un portret jubiliar mai puțin convențional decât specia, datorat Izabelei Sadoveanu, identifică în opera sărbătoritului, dincolo de trăsăturile canonice ale naturalismului – neconținut și de mai toată lumea repetate –, o anume aspirație metafizică, izvorâtă din studiile scriitorului în domeniile istoriei religiilor, psiho-fiziologiei și filozofiei, tendință cristalizată cu precumpănire în opera sa nuvelistică și romanescă³²⁶.

Oarecum pe aceeași direcție de interpretare se va angaja, câțiva ani mai târziu, și Gh. Nenișor, ocupându-se de

322. „Basm fantastic de Hauptmann“, 1925, nr. 222.

323. „Gerhart Hauptmann“, 1927, nr. 358.

324. C. Săteanu, „Gerhart Hauptmann. Poetul. Dramaturgul. Romanțierul. Filozoful“, 1932, nr. 624.

325. 1932, nr. 625. Traducere nesemnată.

326. „Sărbătoarea lui Gerhart Hauptmann“, 1932, nr. 624.

semnificațiile *Clopotului scufundat* – dramă simbolică, întretesută cu elemente de fabulos folcloric – cu ocazia reprezentării ei pe scena Teatrului Național din București³²⁷.

Uneori, explicit, Hauptmann e desemnat ca încorporând date specifice, perene, ale spiritului german – reprezentare la modă în mediile literare franceze ale vremii, preluată și de *ALA*. De pildă, în 1928 se rezumă un articol din *Mercure de France*, în care J. E. Spenlé, binecunoscutul germanist, afirma că eroul romanului *Till Eulenspiegel* al lui Hauptmann, ar înfățișa, asemeni omonimului său popular, „una din încarnările germanului veșnic: suflet faustic și mefistofelic, pesimist și nepăsător, filistin și aventuros, pietist și jouisseur, disciplinat și desfrânat“. De unde și concluzia, de interes imagologic, privind esența etnică germană, plasată într-o imuabilitate a valorilor negative: „Lipsa de măsură și tulburarea fac din german de-a lungul istoriei un veșnic nomad cu «pecetea lui Cain», nietzscheean, înverșunat să sfarme toate valorile civilizației, instigat de vreun demon“³²⁸.

La fel de simptomatică este în *ALA* și reflectarea, contradictorie în fond, a succesului înregistrat de Hermann Sudermann, competitor și rival în epocă a lui Hauptmann. Critica socială, moderată, din piesele sale, exploatarea evenimentului ieșit din normă, o anume eleganță a dialogului, larga accesibilitate a accentelor morale îi asiguraseră lui Sudermann o difuziune largă la scară mondială. Și la noi fusese din belșug tradus, jucat și comentat³²⁹. Referințele din *ALA* care îl privesc (articole, însemnări, amintiri), atunci când se întâmplă

327. „*Clopotul scufundat* de Gerhart Hauptmann în traducerea dlui Adrian Maniu“, 1938, nr. 938.

328. C., „*Ultima operă a lui G. Hauptmann*“, 1928, nr. 392.

329. De pildă, până în 1918, prezența sa numai în periodice însuimează 63 de poziții (cf. BRLR vol. I, 1980).

să depășească simpla informație bio-bibliografică³³⁰, se concentrează asupra popularității dramaturgului. Eventual asupra motivelor acesteia. Materialul cel mai judicios, deși nu lipsit de ambiguități, este cel al lui Aureliu Weiss, prilejuit de cea de a șaptezecoa aniversare a scriitorului care „a fost o glorie a teatrului german“, cu „succese răsunătoare în perioada de erupție a dramei realiste“. Sudermann – se subliniază – și-a construit piesele tinând seama de cerințele unui anume moment istoric, formula sa implică ciocniri pasionale, construire dramaturgică prin tensiuni crescânde, antiteza ca principiu de structurare ș.a., formulă păstrată și după ce preferințele publicului s-au schimbat. Hauptmann, în schimb – inevitabil termen de comparație – ar fi procedat exact invers, neluând nicicând în considerare gusturile, capricioase, ale timpului. Motiv pentru care acesta din urmă și-a clădit o operă durabilă, o operă cu vocația universalității. Teatrului lui Sudermann i se evidențiază prin contrast tocmai valoarea de document fiindcă oglindește „și va oglinzi și de-acum încolo, câteva din aspectele cele mai relevante ale moravurilor societății germane de la finele veacului trecut“³³¹.

În 1928 memoriei lui Sudermann i se alocă două articole cu caracter de necrolog, convențional elogioase³³². Dimpotrivă, în 1929 – tot ca ecou la dispariția scriitorului – apar sub titlul „Sudermann și Tolstoi“ amintirile lui I. Troțki, fost redactor la *Ruskoe slovo*, al căror ton contrastează drastic cu cel al restului referințelor, chiar și a celor mai rezervate. Sudermann, conchide categoric memoriastul, sucombuse, de drept, cu cel puțin două decenii mai devreme, dat fiind că în

330. „Hermann Sudermann“, 1925, nr. 228.

331. „Teatrul lui Hermann Sudermann“, 1927, nr. 364.

332. „Hermann Sudermann“, 1928, nr. 417; I. S., „Hermann Sudermann“, 1928, nr. 418.

anii din urmă nu mai era citit decât „de fete de pastori luterani, de pensionari și de văduve sentimentale“³³³.

*

În cazul selectării scriitorilor contemporani la *ALA* se poate constata că alături de criteriul estetic (scriitori consacrați) și de cel, cum observam deja, exclusiv conjunctural (scriitori de succes), operează și promovarea autorilor pe temeiul angajării lor civice.

Un exemplu îl constituie recurența evocării acelor scriitori care ilustrează, direct sau prin consecințe, problema războiului. Hans Broch (*Hugenau sau realitatea*, ultim volum al trilogiei *Somnambulii*)³³⁴, Max René Hesse (*Partenau*)³³⁵, Arnold Zweig (*Der Streit um den Sergeanten Grisca*)³³⁶, Ludwig Renn (*Krieg*)³³⁷, Hans Carossa (amintit cu simpatie, între altele, pentru *Rumänisches Tagebuch*)³³⁸, în fine Ernst Glaeser și, evident, Erich Maria Remarque.

În ce îl privește pe Glaeser, un comentariu ceva mai amplu îi dedică Izabela Sadoveanu³³⁹, o dată cu apariția în românește a cărții care l-a consacrat, *Jahrgang 1902* – romanul din 1928 al generației traumatizate de război. Expunerea se străduie, și nu fără rezultate, să pună în lumină ceea ce particularizează romanul dat față de restul abundent al literaturii de război din

333. 1929, nr. 422.

334. „Treizeci de ani de viață germană“, 1934, nr. 690. Nesemnat.

335. Cu prilejul traducerii în franceză: „Max René Hesse, *Partenau*“, 1930, nr. 515.

336. I. G., „Arnold Zweig, *Der Streit um den Sergeanten Grisca*“, 1927, nr. 369.

337. Cu ocazia apariției versiunii franceze: „Ludwig Renn, *Guerre*“, 1930, nr. 515.

338. G. B., „Hans Carossa și *Rumänisches Tagebuch*“, 1930, nr. 483.

339. „Literatura de război“, 1929, nr. 470.

ultimii ani. E vorba anume de revolta tăioasă și convulsivă, de patosul înverșunat al răsturnării valorilor tradiționale.

La rându-i, R. M. Remarque e cu mult mai mult decât o simplă prezență în coloanele *ALA. Im Westen nichts Neues*, cartea prin excelență de succes a anilor '20 și poate una dintre cele mai citite ale secolului³⁴⁰, este recenzată în chiar anul apariției, atât în versiunea originală³⁴¹, cât și în traducerea franceză³⁴². De fapt, romanul este important nu numai pentru valoarea-i intrinsecă ori pentru interesul său ca document de epocă, ci și prin implicațiile sale istorico-literare. Căci apariția sa, la zece ani după încheierea războiului, într-un moment în care tema își mai epuizase s-ar fi zis din actualitate, are un efect detonator. Ea declanșează, ori numai catalizează, o nouă avalanșă de literatură de război³⁴³. Pornind de la prestigiul literar și social al lui Barbusse, de anvergură în epocă, Felix Aderca observa că ecoul răsunător al romanului lui Remarque a dat naștere unei stări de spirit comparabile „doar cu cea creată de *Le Feu* „, al francezului; în țările de limbă germană, sublinia Aderca, lectura cărții lui Remarque fusese interzisă în cazărmi și instituții militare, iar agenții literare americane îi ofereau autorului sume amețitoare pentru un nou roman³⁴⁴.

340. 18 milioane de exemplare difuzate până în anii '60 – cf. *Deutsches Schriftstellerelexikon von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Weimar, Volkerverlag, 1963. De altfel încă din 1929 se vânduseră în Germania opt sute de mii de exemplare, în Franța, două sute de mii, în țările anglosaxone, peste un milion: „*Pe frontul de vest nimic nou*“, 1929, nr. 451.

341. G., „E. M. Remarque, *Im Westen nichts Neues*“, 1929, nr. 448.

342. D.I. Suchianu, „E. M. Remarque, *Im Westen nichts Neues*“, 1929, nr. 448.

343. Fritz Martini, *Istoria literaturii germane*. În românește de Eugen Filotti și Adriana Hass, București, Editura Univers, 1972, p. 516.

344. „Capitalul emoționat“, 1929, nr. 471.

În 1931, editura Adevărul publică, în traducerea lui Al. A. Philippide și J. Byck, record de promptitudine, următorul roman, tot de război, al lui Remarque, *Întoarcerea de pe front* (*Der Weg zurück*, 1930) care, după cum observă însuși Philippide în prezentarea ce i-o consacră³⁴⁵, reflectă stările de obsedant dezechilibru al societății germane postbelice, constituindu-se totodată într-o aspră punere sub acuzare a războiului, de orice tip și din totdeauna. În legătură cu acest din urmă roman, ALA organizează chiar un concurs de răspunsuri cu premii (în valoare de 10 000 lei) la întrebările: ce calități ale cartea? care sunt pricinile ce au făcut-o atât de populară? care este și de ce „pasajul preferat“ din text? Câștigătorul este „colonelul C. Manolache din Ministerul Armatei“, jurist și scriitor, ale cărui răspunsuri insistă asupra „idealismului sănătos“ al romanului, asupra „optimismului care răcorește suflul o clipă ars de amărăciune“³⁴⁶.

Critica își spune și ea cuvântul, stăruitor: H. Aznavorian declară *Întoarcerea de pe front* cel mai puternic document al crizei Germaniei înfrânte³⁴⁷; Paul Zarifopol – autorul de departe al celei mai dense cronici – observă, între altele, penetrant, că romanul e structurat în adâncime de opozițiile de ritm temporal dintre diversele sale panouri epice și că autorul său e un „memorialist, fără echivalent, al războiului“³⁴⁸; Argezi însăilează, fără nerv, câteva reflecții diluate³⁴⁹; Aureliu Weiss își axează integral demonstrația pe deosebiriile dintre *Pe frontul de vest nimic nou* și *Întoarcerea de pe front*³⁵⁰;

345. „Erich Maria Remarque“, 1931, nr. 547.

346. „*Întoarcerea de pe front* (premiul «Remarque»)“, 1931, nr. 574.

347. „*Întoarcerea de pe front*“, 1931, nr. 558.

348. „Remarque“, 1931, nr. 565. Articolul retipărit în *Pentru arta literară*, ed. cit., vol. II, pp. 239–242.

349. „*Întoarcerea de pe front*“, 1931, nr. 567.

350. „*Întoarcerea de pe front*“, 1931, nr. 568.

Mihai Ralea invocă, paradoxal și surprinzător – vădit derutat de strategia auctorială care uzează de o pseudodetașare flegmatică de obiect, tocmai în vederea potențării efectului emoțional –, „obiectivitatea absolută a cărții“, „tonalitatea sa anafectivă“³⁵¹; D. I. Suchianu face o cronică a versiunii românești, considerând-o „printre cele mai bune“³⁵².

Remarque este și un scriitor tradus în *ALA*. Între 1930–1932 îi apar șase povestiri (două inedite, s-ar zice), izvorâte din experiența mutilantă a războiului și concepute sub semnul avertismentului : să nu uităm! să nu se mai repete! Remarcabil scrise și remarcabil traduse, acestea sunt: *O idilă pe front*³⁵³ și *Karl Broeger la Fleury*³⁵⁴ – traducere de E. Marghita –, *Liniștea de la Verdun*³⁵⁵, *Josef Thiedemann*³⁵⁶, *Annette Stall*³⁵⁷, *Johann Bartok*³⁵⁸ – în tălmăcirea lui Jean Byck.

Scriitorii și dictatura totalitară

Instalarea nazismului la putere introduce în Germania, abrupt, o brutală cenzură în toate sectoarele existenței și conștiinței sociale. Nicicând înainte, autoritatea politică nu intervenise, atât de masiv și de barbar, în viața spirituală a țării, fie constrângând-o la supunere, fie condamnând-o la tăcere. O serie lungă de importanți scriitori și oameni de cultură germani, dar și austrieci trăitori în Germania, precum și, mai

351. „Erich Maria Remarque, *Întoarcerea de pe front*“, 1931, nr. 569.

352. „Româneasca din romanul lui Remarque“, 1931, nr. 572.

353. 1930, nr. 519.

354. 1930, nr. 520.

355. 1930, nr. 521.

356. 1931, nr. 577.

357. 1932, nr. 578.

358. 1932, nr. 579.

ales, numeroși evrei sunt astfel loviți zgomotos de interdicții și siliți, în special după „campania“ rugurilor de cărți din primăvara lui 1933, să ia calea probegiei. Printre aceștia: Bertold Brecht, Hermann Broch, Alfred Döblin, Leonhard Frank, Lion Feuchtwanger, frații Heinrich și Thomas Mann, Franz Werfel, Stefan Zweig și mulți alții. O altă serie („emigrația internă“) rămâne pe loc, încercând să opună o rezistență pasivă; printre aceștia Manfred Hausmann, Ricarda Huch, Erich Kästner, Ernst Jünger, Rudolf Alexander Schröder, Günther Weisenborn. În fine alții, precum Hermann Hesse, Hans Arp, Erich Maria Remarque erau deja stabiliți mai demult peste hotare.

Literatura germană se disloca astfel literalmente, sub povara celei mai cumplite tragedii din istoria națiunii.

Cu puținele mijloace de care dispune, *ALA* va reflecta, chiar dacă, firește, nesatisfăcător, noua situație din Germania. O va reflecta, se înțelege, în spiritul adevărului și al ralierii cu toate forțele dispuse să se opună dictaturii. Un prim semnal de alarmă în legătură cu evenimentele care se precipitau spre teribilul deznodământ îl constituie traducerea unor ample pasaje dintr-un articol al lui Thomas Mann, intitulat „Voi sunteți statul“ – pamflet incisiv și totodată patetic, îndreptat împotriva virulenței puterilor destructurante ale totalitarismului în ascensiune: „Oricine se interesează cât de puțin de viața politică și artistică și în genere de viața publică, scria el, are zilnic prilejul să constate, cu satisfacție sau cu revoltă, marșul triumfal al curentelor care pornite din beznă urmăresc nimicirea culturii și paralizarea vieții spirituale; marș care nu și-a atins încă ținta, dar care – nestânjenit de nimeni și cu o iuțea lipsită de scrupule – se apropie totuși cu pași repezi, marș pe care experții curentelor reacționare și apologeții pseudo-literați l-au botezat revoluție – revoluție națională!

Falsul acesta nerușinat exercită oarecare atracție, mai ales asupra tineretului. În mrejele lui nu poate cădea însă decât cel ce nu știe că revoluțiile se fac întotdeauna pentru oameni și niciodată *împotriva* lor; că oricât de sângeroasă ar fi o revoluție adevărată, ea nu va urmări în fond decât realizarea unei idei nobile și generoase, niciodată un scop întunecat, dușmănos; că visul revoluției, manifestările ei tragice, deși uneori neputincioase, urmăresc un singur țel; acela pe care omul în discernământul înăscut al conștiinței lui, îl urmărește cu o singură vorbă, „binele“, și care se poate rezuma și în cuvintele : libertate, dreptate și adevăr. Așa a fost din toate timpurile, niciodată o revoluție, care nu se va fi intitulat astfel prin fraudă, n-a luptat și nu va putea lupta pentru cauza minciunii, a nedreptății și a robiei.³⁵⁹ În paranteză fie spus, aceste cuvinte aproape premonitorii își extind cu acuitate relevanța și asupra totalitarismului comunist, căruia paradigmele *pseudorevoluție îndreptată împotriva oamenilor și fraudă monumentală* îi sunt în egală măsură proprii. Ceea ce de altfel și Thomas Mann a înțeles limpede, ce-i drept însă abia în 1940, atunci când Liga Antinazistă de la Hollywood (organism controlat de Stalin, destinat să capteze personalități de prim rang din Statele Unite, printre care și pe cele din emigrația germană) și-a început propaganda virulentă împotriva democrațiilor occidentale.³⁶⁰

Între 1933–1939 apar, de cele mai multe ori în cadrul rubricilor mărunte, însemnări, informații, semnalări alarmate privind decăderea culturii și artelor în Germania. Se remarcă astfel repetat criza teatrului din Reich³⁶¹, absența unei dramaturgii

359. „Revista celor 13“, 1931, nr. 539.

360. Stephen Koch, *op. cit.*, pp. 311–313.

361. „Teatrul german“, 1934, nr. 728; „Teatrul istoric în Germania“, 1938, nr. 926; „Teatrul celui de al III-lea Reich“, 1939, nr. 957.

originale cât de cât notabile și înlocuirea acesteia cu adaptări mediocre după piese franțuzești, cu farse rurale minore sau cu un repertoriu de comandă, alcătuit din texte programatice, exaltând ideologia oficială – stare de fapt împotriva căroră chiar și presa de obediență nazistă formula obiecții: „O reprezentare directă a evenimentelor contemporane pe scenă – citează, spre exemplu, *ALA* din *Berliner Börsen Zeitung* – nu mai constituie operă de artă, ci doar pur și simplu o pagină de ziar“³⁶².

Uneori se polemizează cu pretenția ideologilor nașiști de a revendica afinități spirituale cu poeți de marca bunăoară a lui Stefan George.³⁶³ Alteori critica are drept obiect teze de ordin etno-lingvistic menite să slujească drept acoperire formală unor acte politice grave. Astfel, respingând propaganda germană în favoarea *Anschluss*-ului, Emil Coliu recurge la argumente istorico-literare capabile să susțină ideea de națiune și consecutiv de cultură austriacă autonomă, reflectând un suflet specific, „rafinat și subtil“, plenar oglindit în opera lui Franz Grillparzer – sinteză vastă a tuturor marilor valori produse până atunci în Europa³⁶⁴.

O altă modalitate de polemică antinazistă, mai subtilă, constă în publicarea autorilor sau a comentariilor despre autori aflați pe „lista neagră“ a autorităților de la Berlin sau despre aceia retrași, în semn de protest, în intimitatea strictă a profesiei lor.

Un reper incidental îl constituie, de exemplu, Lion Feuchtwanger – unul din cei mai activi scriitori antihitleriști din emigrația germană care, împreună cu deloc inocenții Willi Bredel și Bertold Brecht, edita la Moscova, între 1936–1939,

362. „Teatrul german“, 1934, nr. 728.

363. „Stefan George și noul Reich“, 1934, nr. 689. Semnează n. t.

364. „Grillparzer și începuturile literaturii austriece“, 1938, nr. 907.

revista de propagandă *Das Wort* –, căruia i se recenzează, la un an de la apariție, romanul *Die Geschwister Oppenheim* și traducerea românească a nuvelei *Friguri romane*³⁶⁵. Tot la fel, în contextul emigrației scriitorilor germani, se vorbește despre Ernst Glaeser³⁶⁶. Sau despre Jakob Wassermann, acesta în calitate de scriitor evreu din seria celor „care au contribuit la gloria literaturii germane“, având un rol „capital în viața intelectuală din Berlin și Viena“, căci au asigurat „mai mult de jumătate din producțiunea literară germană“; a celor care sunt acceptați de unii pentru „puterea lor critică“ și „mesianismul lor util“, dar sunt respinși de alții ca distructivi din pricina „neliniștii lor revoluționare“³⁶⁷.

De asemenea, despre Hans Carossa aflăm că reprezintă o altă literatură decât cea oficială. Hrănit cu poezia lui Rilke și George, el construiește spații de reflecție senină, departe deopotrivă de larma „exaltaților războinici“ ca și de aceea a „pamfletarilor pacifiști“³⁶⁸. De reamintit că, din păcate, scriitorul avea să fie ulterior abuziv anexat și manipulat de naziști, speculându-se tocmai apolitismul și buna lui credință, în așa fel încât apartenența pe care și-a revendicat-o mai apoi la „emigrația internă“ rămâne o chestiune discutabilă.

Un alt reper, de astă dată recurent, îl reprezintă Heine. Deși, o serie de însemnări și traduceri privind-l sunt publicate și

365. Cf. A. B., „Lion Feuchtwanger, *Die Geschwister Oppenheim*“, 1934, nr. 706; 1936, nr. 812.

366. „Ernst Glaeser în exil voluntar“, 1937, nr. 857.

367. „Jakob Wassermann, biograf“, 1933, nr. 677.

368. „Hans Carossa“, 1938, nr. 940. Autorul nesemnlat al articolului consideră util să recomande cititorilor săi – dat fiindcă „la noi nu se citește în germană“ – cărțile lui Carossa traduse până la acea dată în franceză (care, prin urmare, se puteau procura din librăriile noastre), anume *Docteur Stock* (ed. Stock) și *Journal de guerre* (ed. Grasset).

înainte de 1933³⁶⁹, importanța pe care acesta o căpăta în cadrul revistei după instaurarea regimului nazist crește³⁷⁰, culminând în 1936 cu dedicarea practic a unui întreg număr comemorării a 80 de ani de la moartea sa.

Numărul festiv cuprinde evocări, o biografie, articole pe teme speciale, traduceri. Pledând, toate, pentru marile însușiri umane ale poetului, pentru trăinicia operei, pentru patriotismul său, adică tocmai pentru valorile contestate vehement chiar în acei ani de propaganda oficială germană.

Astfel, F. Dima susține că regimul de la Berlin se înverșunează împotriva lui Heine nu numai din pricina originii

369. Vezi, spe pildă, recenzia lui D. I. Suchianu la N. Tcaciuc, „*Heinrich Heine in der rumänischen Literatur*, Cernăuți, 1926“, în 1926, nr. 281 – recenzie ce contestă caracterul creator al influenței lui Heine asupra poeziei românești; sau caracterizarea din 1931, nr. 537 a lui Felix Aderca ce uzează de comparații hiperbolice în registrul geologicului răzvrătit: „Cazul Heine e asemenea acelor vulcani submarini care sunt stinși de mii de ani, după ce au spulberat un continent, și încep să scoată fum într-o dimineață de primăvară, vestind cataclismele care vor porni din cuptoarele pământului.“ Apoi însemnări anecdotice în stil mai lejer, precum „Heine căsătorit“, 1929, nr. 441 – semnează A.; A. Axelrad, „Mama lui Heine“, 1932, nr. 589; Vasile V. Georgescu, „Heine despre Walter Scott“, 1932, nr. 616; în sfârșit, traducerea semnată M. N. a două fragmente din *Harzreise* („Plecarea din Göttingen“, în 1926, nr. 316 și „Pe drum“, în 1927, nr. 323) precum și reproducerea (după *Societatea de mâine*) a unei poezii din *Intermezzo liric* („Când se despart doi oameni“), a cărei tălmăcire (de I. Constantinescu Delabaia) este elogiată de G. B. în „Heinrich Heine în românește“, 1929, nr. 454.

370. Vezi și fragmentul din *Ideen. Das Buch „Le Grand“*, tradus de Vasile V. Georgescu și precedat de o scurtă evocare a scriitorului, „singurul german inteligent“. Întreg materialul reprezintă un gest de protest la adresa celor „ce cred că pot lupta cu un duh și o amintire“, îndepărtându-i statuia din parcul orașului Hamburg și arzându-i cărțile; „Tobosarul Le Grand. Fragmente din *Icoane de călătorie*“, 1933, nr. 665.

sale, ci și din aceea că poetul a fost o natură candidă și un spirit liber care a detestat mediocritatea și prostia și care a nutrit sentimente de afecțiune pentru Franța³⁷¹.

Izabela Sadoveanu schițează portretul lui Heine, sprijinindu-se pe mărturii directe ale contemporanilor³⁷² (suflet melancolic, stăpânit de o evidentă, chiar dacă înăbușită, iubire de oameni, frivol doar în aparențe și cultivând ironia cu scopul de a domina astfel contradicțiile, altminteri insolubile, ale vieții).

„Viața lui H. Heine“³⁷³ este evocată sub semnul unei pagini testamentare: „Strădania vieții mele întregi – scrisese poetul – a fost aceea de a lucra pentru apropierea prietenească dintre Germania și Franța și de a sfărâma vicleniile dușmanilor democrației internaționale“.

„H. Heine franco-germanul“³⁷⁴ este o critică subiacentă, semnată de Vasile Lovinescu, la adresa acuzațiilor aduse poetului în Germania nazificată. Francofilia sa, ni se precizează, era la urma urmelor proprie întregului romantism german; spiritualitatea franceză completa, în concepția epocii, pe cea germană; luate împreună, ele configurau un tip superior de umanitate, regășibil în opera lui Heine prin îmbinarea unică de asprime și delicatețe, de ironie și duioșie, de luciditatea și de mari avânturi romantice. Dacă polarizarea, în funcție de spiritul național, al acestor serii de valori este discutabilă – distribuirea lor răsturnată putând fi cu tot atâta temei luată în considerare – alte observații izbesc prin justetea intuiției și caracterul personal. Astfel, spre deosebire de majoritatea comentatorilor care văd în volumele de eseuri și publicistică

371. „Harry Heine“, 1936, nr. 793.

372. „Spirit și ironie“, *ibidem*.

373. *Ibidem*.

374. *Ibidem*.

adunate sub titlul *De l'Allemagne* (1835) doar o replică acidă la obiectul scrierii omonime a Doamnei de Staël, Vasile Lovinescu e de părere că avem, în fond, a face cu „una din cele mai entuziaste cărți ce s-au scris despre Germania“.

„Religiozitatea lui Heine“³⁷⁵ are în vedere modul particular al poetului de a concepe divinitatea, iar în „Heine văzut de contemporanii lui“³⁷⁶, A. A. Luca traduce fragmente din „cele mai caracteristice convorbiri“ legate de Heine, selecție alcătuită și publicată în Germania de H. H. Hauben³⁷⁷; e vorba anume de opinii formulate de Max Heine (fratele celui omagiat), de Ludwig Börne, J. H. Campe ș.a.

Din opera lirică sunt traduse în acest număr, fără semnătură și fără referințe, piesele: „Mi-s cânturile otrăvite“ [„Vergiftet sind meine Lieder“], „Când mor tinere inimi“ [„Wenn junge Herzen brechen“], „Din lacrimile mele...“ [„Aus meinen Tränen spriessen“], „Și dacă-n ochii tăi“ [„Wenn ich in deine Augen sah“], „Sărută, nu jura“ [„O schwöre nicht und küsse nur“], „Arborii-nfloriți răsună“ [„Es erklingen alle Bäume“], „Un tânăr iubește“ [„Ein Jüngling liebt ein Mädchen“], „Nimfele“ [„Die Nixen“], „Închinare“ [„Mit Rosen, Zypressen und Flittergold“], „Pe inimă, iubito“ [„Lieb Liebchen, lege Händchen aufs Herze mein“], „Noi ne iubirăm“ [„Wir haben viel füreinander gefühlt“], „Prin crângul verde“ [„Im Walde, wandle ich und weine“], „A răsărit senina lună“ [„Der Mond ist aufgegangen“], „Lorelay“ [„Ich weiß nicht was soll es bedeuten“], „Stăteam în colibă“ [„Wir saßen am Fischerhause“], „Ce tristă mi-e inima“ [„Mein Herz, mein Herz ist traurig“].

375. *Ibidem*.

376. *Ibidem*.

377. Lipsește orice indicație bibliografică. Ni se comunică doar că Hauben e „profesor la Universitatea din Berlin“.

Un an mai târziu³⁷⁸, Ludovic Dauș publică într-o traducere expresivă „Prin pădure-n luciul lunii“ [„Durch den Wald, im Mondenscheine“] și „Stele-n pantofiori de aur“ [„Sterne mit den goldnen Fübchen“].

Forța tradiției: „Goethe, magnanim cetățean“

Cu deosebire semnificativ este că deși – cum arătam – interesul revistei se îndreaptă masiv și febril către fenomenul literar contemporan și către cel imediat antemergător (naturalism, neoromantism, expresionism), dintre autorii de limbă germană, cel care recoltează numărul cel mai mare de sufragii (traduceri, articole, cronică, însemnări diverse) este Goethe. Cu peste 100 de titluri, el se situează, pe primul loc, urmat la considerabilă distanță, în cadrul unui top grăitor pentru configurația gustului epocii, de H. Heine cu aprox. 47 de titluri, Fr. Nietzsche cu 28, R. M. Rilke cu 26, E. M. Remarque cu 25, Th. Mann cu 24, St. Zweig cu 23, E. Ludwig cu 19, A. Schnitzler cu 17, H. Mann cu 16 etc.

Potrivit distribuirii în timp a reperelor Goethe în *ALA*, precum și a semnificațiilor lor, se pot identifica trei perioade succesive.

Prima acoperind intervalul de timp 1920-1931, corespunde ansamblului presei literare românești, în care poetul revine treptat în calitate de spirit tutelar al literelor germane. Începând cu opera gnomică și cea lirică, cu fragmente din *Faust*, apoi elegii, xenii etc., revistele românești de după război publică traduceri din Goethe – ca de altminteri și comentarii la operă – la un nivel calitativ superior perioadei antebelice. *ALA* se plasează în această privință în frunte³⁷⁹.

378. „Cântece din Heine“, 1937, nr. 878.

379. I. Roman, *Ecouri goetheene în cultura română*, București, Editura Minerva, 1980, p. 259.

Cea de a doua perioadă, înregistrând – în raport de întreaga durată de apariție a revistei – numărul cel mai înalt și frecvența maximă a textelor de și despre Goethe, coincide cu anul 1932, anul centenarului morții poetului.

În fine, cea de a treia perioadă, 1933–1939, este caracterizată de scăderea numărului și a interesului textelor referitoare la Goethe.

Analitic, lucrurile se prezintă după cum urmează:

1. Prima perioadă (1920–1931)

Selecția traducerilor operează în acest interval precumpănitor în direcția pieselor lirice și a baladelor, iar dintre acestea sunt preferate cele de mare audiență. Unele cunoscute la noi și din versiuni anterioare. Nu lipsesc însă nici premierele. Tălmăcirile sunt semnate mai ales de colaboratori ocazionali, plini de bunăvoință, dar lipsiți de virtuți poetice notabile.

Astfel, dr. M. Căhănescu traduce „Zeul și Bajadera”³⁸⁰ [„Der Gott und die Bajadere. Indische Legende“]. Poemul mai fusese tradus înainte de război³⁸¹. Varianta de față conservă metrul german, dar articulează greoi alternarea octosilabului trohaic al strofelor lungi cu amfibrahul dodecasilabic al terșinelor. Același traducător oferă sub titlul „Bătrânețe”³⁸², într-o proiecție mult dilatată, două texte cu caracter didactic din ciclul *Epigrammatisch*.

„Craiuul ielelor”³⁸³ [„Erlkönig”] este tradusă de C. D. Vereea într-o formă ștearsă și poticnită, în care mișcarea ritmică a versului nu amintește decât episodoc tensiunea dramatică originală. Balada făcuse deja în trecut obiectul unei serii întregi

380. 1924, nr. 166.

381. *Românul*, IV (1913), nr. 282, p. 15.

382. 1924, nr. 171.

383. 1926, nr. 306.

de transpuneri, unele izbutite, printre traducători numărându-se și poeți cunoscuți sau filologi de prima mărime, precum Șt. O. Iosif, Sextil Pușcariu, G. Murnu.

Incidental îl întâlnim aici, în acești ani, și pe Zaharia Stancu, autor a două versiuni libere. Prima, „Iubire în zbcucium“³⁸⁴ [„Rastlose Liebe“], tradusă acum pentru întâia oară, în vers alb, cu unele ezitări în vocabular, reproduce fidel ideea și imaginile, dar din păcate nu și vibrația densă, forța admirabil conținută, a textului german.

Cea de a doua, „Cântec“³⁸⁵ [„Erster Verlust“] păstrează din poezia lui Goethe sensul fundamental elegiac – jalea pe seama primei iubiri –, într-o plămadă cu ecouri de romanță eminesciană și nostalgii din *Faust*:

*O, cine oare mi-ar putea reda
O zi din vremea când iubii întâi
Ori doar un ceas din tinerețea mea
Să-i pot șopti cu rugă-n glas, rămâi!*

Dintre colaboratorii statornici ai *Adevărului literar*, I. Sân-Giorgiu este și unul din cei mai productivi traducători din Goethe. Dacă însă, în materie de filologie germană competența îi e în afară de discuție – lui Goethe, de altfel, îi va consacra o amplă și foarte elaborată monografie –, prestația sa ca traducător prezintă izbitoare inegalități.

Astfel „A fost un rege în Thule“³⁸⁶ [„Der König in Thule“] (baladă tradusă la noi până în 1924 de aproximativ 13 ori)³⁸⁷

384. 1925, nr. 234.

385. 1925, nr. 233.

386. 1925, nr. 213.

387. Ion Gherghel, *Bibliografia critică despre Goethe la români*. Extras din *Revista germaniştilor români*, București, 1936, pp. 34–35; BRLR vol. I, 1980, pp. 147–148.

apare acum în versiunea sa care, deși credincioasă ca sens, e metric și fonic plină de stângăcii:

*A fost un rege în Thule
Vestit prin credința-n iubire
Iubita murindu-i îi dete
Pocalul ca amintire.*

Urmează în aceeași tălmăcire, la fel de popularele „Mi-e liniștea dusă”³⁸⁸ [„Margarethe am Spinnrade“], reprodusă și ea în românește, prealabil, în mod repetat (printre traducători, Ion Heliade Rădulescu, la 1847)³⁸⁹ și „Mignon”³⁹⁰ [„Kenns-du das Land, wo die Zitronen blühen“], cu mai bine de 10 versiuni și parafraze anterioare³⁹¹. Traducerea acesteia din urmă, fără a echivala stălucirea modelului, prezintă, totuși, prin sonoritățile-i rotunde, cizelate, o transpoziție care amintește bine de muzicalitatea versului goetheean:

*Cunoști tu țara cu lămâi în floare
Cu portocale pârguite-n soare,
Acolo unde vântu-n zări se pierde
Și crește laurul și mirtul verde?*

Pe de altă parte, Sân-Giorgiu traduce pentru prima oară în românește, în forme remarcabil de apropiate de cele germane, câteva piese din *West-östlicher Divan*³⁹². E vorba de „Cân-

388. 1925, nr. 217.

389. I. Gherghel, *op. cit.*, p. 65.

390. 1929, nr. 431.

391. Dorothea Sasu-Țimerman, *Johann Wolfgang Goethe in Rumänien. Bibliographie der übersetzten Werke und Studien die in Buchform und Zeitschriften zwischen 1832–1967 erschienen sind*. Rumänisches Institut für kulturelle Beziehungen mit dem Ausland, Bukarest, 1968, p. 119.

392. Grupate în 1929, nr. 450.

tecele mele“ [„Meine Lieder“], „Printre tufele-ncărcate“ [„An vollen Buschelzweigen“], „Lună plină“ [„Vollmondnacht“] și „Hatem către Suleika“ [„In taudend Formen magst-du dich verstecken“]. Se simte în acest caz strădania – dar și harul – de a păstra scrupulos nu doar tiparul metric ci și atmosfera (intimitate grațioasă, seninătate meditativă) proprie acestor delicate miniaturi persiene:

*Zăvorâtă-n cartea asta
Zac azi cântecele mele
Ele care-odinioară
Sprintene zburau prin stele.*

*Peste toate trece timpul
Însă nu și peste ele,
Aibă parte de vecia
Dulce a iubirii mele.*

În premieră apare și poezia „Pe lac“³⁹³ [„Auf dem See“], căreia Sân-Giorgiu îi găsește echivalențe acceptabile, chiar dacă pe alocuri inspirația îi pălește.

O surpriză pentru cititorii *ALA*, în măsura în care, cel puțin unii, erau la curent cu inaderența lui Macedonski la poezia germană, a putut-o constitui fragmentul, apărut sub semnătura sa, „Din *Faust*. Traducere inedită“³⁹⁴; în realitate, nici *inedită* (văzuse lumina tiparului cu aproape 20 de ani în urmă)³⁹⁵, nici *traducere*, ci *prelucrare liberă*, foarte probabil după o versiune franceză.

393. 1931, nr. 537. Reelaborate, toate aceste texte vor fi republicate în vol. *Lirica lui Goethe. O antologie românească*. Traducere de I. Sân-Giorgiu, București, Editura Adevărul, [1935].

394. 1925, nr. 251. E vorba de monologul lui Faust din Partea I, scena I: „Noaptea“:

395. *Forța morală* I (1906), nr. 1. Retipărire în vol. *Flori sacre*, București, Editura Flacăra, 1912.

Independent de care vor fi fost în epocă intențiile exprese ale redacției *ALA* în cazul de față, inițiativa de a difuza tocmai această prelucrare nu e lipsită de sens, căci textul are darul de a ilustra, plener, capacitatea fertilizatoare a spiritului goetheean în contact cu o altă sensibilitate poetică de excepție. Superbe, în falduri și rime bogate, cu o mișcare generoasă, deschisă, amplele versuri de 16 silabe ale lui Macedonski se îndepărtează substanțial de original. Nu doar prin structura metrică sau prin imagini, ci și prin semnificațiile imediate. Învolverarea austeră și dramatismul viguros al monologului lui Goethe, limpiditatea și precizia conceptuală, chiar o anume limitare voită la denotativ – aproape didactică – a arcului ideatic devin la poetul român melancolie gravă, de factură, paradoxal, eminesciană, ton meditativ purtat de imagini fluide, pierdute în penumbre de înțelesuri și în volutele unui vers somptuos, orchestrat cu subtilitate. Macedonski interpretează și dezvoltă gânduri abia schițate, oferă variații muzicale la teme tratate plastic. Bunăoară, o declarație directă de pesimism pedagogic precum „Bilde mir nicht ein, ich könnte was lehren / Die Menschen zu bessern und zu bekehren“ se transformă la el într-un sințământ al golului lăuntric exprimat nu doar nemijlocit prin idee, ci și încifrat în descreșterea silabică progresivă a cuvintelor ce încheagă versul: „Și torentul cald de zile nu-și întoarce al său curs / Totul e zădărnice, amăgire și nimic“. Apoi invocația selenară, nostalgică în limite cumpănite, bine strunite de forța gândului la Goethe,

*O sähst du, voller Mondenschein,
Zum letztermal auf meine Pein,
Den ich so manche Mitternacht
An diesem Pult herangewacht*

[.....]

*Ach! könnt' ich doch auf Bergeshöhn
 In deinem lieben Lichte gehn,
 Um Bergeshöhle mit Geistern schweben
 Auf Wiesen in deinem Dämmer weben,
 Von allem Wissensqualm entladen,
 In deinem Tau gesund mich baden!*

suferă la Macedonski o transmutație afectivă, crește, se extinde, în freamătul unei năvalnice dorințe de reînnoire, zăgăzuite doar de majestatea cadenței;

*Lună dulce și tăcută cu lumină argintie,
 Mai aruncă-ți o privire și cea ultimă să fie,
 Tu-mi știi nopțile pierdute de nebun și de-nțelept
 Peste cărți și pergamente aplecat fără-ncetare
 M-ai văzut până la ziuă în aceeași aiurare
 Să mă-nalț până la tine cum de multe ori aș vrea
 Să plutesc deasupra nopții peste lumea ta de astre,
 Peste peșterile-ți negre, peste văile-ți albastre
 Și dansând din nou impuber, printre raze de argint
 Bătrânețea mea prin forța tinereții s-o dezmint
 Iar pe iarba ta suavă să-mi refac o viață nouă
 Din argintul tău fluidic și din rumena ta rouă.*

Aceste versuri asumă condiția majorității practicilor adaptative în care raportul dintre alteritate și identitate se tulbură într-atât, încât nu se mai poate distinge limpede ceea ce ne aparține de ceea ce este al altora, ceea ce este reprezentarea noastră despre aceia sau influența acelora asupra noastră. Ambiguitatea, reală, a statutului unor asemenea texte din punctul de vedere al apartenenței lor la literatura sursă sau la cea receptoare – problemă de altfel formulabilă în legătură nu doar cu adaptările, ci și cu traducerile în genere – este

practic intransabilă. Ea poate fi doar provizoriu și formal³⁹⁶ suspendată, precum aici, prin punerea în paranteză a creativității remodelante, pe tipare proprii, a receptorului și prin evidențierea calității de produs secund a operei sale, de „copie“ a modelului străin primordial. Or, într-o astfel de perspectivă, prelucrarea lui Macedonski, în ciuda marilor libertăți pe care și le îngăduie, gravitează fără doar și poate, în spațiul de reverberație al poemului goethean, respectiv ține de acest spațiu anume.

Spre deosebire de traduceri, textele de critică și istorie literară despre Goethe sunt, în această primă perioadă, cu câteva excepții, puțin interesante.

Printre numitele excepții figurează și articolul lui Henri Wessel, „*Werther* și epoca lui“³⁹⁷.

Despre romantica proză a lui Goethe, *Die Leiden des jungen Werthers*, presa literară românească publicase, firește, până atunci, o amplă serie de articole și eseuri. Între acestea, notabile fuseseră cele semnate de Ilarie Chendi³⁹⁸ (despre natura morală a personajului principal și despre traducerile în românește ale cărții), de germanistul Em. Grigorovitză³⁹⁹ (despre protagonist ca exponent al vremii sale), de Gala Galaction⁴⁰⁰ (despre structura și tehnica lirică a romanului) ș.a.

396. A se vedea, de pildă, în această ordine de idei, BLRL vol. 1–10, ed. cit., în cadrul căreia dramatizările făcute într-o literatură anume după opere epice aparținând altei literaturi sunt integrate pozițiilor autorilor acesteia din urmă.

397. 1927, nr. 350.

398. „*Werther*“, *Familia*, XXXV (1899), nr. 31.

399. „*Suferințele tânărului Werther*“, în *Revista idealistă*, 1903, tom I, nr. 3, pp. 458–472; tom II, nr. 4, pp. 122–133.

400. „Printre tomuri brăcuite“, în *Viața Românească*, IX (1914), nr. 7–9, pp. 184–190.

Or, de astă dată, în *ALA*, autorul articolului se situează mai întâi în planul receptării, reamintind împrejurări bine cunoscute, analizate însă cu finețe: moda declanșată fulgerător de *Suferințele tânărului Werther*, de la purtări extravagante în societate (leșinuri, crize, lacrimi, sinucideri) la valul de imitații și prelucrări (în poezie, proză, muzică). Se subliniază apoi caracterul înnoitor al romanului în raport de înaintași (marea varietate a locului acțiunii – câmpie, grădină, han etc. – și autenticitatea sentimentului trăit).

Parafrazându-l pe Goethe, articolul se încheie cu observația că opera se adresează fiecărui om la o anumită vârstă spre a-i sluji de învățătură.

Abstracție făcând de câteva sumare contribuții anterioare, primul la noi preocupat de a înfățișa pe larg marelui public cercetările științifice ale lui Goethe a fost profesorul Ioan Simionescu, paleontolog și histolog. În 1907, el publicase în *Convorbiri literare*⁴⁰¹ conferința „Goethe ca naturalist“, ținută în același an la Universitatea din Iași. Reia în *ALA* o parte din ideile expuse acolo, axa referințelor fiind de astă dată limitată la domeniul științelor vieții⁴⁰². De unde, punerea în prim plan a acestui fascicol de teme diriguitoare: Goethe, înainte de Darwin, a ajuns pe cale intuitivă la conceptul de transformare a ființelor vii în natură; fără a avea știință de rezultatele lui Lamarck, a fost totuși, într-un fel, lamarkist, explicând variația speciilor în natură prin modificarea mediului; a formulat inechivoc legea corelației dintre organe și legea compensației. Simionescu afirmă răspicat: Goethe este incontestabil în istoria biologiei un nume de referință, o autoritate care va rămâne.

În stagiunea 1925, se reprezenta în premieră pe scena Teatrului Național din București prima parte din *Faust*, traducere

401. Nr. 6, pp. 563–577.

402. „Goethe ca biolog“, 1929, nr. 473.

de Ioan V. Soricu, al cărui text va apărea un an mai târziu, în volum, la editura „Aurora“. Cronica pe care Mihai Sevastos o consacără spectacolului⁴⁰³ se deschide cu o cascadă în crescendo de hiperbole admirative, revărsate în platitudini fervente la adresa poemului lui Goethe: „*Faust* este cea mai de seamă operă germană, cea mai de seamă operă a veacului al XIX-lea și una din cele, mai de seamă opere ale literaturii universale – o operă la care Goethe a meditat 38 de ani și în care acest rival al lui Shakespeare și al lui Omer [...] a clădit o lume aparte de cugetare și de poezie.“

Cu atât mai inadmisibilă i se pare deci cronicarului neizbânda traducerii, trivială, plată, coborând textul lui Goethe – se indignează el – la înțelegerea omului de rând (or, cel puțin această din urmă învinuire este, în cea mai largă măsură, lipsită de teme).

Cu același prilej, Barbu Lăzăreanu evocă într-un articol scris cu căldură⁴⁰⁴ meritele uneia din primele traduceri românești din Goethe. Este vorba de *Suferințele junelui Werther*, apărută la 1842, identificată ulterior ca aparținând lui Gavril Munteanu, profesor la Seminarul din Buzău, apoi la Brașov, latinist meritoriu despre care Bariț spunea – reamintește Lăzăreanu – că scria „fără țeemonii“, într-o „limbă aprovisionată cu bilșug“. Tălmăcirea lui Munteanu, utilizând, în ciuda câtorva purisme latinizante, limba vie a vremii, cu expresii familiare și diminutive fermecătoare este socotită, pe bună dreptate, de Lăzăreanu drept o operă de cultură durabilă, cea mai însemnată din tot ce a întreprins autorul ei.

403. „*Faust*“, 1925, nr. 251.

404. „Cu prilejul reprezentării lui *Faust*. Un traducător în românește al lui Goethe“, în 1925, nr. 251. Text reprodus în vol. *Cu privire la : traduceri și traducători* de Barbu Lăzăreanu, vol I, București, Editura Cultura Română, f.a., pp. 18–22.

Tot în 1925, cu ocazia celei de a treia ediții a traducerii lui Iosif Nădejde din *Faust*, partea întâi⁴⁰⁵, o recenzie semnată G. B.⁴⁰⁶ se ocupă nu atât de traducere, pe care o expediază în câteva formule vagi, convenționale, cât de semnificația simbolică a poemului în care Goethe, spre deosebire de predecesori, a proiectat tema în registrul filosofic al conflictului „între trup și suflet“.

„Faceți cu *Faust* ce poftiți“⁴⁰⁷ este apoi titlul unei însemnări de istorie literară ce dă informații sugestive despre circumstanțele reprezentării, cu răsunător succes, al lui *Faust* pe scenele germane în 1829.

Celelalte materiale publicate în această perioadă de *ALA* sunt însemnări marginale, determinate în cea mai mare parte de apariții editoriale, în periodice etc., referitoare la Goethe pe scena literară germană și franceză, în majoritate pe teme biografice.

Astfel în „Occitania lui Goethe“⁴⁰⁸ se amintesc, după un articol din *Le Figaro*, evenimentele din viața personală a poetului (între 1822–1824) care au prezidat conceperii *Elegiei de la Marienbad*, iar un volum de corespondență dintre Goethe și Bettine von Arnim, apărut cu câțiva ani în urmă în Germania este punctul de pornire pentru reconstituirea, în stil familiar, de anecdotică frivolă, a raporturilor dintre cei doi corespondenți⁴⁰⁹. Altă însemnare reproduce pasaje – datând din 1804 – privind-l pe Goethe, dintr-o ediție franceză (de Paul Reval) a *Jurnalului intim* al lui Benjamin Constant, pasaje interesante prin nonconformismul lor agresiv: „L-am

405. Biblioteca „Dimineața“, nr. 32.

406. 1925, nr. 241.

407. 1931, nr. 563.

408. 1925, nr. 218.

409. „Goethe și Bettina“, 1927, nr. 318.

văzut pe Goethe. Finețe, amor propriu, instabilitate fizică până la suferință, spirit remarcabil, privire frumoasă, figură puțin obosită [...]. Am recitat *Faust*. E o batjocură la adresa speciei omenеști și a tuturor oamenilor de știință germani care văd în *Faust* adâncime neînchipuită; în ce mă privește cred că e mai puțin de preț decât *Candide* de Voltaire; tot atât de imoral, avid și sălcui, dar cu mai puțină grație.⁴¹⁰ În alt text, o paralelă de suprafață între „Goethe și Leonardo da Vinci”⁴¹¹ pornește de la locul binecunoscut, formulat în termeni exclusivi, „Goethe s-a simțit acasă doar în Italia.”

În fine, I. Sân-Giorgiu, trecând rapid în revistă câteva cărți pe tema iubirilor poetului, se oprește asupra ultimei apariții – A. Theilhaber, *Goethe, Sexus und Eros*, Berlin, 1929 – pe care o rezumă și căreia îi adoptă, cu excesivă ușurință, banalitatea argumentului: „Dar poate tocmai fiindcă poetul a dorit atât de mult femeia, fiindcă, silit de organismul și de nervii săi, s-a bucurat atât de puțin de rezultatele pasiunilor sale multiple, Goethe a creat o operă care e un imn pentru eternul feminin.”⁴¹² Asemenea reprezentări erau departe de a fi singulare. Complementaritatea dintre latura erotică și cea filozofică la Goethe va fi susținută, între alții, de Léon Daudet, evident la o altă altitudine a comentariului, cu ocazia manifestărilor organizate în Franța în 1932⁴¹³.

2. Cea de a doua perioadă: anul centenarului

O producție editorială și publicistică fără precedent, manifestări festive, spectacole, concerte, conferințe, emisiuni

410. „Goethe în Franța”, 1928, nr. 318.

411. 1928, nr. 401. Semnează G. B.

412. „Goethe eroticul și sexualul”, 1931, nr. 549.

413. Heinz Kindermann, *Das Goethebild des 20. Jahrhunderts*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1966, ed. a II-a, p. 446.

radio, decernări de premii etc., au marcat – prin calitate și cantitate – mai peste tot în Europa și aiurea, în cursul lui 1932 și mai cu seamă în luna martie a aceluiași an, ardența unui omagiu care a solidarizat pentru o clipă – și cât de dramatic în perspectiva a ceea ce a urmat – pe intelectualii de pretutindeni, sub semnul aspirației către unitate și universalitate a celui a cărui memorie se celebra.

În această privință, mesajul adresat întregii suflări germane de președintele Hindenburg, cancelarul Brüning, alți demnitari precum și de scriitori de marcă (G. Hauptmann, Th. Mann, Ricarda Huch ș.a.), mesaj tradus și publicat în numărul omagial și de către *ALA*, este cu deosebire elocvent. „Goethe, se arată în acest apel colectiv, ne spune că numai prin desăvârșire înlăuntru putem găsi avântul trebuincios spre înfrățirea cu toată omenirea; astfel cuvântul său înaripat, devenit glas al omenirii întregi, este azi pentru toate popoarele pământului o limbă comună în care semințiile învață să se înțeleagă între ele.“

Și la noi, vor participa masiv la comemorare Academia Română și alte importante instituții culturale și de artă, presa, instituțiile de învățământ⁴¹⁴. Publicații influente (*Gândirea*, *Convorbiri literare*, *Cuvântul*, *România literară*, *Revista germaniștilor români*, apărută chiar cu acest prilej) vor consacra poetului numere speciale în jurul datei comemorative, iar ulterior de-a lungul întregului an. Evaluări statistice arată că în cursul lui 1932, în primul rând în luna martie, au apărut în presa literară românească un stoc aproape dublu de titluri Goethe decât într-un întreg secol: 1832–1932⁴¹⁵.

În ce îl privește, *Adevărul literar și artistic*, îi dedică poetului în întregime numărul din 17 martie 1932, cu un

414. I. Roman, *op. cit.*, p. 310.

415. *Idem*, p. 316.

substanțial spor de pagini – 12 în loc de 8 – și un supliment bogat, ilustrat de reproduceri judicioase alese după desene și gravuri de epocă și după fotografiile recente. Mai mult. Revista îi va consacra lui Goethe spații speciale în alte 12 numere ulterioare momentului comemorativ. În felul acesta ea se afirmă – dacă e să ne reamintim și de considerabilul său tiraj – cu o participare de excepție la sărbătorire.

În privința indicelui cantitativ al traducerilor, revista nu este, s-ar zice, concuroasă în această perioadă decât de *Gândirea*⁴¹⁶.

Cantonate precumpănitor în segmentul liric al operei lui Goethe și reprezentând în mare parte inedite în sens absolut, traducerile sunt semnate acum, în majoritate, de poeți, publiciști și filologi de prim rang, îndeobște colaboratori consacrați ai revistei. Calitatea contribuțiilor de această natură continuă să fie însă inegală, reușite strălucite coabitează cu performanțe modeste.

Astfel, apărută acum pentru prima oară în românește, poezia „An Luna”⁴¹⁷ ni se înfățișează în traducerea rafinată, de o admirabilă fidelitate a lui A. Al. Philippide:

*Soră din străvechii zori
Chip al dragostei ce doare,
Fața ta prin ceață-apare
Ninsă de-argintii fiori.*

transpune versurile:

416. D. Sasu-Țimerman, *op. cit.*, pp. 80–83.

417. În nr. 590. Textul intră concomitent, și în volumul omagial îngrijit de O. W. Cisek și Șt. Nenițescu, *Goethe, versuri în românește*, apărut în 1932, în condiții tipografice excepționale la Institutul de arte grafice „Luceafărul”. Va fi recenzat de Al. A. Philippide în termeni, firește, elogiși : „Poezia lui Goethe în românește”, în *ALA*, 1932, nr. 592.

*Schwester von dem ersten Licht
Bild der Zärtlichkeit in Trauer!
Nebel schwimmt mit Silberschauer
Um dein reizendes Gesicht.*

I. Sân-Giorgiu, în schimb, oferă – tot în premieră absolută – o echivalența plată, nesocotind detalii relevante de sens, a poeziei „Parabolă“⁴¹⁸ [„Gedichte sind gemalte Fensterscheiben“] din ciclul *Parabolisch*. Ar fi de menționat de altfel, aici, că tot ceea ce *ALA* va publica din lirica lui Goethe dincolo de limitele stricte ale perioadei festive va fi semnat de I. Sân-Giorgiu. El va traduce astfel sonetele „Mustrare“ [„Warnung“], „Iubita scrie“⁴¹⁹ [„Die Liebende schreibt“], „Iubita scrie din nou“ [„Die Liebende schreibt abermals“], Iubita vorbește⁴²⁰ [„Das Mädchen spricht“] și „Nemesis“⁴²¹, și acestea pentru prima oară, acum, în limba română, dar, din păcate, modest, cu eludarea vădită a unor dificultăți de transpunere.

O inițiativă, instructivă și eficientă a redactorilor *ALA* – generată foarte probabil de constatarea că în cazul echivalențelor metrice, inevitabilele infidelități se pot în principiu, măcar parțial, compensa prin conjugarea eforturilor de aproximare a sensului inițial în cadrul unei serii de transpuneri paralele și independente care, firește, nu se suprapun – este aceea de a publica simultan tălmăcirii ale aceluiași versuri, semnate de traducători diferiți. Revista uzează de atare procedură în cazul baladei „Pescarul“ [„Der Fischer“]. Istoria traducerilor din Goethe în limba română cunoaște pentru acest

418. În nr. 590. Traducerea va fi reluată de autor în vol. din 1935 (vezi *supra*).

419. Ambele în 1932, nr. 617.

420. Ambele în 1932, nr. 623.

421. În 1932, nr. 627. Toate sonetele vor fi reproduse în vol. din 1935.

text, până la data la care ne situăm, 12 versiuni⁴²². Prima, din 1838, e datorată, se pare, eruditului canonic blăjean Timotei Cipariu⁴²³: text sprințar în octosilab trohaic, cu iz latinizant, având azi hazul vetustității, ceva din incongruența frustă a imageriei de bâlci sau din inocența burlescă a cântecelor folclorice de copii, și a cărui primă strofă ar putea sluji drept cap de serie într-o antologie imaginară de extravagante poetice. Or, tocmai această versiune istorică o reproduce, inspirat, *ALA* în numărul special (p.11):

*Apa fierbe, apa creaste,
 Șead' aproape un pescariu,
 Mulcom tace și priveaște
 De-ar putea să prind-un peaște.
 Cum ascultă el și șeade,
 Apa-n două se despică;
 Și eșind afară veade
 O mueare frumoșică.*

Pe aceeași pagină, versiunea inedită a poetului Ștefan I. Nenițescu⁴²⁴, care se străduie intermitent să urmeze îndeaproape originalul, mai cu seamă sub raport metric, rămânând totuși în ansamblu neizbutită. Câteva numere mai târziu⁴²⁵, ne întâmpină traducerea aceleiași balade, datorată lui I. Sân-Giorgiu. Este – uimitor – dintre toate, echivalența cea mai puțin

422. D. Sasu-Țimerman, *op. cit.*, p. 119.

423. Apăruse în alfabet chirilic în *Foaie literară* (Fôe literară), 1838, nr. 21 din 21 mai, p. 161. Dintr-o neînțelegere, datorată unei formulări insuficient de clare a lui Ion Gherghel (*Goethe în literatura română*, 1931, p. 52), Ion Roman caută textul în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* (continuatoarea *Foii literare*) și evident nu-l găsește (I. Roman, *op. cit.*, p. 33).

424. Publicată concomitent și în volumul omagial (vezi *supra*).

425. În 1932, nr. 603.

potrivită; pe lângă sunetul mecanic de caterincă, o serie de li-
cențe ce contravin drastic sensulul inițial, ca în acest prim vers
în care neliniștea, alarma, vădit crescânde, din „Das Wasser
rauscht, das Wasser schwoll“, devin calmul flasc din sintagma „și
apa cântă, apa sună“, urmat de determinări adăugate – absente
din textul lui Goethe – cu efecte deopotrivă de arbitrare:

*Pescarul stă alături
Uitându-se cu voie bună (s. mea)
La undița, pe maluri.*

Altă poezie căreia i se oferă versiuni paralele în numărul
special (p.3) e miniaturala capodoperă „Ein Gleiches“, tra-
dusă de puține ori în trecut⁴²⁶. Semnează acum poeți de seamă
și publiciști cunoscuți: Al. A. Philippide, H. Blazian, Ad. Byck,
I. Sân-Giorgiu.

Acest poem

*Über allen Gipfeln
Ist Ruh',
In allen Wipfeln
Spürest du
Kaum einen Hauch;
Die Vögelein schweigen im Walde
Warte nur, balde
Ruhest du auch.*

aparține incontestabil categoriei celor aproape intraductibile.
Căci el izbuteste performanța, infinit subtilă, de a-și repro-
duce câmpul semantic – desenând o stare de armonie plenară,
savant subminată printr-un crescendo de sugestii thanatice
infuze – în registrul pur formal al discursului poetic.

426. În 1902 și, respectiv, 1908 – cf. D. Sasu-Țimerman, *op. cit.*,
pp.16–17.

Practic predominanța masivă (aproape 75%, din total) a vocalelor închise, dintre care jumătate în regim energetic superior, căci accentuate, balanța statistic echilibrată dintre vocalele clare și acute (i, ü, ö) pe de-o parte, și vocalele întunecate și grave, pe de alta, separate printr-un ax virtual de simetrie ce pivotează pe contingentul plurivalent și totuși neutru al vocalelor *a*, apoi anaforele, asonanțele interioare, aliterațiile simbolice, în buna tradiție germanică, în fine scăderea naturală a intonației (ca de altfel, în orice frază afirmativă ca și, *nota bene*, în orice frază negativă) care coboară progresiv până la cuvântul final *auch*, toate aceste particularități induc, în virtutea contextului semic, o stare de liniște în care se amestecă progresiv presentimentele tulburi, amplu confirmate de căderea finală. Din cele cinci variante propuse de *ALA*, cea a lui Philippide (urmat la oarecare distanță de H. Blazian) este, printr-un tur de forță, cea mai apropiată de desăvârșire:

*Peste coame de munți
E liniște-adâncă,
Prin ramuri ascuți
Cum stăruie încă
Un murmur blând;
În codru, glas de pasăre pierde,
Ascultă-n tăcere:
Dormi-vei și tu în curând.*

Este evident că dincolo de reușita *substanțială*, Philippide a asigurat din instinct, și transferul efectelor fonice ale originalului, desemnând acestora echivalențe de o uimitoare perspicacitate. Astfel, versiunea românească se distinge prin incidența maximă a ansamblului vocalelor închise (u, î, i: 22 poziții), prin dominanța strivitoare a vocalelor închise și semiînchise (39 poziții) asupra vocalelor deschise (5 poziții din totalul de 44 de vocale), prin frecvența ridicată a cvasi-vocalelor

(m, n, r, l), ca și prin incidența importantă, contrastivă a ocluzivei *d* – toate aceste sunete situându-se, în majoritate, în poziții privilegiate în cuvinte și silabe –, în fine, prin faptul că sonoritatea gravă (datorată curbei muzicale implicit descendente) a segmentului final din ultima frază, plasează confruntarea în cuvântul „curând“, între exploziva *d* pe de-o parte, iar pe de altă parte, cuplul format de vibranta *r* și nazala *n*, cele două „infinite“.

Or, de nu ar fi decât această izbutită găzduire în paginile sale a unei atare nobile competiții întru cunoașterea și împă-mântenirea lui Goethe la noi, și încă participarea *ALA* la omagierea poetului ar putea fi socotită rodnică. Dar nu. Numărul special ne rezervă și alte remarcabile surprize, de pildă, contribuția lui G. Călinescu, prezent de astă dată în calitatea mai puțin obișnuită de traducător. Traduce balada *Der Schatzgräber*. Operația are sens demonstrativ și e menită să spijine teza dezvoltată pe aceeași pagină (5) în articolul „Eminescu și Goethe“⁴²⁷. Critica – arată Călinescu, pe atunci la capătul unei importante etape în elaborarea celei mai acute și mai solide investigații din câte i s-au consacrat lui Eminescu⁴²⁸, deci în bună cunoștință de cauză –, hrănită cu prejudecata apropierei de Lenau a poetului român, a trecut cu excesivă ușurință peste afinitățile care îl leagă pe acesta de Goethe. După o serie de argumente istorico-literare și pornind de la un detaliu biografic⁴²⁹,

427. Textul a fost absorbit în cap. „Literatura germană“ din *Opera lui Mihai Eminescu*, I, București, Fundația pentru literatură și artă Regele Carol II, 1934.

428. *Viața lui Mihai Eminescu* a apărut în același an 1932, iar mai sus citata *Operă a lui Mihai Eminescu* (1934–1936) se afla în lucru.

429. E vorba de evocarea lui Th. V. Stefanelli (*Amintiri*, 1914) potrivit căreia Eminescu, întrebat odată de prieteni „cum o duce“, ar fi răspuns cu primele versuri din balada lui Goethe : „Arm am Beutel, krank am Herzen / Schlep ich meine langen Tage“.

Călinescu propune în final și o probă practică, de natură aparent ludică. În speță echivalarea, în stil «retro», a baladei goetheene. „Am crezut dar nemerit, scria Călinescu, să traducem poezia mai liber; în fond, mai strâns ritmic, într-un stil vetust, potrivit epocii eminesciene, spre a da o cât de mică indicație asupra legăturii spirituale dintre Goethe și Eminescu.“ Traducerea, liberă, modulată cu grație și ireproșabil gust, este în sine un act de reverență demnă, închinat cu finețe și spirit, efigiei lui Goethe:

*Nevoiaș, răpus de grele
Griji, târam nimicnicia,
O osândă-i sărăcia,
Bogăția, paradis!
Spre-a mă izbăvi de rele
Să dezgrop mi-am pus în gând
O comoară. Deci să-mi vând
Sufletul cu sânge-am scris.*

*Am făcut-o roată-n roată
Și-am pus oase la mijloc,
Buruieni și limbi de foc,
Începând ca să descânt
După slova învățată;
Am lovit cu sapa-n lut
Lângă semnul cel știut;
Era beznă grea și vânt.*

*Am văzut de sus cum cură
O scânteie ca de astru
Din adâncul hău albastru
Lunecând, deodată, lină.
Ornicele când bătură,
Un băiat frumos la strai*

*Cu o cupă de văpaie
Orbi locul de lumină.*

*Ochii blânzi i se zăreau
Sub cununa de flori deasă,
Cu licoarea luminoasă
El purcese în ocol.
Mă-mbie zâmbind să beau.
Eu gândii atunci că după
Alb-diamantina cupă
Nu-i al negurilor sol.*

*Bea al vieții viu nectar
Și urmează-acestei legi:
Farmece să nu mai legi:
Niciodată pe-acest loc.
Nu săpa de-acu-n zadar,
După lucru, șezătoare,
După trudă, sărbătoare!
Asta-i litera de foc.*

Grupaje de traduceri reproducând, fără indicarea surselor, reflecții diverse, „Din înțelepciunea lui Goethe“, sub semnătura lui Al. A. Philippide, și „Cugetări“, sub aceea a lui A. Bk., rotunjesc numărul festiv. Ele continuă, de fapt, o procedură curentă în *ALA*. Și în epocă, nu numai acolo. Era vorba de a impune prin astfel de traduceri – microselecții uneori tematice, altele miscelaneu – latura gnostică fie a unui autor, fie a mai multora. Ceea ce corespundea, în cazul *ALA* cel puțin, unei nete tendințe didactice; vizibile și altminteri în prioritatea generică acordată informării, apoi literaturii de apăsată înclinație etică.

Tot în numărul omagial apare nesemnăt, pentru întâia oară în românește, sub titlul „Din viața mea“, un fragment din

Dichtung und Wahrheit [partea I, cartea a V-a]. Traducere ștearsă. De asemenea nesemnat, un fragment din *Suferințele tânărului Werther*⁴³⁰.

În fine, opera dramatică a lui Goethe este ilustrată câteva numere mai târziu⁴³¹ de un „Fragment din *Torquato Tasso*⁴³² (actul I), în traducerea iscusită și avântată a lui A. Toma.

Revenind la numărul închinat centenarului, se cuvine subliniat că referințele de istorie și critică literară, semnate în cea mai mare parte de scriitori, poeți, publiciști și oameni de cultură binecunoscuți fac, prin varietate, întindere, competență, eleganță chiar a expunerii, o impresie hotărât favorabilă. Cele mai consistente contribuții îl au în vedere pe Goethe ca poet. Și în ciuda diversității lor ca factură și concepție, ceea ce le solidarizează este tendința raportării consecutive a operei la biografia poetului.

Astfel, în „Goethe la Straßburg“⁴³³, I. Sân-Giorgiu tratează însemnătatea pe care șederea la Strasbourg a avut-o atât pentru formarea personalității, cât și pentru maturizarea poeziei lui Goethe; e vorba de seria experiențelor de cultură, în parte mijlocite de Herder, aflate la originea descătușării launtrice, încheiate cu trecerea poetului de la faza raționalizantă și convențională a primei sale producții lirice la cea a *Sturm und Drang*-ului, explozie de forță și originalitate creatoare.

Apărător al clasicismului și a valorilor etice în literatură, H. Sanielevici se ocupă nu întâmplător de idila în hexametrii

430. Sunt scrisorile lui Walter către Wilhelm din 12, 14 și 20 dec. și către Lotte din 21 dec.

431. 1932, nr. 592.

432. Primele traduceri în românește datează din primul deceniu al veacului nostru – cf. I. Roman, *op. cit.*, pp. 218–219.

433. Material inclus în cap. IV („Renașterea“) din monografia *Goethe*, București, Editura Fundațiilor Regale, 1938.

*Hermann și Dorothea*⁴³⁴. În ciuda unor observații pripite și neîntemeiate, derivate din aplicarea categoriilor extravagantei sale estetice, autorul surprinde cu sagacitate, în epopeea lui Goethe, poezia contrastelor (convulsiile Franței revoluționare se opun în regim forte echilibrului societății germane, solemnitatea metrului antic simplității sociale a personajelor, vocația de formă universală a idilei caracterelor tipic germane ale eroilor, ale intrigii etc.). Credincios teoriilor sale, Sanielevici explică apariția textului lui Goethe prin conjugarea unei serii de factori istorici și etnici favorabili, la care au concurat din partea poetului, „experiența unei vieți bogate, cunoașterea adâncă a sufletului omenesc, gândirea superioară a genului, simțul de armonie și frumusețe“. În felul acesta – conchide el – „înălțând în lumina idealului cele mai mici amănunte ale unor existențe modeste, cu o frescheță sufletească ce amintește de Biblie, de Homer, titanul de la Weimar a creat o operă educativă care va trăi cât omenirea și se va întipări adânc mai ales în sufletul tinerimii“.

„Poezia lirică a lui Goethe“, sub semnătura lui Ion Pillat este un studiu amplu⁴³⁵ în care critica a identificat⁴³⁶ înrâuriri, altminteri intim asimilate, din Friedrich Gundolf⁴³⁷. Drept urmare, pornind de la conceptul goetheean de *Gelegenheitsdichtung*,

434. Scriere bine cunoscută, tradusă și imitată la noi, ca și aiurea. Primele versuri traduse din Goethe în românește sunt de altfel desprinse din chiar acest poem (cf. I. Roman, *op. cit.*, pp. 21, 112, *passim*).

435. Acesta fusese prezentat și în cadrul unei conferințe ținute de autor la 21 martie în același an la Universitatea liberă din București – cf. I. Roman, *op. cit.*, p. 313. Textul a fost republicat sub titlul „Goethe poet liric“, în vol. *Portrete lirice*, București, Editura Cugetarea, 1936, pp. 211–233.

436. Cf. I. Roman, *op. cit.*, p. 325.

437. Cf. cronică nesemnată, „Goethe de Fr. Gundolf“, *ALA*, 1932, nr. 609, prilejuită de apariția în franceză a faimoasei monografii.

Ion Pillat decupează, printr-o reducere semnificativă, patru perioade esențiale din creația poetului, în succesiune cronologică. Fiecărei perioade i se schițează experiența de viață decisivă și i se ilustrează dominantă tematică și stilistică prin câte o poezie în măsură să o reprezinte. Astfel, prima perioadă (1770–1776), aflată sub semnul, pe de-o parte, al furtunoasei reînnoiri strasburgheze, pe de alta, al iubirii pentru Frederike Brion, este caracterizată – socoate autorul – de o poezie dinamică, impetuoasă, vibrând de autenticitate și de trăirea intensă a naturii. Ea este urmată de perioada italiană (1786), în care trecerea de la titanism la condiția umană și la echilibru, făptuită și sub înrâurirea lui Christiane Vulpius, se oglindește în plasticizarea poeziei și în aspirația către armonie și ordine. Cea de a treia perioadă, în jur de 1814, marcată de călătoriile pe Main și Rin, ca și de iubirea pentru Marianne von Willemer, e pusă în legătură cu arta caleidoscopică din *West-östlicher Diwan*. Ultima perioadă coincide cu iubirea poetului vârstnic, pentru Ulrike von Lewetzov și cu elaborarea unei poezii melancolice pe tema renunțării, a cărei emblemă e „Elegia de la Marienbad“. În text sunt reproduse integral, în traducerea fidelă și elegantă a autorului studiului, poeziile „Bun venit și adio“*⁴³⁸ [„Willkommen und Abschied“], „Cântecul duhurilor de peste ape“* [„Gesang der Geister über den Wassern“], „O, ce vesel în Roma mă simt“* [„Römische Elegien, VII“], „Ce strașnic sună când poetul“ [„Nachklang“] și „Nădejdi fericite“ [„Selige Sehnsucht“]. „Simțământ de toamnă“* [„Herbstgefühl“] este citată în traducerea lui St. Nenițescu, iar „Grecii strigă dorul lor“ [„Lied und Gebilde“] ilustrează conlucrarea celor doi traducători.

438. Textele prevăzute cu asterisc au apărut și în volumul festiv (vezi *supra*).

Dar studiul lui Pillat este important nu numai pentru istoria a ceea ce s-ar putea înscrie în formula, devenită standard, „destinul lui Goethe în România“, el numărându-se efectiv printre primele încercări critice privind lirica goetheeană, adresate la noi unui public mai larg. Ci studiul în chestiune și traducerile incluse, primă abordare acum a lui Goethe de către Pillat, par a fi, așa cum s-a observat, cu acuitate⁴³⁹, expresia retrospectivă a unei brusc intuite afinități preexistente și totodată, prospectiv, a unei înrâuriri discret asumate, cu pornire chiar din acel moment, de către poetul nostru.

În ceea ce îl privește, Ion Marin Sadoveanu, bun cunoscător al literaturii germane, al lui Goethe îndeosebi – e cazul de reamintit că *Ion Sântu* e primul roman de formare din literatura română⁴⁴⁰, gândit și înfăptuit programatic pe formula consacrată de *Wilhelm Meister* –, adoptă în articolul „Unitate goetheeană“ un punct de vedere diametral opus celui apărut de Ion Pillat. Reclamându-se de la „monografia“ lui Iulius Bab⁴⁴¹, el respinge, pe de-o parte, fragmentarizarea operei lui Goethe în funcție de locurile frecventate de poet, pe de alta, scindarea ei între cei doi poli alternativi demonism / olimpianism, natură / cultură. De fapt – susține I. Marin Sadoveanu, pledând pentru o soluție unificatoare – fiecare epocă

439. Vezi, I. Roman, *op. cit.*, p. 324.

440. De altfel, 1932 se întâmplă să fie exact anul în care scriitorul începe să elaboreze pagini din propriul său jurnal de formare, din care va condensa mai apoi nucleul viitorului roman.

441. Ar putea fi vorba de capitolul „Goethe und der Aufgang des Abendlandes“ din volumul *Befreiungsschlacht. Kulturpolitische Betrachtungen aus literarischen Anlässen*, Stuttgart, 1928, a cărui teză fundamentală este că adevărata importanța a lui Goethe stă nu într-o operă sau în alta, ci în faptul de a fi creat un tip de existență în care s-au contopit, într-o unitate superioară și infinit fertilă, contrariile culturii apusene, respectiv moștenirea antică și tradiția creștină.

a vieții și creației poetului poartă pecetea dublă a acestor antinomii. Diferențele stau doar în proporția dintre constituenți. În fond, conchide el, senzorialitate și spirit se îngemănează la Goethe într-o unitate de nedisociat, al cărei rezultat, omul și opera, rămâne în perpetuitate pentru noi obiectul unei uimiri fără sfârșit.

Oarecum aceleiași orientări i se alătură, în paginile revistei, și Mihai Ralea. În eseu, „Goethe, omul integral⁴⁴²”, el se aplică în a degaja semnificațiile comune atât vieții, cât și totalității operei poetului. Le află în ideile de completitudine, sănătate, obiectivitate. Ceea ce ar explica, după Ralea, de ce Goethe răspunde acelor aspirații ale epocii noastre care se centrează pe eroi plenari, solari.

Viziunea integratoare domină, în esență, și tableta lui Tudor Arghezi, „Iohann Wolfgang Goethe“ (p. 1), scrisă cu ceremonia reclamată de solemnitatea momentului, dar și cu smerenia autentică a spiritului de excepție în fața strălucirii geniului. După o succintă trecere în revistă a înrâurilor formative esențiale din biografia poetului, de la anii studiilor universitare și până la călătoria în Italia, Arghezi încearcă să-i circumscrie acestuia identitatea creatoare în sinteza dintre spiritul poetic și cel științific, dintre spiritul nordic și cel sudic. În acest scop, uzează de o retorică subversivă, provocatoare, abundând în metafore și epitete flamboaiante, deși, în ansamblu, slujind eficient hermeneuticii goetheene. Cutare afirmație poate șoca: „Adorația lui pentru grație și farmec are instinctul pruncului, impetuoșitatea zimbrului și sfiata monastică dinaintea icoanei Preacuratei.“ O alta se impune

442. O variantă a acestui articol a fost publicată de autor în *Viața Românească*, XXIV (1932), nr. 3–4, pp. 356–358, sub titlul „Centenarul lui Goethe“, iar în *Dimineața*, 1932, nr. 9067, sub titlul „Goethe un simbol“ (*apud* I. Roman, *op. cit.*, p. 335).

cu energia purificatoare a unei intuiții candidе, concrete, copleșitor de adevărate: „Flacăra lui Goethe nordicul, al umbrei, al ceței, al goticului inspirat de la posomorâții molifiți, arzătoare cu intensitate, a fost o arșiță și un abur mare de foc. Ca într-o vitrină, jumătate luminată din infern și jumătate îndulcită de inocența blajinului azur, în văpaia lui a licărit și a jucat viața și din pietre.“

Consecvent preocupărilor și meditației sale, statornice, privind sfera politicului, Constantin Stere propune în *ALA* abordarea poetului din unghiul atitudinilor sale civice. Aspect cu totul neglijat în cadrul evocărilor comemorative la noi⁴⁴³, deși, de fapt, important și adesea controversat. Goethe, subliniază pe bună dreptate C. Stere, a avut un simțământ acut al istoriei; pentru el patriotismul era o altă față a ideilor de bine, de nobil, de frumos, dincolo de orice limitări etnice ori teritoriale; pe de altă parte însă, stigmatizând prejudecățile și judecățile nedrepte, cizelând și rafinând gustul compatrioților săi, iubind pacea și buna rânduială, Goethe și-a slujit exemplar propria națiune (ca un nou *preceptor Germaniae*, am adăuga). Stere conchide: până în clipa în care omenirea va izbuti să își asume ideea de umanitate așa cum a conceput-o Goethe, acesta va trăi în conștiința oamenilor „ca un *supra-om*, sortit chiar să fie socotit *sub-om* de către *ne-oamenii*“. Adresa energetică în primul rând la evenimentele ce se pregăteau în Germania și la cei care, pregătindu-le, își revendicau fraudulos numele lui Goethe este fără echivoc. De amintit pentru coerența faptelor, că în 1932 tocmai apăreau primele

443. Cf. I. Roman, *op. cit.*, p. 233. Reprezentarea lui Goethe ca scriitor-cetățean a fost energetic susținută și oferită spre imitare productivă contemporanilor săi, între alții, de către Emil Ludwig. În *Lupta* din 26 apr. 1930 este rezumată o conferință pe această temă, ținută de scriitor în cadrul cercului „Amitiés internationales“.

trei volume din ciclul romanesc *În preajma revoluției*, conceput și realizat în cea mai mare măsură pe formula atotcuprinzătoare a romanului de formarea, al cărui model C. Stere l-ar fi admirat, după mărturii contemporane⁴⁴⁴, deopotrivă în *Wilhelm Meister* și *Jean Cristophe*. Împrejurare nu lipsită de importanță dacă ne gândim că paradigma *Bildung*, apărută târziu în literatura română, am putea spune, abia în anii '30 ai secolului nostru, nu a produs decât cu foarte rare excepții, forme integrale și autonome. Or, tocmai una din acestea este și romanul lui Stere.

Publiciști ca Virgil Zaborovschi – în „Goethe și ziua de azi” – și Manuel Menicovici – în „Pilda lui Goethe” – se concentrează pe o idee, atinsă în treacăt și de Ralea: actualitatea frapantă a poetului⁴⁴⁵. Primul admiră în Goethe naturalitatea, sinceritatea, armonia, iubirea de artă și știință, „divina modestie”. Celălalt, deloc convențional, pune în lumină – poate pe urmele lui Fr. Gundolf care evocase cu patos impulsul moderator al lui Goethe – un adevăr fundamental, faptul anume că poetul impune nu numai ca autor al unei monumentale opere, ci și ca om, prin exemplaritatea, oferită contemporanilor și posterității, a unei vieți închinată fără precupețire desăvârșirii de sine.

Un portret moral, în linii contrastante și generale, este creat de Daria Luca – „Aspecte intime din viața lui Goethe”. Acestui tip de abordare îi corespund de altfel o întregă serie

444. O. Botez, „Câteva note asupra romancierului”, *Viața Românească*, XXXIX (1937), nr. 1, 3.

445. Idee care domină și studiile franceze din epocă, precum între altele, în chip emblematic pentru imaginea lui Goethe în Franța deceniului al patrulea, cartea lui André Suarès, *Goethe. Le grand Européen*, 1932, pentru care Goethe este spiritul însuși al Europei și unicul învățător al lumii contemporane.

de însemnări caleidoscopice, preluate în parte din presa străină și paginate atât în numărul centenarului (precum „Goethe în papuci“, „Goethe și tehnica“, „Goethe și legiunea de onoare“, „André Gide despre Goethe“, „Ortega y Gasset despre Goethe“⁴⁴⁶), cât și ulterior („Goethe și femeile“, „Simțul practic al lui Goethe“⁴⁴⁷ etc.) al căror interes, dincolo de informația, cel mai adesea pur anecdotică, pe care o vehiculează, stă în sugestia faptului că nimic din ceea ce este și săvârșește o mare personalitate creatoare nu poate fi indiferent, cu condiția ca incidența tratării să se distanțeze de frivolitate și cancan.

Raporturile lui Goethe cu domenii foarte speciale sunt sumar înfățișate în câteva articole, mai degrabă convenționale.

În „Spinozismul lui Goethe“, Doctor Y grec spicuiește citate din poezia lirică (traduceri din „Ganymed“, „Mailied“, „Was wär ein Gott, der nur von außen stiesse“), din reflecții, din conversațiile cu Eckermann, atestând afinități electivă între Spinoza și Goethe, a cărui operă ar fi „ca nici o alta impregnată de gândire filosofică“.

Profesorul Fr. Rainer, eminent anatomopatolog, pentru care poetul a însemnat nu doar un reper de cultură⁴⁴⁸, ci și o reală experiență de viață, rememorează pentru cititorii revistei, în „Goethe – omul de știință“⁴⁴⁹, inventarul preocupărilor acestuia în sfera științelor exacte; amintește de ideea plantei originare, de osul intermaxilar a cărui descoperire stă, prin consecințe – se subliniază – la temelia anatomiei comparate, de gândirea concretă a poetului care concepea opera de artă ca pe un produs înfăptuit în acord cu legile firii.

446. Cf. p. 12.

447. În nr. 596.

448. Cf. Geo Șerban, „Desăvârșirea prin Goethe“, *Secolul XX*, 1982, nr. 7–9, pp. 105–107.

449. Cf. p. 1.

Câteva numere mai târziu, în „Goethe estetician”⁴⁵⁰, profesorul de estetică Mircea Mancaș dezvoltă eseistic ideea, ce revine simptomatic și în alte contexte, că fațetele nenumărate ale personalității lui Goethe corespund diversității simultane de interese a sufletului modern. După cum în „Goethe și astrologia”⁴⁵¹ se încearcă a se demonstra prin scurte incursiuni în *Faust*, în *Teoria culorilor*, în corespondența cu Schiller etc., preocupările poetului legate de ocultism.

În corul elogiilor ditirambice impuse de solemnitatea momentului, de admirația de circumstanță sau de entuziasmul autentic, se fac totuși auzite și câteva voci ce distonează. Și o fac rodnic, punând la încercare confortabile stereotipii culturale încetățenite și invitând la reexaminări lipsite de prejudecăți.

Astfel, în chiar numărul omagial, în eseu „Idea de «Goethe». Conversații întristătoare”, filozoful Ioan D. Gherea⁴⁵², recitind *Convorbirile cu Eckermann*, e neplăcut izbit de defectele celor doi protagoniști: Eckermann e meschin și se pune ostentativ pe sine continuu în valoare; Goethe face dovada unor patente îngustimi de vedere, e vanitos, uneori lipsit de discernământ etc. Chiar dacă astfel de observații, în parte întemeiate, sunt la rândul lor meschine, fie și numai pentru că decontextează ceea ce e accidental și derizoriu din întregul peren și plin de sens al operei pe care o au în vedere, ele se cuvin totuși luate în considerare nu atât prin ce spun nemijlocit cât, cum arătam, prin ce semnifică: încercarea de a repune în discuție valori fără crâcnire acceptate în virtutea rutinei culturale.

450. În nr. 603.

451. În nr. 604.

452. Articolul este reprodus în vol. *Eseuri*, București, Editura Minerva, 1971, p. 211.

În același număr, Paul Zarifopol, ușor blazat de subiect și de tonul emfatic al manifestărilor festive, lansează în articolul „Goethe așa în general“ o savuroasă și sarcastică diatribă la adresa cutărui filistin care îl acuză pe Goethe de egoism, a cutărui francez care îl declară ilizibil, a criticului naiv care exclamă: „Ce mare e Goethe!“

Pentru autor, Goethe a fost un robust instinctual, înzestrat cu vocația de a trăi pentru sine cu o desăvârșită artă. „Îi dădea mâna să se simtă în armonie cu totul, să se perceapă pe sine ca icoană vie a puterilor din adânc. Avea de aceea și fatalismul voios implicat în asemenea sănătate profundă.“ În realitate, Zarifopol nu îl gusta pe Goethe. Mai exact, îl prelua selectiv, după o cenzură severă. O va afirma răspicat într-un articol iconoclast, „Goethe și concurența“, publicat după data centenarului⁴⁵³, când atmosfera intens protocolară se mai diluase.

După opinia sa, lizibile astăzi din Goethe ar mai fi doar opera lirică și unele părți din *Faust* : „Nici un german cultivat și cu minte liberă nu deschide, dacă nu e literat de carieră, un roman de Goethe, nici *Dichtung und Wahrheit*, cu atât mai puțin *Teoria culorilor*, *Călătoria în Italia* sau corespondența cu Schiller“, deoarece proza lui Goethe ar fi „în total neutră și flască: surprize de nici un fel; nici diversități de ritm, nici frază care să culmineze, nici vreun cuvânt strălucitor neașteptat“. Articolul se încheie cu o filipică la adresa eseisticii tip Fr. Gundolf sau G. Simmel, scortșoasă, academică, înfășurată în aere inițiatice și fum de tămâie apologetică.

Atari evaluări, parțial exagerate din rațiuni polemice, parțial oglindind totuși, riguros, opțiunile literare ale lui Zarifopol, sunt – iarăși în parte – obiectivmente îndreptățite. Totodată

453. În nr. 593, p. 1.

fermitatea lor eretică înviorează atmosfera apăsată de cumințenia inertă și dogmatică a omagiilor circumstanțiale. De fapt, se cuvine subliniat, evlavia sterilă a unui cult de circumstanță trezește în chiar acel an al centenarului reacții dezinhibate și pe alte meleaguri. Ele vin din partea unor instanțe de netăgăduită autoritate a competenței, precum bunăoară Ortega y Gasset care, preocupat din unghiul filozofiei culturii de actualitatea lui Goethe, îl convoacă la un imaginar tribunal al naufragațiilor istoriei și îl condamnă pentru a fi fost un clasic de rang secund care a dezertat de la vocația sa intimă (neîntrerupta căutare de sine) în favoarea unei existențe exterioare la curtea de la Weimar, „ducatul abstracțiunii, al imitației, al inautenticității, împărăția lui ca și cum”⁴⁵⁴. Fragmente din acest rechizitoriu, adresat biografilor care au făcut din Goethe o „statuie de piață” sunt publicate în chiar numărul închinat centenarului (vezi *supra*).

În același sens demitizant, Al. A. Philippide, recenzând⁴⁵⁵ numărul din martie consacrat lui Goethe de *La Nouvelle Revue Française*, atrage luarea aminte asupra a doi autori ce se abat de la idolatria generală. Unul este Denis Saurat care în „Goethe astăzi” revendică pentru contemporaneitate din întreaga operă a acestuia doar *Ifigenia* („*Faust* e inform și absurd. *Werther* e o prostie. *Hermann și Dorothea* e o platitudine. Romanele lui Goethe sunt ilizibile. Însă sufletul acestei opere e nemuritor”). De fapt, ar fi de precizat că acest punct de vedere nu este nou. El se înscrie în termeni „slabi” într-o serie reprezentată în Franța de către Benjamin Constant, cum s-a văzut, apoi de J. Barbey d’Aurevilly (care, preluând și dezvoltând mai

454. „Brief an einen Deutschen“, *Neue Rundschau*, 1932; cf. și „Goethe el libertador“, în *La Nación*, 1932 (apud H. Kindermann, *op. cit.*, pp. 426–428).

455. „Sincerități față de un idol“, 1932, nr. 592.

vechile argumente ale lui Ludwig Börne și ale „Tinerei Germanii“, acuza în Goethe o insensibilitate monumentală, o piatră care pietrifică tot ce atinge: cf. *Littérature étrangère*, Paris, 1891, pp.199–217) sau Edouard Rod (care denunța olimpianismul germanului exaltat de discipolii săi drept o stare de spirit vulgară și banală: *Essai sur Goethe*, 1898). Cel de al doilea autor recenzat de Philippide este Ramon Fernandez. În articolul intitulat „Rezerve“, acesta avertiza asupra inoportunității de a face din Goethe un model universal, utilizabil oricând și oriunde.

Recenzentul, la rândul-i, se definește prin adoptarea unei poziții de mijloc: dacă, bunăoară, *Faust* este „pe jumătate cel puțin plicticos și greu citibil, încărcat și greoi [...] , cealaltă jumătate însă, ce nesfârșit tezaur de imagini și de gânduri poetice! Ce incomparabil prilej de vis și de adâncire în contemplația pură! Și pe alocurea ce supremă magie a verbului!“

3. Perioada 1933–1939

În acest interval de timp, așa cum anunțam dintru început, referințele la Goethe, în *ALA*, se rarefiază.

Traducerile încetează de a mai fi o prezență. Însemnările critice și de istorie literară se diminuează ca număr și, cu câteva excepții, se mențin la un nivel minor. Simptome ce atestă un anume reflux al preocupărilor pentru această temă. Era în fond reacția de firească saturare la interesul pasionat exprimat prin ceea ce s-a putut numi festinul Goethe din anul centenarului⁴⁵⁶.

În 1935 îl reîntâlnim pe G. Călinescu în paginile revistei⁴⁵⁷ cu fragmente din capitoulul „Metempsihoză. Palingenezie“ din *Opera lui Mihai Eminescu 2*, în curs tocmai de

456. I. Roman, *op. cit.*, p. 316.

457. „Eminescu și Goethe“, 1935, nr. 779.

tipărire. E vorba de revelatoarea punere în relație, prin ideea de migrare a sufletelor, a prozei *Avatarii faraonului Tlâ* cu poemul lui Goethe „Warum gabst du uns die tiefen Blicke“, în care versurile „Ach, du warst in abgelebten Zeiten / Meine Schwester oder meine Frau“ sunt întocmai cuvintele eminesciene; „Ah, în vremurile trecute tu erai sora sau soția mea“. În același context, Călinescu citează din scrisoarea adresată lui Wieland în aprilie 1776 și în care poetul își explică prin metempsihoză forța de atracție exercitată asupra lui de Charlotte von Stein: „Da, am fost odată bărbat și soție! Acum ne recunoaștem – învăluți în aburul duhurilor. N-am nume pentru noi – trecutul, viitorul, totul.“

Autorul, anonim, al unui editorial consacrat, deloc întâmplător în 1936, „Înțelepciunii lui Goethe și renașterii Europei“⁴⁵⁸ se întreabă, ezitant, dacă credința lui Goethe în putința înfrățirii oamenilor sub simbolul înțelepciunii orientale, îndreptate către trecut, și a pragmatismului occidental orientat către viitor, credință oglindită de *West-östlicher Diwan*, de *Wilhelm Meisters Wanderjahre* și de partea a II-a din *Faust*, nu ar putea constitui piatra unghiulară a programului unei renașteri a Europei. Se străvede în această naivă interogație neliniștea stârnită de cursul dezastruos pe care evenimentele îl luau din ce în ce mai abrupt, aproape pretutindeni pe continent în acei ani. După cum se străvede și încercarea, timidă, de a concepe cultura ca domeniu implicat organic în sfera relațiilor sociale și politice.

O istorie anonimă a motivului faustic schițează etapele parcurse de acesta de la realitate la legenda populară, iar de aici la Marlowe, Lessing, Goethe ca punct culminant, și Lenau⁴⁵⁹. În 1936 ne mai întâmpină o abordare nu lipsită de interes a lui

458. În nr. 790.

459. „Legenda lui Faust“, 1936, nr. 834.

Goethe. De astă dată mediată de viziunea originală a lui Friedrich Gundolf. Comentând exegeza mitizantă și integratoare a acestuia (e vorba de monografia *Goethe* din 1916), Vasile Lovinescu trasează în acord cu ea liniile unui portret abstract și îndepărtat al poetului: „Titan solar, statuă de marmură, viabil, real, verosimil, verosimil totuși“, artist „centripet“, pentru care lumea devine un element al personalității proprii⁴⁶⁰.

Două însemnări, periferice în ton și substanță⁴⁶¹, și recenzia elogioasă a lui Ion Germănescu⁴⁶² la monografia, pe atunci recent apărută, a lui I. Sân-Giorgiu marchează amurgul interesului manifestat în *ALA* pentru Goethe. De fapt, nu doar în *ALA* și nu doar pentru Goethe. Literatura germană în ansamblu, asupra căreia se vor întinde, umilitor și nedrept, consecințele agresivității unui regim unanim detestat, va intra – s-ar zice – treptat pentru presa culturală românească o vreme în penumbră.

*

Ponderea pe care Goethe o deține într-o publicație de audiența *Adevărului literar și artistic* – peste 100 de titluri (traduceri și comentarii), cum arătam mai sus, chiar dacă densitatea lor maximă coincide cu anul centenarului, din totalul celor aprox. 900 de poziții bibliografice ocupate de întreaga literatură de limbă germană – semnifică apăsător existența la

460. „Un portret al lui Goethe“, 1936, nr. 787. Despre metoda de cercetare a lui Gundolf, vezi și studiul amplu, bine informat al lui I. Sân-Giorgiu, prilejuit de încetarea din viață a profesorului de la Heidelberg: „Friedrich Gundolf“, 1931, nr. 557.

461. „Cea din urmă dragoste a marelui Goethe“, 1933, nr. 781; Gh. I. Georgescu, „Goethe și doamna de Stein“, 1936, nr. 835.

462. „*Goethe* de I. Sân-Giorgiu. Vol. I, Editura Fundațiilor Regale“, în 1938, nr. 935.

nivelul unei părți a societății românești nu doar a unui spirit respectuos față de valorile omologate de timp, ci mai cu seamă atașamentul real față de tradiția solidă a unei receptări care reeditează paradigma conservatoare a acceptării necondiționate: Goethe ca model, ca „monstru sacru“, ca autoritate indiscutabilă. Vocile iconoclaste, provocatoare se fac rar auzite, nu doar aici, ci pretutindeni în presa literară interbelică. Indiferent că sunt pur ocazionale sau exprimă o incompatibilitate mai profundă (Iorga⁴⁶³, Zarifopol), ele izvorăsc întotdeauna dintr-un autentic impuls clarificator și se aplică, în ton moderat, doar asupra unor segmente ale operei și doar asupra unor aspecte izolate ale personalității poetului. Lipsesc din ele fronda, vehemența sau ostilitatea care mustesc, bunăoară, veninos din judecățile unui Jules Barbey d’Aureville. Mai mult. Dacă e să avem în vedere și alte publicații din aceeași perioadă, se poate chiar observa apariția de contestări la adresa contestatarilor lui Goethe, a indiferențelor sau a scribilor de circumstanță, ca în diatriba lui Ștefan Roll din 1932 împotriva lui Ion Minulescu, care declarase fără „pudoare“ a nu-l fi citit pe Goethe, ca și împotriva altor „Goethe-trotteuri“ care „și-au rupt tălpile după o himeră“; căci Goethe cel adevărat, „magnanim cetățean, s-a disimulat sub egidă și când a putut a izbucni, împroșcând cu aur pulpanele fetide ale prelaților etici“⁴⁶⁴. În paranteză fie spus, cel mai cuprinzător și grav demers tăgăduitor vizându-l pe Goethe, grav căci angajând nu doar gândirea, ci și ființa celui care l-a înfăptuit, și paradoxal totodată, căci asumând explicit ideea unei restituirii prin negație avea să se producă imediat după război, ca ultimă și demnă plecăciune a discipolului față de maestrul

463. Cf. I. Roman. *op. cit.*, pp. 317–321.

464. „Dacă n-ar fi existat un oarecare Goethe“, *Unu*, 1932, nr. 44, p. 7.

iubit. *Anti-Goethe*, studiul amplu în două volume (aprox. 1000 de pagini) al lui Constantin Noica, fiindcă despre el este vorba, a fost încheiat la începutul anilor '50, la capătul probabil al celei mai temeinice confruntări cu opera lui Goethe din câte s-au întreprins vreodată în cultura română. După cum se știe, intenția antiautoritară și demitizantă concentrată în titlu, înțeleasă ca gest subversiv antitotalitar, a constituit pretextul confiscării de către securitate a manuscrisului⁴⁶⁵ și a dus, alături de argumente acuzatoare de același rang, la arestarea și condamnarea autorului la douăzeci și cinci de ani de detenție.

Dar să ne reîntoarcem la *Adevărul literar și artistic*. Aici, în ce îl privește pe Goethe, performanțele de vârf rămân traducerea lui Al. A. Philippide și Ion Pillat, precum și prelucrarea după monologul lui Faust a lui Macedonski, repusă în circulație în 1925; reușite parțiale, versiunile semnate de Ion Sân-Giorgiu. Receptarea la nivelul scriitorilor români prezenți în paginile revistei în calitate de comentatori este adânc grăitoare. Ea se află nu o dată în coerență intimă cu însuși destinul lor literar. Este vorba mai ales de Ion Pillat, Ion Marin Sadoveanu, Al. A. Philippide.

Reiese limpede din cele înfățișate că în răspândirea cunoștințelor despre Goethe la noi, *ALA* a jucat un rol important. Și l-a asumat judicios, utilizând foarte adesea voci autorizate: poeți-traducători de prima mână și, respectiv, critici, esești, istorici literari de notorietate în epocă. Contribuțiile acestora, concomitent sau ulterior apariției în *ALA*, au fost date publicității și pe alte căi (conferințe, reeditări în volume), sporind considerabil difuziunea lui Goethe în România.

465. Textul nu a mai fost recuperat. Ceea ce a apărut în 1976 la Editura Univers sub titlul *Despărțirea de Goethe* reprezintă, după cum se știe, o versiune redusă (237 pagini), reconstituită de autor din amintire.

Fără a trage, evident, nici o concluzie pripită de ordin general, merită totuși semnalat că publicații cu standarde intelectuale superioare *Adevărului literar* s-au situat sub nivelul de prestație al acestuia în ce privește receptarea lui Goethe. Este cazul, între altele, al *Vieții Românești* sau al *Boabelor de grâu* care aproape au ignorat momentul centenarului. După cum este și acela al unor reviste străine de calibru, precum suplimentul literar al ziarului *Times* care dedică poetului în numărul său din 24 martie ceva mai puțin de două pagini (din zece, format III), nesemnate, tratând detașat despre „vicisitudinile prodigioase ale reputației lui Goethe“ (animozitate britanică față de stările germane de la 1932? reacție sănătoasă la nemăsura mitologizării lui Goethe vreme de un secol, chiar dacă cu intermitențe, mai peste tot în lume?). Sau *Mercure de France*, în care un unic articol semnat, totuși, de germanistul J. Ed. Spenlé discută poate nu întâmplător – nici vorbă, la un nivel ireproșabil de competență – despre „Cultul lui Goethe în Germania“. Ceea ce, iarăși nu vrea să însemne că în Marea Britanie sau în Franța, sărbătorirea lui Goethe la nivel academic și oficial nu a fost pe măsura cuvenită. Dimpotrivă. Nicăieri ca în Franța, ne spune Jean-Marie Carré într-un articol din 1949, comemorarea lui Goethe nu a fost celebrată cu o mai mare disponibilitate și nu a atins un nivel mai înalt⁴⁶⁶.

Călători și călătorii

Forța de atracție pe care o are în sine experiența de viață direct comunicată, preeminența relatării nemijlocite, reverberând aura evenimentului trăit, asupra reflecției critice de

466. „L' Allemagne, la France et l' Angleterre en face de Goethe“, în *Revue de littérature comparée*, XXIII (1949), nr. 2–3, pp. 181–197. Cf. și H. Kindermann, *op. cit.*, pp. 440–475.

orice fel, într-un cuvânt fascinația ireductibilă pe care, din principiu, o exercită primordialitatea existentului și reacția mai mult sau mai puțin necenzurată în fața lui operează, evident, și cu atât mai mult, și în zona comunicării interculturale. Aici amintirile, evocările autobiografice, însemnările de călătorie mai ales, situate de regulă între literatura propriu-zisă și literatura documentară – revendicând deci valoare de adevăr testabil – ocupă constant un loc însemnat. Atât în practica producătorilor, cât și în cea a consumatorilor de schimburi culturale⁴⁶⁷, contribuind din plin la formarea imaginarului public față cu „ceilalți”. *ALA* nu face nici în această privință excepție. Alături de traduceri și comentarii despre literaturile altor popoare, întâlnim în paginile sale scrieri ce transmit informații culese la fața locului și experiențe proprii, directe și complexe (căci angajează atât obiectul trăit, cât și subiectul trăitor) ale „străinătății”. Am văzut mai sus impresiile din Germania ale lui Dem. Theodorescu. Ulterior, pentru zona care ne interesează, cel mai greu cântărește, datorită anvergurii autorului său, memorialul de călătorie al lui Liviu Rebreanu, publicat în foileton (1928, nr. 407–415) sub titlul *Trei metropole. Berlin. Roma. Paris*. Retipărit trei ani mai târziu în volum, el va fi întâmpinat de critică, deși vrednic de toată atenția, mai degrabă cu o binevoitoare politețe decât cu real interes⁴⁶⁸. În ce privește prima lui parte, cea care contează

467. Despre abundența și vechimea literaturii de călătorie, răspunzând nevoii universale de cunoaștere a orizonturilor străine, ca și despre reflecția comparatistă asupra ei, cf., între altele, sinteza lui Daniel-Henri Pageux, *La littérature comparée*, Paris, Armand Colin, 1994, pp. 30–40.

468. Pentru împrejurările acestei călătorii și pentru dosarul istorico-literar al volumului care a rezultat, cf. notele și comentariile lui Nicolae Gheran din Liviu Rebreanu, *Opere*, vol. 15, București, Editura Minerva, 1991, pp. 427 și urm.

aici, ea îmbină, în curgere domoală, anecdoticul pur cu observația precumpănitor socială, etnopsihologică și politică. Perspectiva îi este dublă. Pe de-o parte, ea se instalează în tradiția, pe care o confirmă, a reprezentărilor standard, nu doar la noi, ci și aiurea, cu privire la german ca emblemă vie a tuturor abilităților tehnice, registru în care Berlinul ne este înfățișat ca o „metropolă mecanizată, mașinizată și industrializată“ la maximum, în goană frenetică după o modernitate altminteri puțin „ispititoare“; o metropolă de al cărei trecut patriarhal abia mai amintește ca prin vis o droșcă prăpădită, trasă de o gloabă pe care o mână un birjar cu joben, „cocârjat și uscat“. Pe de altă parte, izbește în aceste însemnări perceperea acută și strict în ordinea unică, irepetabilă a zilei – rod al intuiției, dar și al deducției din detalii semnificative – a precarității Republicii de la Weimar: „[...] De aceea totul se înfățișează oarecum provizoriu. Ca un interregnum – o perioadă de tranziție între stăpânul de ieri și cel de mâine care trebuie să vie, care se pregătește să apară. Un stăpân nou, mai sever, mai neînduplecat, mai cu morgă decât cel vechi. Unul care nici măcar nu e grăbit să se prezinte, fiindcă timpul lucrează pentru el, îi netezește calea, îi înlesnește organizarea.“ Acesta ar putea fi, crede autorul, o revoluție adevărată, cu vărsare adevărată de sânge. O manifestație comunistă, cu oameni mărșăluind în pas de paradă, în tactul „Internaționalei“ („o recunoscuți cu o strângere de inimă“), cu flamuri roșii, fâlfâind falnic secera și ciocanul, o manifestație stârnind surâsul admirativ al trecătorilor „întocmai ca odinioară când defilau batalioanele de vânători imperiali“ îi sugerează scriitorului-spectator natura primejdiei pe care o simte apropiindu-se, nu însă și direcția precisă din care ea avea să răsară cândva: „Comuniștii, organizați militarmente, îndrăzneți, tineri, activi, gata într-adevăr să moară pentru o idee, defilează azi

prin inima Berlinului, cu steagul roșu sfidător. Oare în fața lor, care socotesc politica lor ca o disciplină militară, câtă vreme vor mai putea rezista civilii cu nesfârșite dispute și discursuri, civilii care de frica viitorului se refugiază în compromisuri pentru a evita sau a amâna baremi scadența răfuiei? Sau poate mâine alții, mai îndrăzneți decât comuniștii, vor veni să culeagă roadele slăbiciunilor actuale, să poruncească și să stăpânească? [...] Revoluționarii care vor veni nu vor mai trage gloanțe în ziduri, ci vor pune la zid burghezii care-i admiră azi și vor trage gloanțele în cefele lor, după pilda și asemănarea moscoviților.“ Nu se poate spune că istoria nu i-ar fi dat dreptate lucidului autor, a cărui sagacitate l-a ferit de capcanele propagandei staliniste și a cărui moarte, la timp survenită, l-a scutit de chiar urmările acestei sagacități.

Dacă însemnările lui Rebreanu conturează o imagine neliștită și apăsătoare a centrului politic al Germaniei acelor ani, cele trei foiletoane din 1931⁴⁶⁹ ale lui Ioan Petrovici, scrise cu umor și eleganță, transcriu în schimb impresii senin-melancolice dintr-o călătorie „La Weimar“ – centrul, simbolic, de astă dată al culturii germane –, întreprinsă la îndemnul lui Maiorescu. Priveliștea orașului apare ca muzealizată, încremenită în amintirea glorioasă a „pleiadei superbe de genii creatoare“ pe care a adăpostit-o cândva, amintire abundent speculată de inițiative comerciale care fac ca „chipul lui Goethe și Schiller să te plouă de pretutindeni: zugrăvit pe farfurii și vase, încrustat pe călimări și creioane, imprimat pe agrafe și ace de cravată [...]. Un deluviu de Goethe și Schiller, un fel de monogramă universală“. În contrapunct, detalii de viață domestică ce umanizează solemnitatea funerară și

469. Nr. 544, 546, 547 (evocare a vizitei la Eisenach și la castelul Wartburg).

kitschul ambianței. Bunăoară, la casa lui Goethe: mobile vechi, un lighean de tablă, un ibric, cărți, fotografii, printre care una dăruită de Hegel, cu o „mizeră și speriată“ dedicație: „Domnului Ministru Goethe“! Melancolia însă pe care o degaje aceste lucruri simple și obișnuite, ca mărturii ale unor vremuri ce nu mai sunt, reconfortează cititorul căci este vie.

„*Revista revistelor*“

Rubrica „Cărți și reviste“ ține sporadic și o cronică a revistelor germane. Sunt semnalate – ca și până în 1924 prin rezumarea îndeobște doar a câte unui singur material din întreg numărul recenzat – publicații precum *Die neue Rundschau*, *Die literarische Welt*, *Der Querschnitt*, *Blätter der Bücherkunde*, *Neue deutsche Blätter* și *Das Wort*, ultimele două, organe de presă editate de scriitorii germani în exil (vezi și mai sus), având drept scop, ni se spune, păstrarea neștirbită a patrimoniului limbii germane, la adăpost de efectele mutilante ale jargonului oficial nazist⁴⁷⁰.

Într-o astfel de cronică⁴⁷¹, Al. A. Philippide prezintă un substanțial articol de Alfred Döblin cu privire la „Construcția operei de artă“, text care anticipează, prin unele sugestii, teze ale teoriei receptării și ale esteticii operei, lansate în anii '60. În el, romancierul se ridică împotriva confrăților care construiesc epicitate pe principiul verosimilului, de unde goana generală după „document“. Opera epică trebuie să fie „suprareală“, să invite cititorul la colaborare cu autorul în „procesul de producție“ al ei, să fie infinită, să nu

470. „*Das Wort*“, în 1936, nr. 824.

471. „Reviste germane. *Die neue Rundschau*. April 1929“, 1929, nr. 444.

poată fi dramatizată; în acest mod romanul ar putea fi readus, crede Döblin, la matca epicului, a situațiilor și tipurilor general umane.

În articolul aniversar „*Simplicissimus* a împlinit 30 de ani“, autorul – semnând cu inițialele B. O. – fixează rolul binecunoscutului hebdomadur politico-satiric din München în istoria literară germană de la începutul secolului al XX-lea⁴⁷².

Spații neconturate

Elveția

Cum anunțam dintr-un început, literatura elvețiană de limbă germană este ca și inexistentă în *ALA*. Singurele informații cât de cât consistente în domeniu îi au în vedere pe Solomon Gessner și pe Carl Spitteler. Primul, autor de poezie pastorală, cu notabilă influență în Franța, este tratat în cadrul unui articol de istorie literară care identifică în el pe unul din primii scriitori apuseni traduși la noi. Pe de-o parte, cu poemul eroic „Moartea lui Avel“, transpus la 1818 de Alecu Beldiman după un text francez, pe de alta cu pastorala „Eras-tos“, versiune românească din 1822, după un intermediar grecesc, datorată serdăresei Zoița Grigoriu⁴⁷³.

Carl Spitteler este obiect de prezentări și însemnări bibliografice între 1920–1921, puțin timp după primirea premiului Nobel (1919) și o dată cu constatarea că scriitorul „e necunoscut în Franța și la noi“⁴⁷⁴.

472. 1926, nr. 283.

473. G. B. „Bicentenerul unui om virtuos“, 1930, nr. 489.

474. Leandru, „Laureatul pentru literatură pe 1920 al premiului Nobel. Carl Spitteler“, 1921, nr. 22. Cf. și „Premiul Nobel pentru poezie. Carl Spitteler“, 1920, nr. 4.

În epocă s-a vorbit nu o dată de firele care duc de la Spitteler la Freud. Ceea ce era oarecum la îndemână de vreme ce medicul vienez își intitulase revista de psihanaliză după numele romanului autobiografic *Imago* (1906) al lui Spitteler. Glosând în jurul acestei relații, Paul Zarifopol avansează ideea că Spitteler reprezintă categoria excepțiilor care confirmă ipoteza potrivit căreia pansexualismul lui Freud este o obsesie personală „costumată ca teorie medicală cu pretenții filozofice“. În cazul scriitorului ar fi însă vorba de retragerea orgoliului rănit de neșanse erotice în sfera „senină și aspră a gândiri și a poeziei grave“. Trimiteri la *Imago* și la *Primăvara olimpică* (1900–1906)⁴⁷⁵.

Deși vădind incontestabile abilități scriitoricești și o reală inventivitate imagistică, operele lui Spitteler nu s-au bucurat de succes, poate și din pricina caracterului speculativ, excesului de construcții mitizante, prețiozității și patosului ce le sunt proprii. O însemnare anonimă din *ALA* e de părere că lipsa de popularitate a scriitorului s-ar explica prin faptul că a „scris literatură idealistă în vremurile unui hidos realism“⁴⁷⁶.

România

Se știe că populația germană din România, constituită din trei ramuri distincte – sașii din Transilvania, șvabii din Banat, germanii din Bucovina –, cu tradiții istorice și culturale în largă măsură divergente⁴⁷⁷, a dezvoltat de-a lungul timpului forme de viață socială și spirituală subsumabile unei duble paradigme. E vorba, pe de-o parte, de o tendință

475. „Spitteler și Freud“. 1925, nr. 218.

476. „Carl Spitteler“, 1925, nr. 213.

477. Cf. sinteza istorică a Cristinei Tudorică, „Die deutsche Minderheit in Rumänien“, în *Neue Gesellschaft. Frankfurter Hefte*, iulie 1998, pp. 624–629.

centrifugală a acestora, manifestată în asumarea, evident și creatoare, a modelelor germane, respectiv austriece (cazul Bucovinei de nord, unde până la 1918 Cernăuțiul a funcționat ca o adevărată metropolă central europeană, și parțial al orașelor bănățene). Pe de alta, de o tendință centripetală, însemnând închiderea, foarte acuzată până în preajma primului război mondial, în teritoriul îngust al propriei tradiții locale (situația prin excelență a sașilor), de unde dezvoltarea unei conștiințe naționale robuste, a unei reflecții istorice constante asupra moștenirii primite, a unei vieți comunitare hipertrofiate – tot atâtea surse de dinamism etnic⁴⁷⁸. În anii '20 și '30, în condițiile sociale și politice create de Marea Unire, s-a produs, în mare văzând lucrurile, o compensare a diferențelor locale prin regrouparea intereselor culturale a obștei germanofone din România⁴⁷⁹ atât pe direcția unei sincronizări mai puternice cu Occidentul, cât și pe aceea a unei apropieri mai mari de zona metropolitană internă. Pentru germanii transilvăneni acest proces a avut drept consecință importantă o substanțială deschidere de orizont. Ceea ce a favorizat afirmarea unor noi exigențe, printre care cele mai evidente au fost ridicarea performanțelor culturale și sporirea disponibilității către dialog, exigențe remarcabil satisfăcute de generația lui Adolf

478. Pentru o imagine istorică a civilizației și culturii săsești, a se vedea *Lexikon der Siebenbürger Sachsen*, hg. von Walter Nyss, Innsbruck, 1993. O recenzie critică a acestei lucrări la Viorica Nișcov, „Însemnări pe marginea unui epilog“, în *Limbă și literatură*, vol I, 1997, pp. 102–107.

479. Ceea ce a permis și dezvoltarea reflecției iehistorico-literare în jurul conceptului transregional de „rumäniendeutsche Literatur“ – cf. Horst Schuller Anger, *Kontakt und Wirkung. Literarische Tendenzen in den siebenbürgische Kulturzeitschrift „Klingsor“*, Bukarest, Kriterion Verlag, 1994, pp. 45 și urm.

Meschendorfer, Heinrich Zillich, Erwin Wittstock, Erwin Neustädter. Or, tocmai acest moment anume al trecerii vieții intelectuale și literare săsești de la conservatorism, izolare și spirit sectar la modernitate, dialog și spirit competitiv este oglindit de *ALA*. Din păcate însă într-o proporție foarte redusă. În marea lor majoritate însemnările și articolele de mică întindere care au ca obiect literele de limbă germană din România, semnate mai totdeauna de Ion Băilă, se referă la spațiul transilvănean. Nu întâmplător este în principal vorba de prezentarea unor numere recent apărute ale „exceleentei reviste *Klingsor*“ [Brașov, 1924–1938] cu impact puternic asupra opiniei publice săsești⁴⁸⁰ și a cercului din jurul ei („foarte subțiri intelectuali, poeți, gânditori, pictori, un cerc în care ne place să vedem oarecum expresia cea mai distilată a sufletului săsesc crescut din peisajul ardelesc“)⁴⁸¹. Căci dincolo de importanța eminentă pentru cultura germană din România a revistei *Klingsor* (ea cristaliza tocmai eforturile mai sus amintite către modernitate occidentală) și pentru relațiile bilaterale româno-germane (aici apăreau traduși și comentați numeroși scriitori români din perioada interbelică), între această publicație și *ALA* au existat anumite afinități de direcție: și de-o parte și de alta aceeași orientare liberal democratică (până în 1934 în ce privește revista brașoveană), același spirit de toleranță, același interes pentru fenomenul literar contemporan, același caracter larg primitiv cu singura condiție a satisfacerii exigenței calității⁴⁸².

480. Octavian Șireagu, „Literatura săsească postbelică din Ardeal“, 1935, nr. 762.

481. „*Klingsor* (nr. 8)“, 1925, nr. 152.

482. Pentru profilul revistei *Klingsor*, cf. H. Schuller Anger, *op. cit.*, mai ales pp. 178–179.

Alte câteva însemnări recenzează reviste ca *Ostland* și *Deutsche politische Hefte*⁴⁸³, cărți de Selma Alberti⁴⁸⁴, K. B. Capesius⁴⁸⁵, Joh. Plattner⁴⁸⁶, Heinrich Zillich („romancierul cel mai talentat al germanilor din Transilvania“)⁴⁸⁷ sau prezintă activitatea unor edituri ca „Deutsche Buchgebilde in Rumänien“⁴⁸⁸.

Singurele traduceri din această sferă culturală sunt două schițe umoristice din volumul *Siebenbürgische Flausen* (1926) al lui H. Zillich, intitulate „Referatele de la masa rezervată“ și „Prefectul țăran“⁴⁸⁹.

Despre viața literară a germanilor din Banat aflăm doar în trecut că la Timișoara apare revista *Von der Heide* (apărea, de fapt, din 1909, cu o întrerupere între 1920–1921) a „cunoscutului publicist Viktor Orendi-Hommenau“⁴⁹⁰ și că acesta a tipărit o carte „care ne privește“, cu titlul *Literatura și arta populară a românilor*⁴⁹¹.

Curios este faptul că, dată fiind ponderea pe care contribuțiile autorilor evrei o dețin în *ALA* (în calitate de comentatori sau de scriitori comentați), lipsește de aici orice informație despre viața literară germană din Bucovina de

483. Ion Băilă, „Reviste germane din Ardeal“, 1928, nr. 385.

484. Ion Băilă, „Selma Alberti, *Vier Märchen*“, 1929, nr. 426.

485. Ion Băilă, „Karl Bernhard Capesius, *Im alten Land*“, [1924], 1929, nr. 426.

486. Ion Băilă, „Johann Plattner, *Schatzgräber*“, [1928], 1929, nr. 441.

487. „Ultimele romane germane“ [despre romanul *Zwischen Grenzen und Zeiten*], 1937, nr. 841.

488. Octavian Șireagu, *op. cit.*

489. 1928, nr. 381 și, respectiv, nr. 384

490. 1922, nr. 99; cf. și „*Von der Heide*“, 1925, nr. 213.

491. Ion Băilă, „Viktor Orendi-Hommenau, *Literatur und Volkskunst der Rumänen*, Timișoara, 1926“, în 1928, nr. 391.

nord, respectiv din Cernăuți, zonă care, receptând valorile modernității europene a momentului, a cunoscut în perioada interbelică o remarcabilă înflorire tocmai în cercurile liberale și cosmopolite evreiești (A. M. Sperber vorbea chiar de un „miracol“ cultural)⁴⁹², o dată cu apariția revistelor de orientare expresionistă *Der Nerv* și *Das Licht*, precum și cu afirmarea generației lui A. M. Sperber, Alfred Kittner, Moses Rosenkranz, Robert Flinker ș.a.

În schimb, întâlnim în paginile *ALA*, ce-i drept rar, numele unei scriitoare de limbă germană care nu aparține nici uneia din micro-literaturile zonale amintite și în legătură cu care s-a vorbit nu atât pentru însușirile propriu-zise ale operei, cât pentru condiția ei socială înaltă. Cele câteva referințe la Carmen Sylva, Regina Elisabeta, sunt prilejuite de împlinirea a două decenii de la încetarea ei din viață. Sunt aprecieri pioase în marginea unei biografii recent apărute⁴⁹³, schița unui destin în efigie, semnat de Vasile Lovinescu⁴⁹⁴, o notă biografică⁴⁹⁵. Recenzând un volum de lirică al Reginei tradus de Adrian Maniu, G. Călinescu observă superioritatea operei de traducător a acestuia față de propria creație originală, în care se dovedește „colorat dar prețios“. „Prețiozitatea și culoarea sa, ținute în frâu de lirica netedă a poeziei Carmen Sylvei, au dat un rezultat uimitor. Traducerile sunt foarte bune. Poeta suverană apare din nou înflorită, modernizată, aproape de

492. Cf. Andrei Corbea, „Sprach- und Raumbegrenzen als Komponenten der Kulturellen Produktivität“, în *Kulturlandschaft Bukowina. Studien zur deutschsprachigen Literatur Buchenlandes nach 1918*, hg. von Andrei Corbea und Michael Astner, Iași, Editura Universității Al. I. Cuza, 1990, pp.7–17.

493. Alice Gabrielescu, „Lucreția Carandino-Platamona, *Carmen Sylva*“, 1936, nr. 803.

494. „Regina poetă“, 1936, nr. 795.

495. „Carmen Sylva“, 1936, nr. 795.

sensibilitatea noastră. Tălmăcirile fac cinste originalului. Prin ele Carmen Sylva își găsește locul său cuminte în literatura noastră.⁴⁹⁶ Spre ilustrare, cronicarul citează următorul fragment din „Făuritorul de viori“:

*A fost demult, odată
În timpuri vechi, pierdute,
Un meșter ne-ntrecut, la
Viori și alăute.
Pe rafturi, în chilie,
Îngrămădea-n tăcere,
Viori adânci, cu șolduri
De aur ca o miere.*

În fine, cu binecunoscutul său spirit iscoditor în materie de istorie literară mărunță, Barbu Lăzăreanu demonstrează într-un studiu amplu că F. de Leroc, autorul dramei lirice *Vârful cu dor*, tradusă de Eminescu la 1878 și tipărită în versiune bilingvă la 1879, este pseudonimul Reginei Elisabeta și anagrama lui Carol I; textul cu pricina ar fi produs ecouri în poemul lui Eminescu „Mai am un singur dor“⁴⁹⁷.

496. „Adrian Maniu, *Poezii din Carmen Sylva*“, 1936, nr. 810.

497. „F. de Laroc și « M-scu »“, 1929, nr. 380, 381, 382.

Concluzii

Caracterul mozaicat al *Adevărului literar*, mai cu seamă în ce privește domeniul literaturii străine, este suficient de șocant astăzi pentru a umbri și a face să se treacă ușor cu vederea unitatea sa, reală și expresă, de scop și mijloace.

E de aceea util de reamintit că *ALA* debutase într-un moment în care se înfăptuiau, la intervale scurte de timp, unitatea națională, reforma agrară (cea mai profundă din întreaga Europă Centrală și de Sud-Est), democratizarea sistemului electoral, dezvoltarea generală a învățământului – toate pe fondul unor aprige dificultăți economice, administrative, tehnice și psihologice de după război, care provocaseră pe de-o parte o radicalizare intensă a păturilor largi ale populației, pe de alta un „brassage“ social accelerat, o efervescență vie a spiritelor, o sete de cultură fără precedent în trecut.

În aceste condiții, coordonându-și rezonabil actele și mijloacele, revista a izbutit să profeseze, în chip puțin vizibil, dar tenace, un program implicit ferm și principii ce pot fi citite în filigran în aproape fiecare din numerele sale. Un program axat pe *realitățile contradictorii și pe necesitățile multiple, în diversificare rapidă* ale societății românești din perioada interbelică. Mai mult. Hebdomadarul bucureștean de mare tiraj (20 000 exemplare în 1924⁴⁹⁸), tiraj foarte probabil mult

498. Panait Istrati, *Cum am devenit scriitor*. Reconstituire pe baze de texte autobiografice de Alexandru Talex, Craiova, Scrisul Românesc, 1981, p. 314.

depășit în cursul deceniului următor, când revista și-a extins substanțial oferta culturală (vezi *supra*), cu numărul său apreciabil de pagini (format 32 x 49 cm, în creștere de la 4 pagini în 1920 la 18 în 1937), oferite la preț acceptabil, cu veleitățile sale enciclopedice, prevenitor cu toate gusturile, când frivol, când grav, când rutinier și circumstanțial, când subversiv și creator, dar totdeauna *tolerant*⁴⁹⁹, *cosmopolit* și *democrat*, a reușit să se plaseze perfect în interiorul unei „nișe“ existente simultan în posibilurile (editoriale) obiective ca și în așteptările subiective ale publicului, nișă neocupată *corespunzător de nici unul din periodicele epocii*.

Ar fi de asemenea de subliniat că *credo*-ul statornic al revistei deriva dintr-un proiect pe care l-am putea numi – în spiritul constantelor eonice ale lui Eugenio d'Ors⁵⁰⁰ – pe de-o parte, de tip *Aufklärung*: încrederea în progres și în ideea de progres, respingerea oricărei forme de autoritarism, convingerea intimă că *informația culturală comportă prin sine însăși virtuți moralizatoare*, incitarea la gândire prin forțe proprii, stimularea sentimentelor de umanitate – toate acestea în sensul mai cu seamă al variantei germane a „luminilor“ ce dezvoltase, cum se știe, o mișcare de vulgarizare prin așa numiții „filozofi populari“ (F. Nicolai, M. Mendelsohn, Chr. Garve) ale căror idei erau difuzate și prin publicații cu profil de „magazin“ și care urmăreau cultivarea cititorilor cu scopul responsabilizării conștiințelor și a rafinării gustului. Singurul punct important în care *ALA* se îndepărta relativ de această traiectorie ideală era acceptarea moderată a tradiției.

Iată și mărturia autorizată a lui Mihai Sevastos cu ocazia bilanțului jubiliar din 1930: „În privința cuprinsului, *Adevărul literar* proclama cea mai deplină libertată spirituală. [...]

499. Z. Ornea, *op. cit.*, p. 186.

500. *Du baroque*, Paris, 1935, pp. 88–98.

Pentru domolirea instinctelor, pentru tocirea asperităților sufletești din mediul cititor – această revistă a căutat să aleagă din literatura străină cât mai multe bucăți pline de umanitate [...] În chestiile culturale *Adevărul literar* a avut întotdeauna o ținută europeană. Misticismului care ne înconjoară, politicii religioase practicate de profitorii cădelnițelor de argint – am opus raționalismul luminat. [...] Iar când discuțiile atingeau latura politică și socială a lucrurilor, revista noastră găsea în permanență o hotărâtă atitudine democratică⁵⁰¹

Pe de altă parte, acest proiect cu adresă largă și mijloacele corespunzătoare înfăptuirii lui (în primul rând accesibilitatea susținută de varietate tematică, nivel de maximă inteligibilitate, simplitate) aduc revista și către spațiul de rezonanță al ideologiei „populiste“, constituite în Franța în 1929 (promotori: L. Lemmonier și A. Thérive) sub forma unei direcții literare de o anume notorietate în deceniul următor. În același număr festiv consacrat sărbătoririi unui deceniu de activitate a publicației, Mihai Ralea declara: „*Adevărul literar* e singura revistă literară de mare publicitate, intrată definitiv în gustul, în obiceiurile mulțimii cultivate. În această privință, e singurul organ în felul celor occidentale, cu materie variată, cu apariție fină, cu ținută literară suficientă. Colecțiile din ultimii ani cuprind pe lângă coloane de inteligentă popularizare, literatură pentru gusturile cele mai pretențioase și de multe ori pagini de antologie. Cei mai importanți scriitori de astăzi, tot ce constituie un nume, o reputație, cu toții aproape fără excepție, sunt colaboratorii *Adevărului literar*. Această revistă a putut concilia aceste două lucruri, așa de ireconciliabile, calitatea cu vulgarizarea“ („Jubileul *Adevărului literar*“, p. 5). În aceeași ordine de idei, a unei adecvări suplă

501. „Lămuriri“, 1930, nr. 500.

cererea pieței, este și răspunsul din anul următor (nr. 577, p. 12) al redacției, adresat *Cuvântului* care reproșase *Adevărului literar* că, spre deosebire de revistele franțuzești de profil, publica mult prea puține comentarii literare: „S-au încercat de altfel, în ultimul timp, și la noi, reviste de pură informație literară. Au încetat toate după cel mult a treia lună de la apariție. Repetăm, la noi, pentru moment, nu poate prinde decât o revistă literară complexă în care sa fie și literatură – schiță, poezie, nuvelă – nu numai critică și cronică literară.“

Și pentru literatura de limbă germană intrată în raza preocupărilor *ALA*, atare incidente au operat în chip firesc. Strategia revistei s-a dovedit a fi, și în acest caz, complexă și suplă deopotrivă. Criteriile sale de selecție variind între *util* și *delectabil*. Dacă e însă să se caute un model capabil să dea seama de diversitatea opțiunilor concrete ale revistei, apoi acesta poate fi identificat, cum s-a văzut, în categoria succesului, îndreptățit valoric, deși nu numai, de la succesul zilei – tipul *best seller* – la succesul instituționalizat al clasicilor. Aceluiași tipar i se subsumează și majoritatea reperelor chemate de ritmuri conjuncturale: aniversări, comemorări, premieri, apariții pe piața cărții, spectacole în premieră. În fine, cu el se încrucișează motivații reductibile la fenomene de consonanță. Fie de ordin literar, între bunăoară programul și ideologia *Adevărului literar* și orientarea de ansamblu a operei unor autori (vezi spațiul alocat poeziei expresioniste, literaturii pacifiste, celei antinaziste). Fie de ordin mai larg, corespunzând unor fire de tradiție, istorică și culturală, națională (privilegierea zonei austriece). În consecință, ne confruntăm cu prezența în paginile *ALA* atât a numelor consacrate prin tradiție – începând cu secolul al XVIII-lea –, intrate definitiv în istoria literară și în conștiința publică (Solomon Gessner, Wieland, Herder, Lessing, Novalis, Friedrich și Wilhelm

Schlegel, E. T. A. Hoffmann, Th. Storm etc.) cât și a celor atunci la ordinea zilei (Max Brod, Hans Carossa, Alfred Döblin, Leonhard Frank, Gerhard Hauptmann, Hermann Hesse, Heinrich și Thomas Mann, Clara Viebig, Erich Maria Remarque, Jakob Wassermann, Franz Werfel ș.a.). Atât a scriitorilor dificili (Fr. Hölderlin, R. M. Rilke, expresionismul liric și dramatic), cât și a celor foarte populari mai pretutindeni în lume (Vicky Baum, Emil Ludwig, Hermann Sudermann, Stefan Zweig) sau aproape numai în țări germanofone (Hans Heinrich Ewers, Georg Fink, Rudolf Herzog, Walter von Mollo; a umoriștilor de tipul Alexander Roda-Roda, Freiherr von Schlicht, K. Walter, U. Worth). Atât a autorilor puțin sau deloc frecvențați la noi (Hugo von Hofmannsthal, Jean Paul, Fr. Wedekind), cât și a celor bine cunoscuți (Goethe, Heine, Lenau). Numărul scriitorilor de limbă germană difuzați astfel atinge cote remarcabile. Se poate vorbi de o informație relativ constant distribuită în timp și relativ abundentă. Cu rezerva, firește, că deși bazată pe cele în jur de 900 poziții bibliografice mai sus amintite, observația este, în fond, în absența unor repere comparative ferme, doar aproximativă. Raportată la cei nouăsprezece ani de apariție ai revistei, cifra poate părea ne semnificativă. Dimpotrivă, importanța ei s po rește considerabil dacă ținem seama de faptul că *Adevărul literar și artistic* publica simultan traduceri din mai toate literaturile lumii și comentarii tot la fel. Este limpede că doar analiza minuțioasă a întregului fond de literatură străină din *ALA* ar îngădui o evaluare exactă a ponderii fiecăruia din domeniile acesteia. O sugestie o poate furniza aici bibliografia în patru volume a revistei, întocmită între 1967–1971 de Cornelia Oprișan, Betina Meirovici și Rebeca Langmantel și difuzată prin multigrafieri de Biblioteca Centrală Universitară din Iași. Potrivit acestei lucrări, situația s-ar prezenta

astfel: numărul pozițiilor bibliografice privind literatura de limbă germană ar fi aproape egal cu cel privind literatura anglo-saxonă și literatura rusă, dublu față de cel referitor la literatura italiană și cam o treime din cel privind literatura franceză. Oricum, în ce privește literatura de expresie germană, avem a face cu un repertoriu istorico-literar destinat să acopere *necesități de informare situate peste medie*. La rândul ei, această medie am aproximat-o doar – lesne de înțeles de ce – în funcție, pe de-o parte, de datele standard ale istoriei literaturii germane, pe de alta, de date obținute prin sondaje în presa literară românească din epoca interbelică și în manualele școlare destinate învățământului liceal din aceeași perioadă.

Adresându-se unor pături variate de cititori, inclusiv celor lipsite de acces direct la literatura în limba germană, mijlocirea depusă de *Adevărul literar* a fost, totodată mai puțin critică și exegetică în sens creator, și mai mult informativă și pedagogică, deci *formativă* : a vehiculat îndeobște cunoștințe obiective, judecăți de valoare omologate; a preferat biografia, portretul moral, eseistica, însemnarea bio-bibliografică, anecdotică mărunță, semnalarea cu caracter publicitar; a dat prioritate în traducere pieselor mai accesibile, uneori facile, dar adesea și celor eminente și reprezentative. Și-a extras informațiile direct de la sursă și, frecvent, cum s-a văzut, aproape sincron cu acestea, dar și – foarte adesea – uzând de intermedierea presei franceze (*L'Europe Nouvelle, Revue Mondiale, Revue bleue, Revue juive, Le Temps, Nouvelles littéraires*).

Meditând mai îndeaproape la caracterul funciarmente inechivalent valoric atât al obiectelor mediate, cât și al medierilor (prestații remarcabile coabitează sau alternează cu contribuții serbede ori naive, spiritul de rigoare cu atenția

relaxată, harul generos distribuit cu platitudinea dezolantă), se cuvin formulate cel puțin trei observații.

Mai întâi că inegalitățile de gust și competență sunt inevitabile în cadrul unei publicații care, prevenitoare, s-a mulat precum *Adevărul literar* vreme de aproape două decenii pe interesele imediate ale publicului larg, eteroclit ca orice mare public, de oricând și de oriunde, și care a uzat, prin forța lucrurilor, cum arătam nu doar de serviciile unor personalități strălucite, ci și de acelea ale unor colaboratori modești. Într-o ordine apropiată de idei, iată replica din 1932, plină ce-i drept, de abilități complezență, a lui G. Călinescu la unele învinuiri aduse de confrăți *Adevărului literar*: „Vorbind cu toată sinceritatea și fără spirit redacțional, conducătorul revistei a avut tactul ce i se cerea. El a alternat literatura originală cu traducerea, reportajul cu recenzia, anecdota cu pagina de curiozități, în așa fel încât ochiul cu tensiune mică al cititorului obișnuit să nu obosească și să nu se închidă. Oricât de frivole ar fi unele lucruri, ele au întotdeauna o latură culturală, digerabilă tocmai prin superficialitatea ei. O revistă care s-ar ambiționa să dea numai bucăți de sublimă artă ar fi un prânz de mare gală cu vinuri aromatice și ananas repetat zilnic până la intoxicație.“

În al doilea rând, ar fi de subliniat că forța de iradiere a „bucăților de sublimă artă“ este suficient de viguroasă încât izbutește, în ansamblu, să compenseze mediocritățile atâtea câte sunt. Jocul compensator pare chiar mai viu în zona comentariilor, unde, spre a evoca o situație limită, însemnări lipsite de relief vizând pe cutare autori populari se pierd pe distanța care le separă de materiale cu informația pe deplin metabolizată despre obiecte din sfera speculației pure, precum seria lui Vasile Lovinescu consacrată misticii germane („Johann Tauler“: 1930, nr. 524; „Maestrul Eckart“: 1931,

nr. 528; „Jakob Böhme“: 1931, nr. 536), prezentarea pe care H. Blazian o face esteticii lui „Wilhelm Worringer“ (1926, nr. 267), apoi articole despre Schopenhauer, Hegel, O. Spengler, H. Vaihinger⁵⁰².

În al treilea rând, ar fi de relevat faptul că din unghiul educativ în care se situa *Adevărul literar*, urmărind programatic „a provoca o reacțiune spre ideal“, spre „înalte preocupări sufletești“, mai importantă decât calitatea în sine a mediilor era *existența* acestora ca atare și semnificația acestei existențe: invitația la respect pentru cultură ca valoare în sine și ca valoare formativă, încrederea în virtuțile înnobilitate ale instruirii. Și încă ceva. Nu doar germanofilia, ci în genere cosmopolitismul revistei (nepracticat în aceeași măsură, s-ar zice, de nici un alt periodic al vremii) lasă să se întrevadă năzuința, chiar dacă obscur resimțită de cei în cauză, de a întări conștiința de sine a societății românești aflate într-o perioadă de aprige dificultăți. Căci oferind cititorilor săi posibilitatea de a se plasa prin consum în orbita comunicării internaționale, *Adevărul literar* le infuza acestora sentimentul că aparțin unei comunități superioare de interese, că participă la demnitatea marilor valori, că se află în miezul confruntărilor de idei etc., într-un cuvânt că sunt cetățeni ai lumii.

În cele din urmă, în contribuția *Adevărului literar și artistic* la extinderea și menținerea vie a interesului pentru literatură și cultura de expresie germană în conștiința publică românească izbește nu doar adecvarea, o anume ritmare fină la pulsul vremii, ci și patosul cunoașterii, a unei cunoașteri asumate și mediate cu convingere, chiar dacă pe paliere altitudinale din cele mai diferite. Pe de altă parte, atitudinea în

502. Acestea nu au intrat sub raza de interes a lucrării de față care, din rațiuni de coerență, s-a limitat la înregistrarea materialelor tinând de sfera literaturii propriu-zise.

cea mai mare parte binevoitor curtenitoare a revistei față de cultura străină pusă în circulație lasă să se întrevadă, dincolo de prudența reflexelor curente de tip provincial, dorința sinceră de valorizare pozitivă a alterității: „celălalt“ e nu doar admis, ci și privit cu admirație, diferența e nu doar obiect de informare detașată, ci și de reverențios elogi.

Bibliografia

literaturii de limbă germană în *Adevărul literar și artistic**

I. Traduceri

AHLGREN, ERNST, *Oameni bine crescuți*. Trad. de A. Popiț, VI (1925), nr. 240, p. 4.

Idem, *Pe patul de moarte*. Trad. de Al. Chiriac, XII (1933), nr. 633, pp. 5–6.

AUERNHEIMER, RAOUL, *Aventurile suplinitoarei*. Trad. de Paul B. Marian, XII (1933), nr. 639, p. 5.

Idem, *Dricarul din Ebenbrun*, IX (1929), nr. 458, p. 3.

Idem, *Prima sărutare*. Trad. de Gh. Bicz, V (1925), nr. 166, p. 4.

Idem, *Roș de buze*. Trad. de C. Săteanu, VI (1925), nr. 261, p. 4.

BAHR, HERMANN, *Mersul*, XIII (1933), nr. 663, p. 7.

* În segmentul de traduceri al bibliografiei (I), materialele sunt dispuse alfabetic după autori, iar în cadrul aceleiași autor, în ordinea alfabetică a titlurilor. Lipsa numelui traducătorului arată, se înțelege, că textele au apărut în versiuni românești ne desemnate. În segmentul rezervat referințelor critice (II A), listarea urmează succesiunea alfabetică a autorilor, iar în interiorul acesteia, ordinea cronologică a atestărilor în revistă. Când apar referințe la același autor în același număr de revistă, succesiunea este alfabetică, după numele referențelor, respectiv, după titlurile materialelor, în situația în care acestea sunt ne desemnate. În cazurile, izolate, ale însemnărilor netitate, am folosit drept titlu pe acela al rubricilor în care ele apar, precum „Ultimele romane germane“, „Cărți și reviste“, „Curier literar“ etc., cu specificarea, în paranteze drepte, a obiectului tratat. Cronologia organizează și segmentele II B, C, D. Referințele ne desemnate sunt precedate de * * *. Spre simplificare, am dat toate titlurile în cursive. Între ghilimele, în schimb, am trecut primele versuri din poeziile fără titlu, precum și titlurile rubricilor.

- Idem, Schiță autobiografică.* Trad. de Ad. Byck, XII (1933), nr. 661, p. 8.
- BEER-HOFMANN, RICHARD, *Cântec de leagăn pentru Myriam.* Trad. de H. Bonciu, III (1922), nr. 86, p. 1.
- BETGE, HANS, *Măinile tale.* Trad. de Ion Sân-Giorgiu, XI (1932), nr. 614, p. 4.
- Idem, Pe o bancă.* Trad. de Ion Sân-Giorgiu, XI (1932), nr. 614, p. 4.
- BIOLAN, OTTO, *O rază de soare.* Trad. de Boris Almasoff, IX (1928), nr. 369, p. 3.
- BROD, MAX, *Un atentat la pudoare.* Trad. de Mihail Gresian, XV (1936), nr. 838, pp. 7–8.
- BÜRGER, GOTTFRIED AUGUST, *Lenore.* Trad. de Ioan Ciorănescu, VI (1925), nr. 226, p. 4.
- CARMEN SYLVA, *Catren* („E-asemeni omul pietrei prețioase“). Trad. de A. Toma, XV (1936), nr. 793, p. 4.
- Idem, Catren* („Ce crezi deci – s-ascunzi, să n-o-nțelegi“). Trad. de A. Toma, XV (1936), nr. 793, p. 4.
- Idem, Cuvânt în urmă.* Trad. de A. Toma, XV (1936), nr. 733, p. 4; poezia este reprodusă în nr. 796, p. 8.
- Idem, Dâmbovița.* Trad. de G. Coșbuc, XV (1936), nr. 793, p. 6.
- Idem, Din „Cugetările unei Regine“.* XV (1936), nr. 795, p. 1; nr. 796, p. 1.
- Idem, Dor de-acasă.* Trad. de G. Coșbuc, XV (1936), nr. 793, p. 7.
- Idem, Jehova.* Fragment. Trad. de A. Toma, XV (1936), nr. 795, p. 1.
- Idem, Morminte.* Trad. de A. Toma, XV (1936), nr. 793, p. 4.
- Idem, Pe vârful de stânci.* Trad. de A. Toma, XV (1936), nr. 795, p. 2.
- Idem, Regina.* Trad. de A. Toma, XV (1936), nr. 795, p. 3.
- Idem, Rugămintele.* Trad. de A. Toma, XV (1936), nr. 795, p. 2.
- CHAMISSO, ADALBERT VON, *Răzvrătire.* Trad. de A. Toma, II (1921), nr. 33, p. 1.
- Idem, Ruga văduvei.* Trad. de A. Toma, II (1921), nr. 20, p. 1.
- DAUTHENDAY, MAY, *Kimgun.* Trad. de M. Săveanu, XIX (1939), nr. 948, p. 9.
- DEHMEL, RICHARD, *Acum și de-apururi.* Trad. de E. Marghita, VI (1939), nr. 215, p. 4.
- Idem, Aer apăsător.* Trad. de Camil Baltazar, XIX (1939), nr. 956, p. 10.

- Idem, Chemare.* Trad. de Ion Sân-Giorgiu, III (1922), nr. 100, p. 2; poezie republicată în XI (1932), nr. 612, p. 1.
- Idem, După o ploaie.* Trad. de Ion Sân-Giorgiu, III (1922), nr. 100, p. 2.
- Idem, Lucrătorul.* Trad. de Ion Sân-Giorgiu, III (1922), nr. 100, p. 2; poezia este retipărită cu titlul *Muncitorul* în XI (1932), nr. 612, p. 1.
- Idem, O întâlnire.* Trad. de Camil Baltazar, XIX (1939), nr. 956, p. 10.
- Idem, Timpul muncitorului.* Trad. de Camil Baltazar, XIX (1939), nr. 956, p. 10.
- DÖBLIN, ALFRED, *Bunăvestirea Mariei.* Trad. de O. W. Cisek, XI (1932), nr. 606, p. 5.
- ECKHARD, GABRIEL, O seară plăcută, IX (1929), nr. 460, p. 3.
- EICHENDORFF, JOSEPH VON, *Noapte.* Trad. de I. N. Marinescu, X (1932), nr. 598, p. 5.
- EISNER, PAUL, *Revedere,* XII (1933). Trad. de A. B., XII (1933), nr. 656, p. 2.
- ETTLINGER, KARL, *Altminteri.* Trad. de A. Bicz, V (1924), nr. 165, p. 4.
- Idem, Apărarea lui Mefisto.* Trad. de Ad. Byck, XI (1932), nr. 609, p. 4.
- Idem, Cartea poștală,* IV (1924), nr. 162, p. 4.
- Idem, Încrederea,* XII (1933), nr. 647, p. 5.
- EULENBERG, H., *Rubens în anecdotă.* Trad. de C. Săteanu, VII (1926), nr. 311, p. 7.
- EWERS, HANNES HEINZ, *Cele trei minuni,* XIII (1934), nr. 704, p. 4.
- Idem, Petiția.* Trad. de Ad. B.[yck], XII (1933), nr. 652, pp. 3–4.
- FEUCHTWANGER, LION, *Friguri romane.* Trad. de Aurelia Last, XV (1936), nr. 812, p. 4.
- FREILIGRATH, FERDINAND, *Requiscat.* Trad. de I. Șarvari, VI (1924), nr. 164, p. 5.
- FRÖSCHEL, GEORG, *Automobilul lui Goethe.* Trad. de M. Săveanu, XIX (1939), nr. 957, p. 3.
- GEORGE, STEFAN, *Cântec.* Trad. de Ion Sân-Giorgiu, XI (1932), nr. 613, p. 2.
- Idem, Luptătorul.* Trad. de Ion Sân-Giorgiu, III (1922), nr. 954, p. 3.
- Idem, Priveștițe.* Trad. de Ion Sân-Giorgiu, XI (1932), nr. 613, p. 2.

- Idem, Stăpânul insulei.* Trad. de Ion Pillat, X (1932), nr. 599, p. 10.
- Idem, Toamna.* Trad. de Ion Sân-Giorgiu, III (1922), nr. 94, p. 3; poezie reprodusă în XI (1932), nr. 614, p. 4.
- GOETHE, JOHANN WOLFGANG, *Bătrânețea.* Trad. de M. Căhănescu, V (1924), nr. 171, p. 4.
- Idem, Bun venit și adio.* Trad. de Ion Pillat, X (1932), nr. 590, p. 7.
- Idem, Căutătorul de comori.* Trad. de G. Călinescu, X (1932), nr. 590, p. 5.
- Idem, Cântec.* Trad. de Z. Stancu, VI (1925), nr. 133, p. 3.
- Idem, Cântecul călătorului.* Trad. de Ion Sân-Giorgiu, X (1932), nr. 590, p. 3.
- Idem, Cântecul duhurilor peste ape.* Trad. de Ion Pillat, X (1932), nr. 590, p. 7.
- Idem, Ce strașnic sună când poetul.* Trad. de Ion Pillat, X (1932), nr. 590, p. 7.
- Idem, Craiul ielelor.* Trad. de C. D. Vereea, VII (1926), nr. 306, p. 8.
- Idem, Cugetări.* Trad. de A. B.[yck], X (1932), nr. 590, p. 9.
- Idem, De-asupra culmilor toate.* Trad. de Ion Pillat, X (1932), nr. 590, p. 3.
- Idem, Din „Divanul vest-oriental“.* Trad. de Ion Sân-Giorgiu, II (1929), nr. 450, p. 5.
- Idem, Din „Faust“.* Trad. de Alex. Macedonschi, VI (1925), nr. 251, p. 6.
- Idem, Din „Faust“.* „A fost un rege în Thule“. Trad. de Ion Sân-Giorgiu, VI (1925), nr. 213, p. 5.
- Idem, Din „Faust“.* „Mi-e liniștea dusă“. Trad. de Ion Sân-Giorgiu, VI (1925), nr. 217, p. 4.
- Idem, Din înțelepciunea lui ...* . Trad. de Al. A. Philippide, X (1932), nr. 590, p. 4.
- Idem, Din viața mea.* „Poezie și adevăr“, X (1932), nr. 590, p. 2.
- Idem, Fragment din „Torquato Tasso“.* Trad. de A. Toma, X (1932), nr. 592, p. 5.
- Idem, Grecii strigă dorul lor.* Trad. de Ion Pillat și Șt. Nenițescu, X (1932), nr. 590, p. 7.
- Idem, Iubire-n zbcium continuu.* Trad. de Z. Stancu, VI (1925), nr. 234, p. 4.
- Idem, Iubita scrie.* Trad. de Ion Sân-Giorgiu, XI (1932), nr. 617, p. 3.

- Idem, Iubita scrie din nou.* Trad. de Ion Sân-Giorgiu, XI (1932), nr. 623, p. 1.
- Idem, Iubita vorbește.* Trad. de Ion Sân-Giorgiu, XI (1932), nr. 623, p. 1.
- Idem, Lunei.* Trad. de Al. A. Philippide, X (1932), nr. 590, p. 11.
- Idem, Mignon.* Trad. Ion Sân-Giorgiu, IX (1929), nr. 431, p. 1.
- Idem, Mustrare.* Trad. de Ion Sân-Giorgiu, XI (1932), nr. 617, p. 3.
- Idem, Nădejdi fericite.* Trad. de Ion Pillat, X (1932), nr. 59, p. 7.
- Idem, Nemesis.* Trad. de Ion Sân-Giorgiu, XI (1932), nr. 627, p. 3.
- Idem, O, ce vesel mă simt.* Trad. de Ion Pillat, X (1932), nr. 590, p. 7.
- Idem, Parabolă.* Trad. de Ion Sân-Giorgiu, X (1932), nr. 590, p. 9.
- Idem, Pe lac.* Trad. de Ion Sân-Giorgiu, X (1931), nr. 537, p. 4.
- Idem, Pescarul.* Trad. de Timotei Cipariu, X (1932), nr. 590, p. 11.
- Idem, Pescarul.* Trad. de Șt. Nenițescu, X (1932), nr. 590, p. 11.
- Idem, Pescarul.* Trad. de Ion Sân-Giorgiu, XI (1932), nr. 603, p. 1.
- Idem, Peste coame.* Trad. de Al. A. Philippide, X (1932), nr. 590, p. 3.
- Idem, Peste coame de munți.* Trad. de Ad. Byck, X (1932), nr. 590, p. 3.
- Idem, Peste culmi tăcerea.* Trad. de H. Blazian, X (1932), nr. 590, p. 3.
- Idem, Wanderers Nachtlied* [reproducere în original], X (1932), nr. 590, p. 3.
- Idem, Zeul și Bajadera.* Trad. de M. Căhănescu, IV (1924), nr. 590, p. 3.
- GOLL, YVAN, *Caravana dorului.* Trad. de A. Cotruș, IV (1923), nr. 157, p. 4.
- GÜNTHER, PAUL, *Toamnă.* Trad. de A. Bicz, V (1924), nr. 163, p. 4.
- HARTLEBEN, OTTO ERICH, *Odă de dragoste.* Trad. de Ion Sân-Giorgiu, XI (1932), nr. 612, p. 1.
- HAUFF, WILHELM, *Poveste.* Trad. de R. C. Stere, IX (1929), nr. 423, p. 3.
- HAUPTMANN, GERHART, *Țesătorii.* Fragment din actul al III-lea, XI (1932), nr. 625, p. 4.
- HEINE, HEINRICH, „A răsărit senina lună“, XV (1936), nr. 793, p. 6.
- Idem*, „Arborii-nfloriți răsună“, XV (1936), nr. 793, p. 6.
- Idem*, Când mor tinere inimi“, XV (1936), nr. 793, p. 6.

- Idem*, „Când se despart doi oameni“. Trad. de I. Constantinescu-De-
labaia, IX (1929), nr. 454, p. 8.
- Idem*, *Cântec*. Trad. de Florin Podaru, II (1921), nr. 16, p. 2.
- Idem*, „Ce tristă mi-e inima“, XV (1926), nr. 793, p. 6.
- Idem*, „Din lacrimile ...“, XV (1936), nr. 793, p. 1.
- Idem*, *Dolor*. Trad. de P. Strihan, IV (1923), nr. 146, p. 5.
- Idem*, *Închinare*, XV (1936), nr. 793, p. 6.
- Idem*, *Joc*. Trad. de P. Strihan, IV (1923), nr. 146, p. 5.
- Idem*, „Când se despart doi oameni“. Trad. de I. Constantinescu-De-
labaia, IX (1929), nr. 454, p. 8.
- Idem*, *Lorelay*, XV (1936), nr. 793, p. 7.
- Idem*, „Mi-s cânturile otrăvite“, XV (1936), nr. 793, p. 1.
- Idem*, *Nimfele*, XV (1936), nr. 793, p. 5.
- Idem*, „Noi ne iubirăm“, XV (1936), nr. 793, p. 6.
- Idem*, *O aventură ideologică (din „Germania“)*, XV (1936),
nr. 793, p. 7.
- Idem*, *O noapte cu chef (din „Reisebilder“)*, XV (1936), nr. 793,
p. 7.
- Idem*, *O sărutare (din „Reisebilder“)*, XV (1936), nr. 793, p. 7.
- Idem*, *Pe drum. (Din „Reisebilder“)*, VII (1927), nr. 323, p. 4.
- Idem*, „Pe inimă iubită“, XV (1936), nr. 793, p. 6.
- Idem*, *Picioarele femeilor din Göttingen (din „Reisebilder“)*, XV
(1936), nr. 793, p. 7.
- Idem*, *Plecarea din Göttingen* [începutul cap. *Die Harzreise* din
vol. *Reisebilder*]. Trad. de M. M., VII (1926), nr. 316, p. 5.
- Idem*, „Prin crângul verde“, XV (1936), nr. 793, p. 6.
- Idem*, „Prin pădure-n luciul lunii“. Trad. de Ludovic Dauș, XVIII
(1937), nr. 878, p. 7.
- Idem*, „Sărută, nu jura“, XV (1936), nr. 793, p. 1.
- Idem*, „Spune-mi“. Trad. de P. Strihan, IV (1923), nr. 146, p. 5.
- Idem*, „Stăteam la colibă“, XV (1936), nr. 793, p. 7.
- Idem*, „Stelelele-n pantofiori de aur“. Trad. de Ludovic Dauș, XVII
(1937), nr. 878, p. 7.
- Idem*, „Și dacă-n ochii tăi“, XV (1936), nr. 793, p. 1.
- Idem*, *Testamentul lui ...*, VIII (1927), nr. 347, p. 7.
- Idem*, *Toboșarul Le Grand*. Trad. de Vasile V. Georgescu, XII
(1933), nr. 665, p. 7.
- Idem*, „Un tânăr iubește“, XV (1936), nr. 793, p. 6.

- HELLER, FRANK, *Visul*. Trad. de M. Săveanu, XIX (1939), nr. 962, p. 3.
- HELMERS, OTTO, *Afaceri*. Trad. de Ad. B.[yck], XII (1933), nr. 665, p. 5.
- HERDER, JOHANN GOTTFRIED, *Cântecul lebedei*. Trad. de A. Biczaz, IV (1923), nr. 160, p. 4.
- HOFMANNSTHAL, HUGO von, *Balada vieții exterioare*. Trad. de Ion Sân-Giorgiu, III (1922), nr. 95, p. 4.
- Idem, Nebunul și moartea*. Trad. de Emil Riegler, V (1924), nr. 211, p. 4.
- Idem, Versuri pentru un copil mic*. Trad. de Ion Pillat, X (1932), nr. 559, p.1.
- HÖLDERLIN, FRIEDRICH, *Apus de soare*. Trad. de Al. A. Philippide, XIX (1938), nr. 893, p. 3.
- Idem, Către Parce*. Trad. de Al. A. Philippide, XVIII (1937), nr. 875, p. 1.
- Idem, Cântecul ursitei*. Trad. de Al. A. Philippide, XVIII (1937), nr. 876, p. 1.
- Idem, Gânduri de amurg*. Trad. de Al. A. Philippide, XVIII (1937), nr. 877, p. 5.
- Idem, Jumătatea vieții*. Trad. de Al. A. Philippide, XIX (1938), nr. 893, p. 3.
- Idem, Poem*. Trad. de Al. A. Philippide, XIX (1938), nr. 893, p. 3.
- HOLZ, ARNO, „Frumoasă verde iarbă moale“. Trad. de Ion Sân-Giorgiu, IV (1923), nr. 131, p. 5.
- Idem, Pe o corabie*. Trad. de Ion Sân-Giorgiu, XI (1932), nr. 612, p. 1.
- HUCH, RICARDA, *Amintire*. Trad. de Ion Sân-Giorgiu, X (1932), nr. 612, p. 4.
- Idem, Rime de dragoste*. Trad. de Emil Dorian, II (1921), nr. 54, p. 2.
- Idem, Rime de dragoste*. Trad. de Eugen Rodie, IX (1929), nr. 455, p. 2.
- Idem, Uniți*. Trad. de Eugen Rodie, IX (1929), nr. 455, p. 5.
- KARTNER, J., *În amintirea trecutului*, VIII (1927), nr. 356, p. 2.
- KLINGSOR, TRISTAN, *Poemele Șeherezadei: Capul tăiat*. Trad. de B. Nemțeanu, IV (1923), nr. 893, p. 3.

- Idem, Poemele Șeherezadei: Mâna înflorită.* Trad. de B. Nemețeanu, IV (1923), nr. 131, p. 3.
- LASKER-SCHÜLLER, ELSE, *Iubirea.* Trad. de Ion Săn-Giorgiu, XI (1932), nr. 623, p. 2.
- LENAU, NIKOLAUS, *Din „Cântecelul stufului“.* Trad. de Al. Terziman, VII (1926), nr. 291, p. 5.
- Idem, Noapte de iarnă.* Trad. de Gh. Nikita, V (1924), nr. 210, p. 4.
- Idem, Pe lună.* Trad. de O. Carp, V (1924), nr. 177, p. 4.
- Idem, Trecut.* Trad. de Panait Cerna, IV (1923), nr. 151, p. 4.
- LESSING, GOTTHOLD EPHRAIM, *Din corespondența lui. O scrisoare către Wieland,* IX (1929), nr. 424, p. 4.
- Idem, Faustin.* Trad. de Grui Cătălin, IX (1930), nr. 505, p. 5.
- Idem, Greierul și privighetoarea.* Trad. de I. Georgescu, IX (1929), nr. 424, p. 4.
- Idem, Lupul și stejarul.* Trad. de I. Georgescu, IX (1929), nr. 424, p. 4.
- Idem, Nathan înțeleptul.* Actul III, scena V, VI. Trad. de Ad. Stern, II (1919), nr. 424, p. 5.
- Idem, Scrisori privitoare la cea mai nouă literatură. Scrisoarea a 17-a,* IX (1929), nr. 424, p. 4.
- LOEWITT, RUDOLF, *Un băiat fin.* Trad. de Aurelia Last, IX (1929), nr. 453, p. 4.
- LUDWIG, EMIL, *Caracterul german și caracterul francez. Paralelă psihologică.* Trad. de I. Șerban, XIX (1938), nr. 930, p. 11.
- Idem, Despre fascism și nazism,* XIII (1933), nr. 666, p. 7.
- Idem, Impresii din America,* XIII (1934), nr. 695–698, p. 1; nr. 700, p. 1; nr. 701, p. 4.
- MANN, HEINRICH, *Academia germană,* VIII (1927), nr. 329, p. 5.
- Idem, Jocuri de dragoste.* Trad. de Al. A. Philippide, X (1932), nr. 594, p. 4.
- Idem, Prigoniții.* Trad. de Al. A. Philippide, X (1932), nr. 586, p. 5.
- Idem, Tinerețe.* Trad. de C. R. Ghiulea, VII (1926), nr. 292, pp. 5–6.
- Idem* [fragmente dintr-o scrisoare aniversară adresată de scriitor fratelui său Thomas, publicate sub titlul *Frații Thomas și Heinrich Mann*], XIV (1935), nr. 783, p. 10.
- MANN, THOMAS, *Despre sine însuși.* Trad. de J. B., IX (1929), nr. 468, p. 5.

- Idem, Tonio Kröger.* Fragment. Trad. de B. K., IX (1929), nr. 468, p. 5.
- MEYER, RUDICH, *Trompeta*, XIII (1934), nr. 708, p. 5.
- MEYRINK, GUSTAV, *Dr. Lederer*. Trad. de Lae Lupu, XIII (1934), nr. 708, p. 5.
- Idem, Opalul.* Trad. de P. Zarifopol, XI (1932), nr. 629, pp. 5–6.
- MOLLO, WALTER von, *Jocul de salon*. Trad. de Boris Almasoff, IX (1928), nr. 395, p. 4.
- Idem, O întâmplare.* Trad. de Boris Almazov [sic], VIII (1927), nr. 363, p. 4.
- Idem, Mâncătorul de inimi.* Trad. de Boris Almasoff, IX (1928), nr. 379, p. 4.
- MUELLER, FRITZ, *Cocoșul negru*. Trad. de Al. C., IX (1930), nr. 524, p. 5.
- NIETZSCHE, FRIEDRICH, *Din cugetările lui*. Trad. de A. M., VI (1925), nr. 231, p. 4.
- Idem, Maxime.* Trad. de I. C. Bibicescu, II (1921), nr. 36, p. 1.
- Idem, Maxime.* Trad. de M. Grindea, IX (1928), nr. 402, p. 2.
- Idem, Maxime și entre-acte.* Trad. de George Silviu, II (1921), nr. 34, p. 1; nr. 42, p. 1; nr. 55, p. 1; nr. 57, p. 3.
- Idem, Pentru învățarea stilului.* Trad. de George Silviu, IV (1923), nr. 140, p. 6.
- Idem, Veneția.* Trad. de Ion Sân-Giorgiu, XI (1932), nr. 612, p. 4.
- NOVALIS, *Cugetări*, IX (1929), nr. 391, p. 1.
- POLGER, ALFRED, *Mănușile*. Trad. de Daria Luca, X (1932), nr. 595, p. 7.
- REMARQUE, ERICH MARIA, *Întâmplări ciudate. Annette Stoll*. Trad. de J. Byck, X (1932), nr. 578, pp. 3–4.
- Idem, Întâmplări ciudate. Johann Bartok*. Trad. de J. Byck, X (1932), nr. 579, p. 5.
- Idem, Întâmplări ciudate. Josef Thiedemann*. Trad. de J. Byck, X (1931), nr. 577, p. 9.
- Idem, Karl Broeger la Fleury*. Trad. de E. Marghita, IX (1930), nr. 520, pp. 1–2.
- Idem, Liniștea de la Verdun*, IX (1930), nr. 521, p. 1.
- Idem, O idilă pe front*. Trad. de E. Marghita, IX (1930), nr. 519, pp. 5–6.

- REUTER, GABRIELE, *Două întâmplări*. Trad. de Ion Băilă, IX (1929), nr. 429, p. 6.
- RILKE, RAINER MARIA, *Acasă*. Trad. de Ion Sân-Giorgiu, XI (1932), nr. 623, p. 3.
- Idem*, *Ce-ai să faci Doamne?* Trad. de H. Bonciu, IV (1923), nr. 143, p. 5.
- Idem*, *Cum a murit cântând bătrânul Timotei*. Trad. de Alice Gabrielescu, VII (1927), nr. 318, p. 4.
- Idem*, *Chemins qui ne mènent nulle part* [poezie citată în original], VII (1926), nr. 265, p. 8. Retipărită în VII (1926), nr. 283, p. 7 și în VII (1927), nr. 318, p. 8.
- Idem*, *Daruri*. Trad. de Enric Furtună, XVII (1937), nr. 844, p. 10.
- Idem*, *Din „Malte Laurids Brigge“*. Trad. de I. D. G., X (1932), nr. 596, p. 2.
- Idem*, *Din Rainer Maria Rilke*: „Eu merg pe aceeași grea cărare“. Trad. de Emil Dorian, VI (1925), nr. 234, p. 4.
- Idem*, *Din Rainer Maria Rilke*: „Ies primii trandafiri“. Trad. de Emil Dorian, IV (1923), nr. 156, p. 4.
- Idem*, *Din Rainer Maria Rilke*: „Singuri, singuri“. Trad. de Emil Dorian, VI (1925), nr. 234, p. 4.
- Idem*, *Din Rainer Maria Rilke*: „Și cartea mea e seara un tezaur“. Trad. de Emil Dorian, VI (1925), nr. 234, p. 4.
- Idem*, *Dintr-o scrisoare către o doamnă*. Trad. de D. S., IX (1930), nr. 519, p. 9.
- Idem*, *Fântâna romană*. Trad. de Ion Pillat, X (1932), nr. 599, p. 1.
- Idem*, *Reste tranquille si soudain* [poezie reprodușă în original], VII (1926), nr. 265, p. 8.
- Idem*, *Toamnă*. Trad. de Al. A. Philippide, XVIII (1937), nr. 879, p. 5.
- Idem*, *Voici encore de l'heure qui s'argente* [poezie citată în original], VII (1926), nr. 283, p. 7.
- Idem*, *Zi de toamnă*. Trad. de Al. A. Philippide, XVIII (1937), nr. 879, p. 5.
- RODA-RODA, Alexander, *Agent de asigurări*. Trad. de Mello, XV (1936), nr. 807, p. 2.
- Idem*, *Generalul Johann Kiefer*. Trad. de Alexandrina Chiriac, X (1931), nr. 534, p. 5.
- Idem*, *Intrigantul*. Trad. de Ludovic Leist, V (1924), nr. 208, p. 4.

- Idem, Momente.* Trad. de Alexandrina Chiriac, X (1931), nr. 534, p. 5.
- Idem, Un dialog.* Trad. de A. Bicz, IV (1923), nr. 160, p. 4.
- ROSEGGGER, PETER, *Cele trei lovituri ale lui Pastel.* Trad. de A. Popiș, IX (1928), nr. 413, p. 5.
- Idem, Întâia mea călătorie cu trenul.* Trad. de Ludovic Leist, VI (1925), nr. 226, p. 4.
- RÖTTGER, KARL, *Christos doarme sub cruce. O legendă,* IV (1923), nr. 111, p. 7.
- SAPHIR, MORITZ, *Prima dragoste.* Trad. de Despina Sadoveanu, IX (1928), nr. 416, p. 4.
- SCHÄFER, WILHELM, *Frumoasa doamnă Gallin.* Trad. de Aurelia Last, IX (1929), nr. 434, p. 4.
- SCHARP, HEINZ, *Semiramis,* XIII (1934), nr. 708, p. 5.
- SCHAUKEL, RICHARD von, *Idei trăite.* În românește de Ad. B.[yck], XI (1932), nr. 609, p. 2.
- SCHILLER, FRIEDRICH, *Pânda lui Tell.* Trad. de I. Șarvari, II (1921), nr. 57, p. 2.
- Idem, Scufundătorul.* Trad. de Ioan I. Ciorănescu, V (1924), nr. 187, p. 4.
- SCHLEGEL, FRIEDRICH, *Fragmente.* Trad. de I.[on] S.[ân]-G.[iorgiu], XI (1932), nr. 603, p. 4.
- SCHLEGEL, WILHELM, *Arta clasică și arta romantică.* Trad. de J. Al. N. Biaz, VIII (1927), nr. 329, p. 4.
- SCHLICHT, FREIHERR von, *Arma.* Trad. de Al. Chiriac, X (1931), nr. 572, p. 5.
- Idem, Rapița.* Trad. de Alex. Calistrat, X (1931), nr. 527, p. 5.
- SCHMIDT, V., *Ochi în noapte,* VIII (1927), nr. 358, p. 3.
- SCHNITZLER, ARTHUR, *Asta e literatură.* Comedie într-un act. Trad. de Leonard Paukerow, X (1931), nr. 570, pp. 5–6.
- Idem, Daruri de Crăciun,* II (1921), nr. 7, p. 6.
- Idem, Flori.* Trad. de J. K., XVIII (1937), nr. 885, p. 9, 12.
- SLEZAK, LEO, *În România,* VIII (1927), nr. 328, p. 3.
- STROBL, KARL HANS, *Negustorul din Veneția.* Trad. de P.[aul] Z.[arifopol], VII (1926), nr. 295, p. 5.
- Idem, Om tare.* Trad. de P.[aul] Z.[arifopol], VI (1926), nr. 290, p. 4.
- TRAVEN, B., *Santinela.* Trad. de Lelia Krebs, XII (1933), nr. 650, p. 9.

- UNGER, HERMANN, *Moartea consilierului Tulpe*. Trad. de A., IX (1929), nr. 432, p. 2.
- VEGESACK, SIEGFRIED von, *Sfârșit trist*. Trad. de Ludovic Daus, XVIII (1937), nr. 888, p. 8.
- VOGEL, HELLY, *Ochiul artificial*. Trad. de F. Dima, XIX (1938), nr. 894, p. 12.
- WAGNER, RICHARD, *Lohengrin* (Fragment), XII (1933), nr. 637, p. 6.
Idem, Tannhäuser (Fragment), X (1931), nr. 637, p. 6.
- WALTER, KARL, *În familie*. Trad. de Al. Chiriac, X (1931), nr. 540, p. 4.
Idem, Pălăria răposatei. Trad. de Al. Chiriac, X (1931), nr. 558, p. 5.
Idem, Secretul. Trad. de Al. Chiriac, X (1931), nr. 533, p. 5.
- WEDEKIND, FRANK, *Asupra eroticii*. Prefață la câteva povestiri. Trad. de F. A.[derca], VI (1925), nr. 249, p. 4.
Idem, Bella. Trad. de Al. Terziman, IV (1923), nr. 146, p. 5.
Idem, Iubirea dintr-o privire. Trad. de F. A.[derca], VII (1926), nr. 248, p. 4.
Idem, Lulu [Prolog], dramă în 5 acte. Trad. de E. Marghita, VI (1925), nr. 221, p. 4.
Idem, Peșitorul sumbru. Trad. de F. A.[derca], VI (1925), nr. 255, p. 4.
Idem, Rabbi Esra, VI (1925), nr. 250, p. 4.
Idem, Seducătorul. Trad. de F. A.[derca], VII (1926), nr. 298, p. 2.
- WIED, GUSTAV, *Iubire*. Trad. de S. I. VI (1925), nr. 259, p. 3.
- WILDGANS, ANTON, „Ai fost și alte ori în preajma mea”. Trad. de Al. A. Philippide, X (1932), nr. 599, p. 4.
- WOLFENSTEIN, ALFRED, *Reclama ucigașului*, XIII (1934), nr. 727, p. 6.
- WORTH, ULRICH, *Minunile bucătăriei*. Trad. de Al. Chiriac, X (1931), nr. 547, p. 4.
- ZILLICH, HEINRICH, *Prefectul țăran*. Trad. de Ion Băilă, IX (1928), nr. 387, p. 4.
Idem, Referatele de la masa de rezervă. Trad. de I. Băilă, IX (1928), nr. 381, p. 7.
- ZWEIG, STEFAN, *Casanova*. Trad. de P. Alexian, IX (1930), nr. 503, p. 2; nr. 504, p. 3; nr. 505, p. 3; nr. 506, p. 4; nr. 507, p. 3; nr. 508,

p. 2; nr. 509, p. 5; nr. 510, p. 3; nr. 511, p. 3; nr. 512, p. 2; nr. 513, p. 3; nr. 514, p. 2; nr. 515, p. 4; nr. 516, p. 4; nr. 517, p. 2; nr. 518, p. 4. *Idem*, *Femeia de mâine așa cum o dorim*. Trad. de Beata Dunn, IX (1929), nr. 467, pp. 1–2.
Idem, *Stefan Zweig de el însuși*. Trad. de B., VI (1925), nr. 264, p. 11.

II. Referințe critice

A. Autori

ALBERTI, SELMA

Băilă, Ion, *Selma Alberti*, „*Vier Märchen*“. Ed. Krafft & Drotleff, Sibiu, IX (1929), nr. 426, p. 7.

ARLEN, MICHAEL

*** *Michael Arlen*, „*Zugvögel*“. Piper Verlag, XI (1932), nr. 618, p. 7.

AUERNHEIMER, RAOUL

*** *Raul Auernheimer*, II (1930), nr. 500, p. 11.

BAHR, HERMANN

*** *Hermann Bahr*, II (1930), nr. 500, p. 11.

Ad. B.[yck], *Șaptezeci de ani de la nașterea lui Hermann Bahr*, XIII (1933), nr. 661, p. 7.

Ad. Byck, *La moartea lui Hermann Bahr*, XIII (1934), nr. 686, p. 5.

BARSCH, PAUL

*** *Poetul-lucrător al Germaniei a murit*, X (1931), nr. 559, p. 8.

BARTSCH, RUDOLF HANS

*** *Rudolf H. Bartsch*, VII (1926), nr. 279, p. 8.

*** *Rudolf H. Bartsch*, IX (1928), nr. 409, p. 8.

*** *Rudolf H. Bartsch*, IX (1929), nr. 442, p. 8.

*** *Rudolf H. Bartsch*, XII (1933), nr. 637, p. 10.

BAUM, OSKAR

*** *Oskar Baum*, X (1931), nr. 549, p. 4.

BAUM, VICKY

*** „*Cărți germane*“ [despre romanul *Zwischenfall in Lohwinkel*], X (1932), nr. 579, p. 7.

Mancaș, Mircea, *O autentică realită: Vicky Baum*, XII (1932), nr. 646, p. 6.

- * * * *Basm modern* [despre romanul „Lac aux Dames“], XIII (1932), nr. 647, p. 8.
- Papatanasiu, N., *Vicky Baum: „La carrière de Doris Hart“*, XV (1936), nr. 833, p. 4.
- Coliu, Emil, *Vicky Baum*, XVIII (1937), nr. 849, p. 17.
- BENN, GOTTFRIED
W., *Gottfried Benn. Geniu și sănătate*, II (1930), nr. 519, p. 4.
- BEREND, ALICE
* * * *Literatura distractivă*, IX (1930), nr. 517, p. 7.
- BIRNBAUM, URIEL
Galaction, Gala, *Uriel Birnbaum, „Im Gottes Krieg“*, II (1921), nr. 52, p. 3.
- BILLINGER, RICHARD
* * * *Primul roman al lui Richard Billinger* [Die Asche des Friedens], X (1932), nr. 595, p. 2.
- BLÜTGEN, CLARA
* * * *Clara Blütgen, „Iolanthe Galiardi“*, Fink, Lipsca, I (1920), nr. 5, p. 4.
- BLÜTHGEN, VICTOR
* * * *Victor Blüthgen*, IX (1930), nr. 521, p. 2.
- BONSELS, WALDEMAR
M. C., *W. Bonsels, „Albina Maia și aventurile ei“*. Din nemțește de I. Simionescu. Tip. Cultura Națională, 1929, IX (1929), nr. 449, p. 7.
* * * *Poezia superioară prozei* [opiniile scriitorului pe această temă], X (1931), nr. 571, p. 2.
- BÖRNE, LUDWIG
Panfil, Vera, *Două centenare: Börne și Büchner*, XVIII (1937), nr. 847, p. 10.
- BRAUNE, RUDOLF
* * * *Rudolf Braune, „Das Mädchen an der Orga“*. Privat Societätsverlag, Frankfurt a. Main, XII (1933), nr. 637, p. 9.
- BROCH, HERMANN
* * * *Treizeci de ani de viață germană* [despre trilogia *Somnambulii*, 1931–1932], XIII (1934), nr. 690, p. 8.
* * * *Hermann Broch, „Die unbekannte Größe“*, Fischer, Berlin, XVIII (1937), nr. 845, p. 17.

BROD, MAX

*** „*Reuben, Fürst der Juden*“ de Max Brod, Ed. Kurt Wolf, VII (1926), nr. 271, p. 7.

Boldur, Radu, Note pe marginea unui roman [*Die Frau nach der man sich sehnt*], VIII (1927), nr. 362, p. 2.

BRUCKNER, FERDINAND

L. B., *Ferdinand Bruckner*, XII (1933), nr. 642, p. 5.

BÜRING, WILHELM,

a. n., *Wilhelm Buring*, „*Das goldene Buch der Anekdoten*“, Leipzig, 1929, IX (1929), nr. 472, p. 11.

BUSSE, CARL

*** *Carl Busse*, IX (1930), nr. 480, p. 6.

CAPESIUS, KARL BERNHARD

Băilă, Ion, *Karl Bernhard Capesius*, „*Im alten Land*“. Roman din Ardeal, IX (1929), nr. 426, p. 7.

CARMEN SYLVA

Lăzăreanu, Barbu, *F. de Laroc și „M-scu“*, IX (1929), nr. 380, pp. 1–2.

Philippide, Al. A., *Leopold Stern*, „*Pierre Loti și Carmen Sylva*“, X (1931), nr. 533, p. 7.

Lovinescu, Vasile, *Regina-poetă*, XV (1936), nr. 795, pp. 1–2.

*** *Carmen Sylva*, XV (1936), nr. 795, pp. 1–2.

Gabrielescu, Alice, *Lucreția Carandino-Platamona*, „*Carmen Sylva*“, XV (1936), nr. 803, p. 9.

Călinescu, G., *Adrian Maniu*, „*Poezii din Carmen Sylva*“, XV (1936), nr. 810, p. 9.

Iz. Sd. [= Izabela Sadoveanu], *Cine e F. de Laroc?*, XIX (1938), nr. 920, p. 7.

CAROSSA, HANS

B.[aiculescu], G.[eorge], *Hans Carossa și „Rumänisches Tagebuch“*, IX (1930), nr. 483, p. 7.

*** *Singur între două lagăre*, XIX (1938), nr. 897, p. 8.

*** *Hans Carossa*, XIX (1938), nr. 940, p. 11.

CHAMISSO, ADALBERT von

*** *Peter Schlemihl*, XV (1936), nr. 790, p. 10.

CONRADI, HERMANN

*** *Hermann Conradi*, XI (1932), nr. 620, p. 2.

CURTIUS, ERNST ROBERT

B.[aiculescu], G.[eorge], *E. R. Curtius*, „Balzac“. *Studiu critic*, 1923, V (1924), nr. 162, p. 5.

*** *Ernst Robert Curtius*, IX (1928), nr. 380, p. 8.

*** *Ernst Robert Curtius*, „Essai sur la France“. *Ed. Grasset*, Paris, X (1932), nr. 595, p. 9.

DÄUBLER, THEODOR

Nenițescu, Șt. I., *Cinzeci de ani: Theodor Däubler*, VII (1926), nr. 299, p. 9.

*** *Theodor Däubler*, IX (1930), nr. 519, p. 10.

DÖBLIN, ALFRED

B., *Alfred Döblin*, XIII (1933), nr. 636, p. 5.

DOMELA, HARRY

I. r., *Domela Harry*, „Der falsche Prinz“. *Malik Verlag Berlin*, IX (1928), nr. 373, p. 7.

EBERS, G.

Marinescu, I. M., *Din lumea antichității: Hadrian*. „Der Kaiser“, roman istoric de G. Ebers, 3 vol., XII (1933), nr. 681, p. 5.

EDSCHMIED, KASIMIR

*** *Kasimir Edschmied*, IX (1929), nr. 451, p. 7.

*** *Kasimir Edschmied*, X (1931), nr. 451, p. 7.

EICHENDORFF, JOSEPH FREIHERR von

Pricopie, Mihail, *Joseph Freiherr von Eichendorff. Ultimul cavalier al romantismului german*, XIX (1939), nr. 957, pp. 10, 12.

ERNST, OTTO

Săteanu, C., *Otto Ernst*, VII (1926), nr. 276, p. 8.

*** *Otto Ernst*, IX (1929), nr. 455, p. 8.

EWERS, HANNS HEINZ

*** *Ultimul roman al lui Hanns Heinz Ewers [Vampir, 1921]*, II (1921), nr. 42, p. 4.

A. T., *Hanns Heinz Ewers*, VI (1925), nr. 224, p. 8.

Sadoveanu, Izabela, *H. H. Ewers*, „L'apprenti sorcier“. *Tradus de Mars Henry și Charlotte Adrienne în editura Crès*, VI (1925), nr. 256, p. 7.

*** *Hanns Heinz Ewers*, X (1931), nr. 541, p. 6.

Voicu, Ilaria, *Hanns Heinz Ewers*, XV (1936), nr. 832, p. 10.

FALLADA, HANS

*** *Suferințele supreme* [despre romanul *Wer einmal aus der Blechnapf frißt*, 1934], XIII (1934), nr. 716, p. 9.

FEUCHTWANGER, LION

A. B., *Lion Feuchtwanger*, „*Die Geschwister Oppenheim*“, *Queredo Verlag, Amsterdam*, XIII (1924), nr. 706, p. 9.

* * * *În Germania de azi* [*Die Geschwister Oppenheim*], XIV (1935), nr. 745, p. 16.

FINK, GEORG

* * * „*Curier literar*“ [despre romanul *Mich hungert*], IX (1930), nr. 483, p. 8.

Grigorescu, M., *Georg Fink*, „*Mi-e foame!*“ *Roman. Trad. de A. Toma, București, Ed. Adevărul*, X (1931), nr. 520, p. 6.

B.[aiculescu], G.[eorge], *Georg Fink*, „*Mi-e foame!*“ *Roman. Trad. de A. Toma, București, Ed. Adevărul*, X (1931), nr. 547, p. 8.

FLAKE, OTTO

* * * *Un mare scriitor german* [despre romanul *Die Junge Monther*; apărut în 1934], XIV (1935), nr. 764, p. 9.

FRANK, LEONHARD

* * * *Leonhard Frank*, VII (1926), nr. 303, p. 7.

* * * *Leonhard Frank*, „*Omul e bun*“, VII (1926), nr. 304, p. 7.

* * * *Leonhard Frank*, „*La bande de brigands*“. *Traducere din germană de M. Gobet și A. Nussbaum. Edit. Rieder & Co., Paris*, VII (1926), nr. 310, p. 7.

* * * *Leonhard Frank*, VIII (1927), nr. 324, p. 3.

I. D. G., *Leonhard Frank*, „*Der Bürger*“, VIII (1927), nr. 343, p. 7.

I. G., *Leonhard Frank*, „*Karl und Ana*“, *Propyläen Verlag*, VIII (1927), nr. 361, p. 7.

A., „*Karl și Ana*“, IX (1929), nr. 439, p. 2.

A. P., *Leonhard Frank*, „*Im letzten Wagen*“, IX (1929), nr. 468, p. 9.

D., *Leonhard Frank*, „*Bruder und Schwester*“, IX (1929), nr. 469, p. 9.

I. D., *Leonhard Frank*, „*Von drei Millionen drei*“, X (1932), nr. 578, p. 7.

L. S., *Leonhard Frank*, „*Frate și soră*“. *Roman. Ed. Cugetarea*, X (1932), nr. 582, p. 7.

* * * *Leonhard Frank*, XI (1932), nr. 619, p. 8.

FRANZOS, KARL EMIL

* * * *Karl Emil Franzos*, VIII (1927), nr. 342, p. 2.

* * * *Karl Emil Franzos*, IX (1930), nr. 478, p. 8.

FRENSSSEN, GUSTAV

* * * *Gustav Frenssen*, VII (1926), nr. 312, p. 8.

FRESKA, FRIEDRICH

* * * *Un roman document [Der Wanderer ins Nichts]*, II (1921), nr. 46, p. 3.

FULDA, LUDWIG

* * * *Ludwig Fulda a împlinit 70 de ani*, XI (1932), nr. 608, p. 8.

GEISSLER, HORST WOLFRAM

* * * „Din grămadă“ [despre romanul *Wer ist der Graal?* apărut în 1920], II (1921), nr. 51, p. 3.

GEORGE, STEFAN

B.[aiculescu], G.[eorge], *Stefan George. Cu prilejul sărbătoriri lui*, IX (1928), nr. 399, p. 6.

Sadoveanu, Izabela, *Stefan George*, III (1933), nr. 679, p. 1-2.

n. t., *Stefan George și Noul Reich*, XIII (1934), nr. 689, p. 7.

GESSNER, SOLOMON

B.[aiculescu], G.[eorge], *Bicentenarul unui om virtuos*, IX (1930), nr. 489, p. 11.

GLAESER. ERNST

B., *Ernst Glaeser*, „Jahrgang 1902“, IX (1929), nr. 454, p. 7.

Sadoveanu, Izabela, *Literatura de război. Ernst Glaeser*, „Contingent 1924“, IX (1929), nr. 470, p. 4.

Byck, Ad., *Ernst Glaeser*, „Das Gut im Elsass“, *Gustav Kiepenheuer Verlag, Berlin*, XI (1932), nr. 625, p. 7.

* * * *Ernst Glaeser în exil voluntar*, XVIII (1937), nr. 857, p. 18.

* * * *Literatura germană* [despre volumul de nuvele apărut în franceză sub titlul *Ce qui demeura*], XIX (1938), nr. 901, p. 18.

* * * *Ultimul civil*, XIX (1938), nr. 936, p. 11.

GOETHE, JOHANN WOLFGANG

* * * *Goethe inedit*, V (1921), nr. 12, p. 4.

* * * *Goethe și Carlyle*, II (1921), nr. 49, p. 4.

* * * *Pentru Goethe*, III (1922), nr. 68, p. 3.

* * * *Goethe*, „Le serpent vert“ (trad. de Osvald Wirth). *Ed. du Monde Nouveau*, III (1922), nr. 94, p. 6

* * * *Corespondența Goethe-Schiller*, V (1924), nr. 203, p. 8.

* * * *Occitania lui Goethe*, VI (1925), nr. 218, p. 8.

* * * *Goethe și muzica*, VI (1925), nr. 234, p. 8.

B.[aiculescu], G.[eorge], *Goethe*, „Faust“. *Tragedie în 5 acte*.

- Biblioteca „Dimineața”, nr. 32. Trad. de Iosif Nădejde, VI (1925), nr. 241, p. 7.*
- B.[aiculescu], G.[eorge], „*Mercure de France*”, nr. 682 [prezentare a opiniilor lui Pierre Masclaux despre *Faust*], VI (1925), nr. 247, p. 7.
- Lăzăreanu, B., *Cu prilejul reprezentării lui „Faust”. Un traducător în românește al lui Goethe*, VI (1925), nr. 251, p. 6.
- Sevastos, M., „*Faust*”, VI (1925), nr. 251, p. 6.
- * * * *Onorariile lui Goethe și Schiller*, VI (1926), nr. 296, p. 8.
- * * * *Goethe și Bettina. Scrisoare către o copilă. „Bettinas Briefwechsel mit Goethe auf Grund ihres handschriftlichen Nachlasses, zum ersten Mal herausgegeben von Reinhold Steig”, 1922*, VII (1927), nr. 318, p. 7.
- Wessel, Henri, „*Werter*” și epoca lui, VIII (1927), nr. 350, p. 3.
- P., *Câteva reflecții ale lui Goethe*, VIII (1927), nr. 351, p. 6.
- * * * *Goethe în Franța*, IX (1928), nr. 374, p. 8.
- g. b. [= George Baiculescu], *Amorul lui Goethe*, IX (1928), nr. 398, p. 7.
- B.[aiculescu], G.[eorge], *Goethe și Leonardo da Vinci*, IX (1928), nr. 401, p. 8.
- Teodorescu-Braniște, Tudor, *L. Stern, „Werther ou les amours de Goethe”. Ed. B. Grasset*, IX (1928), nr. 415, p. 7.
- B.[aiculescu], G.[eorge], *Goethe și „Werther”*, IX (1929), nr. 454, p. 8.
- Simionescu, I., *Goethe ca biolog*, IX (1929), nr. 473, p. 4.
- A., *Goethe și Beethoven*, IX (1930), nr. 477, p. 8.
- Sadoveanu, Izabela, *I. Simionescu, „Goethe ca naturalist”. Biblioteca „Cunoștințe folositoare”. Ed. Cartea Românească*, IX (1930), nr. 482, p. 7.
- B.[aiculescu], G.[eorge], *Viața lui Goethe*, IX (1930, nr. 496, p. 5.
- I., *Goethe și olarul Wedgwood*, IX (1930), nr. 498, p. 8.
- Bk., J., *Goethe și muzica*, IX (1931), nr. 503, p. 8.
- * * * *Onorariile lui Goethe*, X (1931), nr. 534, p. 8.
- Sân-Giorgiu, Ion, *Goethe, eroticul și sexualul*, X (1931), nr. 549, p. 1–2.
- * * * *Romain Rolland, „Goethe și Beethoven”*, X (1931), nr. 555, p. 7.
- * * * *Faceți cu „Faust” ce poftiți*, X (1931), nr. 563, p. 8.

- Arghezi, T., *Johann Wolfgang Goethe*, X (1932), nr. 590, p. 1.
- Blazian, H., *Goethe și artele plastice*, X (1932), nr. 590, p. 5.
- Doctorul Y grec [= I. Glicsman], *Spinozismul lui Goethe. Fundamentele gândirii marelui poet*, X (1932), nr. 590, p. 10.
- Gherea, Ioan D., *Ideea de „Goethe“ . Conversații întristătoare*, X (1932), nr. 590, p. 7.
- Luca, Daria, *Aspecte intime din viața lui Goethe*, X (1932), nr. 590, p. 11.
- Menicovici, Manuel, *Pilda lui Goethe*, X (1932), nr. 590, p. 11.
- Pillat, I., *Poezia lirică a lui Goethe*, X (1932), nr. 590, pp. 7–8.
- Rainer, Fr., *Goethe – omul de știință*, X (1932), nr. 590, p. 1.
- Ralea, Mihai D., *Goethe, omul integral*, X (1932), nr. 590, p. 9.
- Sadoveanu, Ion Marin, *Unitate goetheeană*, X (1930), nr. 590, p. 11.
- Sanielevici, H., *Hermann și Dorothea*, X (1932), nr. 590, pp. 3–4.
- Sân-Giorgiu, Ion, *Goethe la Straßburg*, X (1932), nr. 590, p. 5.
- Stere, C., *Om ori supraom*, X (1932), nr. 590, p. 3.
- Zaborovschi, Virgil, *Goethe și ziua de azi*, X (1932), nr. 590, p. 10.
- Zarifopol, Paul, *Goethe așa în general*, X (1932), nr. 590, pp. 1–2.
- *** *André Gide despre Goethe*, X (1932), nr. 590, p. 12.
- *** *Bibliografie goetheeană*, X (1932), nr. 590, p. 12.
- *** *Goethe și legiunea de onoare*, X (1932), nr. 590, p. 12.
- *** *Goethe în papuci*, X (1932), nr. 590, p. 12.
- *** *Goethe și tehnica*, X (1932), nr. 590, p. 12.
- *** *José Ortega y Gasset despre Goethe*, X (1932), nr. 590, p. 12.
- *** *Un apel german*, X (1932), nr. 590, p. 12.
- *** *Amorurile lui Goethe*, X (1932), nr. 591, p. 2.
- *** *Goethe și femeile*, X (1932), nr. 591, p. 7.
- *** *Simțul practic al lui Goethe*, X (1932), nr. 591, p. 7.
- Philippide, Al. A., *Sincerități față de un idol*, X (1932), nr. 592, p. 7.
- Zarifopol, Paul, *Goethe și concurența*, X (1932), nr. 593, p. 1.
- Bordeaux, Henry, *Goethe n-a cunoscut dragostea*, X (1932), nr. 596, p. 2.
- *** *Goethe și alchimismul*, X (1932), nr. 595, p. 2.
- Mancaș, Mircea, *Goethe estetician*, XI (1932), nr. 603, p. 7.
- Ph.[ilippide], Al. A., *Cunoștințele lui Goethe despre români*, XI (1932), nr. 603, p.8.

- * * * *Cea din urmă dragoste a marelui Goethe*, XIV (1935), nr. 781, p. 10.
- * * * *Înțelepciunea lui Goethe și renașterea Europei*, XV (1936), nr. 790, p. 3.
- * * * *Legenda lui Faust*, XV (1936), nr. 834, p. 6.
- Georgescu, Gh. I., *Goethe și doamna de Stein*, XV (1936), nr. 835, pp. 1–2.
- Germănescu, I., *Goethe de I. Sân-Giorgiu. Vol. I. Edit. Fund. Regale*, XIX (1939), nr. 935, p. 11.
- GOLL, YVAN, CLAIRE GOLL
- * * * *Das Herz Frankreich. Eine Anthologie französischer Friedenslyrik*, III (1922), nr. 85, p. 6.
- GRANTOF, ERNA
- * * * *Erna Grantof, „Uta Curetis“*, III (1922), nr. 88, p. 6.
- GRILLPARZER, FRANZ
- Sân-Giorgiu, Ion, *50 de ani de la moartea lui Fr. Grillparzer*, III (1922), nr. 62, p. 1.
- * * * *Comemorarea lui Grillparzer*, II (1922), nr. 63, p. 4.
- * * * *Romanul lui Grillparzer*, XV (1936), nr. 808, p. 9.
- GRIMM, JAKOB
- B.[yck], Ad., *150 de ani de la nașterea lui Jakob Grimm*, XIV (1935), nr. 737, p. 10.
- GUNDOLF, FRIEDRICH
- Sân-Giorgiu, Ion, *Friedrich Gundolf*, X (1931), nr. 557, p. 4.
- * * * „*Goethe*“ *de FR. Gundolf*, XI (1932), nr. 609, p. 8.
- Lovinescu, Vasile, *Un portret al lui Goethe*, XV (1936), nr. 787, p. 3.
- HAHN, PAUL von
- * * * *Paul von Hahn, „Ich komme gern“*, Knorr und Hirth Verlag, XI (1932), nr. p. 7.
- HARDEN, MAXIMILIAN
- * * * *Maximilian Harden*, VIII (1927), nr. 361, p. 8.
- Zarifopol, Paul, *Paradoxul lui Harden*, VIII (1927), nr. 363, p. 1.
- * * * *Maximilian Harden*, VIII (1927), nr. 363, p. 8.
- * * * *Maximilian Harden*, VIII (1927), nr. 364, p. 8.
- HARTLEBEN, OTTO ERICH
- * * * *Otto Erich Hartleben*, IX (1929), nr. 449, p. 2.

HAUPTMANN, GERHART

- * * * *Jubileul lui Gerhart Hauptmann*, II (1921), nr. 46, p. 4.
- * * * *Gerhart Hauptmann. Intim*, III (1922), nr. 94, p. 1.
- * * * *Consiliul comunal din Breslau împotriva lui Gerhart Hauptmann*, III (1922), nr. 95, p. 6.
- * * * *Gerhart Hauptmann (Note biografice)*, III (1922), nr. 103, p. 5.
- Sân-Giorgiu, Ion, *Gerhart Hauptmann. Câteva note cu prilejul aniversării sale*, III (1922), nr. 103, p. 1.
- * * * *Un nou roman de Gerhart Hauptmann [Phantom, 1923]*, V (1924), nr. 168, p. 8.
- * * * *Basm fantastic la Hauptmann*, VI (1925), nr. 222, p. 8.
- * * * *Gerhart Hauptmann*, VIII (1927), nr. 358, p. 8.
- Biaz, Al. A., *Gerhart Hauptmann*, VIII (1927), nr. 364, p. 5.
- I., „*Till Eulenspiegel*“ (*G. Hauptmann*), IX (1928), nr. 383, p. 8.
- b., *Ultima operă a lui Gerhart Hauptmann* [despre eposul *Des großen Kampffliegers, Landfahrers, Gauklers und Magiers Till Eulenspiegel Abenteuer, Streiche, Gaukeleien, Gesichte und Träume*, 1928], IX (1928), nr. 392, p. 7.
- * * * *O nouă operă a lui Gerhart Hauptmann* [drama *Vor Sonnenuntergang*, 1932], X (1932), nr. 594, p. 2.
- * * * *Aniversarea lui Gerhart Hauptmann*, XI (1932), nr. 617, p. 8.
- Sadoveanu, Izabela, *Sărbătorirea lui Gerhart Hauptmann*, XI (1932), nr. 624, p. 5.
- Săteanu, C., *Gerhart Hauptmann*, XI (1932), nr. 624, p. 5.
- Nenișor, Gh., „*În amurg*“ de Gerhart Hauptmann la Teatrul Regina Maria, XV (1936), nr. 832, p. 2.
- * * * *Romanul autobiografic al lui Hauptmann*, XVIII (1937), nr. 858, p. 17.
- Nenișor, Gh., „*Clopotul scufundat*“ de Gerhart Hauptmann în traducerea lui Adrian Maniu, XIX (1938), nr. 938, p. 6.

HAUSER, HEINRICH

- * * * *H. Hauser, „Noch nicht*“, S. Fischer Verlag, Berlin, XII (1933), nr. 639, p. 9.
- * * * *Unul din cei mai tineri de 30 de ani din Germania*, XII (1933), nr. 654, p. 7.

HERZOG, RUDOLF

- * * * *Rudolf Herzog*, X (1931), nr. 532, p. 2.

HEBBEL, FRIEDRICH

* * * *Friedrich Hebbel și Otto Ludwig*, XII (1933), nr. 641, p. 5.

HEINE, HEINRICH

* * * *Reabilitarea lui Heine*, IV (1923), nr. 121, p. 6.

* * * *În jurul lui Heine*, V (1924), nr. 206, p. 8.

Suchianu, D. I., *N. Tcaciuc*, „*H. Heine in der rumänischen Literatur*, Cernăuți, 1926, VII (1926), nr. 281, p. 7.

A., *Heine căsătorit*, IX (1929), nr. 441, p. 5.

B.[aiculescu], G.[eorge], *Heinrich Heine în românește*, IX (1929), nr. 454, p. 8.

A.[derca], F.[elix], *Heinrich Heine*, X (1931), nr. 537, p. 8.

Axelrad, A., *Mama lui Heine*, X (1932), nr. 589, p. 4.

S., *Monumentul lui Heine la Düsseldorf*, XI (1932), nr. 600, p. 2.

Georgescu, Vasile V., *Heine despre Walter Scott*, X (1932), nr. 616, p. 3.

Dima, F., *Harry Heine*, XV (1936), nr. 793, p. 1.

Lovinescu, Vasile, *H. Heine, franco-germanul*, XV (1936), nr. 793, p. 3.

Luca, A. A., *Heine văzut de contemporanii lui*, XV (1936), nr. 793, p. 6.

Sadoveanu, Izabela, *Spirit și ironie*, XV (1936), nr. 793, pp. 1, 7.

* * * *Religiozitatea lui Heine*, XV (1936), nr. 793, p. 5.

* * * *Viața lui H. Heine*, XV (1936), nr. 793, p. 5.

Bilciurescu, Alexandru, *Viața chinuită a lui Heine*, XIX (1938), nr. 939, p. 8.

HERZOG, RUDOLF

* * * *Rudolf Herzog*, X (1931), nr. 532, p. 2.

HESSEL, FRANZ

* * * *Franz Hessel*, „*Pariser Romanze*“ (Berlin), II (1921), nr. 12, p. 4.

HESSE, HERMAN

Boldur, Radu, *Hermann Hesse*, VIII (1927), nr. 346, p. 5.

* * * *Un german între germani*, VIII (1927), nr. 363, p. 5.

I., *O nouă carte a lui H. Hesse*, „*Narziss und Goldmund*“, *S. Fischer Verlag*, Berlin, 1930, IX (1930) nr. 514, p. 7.

HESSE, MAX RENÉ

* * * *Max René Hesse*, „*Partenau*“. *Roman*, Paris, IX (1930), nr. 515, p. 9.

HEYKING, ELISABETH von

* * * *Elisabeth von Heyking*, „*Liebe, Diplomatie und Holzhäuser*“
(*Stuttgart*), II (1921), nr. 12, p. 4.

* * * *Elisabeth de Heyking*, VI (1926), nr. 218, p. 8.

HEYSE, PAUL

* * * *Paul Heyse*, IX (1928), nr. 389, p. 7.

B.[aiculescu], G.[eorge], *Paul Heyse*, IX (1930), nr. 484, p. 8.

HÖCHSTETTER, SOPHIE

* * * *Höchstetter Sophie*, IX (1929), nr. 446, p. 4.

HOFMANNSTHAL, HUGO

Brănișteanu, B., *Poetul „Electrei”*. *Cu prilejul reprezentării tragediei lui Hugo von Hofmannsthal*, II (1921), nr. 22, p. 1.

Filotti, Eugen, *Convorbire cu trei maeștrii ai artei contemporane, Hugo von Hofmannsthal, Richard Strauß, Max Reinhardt. Idei, păreri, și proiecte*, III (1922), nr. 95, p. 3.

Riegler, Emil, *Hugo von Hofmannsthal*, V (1924), nr. 211, p. 8.

A., *Hugo von Hofmannsthal*, „*Scrieri în proză*”. *Edit. Schiffrin*, IX, (1928), nr. 370, p. 7.

S.[adoveanu], I.[zabela], *Hugo von Hofmannsthal*, IX (1929), nr. 453, p. 5.

A., *Soarta lui Hofmannsthal*, IX (1929), nr. 455, p. 8.

HOFFMANN, ERNST THEODOR AMADEUS

Nicola Iconarul, *Un secol de la moartea lui Hoffmann*, III (1922), nr. 73, p. 7.

Achim, V., *E. Th. A. Hoffmann*, „*Povestiri*” *traduse de E. Marghita*. *Ed. Cultura Națională*, IV (1923), nr. 145, p. 7.

* * * *E. Th. A. Hoffmann*, VIII (1927), nr. 345, p. 2.

A., *Fantasticul Hoffmann*, VIII (1927), nr. 345, p. 2.

HÖLDERLIN, FRIEDRICH

Menicovici, Manuel, *Stefan Zweig*, „*Hölderlin sau mistica poeziei*”, *Paris, Stock*, IX (1928), nr. 396, p. 7.

* * * *Hölderlin* [despre recenzia lui J. Decous la eseuul lui St. Zweig], IX (1930), nr. 490, p. 7.

HOLLAENDER, FELIX

* * * *Felix Holländer*, VII (1926), nr. 297, p. 8.

HOLZ, ARNO

* * * *Arno Holz*, IV (1923), nr. 134, p. 8.

HORNSTEIN, FELIX FRANZ

* * * *O încercare de încercare* [despre vol. de eseuri *Gewalten*], II (1921), nr. 46, p. 3.

HUCH, RUDOLPH

* * * *Un scriitor nedreptățit: Rudolf Huch*, V (1922), nr. 58, p. 3.

IBNER, WERA

I. D. G., *Wera Ibner*, „*Der Platz an der Sonne*“, *Malik Verlag*, IX (1930), nr. 516, p. 9.

JEAN PAUL

L. B., *Ciclopul romantismului: Jean Paul*, VI (1925), nr. 264, p. 2.

S. T., *Jean Paul și pluralismul în iubire*, IX (1928), nr. 377, p. 8.

* * * *Jean Paul Richter*, X (1931), nr. 533, p. 7.

JELLINEK, OSCAR

Str., *Oscar Jellinek*, „*Die Mutter der Neun*“ (*Paul Szolnay Verlag, Wien*), VIII (1927), nr. 331, p. 7.

JÜNGST, HANS

* * * *Misterul vieții țărănești* [despre romanul *Das Geständnis*, Fischer Verlag, Berlin], XV (1936), nr. 819, p. 9.

KAFKA, FRANZ

Iz. Sd.[= Izabela Sadoveanu], *După moarte*, XIX (1939), nr. 957, p. 6.

KAHLENBERG, HANS von [=Helene von Mombart]

ad. b. [=Ad. Byck], *Psihologie feminină* [despre nuvela *Nixchen*], X (1932), nr. 597, p. 8.

KAISER, GEORG

* * * *Georg Kaiser văzut de Lugné-Poe*, VII (1926), nr. 284, p. 4.

* * * *De vorbă cu Georg Kaiser*, VIII (1927), nr. 355, p. 1.

I. G., *Georg Kaiser*, „*Es ist genug*“. *Transmare Verlag*, X (1932), nr. 580, p. 7.

KAISER, ISABELLE

* * * *Opere feminine* [despre romanul *Rahels Liebe*], II (1921), nr. 48, p. 3.

KÄMPFER, HARTFRIED

* * * „*Din grămadă*“ [despre romanul *Letzte Liebe*], II (1921), nr. 51, p. 3.

KÄSTNER, ERICH

Pandrea, Petre, „*Fabian*“. *Istoria unui tânăr moralist de azi*, XII (1933), nr. 637, p. 7.

- Gross, Nic., *Erich Kästner*, XII (1933), nr. 655, p. 6.
- KESTEN, HERMAN
B., *Hermann Kesten*, „*Der Scharlatan*“, XII (1933), nr. 632, p. 7.
- KEUN, IRMGARD
B.[yck], Ad., *Irmgard Keun*, „*Das kunstseidene Mädchen, Berlin*“, XI (1932), nr. 621, p. 7.
- KLEIST, HEINRICH von
* * * *Heinrich von Kleist*, XV (1936), nr. 799, p. 2.
- KLOPSTOCK, FRIEDRICH
* * * *Friedrich Klopstock*, XII (1933), nr. 641, p. 5.
- KOHNE, GUSTAV
* * * „Noutăți literare“ [despre romanul *Hooge-Beld*], II (1921), nr. 45, p. 3.
- KOTZEBUE, AUGUST
G. R., *Portrete din sec. al XVIII-lea al Germaniei. August Kotzebue*, XIII (1934), nr. 723, p. 4.
- KRIEGER, ARNOLD
* * * *Literatura germană actuală* [despre romanele *Das Blut der Lusa Gara* și *Mann ohne Volk*], XIV (1935), nr. 753, p. 8.
- LAMPEL, MARTIN
* * * *Suflet zbuciumat*, IX (1930), nr. 474, p. 8.
I. G., *Peter Martin Lampel*, „*Verratene Jungen*“. *Frankfurter Societätsdruckerei*, IX (1930), nr. 479, p. 7.
- LANDSBERGER, ARTHUR
* * * *Artur Landsberger*, „*Der Roman einer deutschen Frau*“, IV (1923), nr. 111, p. 6.
- LATZKO, ANDREAS
a. d. h. [=A. de Herz], *Andreas Latzko*, „*Oameni în război*“ (cu un cuvânt introductiv de Romain Rolland și Henry Barbusse). *Trad. de Adonis Popov*, II (1921), nr. 10, p. 3.
- LENAU, NIKOLAUS
Zarifopol, Paul, *Poezie germană oarecare*, XII (1933), nr. 665, p. 1.
Pricopie, Mihail, *Viața tragică a lui Nikolaus Lenau*, XIX (1938), nr. 941, p. 9; XIX (1939), nr. 944, p. 4.
- LERNET-HOLENIA, ALEXANDER
Carussy, Al., *Alexandru, un tânăr literat austriac*, XIV (1935), nr. 762, p. 9.

LESSING, GOTTHOLD EPHRAIM

Sân-Giorgiu, Ion, *Câteva însemnări despre Lessing. Cu prilejul bicentenarului său*, IX (1929), nr. 424, p. 3.

* * * *Lessing și Voltaire*, IX (1929), nr. 424, p. 3.

* * * *Viața lui Lessing*, IX (1929), nr. 424, p. 3.

LILIENCRON, DETLEV von

Sân-Giorgiu, Ion, *Detlev von Liliencron*, V (1925), nr. 209, p. 1.

LUDWIG, EMIL

J. B., *Geniu și caracter*, IX (1929), nr. 442, p. 8.

A., *Un romancier fără voie. Emil Ludwig*, IX (1929), nr. 444, p. 4.

A., *Tăcerile unui istoric*, IX (1930), nr. 483, p. 1.

* * * *Emil Ludwig despre Edison*, X (1932), nr. 581, p. 2.

B.[yck], Ad., *Ludwig, Emil*, „*Heinrich Schliemann*“, X (1932), nr. 593, p. 7.

Sebastian, L., *Memoriile lui Emil Ludwig*, XI (1932), nr. 616, p. 7.

n. t., *Emil Ludwig*, „*Entretiens avec Mussolini*“, XII (1933), nr. 631, p. 7.

* * * *Emil Ludwig despre fascism și nazism*, XII (1933), nr. 666, p. 7.

Arenstamm, Arved, *La Emil Ludwig*. Trad. de A. N., XIV (1935), nr. 739, pp. 3–4.

A. B., *Emil Ludwig*, „*Fiul Omului*“, *Cugetarea*, XIV (1935), nr. 743, p. 9.

A. B., *Emil Ludwig*, „*Conducătorii Europei*“. Editura *Cugetarea*, XIV (1935), nr. 744, p. 9.

A. B., *Emil Ludwig*, „*Convorbiri cu Massaryk*“. Editura *Cugetarea*, XIV (1935), nr. 746, p. 9.

* * * *Emil Ludwig*, „*Wilhelm al II-lea*“, XIV (1935), nr. 759, p. 4.

* * * *Emil Ludwig*, „*Hindenburg*“, XIV (1935), nr. 775, p. 5.

* * * *O nouă carte a lui Emil Ludwig* [*Der Nil*, Querido Verlag, Amsterdam], XV (1936), nr. 819, p. 9.

Tufescu, Victor, *O viața cum nu s-a mai scris încă* [rec. la *Le Nil, vie d'un fleuve*], XV (1936), nr. 834, p. 3.

Oprescu, Lucia, *Emil Ludwig*, „*Nilul*“. *Viața romanțată a unui fluviu*, XIX (1938), nr. 942, p. 12.

MACKAY, JOHN HENRY

* * * *John Henry Mackay*, IX (1928), nr. 416, p. 7.

MALTEN, THEA

- * * * *Opere feminine* [despre *Eva und die Brüder* și *Arme Sünder*], II (1921), nr. 48, p. 3.

MANN, HEINRICH

- * * * *Heinrich Mann*, VII (1926), nr. 283, p. 8.
 * * * *Heinrich Mann*, VII (1926), nr. 292, p. 8.
 I. D. G., *Heinrich Mann*, „*Mutter Marie*“, VIII (1927), nr. 331, p. 7.
 * * * *Heinrich Mann*, VIII (1927), nr. 337, p. 2.
 * * * *Heinrich Mann*, IX (1929), nr. 439, p. 8.
 A., *Heinrich Mann și cultura germană*, IX (1929), nr. 448, p. 8.
 Ph.[ilippide], Al. A., *Heinrich Mann*, „*Das Herz. Die Rückkehr vom Hades*“, *Paul Szolnay Verlag*, 1931, X (1932), nr. 586, p. 7.
 B.[yck], Ad., *Scriitorii și războiul*, XII (1932), nr. 617, p. 7.
 Byck, Ad., *Der Haß (Ura)*, *Querido Verlag, Amsterdam*, 1933, XIII (1934), nr. 683, p. 8.
 B.[yck], Ad., *Heinrich Mann*, „*Vânătoarea dragostei*“, XIV (1935), nr. 758, p. 9.
 * * * *Heinrich Mann, istoric* [despre romanul *Die Jugend des Königs Henri Quatre*, *Querido Verlag*], 1935, XV (1936), nr. 823, p. 9.
 * * * *Heinrich Mann despre Zola*, XVIII (1937), nr. 888, p. 17.

MANN, KLAUS

- * * * „*Carti noi germane* „[despre vol. de nuvele *Vor dem Leben*], VII (1927), nr. 323, p. 4.

MANN, THOMAS

- B.[aiculescu], G.[eorge], *Thomas Mann*, „*Tonio Kröger*“, *Dela-main et Boutelleau, Paris*, V (1924), nr. 170, p. 7. Text retipărit în VIII (1927), nr. 333, p. 7.
 Sadoveanu, Izabela, *Thomas Mann*, „*Tonio Kröger*“, VI (1925), nr. 246, p. 7.
 * * * *Personalitatea literară a lui Thomas Mann*, VI (1925), nr. 248, p. 8.
 * * * *Der Zauberberg*, VII (1926), nr. 272, p. 8.
 * * * *Un german european: Thomas Mann*, VII (1926), nr. 291, p. 8.
 * * * *Thomas Mann despre Germania*, VII (1927), nr. 321, p. 8.
 I. D. G., *Th. Mann*, „*Unordnung und frühes Leid*“, VIII (1927), nr. 327, p. 7.
 * * * *Th. Mann*, „*Tonio Kröger*“, VIII (1927), nr. 333, p. 7.

- J. B., *Th. Mann, note bio-bibliografice*, IX (1929), nr. 468, p. 10.
 * * * *Cine e Thomas Mann?* IX (1929), nr. 472, p. 12.
- Aderca, F., *Caleidoscop intelectual* [despre Th. Mann și Fr. Werfel], IX (1930), nr. 482, p. 2.
- * * * *Un roman de Thomas Mann* [*Sang réservé*, versiunea franceză a prozei *Wälsungenblut* din 1921], X (1931), nr. 568, p. 7.
- Andreescu, Gh., *Th. Mann, „Moarte la Veneția“*, XI (1932), nr. 620, p. 7.
- Andreescu, Gh., *Th. Mann, „Tonio Kröger“*, XI (1932), nr. 621, p. 7.
- a. b., *Thomas Mann și Arthur Schnitzler*, XI (1932), nr. 621, p. 8.
- S.[adoveanu], I.[zabela], S. D., *O familie de scriitori*, XII (1933), nr. 663, p. 2.
- * * * *Thomas Mann*, XII (1933), nr. 681, p. 11.
- * * * *Thomas Mann și civilizația*, XIII (1934), nr. 685, p. 4.
- Gârdea, A., *Elementul burghez în opera lui Thomas Mann* [reproducere după *Revista burgheză* I (1935), nr. 3], XIII (1934), nr. 737, p. 9.
- Philippide, Al. A., *Hans Castorp, eroul bine crescut*, XIV (1935), nr. 740, pp. 1–2.
- Iz. Sd.[=Izabela Sadoveanu], *Thomas Mann despre Freud*, XVII (1937), nr. 864, p. 17.
- Baltazar, Camil, *Călătorie pe mare cu „Don Quichote“*, XIX (1939), nr. 960, p. 10.
- MEYER, R. M.
 * * * R. M. Meyer, *„Die deutsche Literatur des 19. und 20. Jahrhunderts“*, II (1921), nr. p. 4.
- MEYER-FORSTER, W.
 Floda, Liviu, *Teatrul Regina Maria: „Heidelbergul de altădată“*.
Piesă în 5 acte de W. Meyer-Forster, XI (1932), nr. 647, p. 6.
- MEYRINK, GUSTAV
 * * * Meyrink, *„Der Engel vom westlichen Fenster“*, *Grethlein et Comp.*, VIII (1927), nr. 364, p. 7.
- Zarifopol, Paul, *Gustav Meyrink*, IX (1928), nr. 383, p. 1.
- Ph.[ilippide], Al. A., *Roman fantastic și poezie pură*, X (1932), nr. 586, p. 8.
- * * * *Gustav Meyrink*, XI (1932), nr. 627, p. 8.

Philippide, Al. A., *Un maestru al fanatasticului*, XI (1932), nr. 628, p. 5.

Zarifopol, Paul, *Pentru Gustav Meyrink. Necrolog cu idei generale*, XI (1932), nr. 628, p. 1.

* * * *Gustav Meyrink*, XI (1932), nr. 628, p. 8.

* * * *Gustav Meyrink, despre viața și opera lui*, XI (1932), nr. 628, p. 8.

Roda-Roda, *Amintiri despre Meyrink*, XI (1932), nr. 629, p. 6.

MICHAEL, FRIEDRICH

* * * *Friedrich Michael*, „Die gut empfohlene Frau“. *Rutten und Loering Verlag*, XII (1933), nr. 636, p. 7.

MOMBERT, ALFRED

* * * *Alfred Mombert*, XI (1932), nr. 600, p. 2.

MÜLLER, HANS

Brauer, Al., *Interzicerea piesei „Flăcări“ de Hans Müller în Ungaria*, III (1922), nr. 99, p. 6.

* * * *O nouă piesă de Hans Müller [Bunica]*, II (1922), nr. 109, p. 5

MUSIL, ROBERT

I., *Romanul elanului vital în Germania*, X (1931), nr. 533, p. 7.

NIETZSCHE, FRIEDRICH

Silviu, George, *Un adevăr care restabilește: Fr. Nietzsche*, IV (1923), nr. 138, p. 7.

Idem, Boala lui Nietzsche, IV (1923), nr. 156, p. 5.

Idem, „Masca“ lui Nietzsche, IV (1923), nr. 139, p. 5.

Idem, Copilăria și boala lui Nietzsche, IV (1923), nr. 141, p. 1.

Idem, Nietzsche și „femeia“, IV (1923), nr. 143, p. 4.

Sirieux de Villers, *Din viața lui Nietzsche*, VI (1925), nr. 234, p. 4.

Bлага, Lucian, *Nietzsche și Strindberg*, VI (1925), nr. 241, p. 4.

* * * *Părerea lui Nietzsche asupra operei „Carmen“*, VI (1925), nr. 243, p. 8.

* * * *Nietzsche muzicant*, VI (1925), nr. 263, p. 5,

Gherea, Ioan, *Marx și Nietzsche*, VII (1926), nr. 267, p. 5.

* * * *Friedrich Nietzsche despre antisemitism*, VIII (1927), nr. 334, p. 8.

* * * *Nietzsche și semenii lui*, VIII (1927), nr. 345, p. 2.

* * * *Nietzsche și secolul al XX-lea*, IX (1929), nr. 369, p. 8.

- Aderca, F., *Secretul lui Nietzsche*, X (1931), nr. 528, p. 2.
 Westfried, Iosif dr., *Psihoza lui Nietzsche*, X (1931), nr. 537, p. 3.
 * * * *Sora lui Nietzsche a împlinit 85 de ani*, X (1931), nr. 555, p. 2.
 * * * *Nietzsche și femeile*, X (1932), nr. 587, p. 8.
 Mancaș, Mircea, *Nietzsche, apologistul personalității*, XII (1933), nr. 645, p. 6.
 Sadoveanu, Izabela, *Astfel vorbi Zarathustra*, XIII (1934), nr. 729, p. 2.
 * * * *Nietzsche și dragostea*, XV (1936), nr. 802, p. 10.
 Săveanu, M., *Nebunia lui Nietzsche*, XIX (1939), nr. 948, p. !0.
 Argeșeanu, Horia, *Nietzsche în Italia*, XIX (1939), nr. 951, p. 8.

NOVALIS

- b., *Novalis*, IX (1928), nr. 376, p. 8.

ORENDI-HOMMENAU, VIKTOR

- Băilă, Ion, *Viktor Orendi-Hommenau, „Literatur und Volkskunst der Rumäner“*, *Timișoara, 1926*, IX (1928), nr. 391, p. 7.

PERKÖNIG, FRIEDRICH

- * * * „Din grămadă“ [despre romanul *Trio in Toscana*], II (1921), nr. 50, p. 4.

PETSCH, ROBERT

- * * * *Noutăți asupra literaturii dramatice* [despre vol. *Deutsche Dramaturgie*], II (1921), nr. 44, p. 3.

PINTHUS, KARL

- * * * *Karl Pinthus, „Menschheitsdämmerung“*, II (1921), nr. 41, p. 4.

PLATTNER, JOHANN

- Băilă, Ion, *Johann Plattner, „Schatzgräber“*. Ed. Krafft & Drotleff, *S. A. Sibiu, 1928*, IX (1929), nr. 441, p. 7.

RAUSCH, ALBERT

- * * * „Cărți și reviste“ [despre romanul *Pirol sau tainicele bucurii ale vieții*], IV (1923), nr. 122, p. 8.

REICKE, ILSE

- * * * *Un roman istoric [Der Weg nach Lohde]*, II (1921), nr. 49, p. 3.

REMARQUE, ERICH MARIA

- G., *E. M. Remarque, „Im Westen nichts Neues“*, *Propyläen Verlag, IX (1929)*, nr. 448, p. 7.

- Suchianu, D. I., *Remarque*, „*À l'ouest rien de nouveau*“, IX (1929), nr. 450, p. 7.
- * * * „*Pe frontul de vest nimic nou*“, IX (1929), nr. 451, p. 7.
- Aderca, F., *Capitalul emoționat*, IX (1929), nr. 471, p. 2.
- * * * *Anti-Remarque*, IX (1930), nr. 489, p. 8.
- Philippide, Al. A., *Erich Maria Remarque*, X (1931), nr. 547, p. 8.
- * * * *Premiul Remarque*, X (1931), nr. 554, p. 1.
- * * * „*Întoarcerea de pe front*“ de *Erich Maria Remarque*, X (1931), nr. 554, p. 2.
- Aznavorian, H., „*Întoarcerea de pe front*“, X (1931), nr. 558, p. 8.
- P., *Un interviu al lui Erich Maria Remarque*, X (1931), nr. 558, p. 8.
- Zarifopol, Paul, *Remarque*, X (1931), nr. 565, p. 1.
- Arghezi, Tudor, „*Întoarcerea de pe front*“, X (1931), nr. 568, p. 1.
- Weiss, Aureliu, „*Întoarcerea de pe front*“, X (1931), nr. 568, p. 1.
- Ralea, Mihai D., *Erich Maria Remarque*, „*Întoarcerea de pe front*“.
Trad. de Al. Philippide și J. Byck, X (1931), nr. 569, p. 9.
- Suchianu, D. I., *Româneasca din romanul lui Remarque*, X (1931), nr. 572, p. 7.
- Manolache, C., „*Întoarcerea de pe front*“, X (1931), nr. 574, p. 1.
- Ph.[ilippide], Al. A., *Remarque se expatriază*, X (1932), nr. 596, p. 8.
- G. Sp., *Erich Maria Remarque*, „*Camarazii*“, XIX (1938), nr. 928, p. 11.
- * * * „*Pribegii*“: *Erich Maria Remarque*, XIX (1938), nr. 939, p. 11.
- RENN, LUDWIG
- * * * Ludwig Renn, „*Guerre*“. *Tradus în franțuzește de G. Burghard (Flammarion)*, IX (1930), nr. 515, p. 7.
- REUTER, GABRIELE
- * * * *Gabriele Reuter*, IX (1929), nr. 415, p. 7.
- Băilă, Ion, *Gabriela Reuter*, IX (1929), nr. 429, p. 8.
- RIESE, CHARLOTTE
- * * * *Charlotte Riese*, „*Damals*“, I (1920), nr. 5, p. 4.
- RILKE, RAINER MARIA
- Rădăceanu, Lotar [= Lotar Wurzer], *Rainer Maria Rilke ca poet francez*, VII (1926), nr. 265, p. 8.
- * * * *Rainer Maria Rilke, poet francez*, VII (1926), nr. 283, p. 7.
- * * * *Un Proust liric*, VII (1926), nr. 297, p. 8.

B.[aiculescu], G.[eorge], *A murit Rainer Maria Rilke*, VII (1927), nr. 318, p. 8.

Rădăceanu, Lotar, *Cel din urmă poet*, VII (1927), nr. 319, p. 2.

Sân-Giorgiu, Ion, *Rainer Maria Rilke*, VII (1927), nr. 319, p. 1

Str., *Din viața lui Rainer Maria Rilke*, VII (1927), nr. 319, p. 6.

E. R., *Rilke și Valéry*, XIII (1934), nr. 733, p. 5.

* * * *Rilke văzut de romancierul german Hans Carossa*, XV (1936), nr. 803, p. 10.

* * * *Rainer Maria Rilke*, XV (1936), nr. 832, p. 9.

* * * *Scrisorile lui Rilke*, XV (1936), nr. 833, p. 10.

* * * *Rilke și Germania*, XIX (1938), nr. 912, p. 16.

RODA-RODA, ALEXANDER

Bicaz, A., *Alexander Roda-Roda*, IV (1923), nr. 160, p. 4.

* * * *Roda-Roda*, X (1931), nr. 529, p. 8.

ROTH, JOSEPH

S.[adoveanu], Is.[abela], *Fuga fără sfârșit*, XII (1933), nr. 655, p. 4.

* * * „*Marsul lui Radetzki*“, XIII (1934), nr. 699, p. 5.

* * * „*Antichrist*“ și „*Tarabas*“, XIV (1935), nr. 770, p. 9.

SALTEN, FELIX

* * * *Literatura austriacă* [despre nuvela *Der Hund von Florenz*], V (1924), nr. 206, p. 8.

Gross, Nick, *Vizită la un scriitor celebru (Salten văzut de prea aproape)*, XI (1932), nr. 617, pp. 1–2.

SACHER-MASOCH, ALEXANDER

B.[aiculescu], G.[eorge], *Sacher-Masoch și masochismul*, X (1931), nr. 551, p. 7.

* * * *Sacher-Masoch și masochismul*, XIII (1933), nr. 656, p. 7.

Philippide, Al. A., *Leopold Stern*, „*Sacher-Masoch ou l'amour de la souffrance*“, XII (1933), nr. 656, p. 7.

SCHARRER, ADAM

* * * *Adam Scharrer*, „*Maulwürfe*“, XIII (1934), nr. 704, p. 7.

SCHILLER, FRIEDRICH

Herz, Adolf de, *În jurul lui Schiller. Dragostele lui. Muzeul din Marbach*, II (1921), nr. 8, pp. 1–2.

Lăzăreanu, Barbu, „*Cântecul clopotului*“. *Doi traducători vechi cu prilejul unei traduceri noi*, III (1922), nr. 104, p. 3.

* * * *Schiller... falsificator*, VI (1925), nr. 232, p. 8.

Sân-Giorgiu, Ion, *Geneza lui „Don Carlos“ de Schiller*, IX (1928), nr. 371, p. 5.

*** *Perspicacitatea criticii*, X (1932), nr. 592, p. 8.

SCHLAF, JOHANNES

*** *Șaptezeci de ani de la nașterea lui Johannes Schlaf*, XI (1932), nr. 607, p. 8.

a. b., *Johannes Schlaf și Stanislaw Przybyszewski*, XI (1932), nr. 620, p. 4.

SCHEERBART, PAUL

*** *Paul Scherbart* [sic], XII (1933), nr. 648, p. 8.

SCHMITT, ERNST

*** „Noutăți literare“ [despre romanul *Am Anfang war die Kraft*], II (1921), nr.45, p. 3.

SCHNEIDER, REINHOLD

*** *Un gen literar nou* [despre proza *Das Inselreich*], 1936 , XVIII (1937), nr. 863, p. 17.

SCHNITZLER, ARTHUR

*** *Aniversarea lui Schnitzler*, III (1922), nr. 76, p. 7.

*** „Soția judecătorului“ de Arthur Schnitzler, VI (1925), nr. 262, p. 5.

*** *A. Schnitzler*, „Traumnovelle“, VII (1926), nr. 299, p. 7.

*** *Arthur Schnitzler*, „Spiel im Morgengrauen“, Fischer Verlag, VIII (1928), nr. 337, p. 7.

I. G., *Arthur Schnitzler*, „Therese S.“, Fischer Verlag, IX (1928), nr. 395, p. 7.

*** *Arthur Schnitzler*, „Dansatoarea greacă“, Bibl. „Dimineața“ nr. 95, Ed. Adevărul, IX (1928), nr. 402, p. 7.

*** *Arthur Schnitzler*, X (1931), nr. 599, p. 2.

Philippide, Al. A., *Arthur Schnitzler*, X (1931), nr. 569, p. 10.

Philippide, Al. A., *Arthur Schnitzler*, „Flucht in die Finsternis“, X (1931), nr. 570, p. 9.

Sweditsch, P., *Schnitzler al Vienei și Viena lui Schnitzler*, X (1931), nr. 574, p. 4.

Z., *Arthur Schnitzler*, X (1932), nr. 581, p. 2.

Mancaș, M., *Schnitzler și Freud*, XI (1932), nr. 623, p. 3.

Calistrat, Al., *Cinci ani de la moartea lui Arthur Schnitzler*, XV (1936), nr. 829, p. 3.

Panfil, Vera, *Arthur Schnitzler*, XVIII (1937), nr. 861, p. 13.

SCHOLL, EMIL

* * * *O nouă epopee germană* [despre romanul *Der Roßtäuscher*], II (1921), nr. 44, p. 3.

SCHREYVOGEL, JOSEPH

* * * *Centenarul morții lui Joseph Schreyvogel*, XI (1932), nr. 611, p. 8.

SEBASTIAN, HENSEL

A. B., *Cronica unei familii burgheze* [despre romanul *Familia Mendelsohn*], XII (1933), nr. 671, p. 5.

SOERGEL, ALBERT

* * * *Albert Soergel*, „*Dichtung und Dichter der Zeit*“, Leipzig, 1926, VII (1926), nr. 272, p. 7.

SPIITTELER, CARL

* * * *François de Curel și Carl Spitteler*, I (1920), nr. 4, p. 4.

* * * *Premiul Nobel pentru poezie. Carl Spitteler*, I (1920), nr. 4, p. 3.

* * * *Carl Spitteler*, „*Gustave*“ (*Collection Helvétique*), II (1921), nr. 9, p. 4.

Leandru, *Laureatul pentru literatură pe 1920 al premiului Nobel, Carl Spitteler*, II (1921), nr. 22, p. 3.

Lorin, Sylvian, *Carl Spitteler*, III (1922), nr. 91, p. 3.

* * * *Carl Spitteler*, VI (1925), nr. 213, p. 7.

Zarifopol, Paul, *Spitteler și Freud*, VI (1925), nr. 218, p. 1.

SEIDEL, WILLY

* * * *Willy Seidel*, „*Der Sang der Sakije*“, XIII (1934), nr. 722, p. 6.

STEIN-LANDESMANN, ALICE

* * * „*Das treibende Boot*“, *Oldenburg, Berlin*, I (1920), nr. 5, p. 4.

STERNHEIM, CARL

* * * *O nouă piesă a lui Karl Sternheim*, III (1922), nr. 101, p. 5.

* * * *Un expresionist german*, VII (1926), nr. 274, p. 7.

Str., *Carl Sternheim*, „*Mädchen*“, VIII (1927), nr. 331, p. 7.

STORM, THEODOR

* * * *Theodor Storm*, IX (1930), nr. 506, p. 2.

STRATZ, RUDOLF

* * * *Rudolf Stratz*, X (1932), nr. 585, p. 8.

STROBL, KARL HANS

ad. b. [= Ad. Byck], *Karl Hans Strobl*, „*Goya und das Löwengesicht*“, *L. Staackmann-Verlag, Leipzig*, XIII (1933), nr. 632, p. 7.

SUDERMANN, HERMANN

* * * *Destinul german*, IV (1923), nr. 113, p. 7.

* * * *Hermann Sudermann*, VI (1925), nr. 228, p. 10.

Weiss, Aureliu, *Teatrul lui Hermann Sudermann*, VIII (1927), nr. 364, p. 1.

* * * *Hermann Sudermann*, IX (1928), nr. 417, p. 3.

S.[adoveanu], I.[zabela], *Hermann Sudermann*, IX (1928), nr. 418, p. 8.

Troțki, I., *Sudermann și Tolstoi (Din amintirile unui ziarist)*, IX (1929), nr. 422, p. 7.

TOLLER, ERNST

* * * *Poemele închisorii*, VI (1925), nr. 228, p. 10.

* * * *Ernst Toller*, IX (1929), nr. 424, p. 8.

* * * *Ernst Toller și revoluția germană*, XIII (1934), nr. 708, p. 9.

THOMAS, ADRIENNE

G., *Adrienne Thomas*, „*Die Katrin wird Soldat*“, *Propyläen Verlag*, X (1931), nr. 534, p. 7.

Ph.[ilippide], Al. A., *Adrienne Thomas*, „*Andreea – eine Erzählung von jungen Menschen*“, XVIII (1937), nr. 888, p. 17.

TRAVEN, B.

Philippide, Al. A., *Die Baumwollpflücker (Culegătorii de bumbac)*, *Buchmeisterverlag, Berlin, 1931*, X (1931), nr. 573, p. 7.

* * * B. Traven, „*Das Land des Frühlings, Bücherbilde Gutenberg*, Berlin, X (1932), nr. 593, p. 7.

G., B. Traven, „*Der Schatz der Sierra Madre*“, *Buchmeisterverlag, Berlin, XI (1932)*, nr. 604, p. 7.

* * * B. Traven, „*Santinela*“. *Trad. de Lelia Krebs*, XII (1933), nr. 650, p. 9

ULITZ, ARNOLD

* * * „*Cărți și reviste*“ [despre romanul *Ararat*], IV (1923), nr. 123, p. 8.

UNRUH, FRITZ von

* * * *Fritz von Unruh*, VIII (1927), nr. 340, p. 8.

* * * *Între teatru și cinema*, X (1931), nr. 573, p. 4.

VIEBIG, CLARA

* * * *Clara Viebig*, „*Töchter der Hekuba*“. „*Das rote Meer*“, I (1920), nr. 2, p. 3.

- * * * Clara Viebig, „Diletanții vieții“, VII (1926), nr. 299, p. 7.
- VOSS, RICHARD
- * * * Richard Voss, VII (1927), nr. 321, p. 7.
- * * * Richard Voss, IX (1929), nr. 476, p. 9.
- * * * Richard Voss, X (1931), nr. 527, p. 8.
- WASSERMANN, JAKOB
- * * * Jacob Wassermann, VII (1927), nr. 324, p. 8.
- * * * Jacob Wassermann, „Der Aufruhr um den Junker Ernst“, Fischer Verlag 1926, VIII (1927), nr. 337, p. 7.
- I. D., Jacob Wassermann, „Der Fall Maurizius“, Fischer Verlag [1928], IX (1928), nr. 380, p. 7.
- * * * Jacob Wassermann, IX (1929), nr. 466, p. 10.
- * * * Jacob Wassermann, X (1931), nr. 562, p. 2.
- A. B., J. Wassermann, „Selbstbetrachtungen“, XII (1933), nr. 647, p. 7.
- * * * Jacob Wassermann, biograf, XII (1933), nr. 677, p. 7.
- Pandrea, Petre, *Arta și acțiunea lui J. Wassermann*, XIII (1934), nr. 683, p. 4.
- WEDEKIND, FRANK
- * * * Wedekind, II (1921), nr. 56, p. 4.
- * * * Wedekind la Paris, III (1922), nr. 98, p. 1.
- * * * Frank Wedekind, VI (1925), nr. 244, p. 8.
- * * * Lulu, VIII (1927), nr. 327, p. 7.
- * * * „Die neue Rundschau“ (nr. din iunie) [din amintirile lui H. Mann despre Wedekind], VIII (1927), nr. 342, p. 7.
- WEISKOPF, FRANZ CARL
- * * * *O carte nouă asupra Rusiei. „Umsteigen ins 21. Jahrhundert“*, Berlin, Malik Verlag, 1927, VIII (1927), nr. 351, p. 3.
- WEISENBORN, ERNA
- * * * Erna Weissenbronn, „Der Stern der Kretuklar“. Deutsche Buchgemeinschaft, XI (1932), nr. 607, p. 7.
- WERFEL, FRANZ
- * * * *O nouă piesă de FR. Werfel* [Der Spiegelmensch], III (1922), nr. 76, p. 7.
- * * * În contra lui Franz Werfel, IV (1923), nr. 115, p. 7.
- * * * „Cărți noi germane“ [despre nuvela *Der Tod des Kleinbürgers*], VII (1927), nr. 323, p. 7.

* * * *Franz Werfel*, VIII (1927), nr. 363, p. 2.

* * * *Operele complete ale lui Franz Werfel*, IX (1928), nr. 370, p. 8.

Aderca, F., *Smeritul suflet al Barbarei*, IX (1930), nr. 483, p. 2.

B.[aiculescu], G.[eorge], *Franz Werfel*, „*Barbara*“. Roman, Wien, IX (1930), nr. 518, p. 7.

I., *Franz Werfel*, „*Barbara*“, X (1931), nr. 529, p. 7.

I. G., *Franz Werfel*, „*Kleine Verhältnisse*“, X (1931), nr. 557, p. 7.

Ph.[ilippide], Al. A., *Franz Werfel*, X(1931), nr. 568, p. 4.

* * * *Franz Werfel scrie un nou roman [Cele 40 de zile ale lui Musa Dagh]*, XII (1933), nr. 634, p. 8.

WIELAND, CRISTOPH MARTIN

A. B., *Bicentenarul nașterii lui Cr. Martin Wieland*, XII (1933), nr. 666, p. 3.

WIESENAU, R. L. von

B.[jyck], Ad., *R.L. von Wiesenau*, „*Streiflichter ins Dunkel*“, *Viba Verlag*, XI (1932), nr. 619, p. 7.

WILDBERG, BODO

* * * *Bodo Wildberg*, VI (1925), nr. 249, p. 8.

WILDGANS, ANTON

* * * *Anton Wildgans*, X (1932), nr. 597, p. 8.

* * * *La moartea lui Anton Wildgans*, XI (1932), nr. 605, p. 6.

* * * *Moștenirea literară a lui Wildgans*, XI (1932), nr. 613, p. 8.

Philippide, Al. A., *H. Bonciu*, „*Poemele către Ead*“ după *Anton Wildgans*, XIII (1933), nr. 640, p. 7.

ZIFFERER, PAUL

* * * *Paul Zifferer*, „*La ville impériale*“, tradusă din limba germană de *Marcel Duncan*, IX (1930), nr. 516, p. 9.

ZILLICH, HEINRICH

Băilă, Ion, *Heinrich Zillich*, „*Siebenbürgische Flausen*“. Ed. revizuită „*Klingsohr*“, *Brașov*, IX (1928), nr. 381, p. 7.

* * * *Ultimele romane germane* [despre *Zwischen Grenzen und Zeiten*, München, 1936], XVI (1937), nr. 841, p. 9.

ZWEIG, ARNOLD

J. G., *Arnold Zweig*, „*Der Streit um den Sergeanten Grischa*“, VIII (1927), nr. 362, p. 7

* * * „*Nuvele scurte*“, XVII (1937), nr. 854, p. 17.

ZWEIG, STEFAN

- * * * *În jurul lui Tagore* [despre un articol al lui Zweig din revista *Das literarische Echo*], II (1923), nr. 52, p. 4.
- * * * *Stefan Zweig despre el însuși*, VI (1925), nr. 255, p. 1.
- R.[elgis], E.[ugen], *Internaționalism sau cosmopolitism*, VII (1926), nr. 295, p. 7.
- B.[aiculescu], G.[eorge], *Stefan Zweig, „Balzac-Dickens“*, VIII (1927), nr. 339, p. 7.
- R.[elgis], E.[ugen], *Stefan Zweig, „Amok ou le fou de Malaisie“*. Nuvele traduse de A. Hella și O. Bournac. Prefață de Romain Rolland. Ed. Stock, Paris, 1927, VIII (1927), nr. 348, p. 7.
- Relgis, E., *Stefan Zweig, „Marceline Desbordes Valmore“*, Paris, 1928, IX (1928), nr. 348, p. 7.
- * * * *Stefan Zweig*, IX (1928), nr. 387, p. 8.
- * * * *Stefan Zweig, „Hölderlin sau mistica poeziei“*, IX (1928), nr. 396, p. 7.
- I. G., *Trei nuvele de Stefan Zweig*, IX (1928), nr. 399, p. 7.
- g. b. [= George Baiculescu], *Stefan Zweig, „Tolstoi“*, IX (1928), nr. 412, p. 7.
- Zarifopol, Paul, *O recenzie fără patos*, IX (1929), nr. 423, p. 3.
- N., *Stefan Zweig, „Joseph Fouché. Bildnis eines politischen Menschen“*, IX (1929), nr. 473, p. 9.
- B.[aiculescu], G.[eorge], *Amatori și profesioniști*, IX (1929), nr. 492, p. 7.
- Sebastian, L., *Criticul fără citate*, IX (1930), nr. 504, p. 2.
- Suchianu, D. I., *Tragedie fără personaje*, X (1930), nr. 561, p. 5.
- Relgis, E., *Cu Stefan Zweig prin Salzburg*, X (1931), nr. 566, pp. 5–6.
- L. S., *Sărbătorirea lui Stefan Zweig*, X (1932), nr. 578, p. 8.
- a. b., *Stefan Zweig, „Marie Antoinette“*, Insel Verlag, XII (1932), nr. 658, p. 7.
- * * * *Stefan Zweig, „Die Heilung durch den Geist“*, X (1932), nr. 593, p. 7.
- Andreescu, Gh., *Stefan Zweig, „Confuzia sentimentelor“*, XII (1933), nr. 632, p. 7.
- A. B., *Stefan Zweig supraprețuit?* XIII (1934), nr. 692, p. 7.
- * * * *Ediția II-a* [a biografiei *Joseph Fouché*, tradusă de E. Relgis], XIII (1934), nr. 712, p. 9.

B. Curente, grupări, perioade literare, polemici,
teme, genuri, diverse

- * * * *Teatrul realist în Germania* [despre A. Schnitzler, Hans Müller, A. Wildgans], II (1921), nr. 20, p. 3.
- Sân-Giorgiu, Ion, *Expresionismul în literatură*, II (1921), nr. 35, p. 1; nr. 37, p. 2; nr. 38, p. 4; nr. 39, p. 3.
- * * * *Un ciclu caracteristic* [B. Isermann, *Heimliche Briefe*, M. O. Johann, *Adel verpflichtet*, Brigitte Lossens, *Mutterseele*], II (1921), nr. 42, p. 4.
- S.[ân]-G.[iorgiu], I.[on], *Prizonierii români în poezia populară germană*, II (1921), nr. 51, p. 2.
- Herz, A. de, *Expresionismul. Răspuns prietenesc dlui Emil Isac*, III (1922), nr. 71, p. 1.
- Fundoianu, B., *Franța și influența germană*, III (1922), nr. 99, p. 4.
- * * * *Literatura Elveției*, III (1922), nr. 101, p. 5.
- Achim, *Literatura sașilor*, IV (1923), nr. 132, p. 7
- Theodorescu, Dem., *Prin Germania de azi*, IV (1923), nr. 149, p. 5; nr. 150, p. 3; nr. 151, p. 5; nr. 152, p. 2; nr. 153, p. 2; nr. 154, p. 5.
- * * * *Ravagiile romanelor de senzație*, V (1924), nr. 192, p. 8.
- * * * *Literatura austriacă*, V (1922), nr. 206, p. 8.
- * * * *Lirica germană contemporană*, VI (1925), nr. 215, p. 6.
- * * * *Orientările literaturii germane*, VI (1925), nr. 240, p. 8.
- * * * *Despre literatura germană*, VI (1925), nr. 262, p. 8.
- * * * *Viața literară în Germania*, VII (1926), nr. 274, p. 8.
- * * * *Zola și literatura germană*, VII (1926), nr. 276, p. 4.
- * * * *Ce lucrează scriitorii germani*, VII (1926), nr. 288, p. 8.
- * * * *Drama modernă în Germania*, VII (1926), nr. 289, p. 8.
- B.[aiculescu], G.[eorge], *Pe marginea epopeii Nibelungilor*, VII (1926), nr. 300, p. 6.
- * * * *Începuturile dramei realiste în Germania*, VII (1926), nr. 302, p. 8.
- * * * *Poezia austriacă de la Hofmannsthal la Rilke*, PUF, 1926, VII (1926), nr. 307, p. 7.
- * * * *Literatura proletară germană*, VII (1926), nr. 314, p. 8.
- * * * *O Academie de litere la Berlin*, VIII (1927), nr. 317, p. 10.
- * * * *Cel mai vechi manuscris al Nibelungilor*, VIII (1927), nr. 330, p. 8.

- A., *Doamna de Staël și Germania romantică*, IX (1928), nr. 368, p. 8.
- Băilă, Ion, *Sașii din Ardeal și limba germană*, IX (1928), nr. 391, p. 7.
- b., *Noua literatură germană*, IX (1928), nr. 392, p. 7.
- * * * *Criza cărții germane*, IX (1928), nr. 398, p. 8.
- Rebreanu, Liviu, *Trei metropole. Berlin, Roma, Paris*, IX (1928), nr. 407, p. 1; nr. 408, p. 1,2; nr. 409, p. 3; nr. 410, p. 5; nr. 412, p. 1; nr. 413, p. 1; nr. 414, p. 3,4; nr. 415, p. 1, 2.
- Băilă, Ion, *Case de editură minoritare*, IX (1929), nr. 426, p. 7.
- Sân-Giorgiu, Ion, *Moralitatea în teatru*, IX (1929), nr. 428, p. 6.
- I. B., *Un apel al poezilor germani*, IX (1929), nr. 430, p. 8.
- J. B., *O secțiune pentru poezie la Academia de arte din Berlin*, IX (1930), nr. 475, p. 8.
- Philippide, Al. A., *Literatura fantastică*, IX (1930), nr. 525, p. 11.
- * * * *Revista celor 13*, X (1931), nr. 539, p. 2.
- Petrovici, I., *La Weimar*, X (1931), nr. 544, p. 5-6; nr. 546, pp. 1-2; nr. 547, pp. 5-6.
- * * * *În Germania se tipăresc zilnic 66 de cărți*, XII (1932), nr. 612, p. 8.
- B.[yck], Ad., *Scriitorii și războiul*, XI (1932), nr. 617, p. 7.
- * * * *Doi autori germani favoriți ai Londrei* [L. Feuchtwanger și Vicki Baum], XI (1932), nr. 629, p. 11.
- x. y. z., *Romanul „gros” și romanul „subțire”* [polemică, între altele, cu Will Vesper], XV (1932), nr. 645, p. 10.
- * * * *Pe drumul exilului*, XII (1933), nr. 661, p. 8.
- * * * *Teatrul german*, XIII (1934), nr. 728, p. 6.
- Șireagu, Octavian, *Literatura săsească postbelică din Ardeal*, XIV (1935), nr. 762, p. 7.
- * * * *Ideea de latinitate la germani*, XIV (1935), nr. 763, p. 10.
- * * * *De ce preferă scriitorii izgoniți din Germania subiectele istorice?* XV (1936), nr. 798, p. 9.
- * * * *Cinzeci de ani de literatură germană* [despre Joh. Mumbauer, *Die deutsche Dichtung der neuesten Zeit* și O. Müller, *Das Individualismus als Schicksal*], XV (1936), nr. 807, p. 9.
- P., *Discuție literară*, XV (1936), nr. 820, p. 9.
- * * * *Societatea scriitorilor elvețieni*, XV (1936), nr. 823, p. 10.
- * * * *Cultura în Germania*, XVIII (1937), nr. 871, p. 12.
- Philippide, Al. A., *Albert Béguin, „L'âme romantique et le rêve”, 2 vol. (Edit. des „Cahiers du Sud”)*, XVIII (1937), nr. 889, p. 18.

Is. Sd. [=Isabela Sadoveanu], *Legenda lui Tannhäuser*, XIX (1938), nr. 915, p. 7.

Idem, *Noua literatură germană*, XIX (1939), nr. 956, p. 8.

* * * *Teatrul istoric în Germania*, XIX (1938), nr. 956, p. 8.

* * * *Teatrul celui de al III-lea Reich*, XIX (1939), nr. 957, p. 12.

* * * *Umanismul german*, XIX (1939), nr. 956, p. 10.

C. Comparatism româno-german

Zaharia, N., *Sonetul „Veneția” al lui Eminescu*, IV (1923), nr. 119, p. 1.

Idem, *Poezia lui Eminescu „La steaua”*, IV (1923), nr. 120, p. 5.

Călinescu, G., *Eminescu și Goethe*, X (1932), nr. 290, p. 9.

Idem, *Eminescu și Lessing*, XI (1932), nr. 624, p. 8.

Zarifopol, Paul, *Poezia germană oarecare*, XIII (1933), nr. 665, p. 1.

Călinescu, G., *Eminescu și Goethe*, XIV (1935), nr. 779, p. 10.

D. Reviste. Edituri

* * * „*Das literarische Echo*”, I (1920), nr. 2, p. 4.

* * * *Un editor sas* [despre editura Krafft din Sibiu], II (1921), nr. 4.

* * * „*Das Goetheanum*” nr. 35, III (1922), nr. 84, p. 6.

* * * [Anunț privitor la apariția revistei „*Von der Heide*”], III (1922), nr. 99, p. 6

* * * „*Carți și reviste*” [despre revista „*Die schöne Literatur*” din 3 feb. a.c.], IV (1923), nr. 120, p. 8.

* * * „*La Revue de France*” (15 mar.) [despre articolul lui Maurice Boucher, *Poezia germană contemporană*], V (1923), nr. 124, p. 8.

* * * „*Însemnări*” [scurtă prezentare a numărului 3 din iunie a.c. al revistei *Klingsor*, cu observații generale privind orientarea de ansamblu a acesteia], V (1924), nr. 88, p. 8.

* * * „*Note*” [despre ultimul număr al revistei *Von der Heide*], V (1924), nr. 162, p. 4.

B.[aiculescu], G.[eorge], „*Revue de Genève*” (ian.) [despre studiul Genevievei Maury referitor la Stefan George], V (1924), nr. 167, p. 7.

* * * *Editura „Insel”*, V (1924), nr. 197, p. 8.

* * * „*Von der Heide*”, VI (1925), nr. 213, p. 7.

- Baiculescu, George, „*L'Europe Nouvelle*“ (20 iun.) [Gaston Raphael despre romanul *Der Zauberberg* al lui Thomas Mann], VI (1925), nr. 242, p. 7.
- B. I., „*Der Querschnitt*“ (August), VI (1925), nr. 252, p. 7.
- B. I., „*Die neue Rundschau*“ (August), VI (1925), nr. 252, p. 7.
- * * * „*Klingsohr* (nr. 8, nr. 10)“, VI (1925), nr. 252, p. 7.
- B.[aiculescu], G.[eorge], „ *NRF*“ (nr. 146, 1925) [B. Groethuysen despre Hölderlin], VI (1925), nr. 258, p. 7.
- I. b., „*Die neue Rundschau*“ (nr. 9, 1925), VI (1925), nr. 259, p. 7.
- * * * „*Der Querschnitt*“ (nov. 1925), VI (1925), nr. 260, p. 7.
- * * * „*Die neue Rundschau*“ (nov. 1925), VI (1925), nr. 260, p. 7.
- B. C., „*Simplicissimus*“ a împlinit 30 de ani, VII (1926), nr. 283, p. 3.
- Băilă, Ion, *Reviste germane în Ardeal*, IX (1928), nr. 385, p. 7.
- X. Y., „*Preussische Akademie der Künste. Jahrbuch der Sektion für Dichtkunst*“, 1929, Berlin, IX (1929), nr. 442, p. 8.
- Philippide, Al. A., *Reviste germane. „Die neue Rundschau“*. April, 1929, IX (1929), nr. 444, p. 7
- P., „*Die neue Rundschau*“, IX (1929), nr. 452, p. 7.
- P., „*Die Verständigung*“, IX (1929), nr. 462, p. 7.
- J. B., „*Der Querschnitt*“, IX (1929), nr. 464, p. 7.
- J. B., „*Der Querschnitt*“, X (1930), nr. 480, p. 7.
- * * * „*Klingsor*“ (numărul din august), XI (1932), nr. 613, p. 7.
- B.[yck], Ad., „*Neue deutsche Blätter*“, 15. Okt. 1933; I. Jahr, Nr. 2 Faust Verlag, Prag, Wien, Zürich, Paris, Amsterdam, XII (1933), nr. 676, p. 7.
- * * * „*Neue deutsche Blätter*“, 15. Ian. 1934; I. Jahr, Nr. 5, XIII, (1934), nr. 688, p. 7.
- A. B., „*Neue deutsche Blätter*“ (nr. din feb. 1934), XIII(1934), nr. 692, p. 7.
- * * * „*Neue deutsche Blätter*“, I. Jahr, Nr. 11, Aug. 1934, XIII (1934), nr. 717, p. 9.
- Car.[ussy], Al., „*Revista germaniștilor români*“ (An III, nr. 3), XIV (1935), nr. 742, p. 9.
- B.[yck], Ad., „*Das Wort*“, XV (1936), nr. 824, p. 9.

REZUMAT
ZUSAMMENFASSUNG

Ein Lob der Mannigfaltigkeit

Deutschsprachige Literatur in der rumänischen Zeitschrift
Adevărul literar și artistic

Die vorliegende Arbeit untersucht die Vorstellungen unter denen die deutschsprachige Literatur in der Bukarester Kulturwochenschrift *Adevărul literar și artistic* (Die literarische und künstlerische Wahrheit) während ihrer ganzen Erscheinungszeit, 1920–1939, kursierte. Ich wählte dieses Periodikum als Objekt der Untersuchung seines im allgemeinen relativ hohen intellektuellen Niveaus wie auch seiner weiten Verbreitung wegen, Folgen einer wirksamen publizistischen Strategie. Demgemäß kann das Bild der deutschsprachigen Literatur, so wie es die Zeitschrift *Adevărul literar* ihrer Leserschaft anbot – teils nach eigenen Wertkriterien, teils bedingt von den Erwartungen dieser Leserschaft selbst – als repräsentativ für das Ausmaß und für die Ausrichtung des Interesses gelten, das die rumänische Gesellschaft der Zwischenkriegszeit für die fremde, bzw. deutschsprachige Kultur bekundete.

Obwohl nicht auf einem doktrinären System basiert oder von der treibenden Kraft einer großen schöpferischen Persönlichkeit geleitet, war die Zeitschrift *Adevărul literar* (im nachfolgenden durch *ALA* abgekürzt) dagegen eine tolerante, aufklärerische, kosmopolitische und liberale Publikation, die es verstanden hat, ihr Programm den zahlreichen und immer vielfältigeren Bedürfnissen der rumänischen Gesellschaft der Zwischenkriegszeit anzupassen. Vom literarischen Standpunkt her hat sie sowohl die modernistische als auch die tradionalistische Richtung gefördert, was ihr die Zusammenarbeit der meisten berühmten Literaten der Zeit gesichert hat.

Das Interesse der Wochenschrift für ausländische Literaturen hat großzügig alle Breitengrade des Erdballs erfaßt, von der Literatur des Fernen Ostens bis zu jener der Schwarzafrikaner, von den brasilianischen Schriften zu Werken in jiddischer Sprache und in Esperanto, wobei sie freilich den Nachdruck auf die großen europäischen Literaturen (die französische, deutsche, russische, englische, italienische)

legte. Obwohl sie übersetzte Texte aus der Weltliteratur und Kommentare, bzw. Anmerkungen zu den Fremdliteraturen veröffentlichte, die eine breite Zeitperiode umspannen – vom Hohen Lied bis zu *Ulysses* von Joyce –, hat *ALA* der zeitgenössischen Buchproduktion stets und massiv den Vorrang eingeräumt.

Die Gründung der Zeitschrift *Adevărul literar* und ihre ersten Existenzjahre (1920–1925) unter der Leitung des Dramaturgen traditionalistischer Ausrichtung, A. de Herz, fallen einerseits mit dem Beginn der Neugestaltung der im Krieg untergegangenen rumänischen Publizistik zusammen, andererseits auch mit einem Wiederaufleben des unter denselben Umständen blockierten Interesses für die deutschsprachige Literatur. Dies allerdings auch von der Tatsache begünstigt, daß die Weimarer Republik, obwohl mit den schwerwiegenden Folgen des Krieges konfrontiert, weiterhin einen Spitzenplatz innerhalb des internationalen geistigen und kulturellen Lebens belegen konnte. Darüber hinaus hatte die fruchtbarste literarische und künstlerische Strömung des Jahrhundertanfangs, der Expressionismus, sein Ausstrahlungszentrum ebenfalls in Deutschland. Dabei gewährte die rumänische literarische Presse eben dieser Strömung einen bevorzugten Platz, wie auch dem Naturalismus. Demnach sind die einzigen Studien, die die Germanistik in der *ALA* in der angeführten Zeitspanne vertreten eben die gründlichen Feuilletons des Professors I. Sân Giorgiu, die unter dem Titel „Expresionismul în literatură“ (Der Expressionismus in der Literatur, 1921) erschienen sind, sowie die umfassenden Essays, die derselbe Detlev von Lilliencron (1924), Walter Hasenclever (1922), Gerhard Hauptmann (1922) widmete.

Was die Übersetzungen betrifft, so setzt *ALA* in den Jahren 1920–1925 die Optionen der literarischen Presse der Vorkriegszeit fort. Und da handelt es sich nicht nur um weltbekannte Namen, die sich einer besonders guten Aufnahme beim rumänischen Publikum erfreuten, wie Goethe, Schiller, Heine, Lenau. Es geht auch um moderne Dichter, manche von ihnen ausgesprochene Zeitgenossen, wie A. Holz, R. Dehmel, R. M. Rilke, H. von Hofmannsthal, A. Schnitzler, Fr. Wedekind u. a. Nicht nur die Autoren sind dieselben wie in der Vergangenheit, aber merkwürdigerweise auch die übersetzten Texte sind oft die gleichen. Es ist der Fall von Schiller, Herder, Lenau, Heine, Chamisso, Dehmel, Wedekind. Insgesamt betrachtet ist das Plus an Verbreitung der deutschsprachigen Literatur in den Reihen der rumänischen Leser, das die Zeit-

schrift in ihren ersten Existenjahren realisierte, im Verhältnis zu den Standarts der Vorkriegszeitpresse nur wenig bezeichnend.

In der darauffolgenden Zeitspanne, 1925–1939, als die Leitung der Zeitschrift von Mihai Sevastos übernommen wurde, ein Schriftsteller und Journalist mit besonderer Erfahrung bei der Herausgabe von Kulturpublikationen, spielt die deutschsprachige Literatur in *ALA* allmählich eine immer bedeutendere Rolle. Ihr Anteil in den Seiten der Zeitschrift verzeichnet ein relatives Wachstum bis 1932, um dann nach der Machtergreifung der Nazi in Deutschland allmählich zu verkleinern.

Im Vergleich zur vorhergegangenen wird die Zeitspanne 1925–1939 im erheblichen Maße durch die feste Verankerung in der strikten Aktualität gekennzeichnet. Dies drückt sich aus in einem weit größerem Platz, der der rein informativen Rubriken eingeräumt wird im Vergleich zu denen, die Übersetzungen und Literaturgeschichte unterbringen. Das Ergebnis davon ist vor allem die Tatsache, daß die Buchbesprechung zur bevorzugten redaktionellen Kategorie wird. Allerdings werden die Rezensionen üblicherweise von Glossen zum Gesamtwerk der betreffenden Schriftsteller, von biographischen Daten u. a. begleitet. Übliche Anlässe, um auf deutschsprachige Schriftsteller einzugehen, boten Buchpreise, Gedenkfeier, Jahrestage. So sind eine ganze Reihe von Namen wie Carl Spitteler, Otto Ernst, Solomon Gessner, Fr. Hebbel, Otto Ludwig, F. Klopstock, G. M. Wieland, J. Grimm gelegentliche Erscheinungen in der *ALA*. Trotz Modeschwankungen, trotz kommerzieller oder persönlicher Interessen gründeten die Auswahlkriterien der kommentierten Dichter auf realen Wert. Ein diesbezügliches Beispiel bildet unter anderem 1929 die *ALA*-Beteiligung an dem 200. Jubiläum Lessings, und zwar mit einer ganzen feierlichen Ausgabe, die Artikel, Aufzeichnungen, sinnvoll ausgewählte und gut übersetzte Texte enthielt. Die bedeutendsten Beiträge schrieben dabei Prof. I. Sân Giorgiu und Paul Zarifopol, letzterer ein hervorragender Literaturkritiker der Zwischenkriegszeit mit einer tiefgehenden, in den deutschen Universitäten erlangten philosophischen und philologischen Bildung.

Wenn eine ganze Reihe von Klassikern (darunter Schiller, Novalis, Jean Paul, Kleist) nur den Gegenstand zufälligen Gedenkens darstellten, so erfreuten sich andere hingegen einer aufmerksamen und/oder intensiven Behandlung. Dieser Kategorie gehört z. B. Hölderlin an,

dessen zugänglichere Gedichte wie *An die Parzen*, *Hyperions Schicksalslied*, *Abendphantasien* u. a. von dem Dichter und Gelehrten Al. A. Philippide in den Jahren 1937–1938 einwandfrei übersetzt wurden. Ein weiterer ist Goethe. Bezeichnend ist in diesem Fall die Tatsache, daß von den deutschen Autoren insgesamt Goethe – dessen Huldigung im Gedächtnisjahr 1932 in einem rauschenden Fest mündete, der nur allmählich abklang – derjenige war, der die größte Zustimmung auf sich vereinen konnte. Mit annähernd 90 Titeln belegt er in den Seiten der Zeitschrift den ersten Platz, gefolgt in einem etwas größeren Abstand – innerhalb einer Reihe, die bezeichnend ist für den Geschmack der Zeit – von Heine mit rund 40 Titeln, sodann von St. Zweig mit 27, Remarque mit 22, Th. Mann mit 19, Rilke mit 16, H. Mann mit 14, E. Ludwig mit 14, Schnitzler mit 13 usw. All das weist auf Respekt vor den durchgesetzten Werthierarchien und auf mögliche Schwierigkeiten hin, mit der Tradition zu brechen, in erster Linie mit der einheimischen Kulturtradition, der Goethe als Bestandteil angehörte. Zu unterstreichen ist jedoch, daß das Bild Goethes, das *ALA* seiner Leserschaft vermittelte, gelegentlich das Paradigma schwärmerische Zustimmung/relative Ablehnung aufweist: „Goethe als Modell“, als „monstrum sacrum“, als unbestreitbare Autorität konfrontiert sich mit Goethe als Herausforderung, als Objekt ikonoklastischen Herangehens.

Was die zeitgenössische Literatur anbetrifft, kann festgestellt werden, daß bei Akzeptierung des ästhetischen und des strikt konjunkturellen Standpunktes – und ich beziehe mich hier vor allem auf die Kategorie der Bestseller – die Autoren auch nach dem Kriterium ihres politischen und ethischen Engagements ausgewählt wurden. Ein Beispiel dafür ist auch die Art und Weise, in der die Zeitschrift nachdrücklich auf jene Schriftsteller aufmerksam machte, die in ihren Werken die Problematik des Krieges behandelten: H. Broch, A. Zweig, L. Renn, H. Carossa, E. Glaeser, doch vor allem E. M. Remarque, dessen Romane gleich in ihrem ersten Erscheinungsjahr reichlich rezensiert wurden. In Zusammenhang mit diesem letzten Autor organisiert die *ALA* sogar einen Prämien-Wettbewerb, und in den Jahren 1930–1932 gibt sie sechs seiner Erzählungen heraus (zwei davon bis dahin unveröffentlicht), deren Thema die verunstaltende Erfahrung des Krieges ist. Ein weiteres Beispiel wäre die anfangs diskrete, doch nach dem Jahr 1932 offene Polemik gegen den Aufstieg und sodann die Machtergreifung durch die Nazis. Diese Polemik führte die *ALA*-Redaktion einerseits durch

systematische Veröffentlichung von Informationen über die Degradierung der Kultur im Reiche oder über exilierte Schriftsteller (L. Feuchtwanger, die Brüder Mann, L. Frank), andererseits durch Huldigung eben der von der offiziellen Zensur verbotenen Klassiker durch. Unter diesen letzten nimmt Heine einen Spitzenplatz ein. Obwohl eine Reihe von Aufzeichnungen über ihn und einige Übersetzungen auch schon vor 1933 erschienen waren, erfreut er sich nach diesem Zeitpunkt einer ganz besonderen Aufmerksamkeit, die dann 1936 in einer vollständigen Festaussgabe zu seinem 80. Todestag gipfelte.

Ein bevorzugten Platz bei der *ALA* nehmen innerhalb der deutschsprachigen Literatur gewisse Aspekte des Wiener und des österreichischen Geistes im allgemeinen ein, die mit besonderer Sympathie angegangen werden. Grund dafür ist in ersterer Linie die langjährige Tradition unserer politischen und kulturellen Beziehungen zu Wien, andererseits die österreichische literarische Atmosphäre um die Jahrhundertwende selbst, mit der die Redaktion und die Mitarbeiter der Zeitschrift – von denen viele in Österreich oder Deutschland studiert hatten – in Resonanz standen. Dafür sprechen die wiederholten Bezugnahmen auf Hofmannsthal und Schnitzler – recht ausdrucksvolle imagologische Konzentrate –, die unerschöpfliche Begeisterung für Rilke, Werfel, G. Meyrink, doch vor allem die grenzenlose Bewunderung für St. Zweig.

Im allgemeinen lässt sich leicht feststellen, daß die redaktionelle Strategie der Zeitschrift komplex und gleichsam geschmeidig waren. Die Auswahlkriterien der übersetzten und kommentierten Dichter schwankten im großen zwischen *nützlich* und *unterhaltend*. Sie waren die des *utile dulci*. Daher das Erscheinen in der *ALA* sowohl allgemein anerkannter Namen – beginnend mit dem 18. Jahrhundert –, die in das Kulturschatz der Menschheit eingegangen sind (S. Gessner, Wieland, Herder, Lessing, Novalis, Friedrich und August Wilhelm Schlegel, E. T. A. Hoffmann u. a. m.), als auch solcher, die damals an der Tagesordnung waren (H. Carossa, E. M. Remarque, Heinrich und Thomas Mann, A. Döblin, G. Hauptmann, I. Wassermann, Fr. Werfel u. a.), sowohl schwieriger, elitärer Autoren (Hölderlin, Rilke, der lyrische und dramatische Expressionismus), als auch der überall in der Welt erfolgreichen (St. Zweig, E. Ludwig, H. Sudermann) oder nur mehr in Deutschland und Österreich populären (Rudolf Herzog, Erna Grantof, Otto Soyka, G. Fink, W. von Molo, H. H. Ewers, K. E. Franzos,

A. Roda-Roda, U. Worth, Max und Alex Fischer), sowohl der bei uns wenig oder gar nicht bekannten Dichter (Jean Paul, Wedekind, Hofmannsthal), wie auch solcher, die bereits wohl bekannt waren (Goethe, Heine, Lenau). Die Zahl der auf diese Weise in Umlauf gesetzter Autoren erreicht ganz beträchtliche Quoten. Es sind insgesamt – Übersetzungen und Kommentare – über 700 Belege, fast ebensoviele wie im Falle der angelsächsischen und der russischen Literatur, doppelt so viele wie in dem der italienischen und ungefähr dreimal weniger als in dem der französischen Literatur. Auf die 19 Erscheinungsjahre der Zeitschrift bezogen könnte diese Zahl als unwichtig gelten. Ihre Bedeutung erscheint jedoch erheblich größer, wenn man bedenkt, daß die *Adevărul literar* eine Zeitschrift mit enzyklopädischen Profil war, die neben nationaler Literatur und Übersetzungen aus fast allen Literaturen der Welt und gleichfalls Kommentaren dazu auch Philosophie, Ästhetik, Kunst- und Musikkritik, Soziologie, Pädagogik, Theater, Film, Sport u. a. m. veröffentlichte. Was die deutschsprachige Literatur betrifft, handelt es sich jedenfalls um eine literar-historische Palette, die einen überdurchschnittlichen Informationsbedarf zu decken vermochte. Dieser als durchschnittlich beurteilte Informationsbedarf ergab sich im Vergleich zu den Standard-Angaben der deutschen Literaturgeschichte und zu den Daten, die ich stichprobenweise aus der rumänischen literarischen Presse der Zwischenkriegszeit und aus den Schulbüchern für Deutschunterricht derselben Zeitspanne angesammelt habe.

Zum Schluß wäre noch zu bemerken, daß die Vermittlung der *Adevărul literar*, die sich ja bekanntlich an ein breites Publikum wandte, einschließlich an Personen, die keinen direkten Zugang zur deutschen Sprache hatten, eine nicht so sehr kritische und im schöpferischen Sinne exegetische, sondern vielmehr eine informative und pädagogische, also bildende war: sie hat für gewöhnlich objektive Kenntnisse, bereits anerkannte Werturteile verbreitet; vorgezogen hat sie die Biographie, das moralische Porträt, das Essay, die bio-bibliographische Aufzeichnung. Bei den Übersetzungen hat sie den zugänglicheren, manchmal sogar leichteren Stücken den Vorrang eingeräumt, doch oftmals auch den hervorragenden und repräsentativen, wofür sie immer auf die vereinten Bemühungen sowohl bescheidener, doch überaus begeisterter Mitarbeiter als auch eminenter Persönlichkeiten zurückgreifen konnte. Bei dieser besonderen Leistung der Zeitschrift

Adevărul literar hinsichtlich der Anregung und Erhaltung des Interesses für die deutschsprachige Literatur in den Reihen des rumänischen Publikums fällt letztendlich nicht nur die feine Anpassung an die Forderungen der Zeit, sondern auch die wohlwollende Einstellung zu den fremden Gütern: diese werden anerkannt, positiv verwertet und begeistert weitervermittelt.

Indice de nume

- A. 58, 65, 91, 93, 106, 180, 185,
187, 191, 192, 195, 196, 209
a. b. 197, 202, 207
A. B., v. Byck, Ad.
A. Bk. 129
a. d. h., v. Herz, A. de
A. M. 62, 177
a. n. 183, 195
A. N. 94
A. P. 185
A. T. 94, 184
Achim, V. 192, 208
Ad. B. 78, 90
ad. b., v. Byck, Ad.
Adamescu, Gh. 88
Aderca, Felix 15, 63, 81, 99, 106,
180, 191, 197, 199, 200, 206
Adrienne, Charlotte 94
Agârbiceanu, I. 15
Ahlgren, Ernst 169
Airault, Roger 58
Al. C. 177
Alberti, Selma 155, 181
Alexian, P. 76, 180
Almasoff, Boris 170, 177
Almazov v. Almasoff, Boris
Andreescu, Gh. 197, 207
Angelloz, J. J. 71
Arenstamm, Arved 94, 195
Argeșeanu, Horia 199
Arghezi, T. 15, 100, 134, 188, 200
Arlen, Michael 181
Arnim, Bettine, von 119
Arp, Hans 102
Astner, Michael 156
Auernheimer, Raoul 10, 41, 169,
181
Axelrad, A. 106, 191
Aznavorian, H. 100, 200
b. 190, 209
B. 76, 92, 181, 184, 186, 194
B. C., 211
B. G., v. Baiculescu, George
B. I., 211
B. K., 177
B. O. 151
Bab, Julius 133
Bahr, Hermann 78, 79, 169, 181
Baiculescu, G. 43, 44, 89, 183–187,
191, 192, 196, 201, 206–208,
210, 211
Baltazar, Camil 84, 88, 170, 171,
197
Banu, George 15
Barbey d’Aurevilly, Jules 140, 144
Barbusse, Henri 78, 99
Bariț, G. 118
Barsch, Paul 181
Bart, Jean 15

- Bartsch, Rudolf Hans 93, 181
 Baum, Oskar 181, 182, 209
 Baum, Vicky 163
 Băilă, Ion 154, 155, 178, 180, 181,
 183, 199, 200, 206, 209, 211
 Becher, Johannes 25
 Beer-Hofmann, Richard 10, 170
 Beethoven 19, 79
 Béguin, Albert 85
 Beldiman, Alecu 151
 Benjamin, Walter 50
 Benn, Gottfried 25, 182
 Bentoiu, Ion 35
 Berend, Alice 182
 Betge, Hans 170
 Bianquis, Geneviève 85
 Biaz, Al. N. 61, 179, 190
 Bibicescu, I. C. 41, 177
 Bicaz, Gheorghe 34, 41, 169, 171,
 173, 175, 179, 201
 Bilciurescu, Alexandru 191
 Billinger, Richard 68, 182
 Biolan, Otto 170
 Birnbaum, Uriel 182
 BK. 88
 Bk. J, v. Byck, J.
 Blaga, L. 15, 49, 64, 198
 Blazian, H. 125, 126, 166, 173, 188
 Bloch, Henri 76
 Blütgen, Clara 182
 Blüthgen, Victor 93, 182
 Böhme, Jakob 166
 Boldur, Radu 87, 183, 191
 Bonciu, H. 21, 40, 68, 170, 178, 206
 Bonsels, Waldemar 93, 182
 Borgia, Ioan 35
 Bordeaux, Henry 188
 Borne, Ludwig 61, 62, 108, 141,
 182
 Botez, O. 136
 Boucher, Maurice 47, 210
 Brauer, Al. 198
 Braune, Rudolf 182
 Brănișteanu, B. 192
 Brecht, Bertold 25, 50, 83, 102, 104
 Bredel, Willi 104
 Breslisca, Marcel A. 35
 Brion, Frederike 132
 Broch, Hans 98, 182
 Broch, Hermann 102
 Brod, Max 163, 170, 183
 Bruckner, Ferdinand 183
 Brüning, Heinrich 121
 Büchner, Georg 61, 62, 83, 182
 Bürger, Gottfried August 56 170,
 185
 Büring, Wilhelm 183
 Busch, Wilhelm 34
 Busse, Carl 183
 Byck, Ad. 75, 78, 79, 91, 93, 105,
 125, 170–173, 175, 177, 179,
 181, 185–187, 189, 193–197,
 200, 202, 203, 205–207, 209,
 211
 Byck, J. 100, 101
 Byron, G. G. 16
 C. 96
 Calderón 30
 Calistrat, Al. 66, 179, 202
 Camoës, Luis de 17
 Campe, J. H. 108
 Capesius, K. Bernhard 155, 183
 Carlyle, Thomas 44
 Carmen Sylva 156, 157, 170, 183
 Carol I, rege 157
 Carossa, Hans 49, 72, 73, 98, 105,
 163, 183, 201

- Carp, O. 36, 176
 Carré, Jean-Marie 44, 146
 Carter, Nick 46
 Carussy, Al. 194, 211
 Cazimir, Otilia 15
 Căhănescu, M. 110 172, 173
 Călinescu, G. 9, 15, 37, 55, 56, 127,
 128, 141, 142, 156, 165, 172,
 183, 210
 Cătălin, Gruï 55, 176
 Cerna, P. 36, 176
 Chamisso, Adalbert von 38, 170,
 183
 Chaplin, Ch. 46
 Chendi, Il. 116
 Chiriac, Al. v. Chriac, Alexandrina
 Chiriac, Alexandrina 169, 178–180
 Ciorănescu, Ioan 33, 56, 170, 179
 Cipariu, Timotei 124, 173
 Cisek, O. W. 58, 92, 122, 171
 Cleff, Erwin 71
 Coliu, Emil 104, 182
 Conradi, Hermann 183
 Constant, Benjamin 119, 140
 Constantinescu Delabaia, I. 106,
 174
 Corbea, Andrei 156
 Coşbuc, G. 170
 Cotruş, A. 40, 173
 Cox, Samuel G. 17
 Crohmălniceanu, O. 25
 Cunţan, Maria 35
 Curtius, R. R. 44, 184

 D. 82, 185
 D. S. 178
 D'Ors, Eugenio 160
 Darwin, Ch. 117
 Däubler, Theodor 184

 Daudet, Léon 120
 Dauş, Ludovic 109, 174, 180
 Dauthenday, Max 170
 Decous, Jacques 61
 Dehmel, Richard 22, 32, 38, 39, 84,
 170
 Dickens, Ch. 74, 75
 Dima, F. 106, 180, 191
 Döblin, Alfred 92, 102, 150, 151,
 163, 171, 184
 Doctorul Ygrec 137, 188
 Domela, Harry 184
 Dorian, Emil 40, 73, 175, 178
 Dos Passos, J. 78
 Dostoievski, F. M. 74, 75
 Doyle, Arthur Conan 46
 Dragomirescu, Mihalache 19
 Du Bos, Charles 45, 65
 Dumitrescu Buşulenga, Zoe 62
 Dunn, Beata 76, 181
 Dymov, Ossip 28

 E. R. 71, 78, 201
 Ebers, G. 184
 Eckermann, Johann Peter 137, 138
 Eckhard, Gabriel 171
 Eckhart, Meister (Maestrul Eckart)
 165
 Edschmied, Kasimir 23, 25, 82, 184
 Eftimiu, V. 28
 Eichendorff, Joseph von 51, 59,
 171, 184
 Eisner, Paul 171
 Eminescu, M. 37, 42, 43, 55, 56,
 59, 62, 127, 128, 141, 157, 210
 Ernst, Otto 52, 184
 Ernst, Paul 83
 Ettlinger, Karl 34, 171
 Eulenberg, H. 171

- Ewers, Hanns Heinz 43, 94, 163, 171, 184
- F. A., v. Aderca, F.
- Fallada, Hans 184
- Fénelon, Fr. 46
- Fernandez, Ramon 141
- Feuchtwanger, Lion 102, 104, 105, 171, 185, 209
- Filotti, Eugen 29, 30, 41, 99, 192
- Fink, Georg 163, 182, 185
- Flake, Otto 185
- Flaubert, G. 90
- Flinker, Robert 156
- Floda, Liviu 197
- Fontane, Theodor 70, 82
- Francke, O. 57
- Frank, Leonhard 82, 83, 102, 163, 185
- Franzos, Karl Emil 185, 186
- Freiligrath, Ferdinand 38, 171
- Frenssen, Gustav 186
- Freska, Friedrich 186
- Freud, S. 66, 74, 152
- Fröschel, Georg 171
- Fulda, Ludwig 186
- Fundoianu, B. 15, 44, 45, 208
- Furtună, Enric 178
- G. 99, 199, 204
- G. B. 60, 62, 71, 75, 98, 106, 119, 120, 151
- g. b., v. Baiculescu, George
- G. R. 56, 194
- G. Sp. 200
- Gabrielescu, Alice 73, 156, 178, 183
- Galaction, G. 116, 182
- Gârdea, A. 197
- Garve, Chr. 160
- Gasset, Ortega y 137, 140, 188
- Geissler, Horst Wolfram 186
- Georg, Manfred 87
- George, Stefan 40, 47, 84, 85, 104, 105, 171, 186, 210
- Georgescu, Gh. I. 189
- Georgescu, I. 55, 143, 176
- Georgescu, Vasile V. 106, 174, 191
- Germănescu, I. 143, 189
- Gessner, Solomon 151, 162, 186
- Gheran, Nicolae 147
- Gherea, Ioan D. 63, 138, 188, 198
- Gherghel, Ion 33, 42, 111, 112, 124
- Ghiulea, C. R. 91, 176
- Gide, A. 137, 188
- Glaeser, Ernst 98, 105, 186
- Goethe, Johann Wolfgang 7, 9, 19, 32, 44, 45, 47, 51–53, 61, 72, 80, 95, 109–114, 116–125, 127–131, 133–146, 149, 150, 163, 171, 172, 186–189, 210
- Goll, Claire 43, 189
- Goll, Yvan 40, 43, 173, 189
- Grabbe, Christian Dietrich 83
- Grantof, Erna 43, 189
- Gresian, Mihail 170
- Grigorescu, M. 185
- Grigoriu, Zoița 151
- Grigorovitză, Em. 116
- Grillparzer, Ferdinand 27, 68, 83, 104, 189
- Grimm, Jakob 52, 189
- Grindea, Miron 62, 177
- Groethuysen, B. 60
- Gross, Nic. (Nick) 194, 201
- Gundolf, Friedrich 131, 136, 139, 143, 189
- Günther, Paul 173

- Hahn, Paul von 189
 Hangiu, I. 14
 Harden, Maximilian 189
 Hartleben, Otto Erich 173, 189
 Hasenclever, Walter 24, 26
 Hass, Adriana 99
 Hauben, H. H. 108
 Hauff, Wilhelm 62, 173
 Hauptmann, Gerhart 26, 27, 44, 86,
 95, 96, 97, 121, 163, 173, 190
 Hauser, Heinrich 190
 Hausmann, Manfred 102
 Hebbel, Friedrich 52, 83, 191
 Hegel, G. W. F. 150, 166
 Heine, Gustav 47, 173, 191
 Heine, Heinrich 32, 34, 35, 36, 47,
 53, 105, 106, 107, 108, 109, 163
 Heine, Max 108
 Heliade Rădulescu, I. 112
 Heller, Frank 175
 Helmers, Otto 175
 Hemingway, E. 78
 Henry, Mars 94
 Herder, Johann Gottfried 17, 33,
 130, 162, 175
 Herr, Lucien 45
 Herz, A. de 11, 13, 27, 28, 43, 194,
 201, 208
 Herzog, Rudolf 163, 190, 191
 Hesse, Hermann 49, 86, 87, 102,
 163, 191
 Hesse, Max René 98
 Hessel Franz 191
 Heyking, Elisabeth von 192
 Heym, Georg 25
 Heyse, Paul 62, 192
 Hindenburg, Paul von 121
 Hitler 48
 Höchstetter, Sophie, 192
 Hoffmann, E. T. A. 58, 94, 163, 192
 Hofmannsthal, Hugo von 10, 29,
 30, 31, 32, 65, 67, 68, 84, 85,
 163, 175, 192, 208
 Hölderlin, Fr. 51, 60, 61, 74, 75,
 163, 175, 192, 207, 211
 Hollaender, Felix 192
 Holz, Arno 32, 39, 84, 175, 192
 Homer (Omer) 118, 131
 Hornstein, Felix Franz 193
 Huch, Ricarda 40, 83, 84, 102, 121,
 175, 193
 Huch, Rudolph 44
 I. 79, 187, 190, 191, 198, 206
 I. B., 209
 I. D. 82, 185, 205
 I. D. G. 73, 82, 88, 90, 178, 185,
 193, 196
 I. G. 66, 82, 98, 185, 193, 194, 202,
 206, 207
 I. S. 61, 65, 91, 97
 I. S. G. 61
 Ibner, Wera 193
 Iconarul, Nicola 192
 Ioan, Richard D. 35
 Iosif, Șt. O. 33, 34, 35, 42, 56, 111
 Isac, Emil 27
 Isermann, B. 208
 Istrati, P. 15, 159
 Iz. Sd., v. Sadoveanu, Izabela
 J. B. 88, 176, 195, 197, 209, 211
 J. G. 206
 J. K. 179
 Jaloux, Ed. 57, 87
 Jean Paul 51, 57, 163, 193
 Jellinek, Oscar, 193
 Johann, M. O. 208

- Joyce, J. 17
 Jünger, Ernst 48, 49, 50, 102
 Jüngst, Hans, 193
- Kafka, Franz 49, 53, 193
 Kahlenberg, Hans von 193
 Kaiser, Georg 24, 25, 29, 81, 193
 Kaiser, Isabelle 43, 193
 Kalb, doamna de 77
 Kämpfer, Hartfried 193
 Kant, I. 19, 45
 Kartner, J. 175
 Kästner, Erich 102, 193, 194
 Keller, Gottfried 10
 Kerr, Alfred 28
 Kesten Herman 194
 Keun, Irmgard 194
 Kindermann, Heinz 120, 140, 146
 Kittner, Alfred 156
 Kleist, Heinrich von 58, 74, 82, 194
 Klingsor, Tristan 175, 210, 211
 Klopstock, Friedrich 52, 194
 Koch, Stephen 25, 49, 77, 78, 82, 103
 Kohne, Gustav 194
 Kokoschka, O. 24
 Kotzebue, August 56, 194
 Kracauer, Siegfried 50
 Krebs, Lelia 179, 204
 Krieger, Arnold 194
 Kroke 57
- l. b. 211
 L. B. 57, 183, 193, 211
 l. r., 184
 L. S. 185, 207
 Lamarck, Jean-Baptiste 117
 Lampel Martin 194
 Landsberger, Arthur 194
- Lange, Konrad 24
 Langmantel, Rebeca 163
 Lasker-Schüler, Else 25, 84, 176
 Last, Aurelia 171, 176, 179
 Latzko, Andreas 194
 Lăzăreanu, Barbu 42, 118, 157, 183, 187, 201
 Leandru 151, 203
 Leist, Ludovic 80, 178, 179
 Lemmonier, L. 161
 Lenau, Nikolaus 32, 35, 36, 37, 59, 127, 142, 163, 176, 194
 Leonardardo da Vinci 120, 187
 Lermontov, M. 17
 Lernet-Holenia, Alexander 194
 Leroc, F. de 157
 Lessing, Gotthold Ephraim 17, 53, 54, 55, 70, 142, 162, 176, 195, 210
 Lewetzov, Ulrike von 132
 Liliencron, Detlev, von 22, 195
 Loerke, Oskar 57
 Loewitt, Rudolf 176
 Lorin, Sylvian 203
 Lovinescu, E. 19
 Lovinescu, Vasile 107, 108, 143, 156, 165, 183, 189, 191
 Luca, A. A. 108, 191
 Luca, Daria 136, 177, 188
 Ludwig, Emil 93, 94, 109, 135, 163, 176, 195
 Ludwig, Otto 52
 Lupu, Ioan 27
 Lupu, Lae 177
 Lupu, Zoe 69
- M. C. 93, 182
 M. M., 174
 M. N. 106

- Macedonski, Al. 113–116, 145, 172
 Mackay, John Henry 195
 Maeterlinck, M. 26
 Maiorescu, T. 35, 149
 Malten, Thea 196
 Mancaș, Mircea 63, 66, 138, 181, 188, 199, 202
 Maniu, Adrian 96, 156, 157, 183, 190
 Mann, frații 92
 Mann, Heinrich 78, 86, 90, 91, 92, 102, 109, 176, 196, 205
 Mann, Klaus 196
 Mann, Thomas 44, 49, 83, 87–92, 102, 103, 109, 121, 163, 176, 196, 197
 Manolache, C. 200
 Marghita, E. 81, 101, 170, 177, 180, 192
 Marian, Liviu 36
 Marian, Paul B. 169
 Marinescu, I. M. 59, 184
 Marinescu, I. N. 171
 Marinetti, Filippo Tommaso 27
 Marlowe, Christopher 142
 Martin, Karl Heinz 28
 Martini, Fritz 99
 Marx, K. 63, 198
 Masclaux, Pierre 187
 Maupassant, G. 90
 Maury, Geneviève 47, 210
 Meirovici, Betina 163
 Mello 178
 Mendelsohn, Moses 160
 Menicovici, Manuel 136, 188, 192
 Meschendörfer, Adolf 154
 Meyer, Conrad, Ferdinand 10
 Meyer, R. M. 197
 Meyer, Rudich 177
 Meyer-Forster, W. 197
 Meyrink, Gustav 68, 69, 70, 177, 197, 198
 Michael, Friedrich 198
 Micu, D. 20
 Mihăescu, Gib 15
 Minulescu, I. 144
 Molière 16, 46
 Mollo, Walter von 163, 177
 Mombert, Alfred 198
 Mueller, Fritz 177
 Müller, Hans 29, 198, 208
 Müller, Horst 20, 48
 Müller, O. 209
 Mumbauer, Joh. 209
 Munteanu, Gavril 118
 Münzenberg, Willi 82
 Murnu, G. 111
 Musil, Robert 198
 Musset, Al. de 29

 N. 207
 n. t. 104, 186, 195
 Nădejde, Iosif 119, 187
 Nemțeanu, B., 175, 176
 Nenișor, Gh. 95, 190
 Nenișescu, Ștefan I. 122, 124, 132, 172, 173, 184
 Neustädter, Erwin 154
 Nicolai, Christoph Friedrich 160
 Nietzsche, Friedrich 17, 41, 53, 62, 63, 64, 84, 109, 177, 198, 199
 Nikita, Gh. 37, 176
 Nișcov, Viorica 153
 Noica, Const. 145
 Novalis 51, 58, 162, 177, 199
 Nyss, Walter 153

- Oprescu, Lucia 195
 Oprișan, Cornelia 163
 Orendi-Hommenau, Viktor 155, 199
 Ornea, Z. 14, 15, 18, 160
- P. 187, 200, 209, 211
 Pageux, Daniel-Henri 147
 Pamfil, Vera 61, 67, 182, 202
 Pan, Demetru 34
 Pandrea, Petre 86, 193, 205
 Pankerow, Leonid 67
 Papadat-Bengescu, Hortensia 15
 Papadima, Ovidiu 15
 Papatanasiu, N. 182
 Paschek, Carl 47
 Paukerow, Leonard 179
 Pavelescu, Cincinat 35
 Perkönig, Friedrich 199
 Perpersicius 15
 Petrovici, I. 149, 209
 Petsch, Robert 199
 Ph., Al. A., v. Philippide, Al. A.
 Philippide, Al. A. 60, 66, 68, 69, 74,
 79, 80, 85, 89–91, 100, 122,
 125, 126, 129, 140, 141, 145,
 150, 172, 173, 175, 176, 178,
 180, 183, 188, 196–198, 200–
 202, 204, 206, 209, 211
 Philips, Stephen 47
 Pillat, I. 15, 71, 84, 131, 132, 133,
 145, 172, 173, 175, 178, 188
 Pinthus, Kurt Karl 24, 43, 199
 Piru, Al. 56
 Plattner, Johann 155, 199
 Plaut 17
 Podaru, Florin 34, 174
 Poe, A. E. 58, 94
 Polger, Alfred, 177
 Popescu, Dana 15
- Popiț, A. 80, 169, 179
 Pricopie, Mihail 42, 59, 184, 194
 Proust, M. 71
 Pușcariu, Sextil 111
- Rainer, Fr. 137, 188
 Ralea, M. 15, 101, 134, 136, 161,
 188, 200
 Raphael, Gaston 211
 Rausch, Albert 199
 Rădăceanu, Lotar 70, 72, 200, 201
 Rebreanu, L. 15, 147, 149, 209
 Regina Elisabeta 156, 157
 Reicke, Ilse 199
 Reinhardt, Max 29–31
 Relgis, Eugen 75, 77, 207
 Remarque, Erich Maria 98–102,
 109, 163, 177, 199, 200
 Renn, Ludwig 98, 200
 Reuter, Gabriele 178, 200
 Reval, Paul 119
 Reynaud, L. 44
 Richter, Jean Paul, v. Jean Paul
 Riegler, Dinu 32, 175, 192
 Riese, Charlotte 200
 Rilke, Rainer, Maria 22, 32, 40, 49,
 70, 71, 72, 73, 84, 85, 105, 109,
 163, 178, 200, 201, 208
 Rod, Edouard 141
 Roda-Roda, Alexander 17, 34, 70,
 163, 178, 198, 201
 Rodie, Eugen 83, 175
 Roll, Ștefan 144
 Rolland, Romain 78
 Roman, I. 19, 109, 121, 124, 130,
 131, 133–135, 141, 144
 Rosegger, Peter 80, 179
 Rosenkranz, Moses 156
 Roth, Joseph, 201

- Röttger, Karl 179
 Rucăreanu, Nicolae 42
- S. 191
 S. D. 91, 197
 S. I., v. Sadoveanu, Izabela
 S. Is., v. Sadoveanu, Izabela
 S. T. 57, 193
 Sacher-Masoch, Alexander 201
 Sadoveanu, Despina 179
 Sadoveanu, Ion Marin 133, 145, 188
 Sadoveanu, Izabela 53, 85, 87, 94, 98, 107, 180, 183, 184, 186, 187, 190–193, 196, 197, 199, 201, 204, 210
 Sadoveanu, Mihail 15, 95
 Salten, Felix 201
 Sand, George 29
 Sân-Giorgiu, I. 17, 21–24, 26, 31, 35, 39, 40, 54, 72, 84, 111–113, 120, 123–125, 130, 143, 145, 170–173, 175–179, 187–190, 195, 201, 202, 208, 209
 Sanielevici, H. 130, 131, 188
 Saphir, Moritz 179
 Sasu-Zimmermann, Dorothea 112, 122, 124, 125
 Saurat, Denis 140
 Săndulescu, Al. 54, 76
 Săteanu, C. 52, 95, 169, 171, 184, 190
 Săveanu, M. 170, 171, 175, 199
 Schäfer, Wilhelm 179
 Scharp, Heinz 179
 Scharrer, Adam, 201
 Schaukel, Richard von 179
 Scheerbart, Paul 202
 Schickele, René 25
 Schiller, Friedrich 26, 27, 32, 33, 42, 45, 47, 52, 53, 57, 61, 83, 138, 139, 149, 179, 186, 187, 201, 202
 Schlaf, Johannes 202
 Schlegel, frații 51
 Schlegel, Friedrich 54, 61, 162, 179
 Schlegel, Wilhelm 61, 130, 162, 179
 Schlicht, Freiherr von 163, 179
 Schmidt, V. 179
 Schmitt, Ernst 202
 Schneider, Reinhold 202
 Schnitzler, Arthur 10, 32, 40, 66, 67, 109, 179, 197, 202, 208
 Scholl, Emil 203
 Schopenhauer, A. 23, 24, 166
 Schreyvogel, Joseph 203
 Schröder, Rudolf Alexander 102
 Schuller Anger, Horst 153, 154
 Scott, Walter 106, 191
 Sebastian, Hensel 203
 Sebastian, L. 195, 207
 Seidel, Willy 203
 Sevastos, M. 11, 51, 118, 160, 187
 Shakespeare, W. 17, 54, 83, 118
 Silviu, George 17, 41, 177, 198
 Simionescu, I. 117 182, 187
 Simmel, Georg 139
 Sirieux de Villers 198
 Slezak, Leo 179
 Soergel, Albert 85 203
 Soricu, Ioan V. 118
 Soyka, Otto 43
 Spengler, Oswald 49, 166
 Spenlé, J. Ed. 96, 146
 Sperber, A. M. 156
 Spinoza, B. 45, 137
 Spitteler, Carl 151, 152, 203
 Staël, doamna de 108

- Stalin 103
 Stancu, Zaharia 111, 172
 Stefanelli, Th. V. 127
 Steffen, Hans 25
 Stein, Charlotte von 142, 143
 Steiner, Rudolf 47, 64
 Stein-Landesmann, Alice 203
 Stere, Const. 62, 135, 136, 188
 Stere, R. C. 173
 Stern, A. 17, 42, 55, 176
 Sternheim, Carl 24, 81, 203
 Stifter, Adalbert 68
 Stoica, Luana 25
 Storm, Theodor 58, 163, 203
 Str. 71, 81, 193, 201, 203
 Stratz, Rudolf 203
 Strauß, Richard 29
 Streinu, Vl. 15
 Strich, Fritz 89
 Strihan, P. 34, 174
 Strindberg, August 24, 28, 64
 Strobl, Karl Hans 179, 203
 Suarès, André 136
 Suchianu, D. I. 99, 101, 106, 191,
 200, 207
 Sudermann, Hermann 44, 96, 97,
 163, 204
 Sweditsch, P. 66 202

 Şarvari, I. 33, 38, 171, 179
 Şerban, Dinu 28
 Şerban, Geo 137
 Şerban, I. 176
 Şireagu, Octavian 154, 155 209
 Şoimaru, Tudor 67
 Ştefănescu, Cornelia 27

 Talex, Alexandru 159
 Tauler, Johann 165

 Tcaciuc, N. 106
 Teodoreanu, Al. O. 15
 Teodorescu-Branişte, T. 187
 Terziman, Al. 41, 59, 176, 180
 Theilhaber, A. 120
 Theodorescu, Dem. 48, 147, 208
 Thérive, A. 161
 Thoma 34
 Thomas, Adrienne 204
 Toller, Ernst 25, 82, 204
 Tolstoi, L. 74, 75, 79, 97
 Toma, A. 38, 130, 170, 172, 185
 Topîrceanu, G. 15
 Trakl, Georg 25
 Traven, B. 93, 179, 204
 Troţki, I. 97, 204
 Tudorică, Cristina 152
 Tufescu, Victor 195

 Ulitz, Arnold 204
 Unger, Hermann 180
 Unruh, Fritz von 24, 25, 28, 81,
 204

 Vaihinger, H. 166
 Valéry, P. 71, 201
 Vegesack, Siegfried 180
 Vereas, C. D. 110, 172
 Verne, J. 46
 Vesper, Will 209
 Vianu, T. 15
 Viebig, Clara 44, 163, 204, 205
 Villiers de l'Isle-Adam 94
 Vineas, I. 15
 Vogel, Helly 180
 Voicu, Ilaria 184
 Voltaire 55, 120
 Voss, Richard, 205
 Vulpius, Christiane 132

- W., 182
 Wagner, R. 64, 180
 Walser, Robert 10
 Walter, Karl 163, 180
 Wassermann, Jakob 80, 85, 86, 105,
 163, 205
 Wedekind, Frank 24–26, 41, 42, 66,
 81, 83, 163 180, 205
 Weisenborn, Günther 102
 Weiskopf, Franz Carl 205
 Weiss, Aureliu 97, 100, 200, 204
 Weissenborn, Erna 205
 Werfel, Franz 10, 22, 29, 79, 80,
 102, 163, 197, 205, 206
 Wessel, Henri 116, 187
 Westfried, Iosif 63, 199
 Wied, Gustav 180
 Wieland, Cristoph Martin 52, 55,
 142, 162, 176, 206
 Wiesenau, R. L. von 206
 Wildberg, Bodo 206
 Wildgans, Anton 10, 68, 180, 206,
 208
 Willemer, Marianne von 132
 Winter, Nick 46
 Wirz, Otto 10, 40, 43
 Wittstock, Erwin 154
 Wolf, Friedrich 50
 Wolfenstein, Alfred 180
 Worringer, Wilhelm 166
 Worth, Ulrich 163, 180
 Wurzer, Lotar 200
 X. Y. 211
 x. y. z. 209
 Z., 202
 Zaborovski, Virgil 136, 188
 Zaharia, N. 42, 43, 210
 Zarifopol, Paul 53, 54, 59, 60, 68,
 69, 75, 76, 100, 139, 144, 152,
 177, 179, 188, 189, 194, 197,
 198, 200, 203, 207, 210
 Zifferer, Paul 10, 206
 Zillich, Heinrich 154, 155, 180, 206
 Zola, E. 90, 91
 Zollinger, Albin 10
 Zweig, Arnold 98, 206
 Zweig, Stefan 61, 74–77, 93, 102,
 109, 163, 180, 181, 192, 207

Cuprins

Schiță de profil	13
Sub semnul începuturilor: între inerție și dinamism cultural (1920–1925)	19
De la istorie la contemporaneitate (1925–1939)	51
Întoarceri spre trecut	52
„Sufletul acelei Viene...”	64
Din nou despre expresionism	80
Preferințe lirice	83
Gustul pentru roman	85
Autori populari și autori angajați	92
Scriitorii și dictatura totalitară	101
Forța tradiției: „Goethe, magnanim cetățean”	109
Călători și călătorii	146
„Revista revistelor”	150
Spații neconturate	151
Concluzii	159
Bibliografia literaturii de limbă germană în <i>Adevărul literar și artistic</i>	169
<i>Rezumat (Zusammenfassung)</i>	213
<i>Indice de nume</i>	221